Переклав з англійської Ростислав Доценко

Хай не разить тебе, що чорний я, –

Це лиш палкого сонця хмура одіж.

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

РОЗДІЛ І

І серце й вухо маю я готові

Почути хоч би й як гіркі слова.

Скажи, чи втратив я державу?

В. Шекспір, "Король Річард II"[1]

Характерною рисою колоніальних воєн у Північній Америці було те, що супротивні війська мусили зазнавати труднощів і небезпек переходу через дикі, незаймані нетрі, перш ніж могли зіткнутись одні з одними. Широкі й важкоздоланні ліси розляглися поміж ворожими володіннями Франції та Англії. Відважний колоніст і загартований європеєць, що боровся на його боці, не раз цілі місяці змагалися з бистринами річок та крутими гірськими перевалами і лишень аж по тому діставали змогу проявити свою мужність на полі битви. А втім, переймаючись терпеливістю та самопожертвою витривалих вояків-індіян, навчились вони долати всілякі перешкоди, і з бігом часу вже видавалося, що немає ані одної глухої закутини в лісі, ані якої криївки, котра б уникла наїзду людей, ладних важити життям заради своєї мстивості або задля догоди бездушній і свавільній політиці монархів далекої Європи.

В широкій міжкордонній смузі, мабуть, жодна місцевість за тих часів не була свідком такої затятої і жорстокої боротьби, як край межи витоками Гудзону та поблизькими озерами.

Сама природа створила тут неабиякі зручності для пересування військ, тож просто не можна було знехтувати цією обставиною. Подовгасте плесо озера Шамплен, що простягалося від кордонів Канади углиб сусідньої провінції Нью-Йорк, природно становило половину того шляху, який мусили подолати французи, аби вдарити на ворога. Біля південного кінця свого це озеро сполучається з іншим озером, де вода така кришталево чиста, що місіонери-єзуїти вирішили хрестити тут новонавернених, — через це воно й дістало Назву Святого, Менш ревні англійці вважили, що достатньої честі вподоблять ці чисті води, коли назвуть озеро ім'ям свого короля, другого з ганноверської династії. В такий спосіб обидва народи об'єднали свої зусилля, щоб позбавити нецивілізованих володарів цього лісистого краю права називати озеро його первісною назвою — Горікен[2].

Звиваючись поміж безлічі острівців, оточене горами, Святе озеро тягнеться ліг[3] на дванадцять далі на південь. Потім дорогу воді перекриває плоскогір'я. Звідси починається волок, яким миль за дванадцять подорожній добувається до берега Гудзону, саме в тому місці, де — попри такі звичайні перешкоди, як пороги або перекати, — річка стає судноплавною аж до гирла.

Коли невтомні французи, плекаючи зухвалі нападницькі плани, дісталися навіть до далеких і неприступних Аллеганських гір, то нічого дивного, що при звісній своїй жвавій уяві вони одразу оцінили природні переваги щойно описаної околиці. І якраз тут сталася більшість битв за панування над колоніями. В різних вигідніших пунктах побудовано форти, що їх брано і здавано, рівняно з землею і відбудовувано — залежно від перебігу військових дій. Мирні колоністи трималися оподаль від небезпечних гірських переходів, ховаючись до надійніших давніх поселень, у той час як війська, чисельніші за ті, що в метрополіях часто вирішують долю тронів, заглиблювалися в ліси, звідки хіба що кожен

десятий вояк повертався, та й то виснажений знегіддями чи пригноблений поразкою.

І хоч цей нещасний край не знав, що таке мирна година, його ліси аж роїлися людом, на галявах та в долинах бриніла військова музика, а гори відлунювали сміх і довільний крик якого завзятого й безжурного юнака, що спішився натішитись життям, мавши невдовзі заснути вічним сном.

Саме на цій арені кривавих змагань і сталися ті події, про які ми збираємось розповісти. Було це третього року останньої війни поміж Англією та Францією за володіння краєм, що його не судилося втримати ані одній, ані другій державі.

Нездалість заморських командувачів та згубна бездіяльність вищих урядовців у самій метрополії позбавили Великобританію того гордого престижу, що його завдячувала вона здібностям і завзяттю давніших своїх військових та державних діячів. Слуги її, переставши нагонити страх на ворогів, скоро втратили віру в самих себе. А колоністи англійські, хоч і невинні в такій нездалості і самі занадто незначні, щоб її викликати, виявилися, проте, природними жертвами всіх цих знегод. Ось лишень недавно вони бачили, як добірне військо з тієї країни, що її вони шанували як матір і сліпо вважали за непереможну, — військо, на чолі якого було поставлено винятково здібного й досвідченого вождя, зазнало ганебної поразки від жменьки французів та індіян. Від цілковитого знищення англійців урятувала тільки витримка та кмітливість одного юнака з Віргінії, що його слава людини високих чеснот згодом розійшлася геть по всьому християнському світові[4]. Ця несподівана невдача оголила широку смугу кордону, і ще до того, як прийшли справжні нещастя, уже снувалися розмаїті поголоски про тисячі можливих небезпек. Наполоханим поселенцям у кожному подуві вітру з безкраїх лісів на заході вчувався вереск індіян. Жорстокість цього невблаганного ворога білих колоністів незмірно збільшувала й без того неабиякий жах війни. Недавні й часті різанини ще свіжі були в усіх у пам'яті, і кожне пожадливо прислухалося до моторошних розповідей про нічні вбивства, головними й найлютішими учасниками яких були лісові

тубільці. Коли легковірний подорожній збуджено розповідав про небезпеки лісової стежки, то лякливішим кров холонула в жилах, а матері кидали тривожні погляди на дітей. Страх роздмухував небезпеку до неймовірних розмірів, голос розуму був перед ним безсилий, і ті, хто мав би пам'ятати про свою гідність, ставали невільниками найницішого інстинкту. Навіть наймужніших і найстійкіших почав брати сумнів щодо ймовірних наслідків війни. І з кожним днем більшало число людей, яким здавалося, що незабаром усі володіння англійської корони в Америці перейдуть до рук їхніх християнських ворогів або ж будуть спустошені наїздами безжальних союзників тих ворогів.

Отже, коли до форту в південній частині плоскогір'я між Гудзоном та озерами дійшла звістка, що над Шампленом з'явився генерал Монкалм з військом "таким численним, як листя на деревах", тут цю новину сприйнято скорше з полохливою нехіттю, аніж із суворою радістю вояка, який відчуває близьку нагоду завдати ворогові удару. Приніс цю звістку надвечір літнього дня індіянин-гінець, передавши водночас настійливе прохання полковника Манро, коменданта форту на березі Святого озера, негайно прислати поважне підкріплення. Як уже згадувалось, відстань між двома фортами була менше п'яти ліг. Первісно ледь, пробиту стежку, що правила за лінію зв'язку, згодом розширили, так щоб валки могли нею проходити, і тепер весь той шлях, який сонце покривало за дві години, військовий загін з усім належним спорядженням міг пройти за один літній день.

Щирі слуги британської корони назвали одне з цих лісових укріплень фортом Вільям-Генрі, а друге фортом Едварда, тобто іменами двох улюблених принців королівської крові. Згаданий уже ветеран-шотландець Манро, комендант першого форту, мав під своєю рукою полк регулярного війська та невеликий добровольчий загін з місцевих колоністів — силу занадто незначну, аби вистояти проти тієї грізної потуги, що її провадив Монкалм до земляних валів форту. Зате в другому форті генерал Веб, командувач королівського війська в північних провінціях, мав до своїх послуг понад п'ять тисяч озброєних чоловік. Л коли б ще об'єднати й інші підлеглі йому загони, він міг би мало не

подвоїти свої сили і спокійно протиставити їх зухвалому французові, що наважився так далеко відійти від своїх резервів, і то маючи не набагато численнішу армію.

Але, погноблені військовими невдачами, і офіцери, й солдати радніше воліли чекати наближення грізного ворога у себе в форті, аніж вийти йому назустріч і спробувати затримати його в дорозі, як то вдало зробили французи з форту Дюкен.

Коли послабло перше враження, викликане новиною, в укріпленому шанцями таборі над Гудзоном прокотилася чутка, що добірний загін у півтори тисячі чоловік світанком має вирушити до Вільям-Генрі. Чутка стала певністю, коли з квартири командувача вийшов наказ кільком частинам підготуватись до швидкого відходу. Всякі сумніви щодо намірів Веба тепер зникли, і яку годину-другу в таборі чулася тільки поквапліва хода та видно було стривожені обличчя. Новаки у військовій справі безладно сновигали взад і вперед, через надмірний поспіх лише забаряючись, тоді як досвідченіші вояки лаштувалися розважливо, видимо зневажаючи будь-який прояв хапливості, хоча суворість у них на обличчях та неспокійні погляди виразно засвідчували, що їм не дуже до смаку війна у незнайомих і небезпечних диких нетрях.

Нарешті сонце в золотому ореолі зайшло за далекі гори на заході, і в міру того, як темрява опадала самітну місцину, стихав і гамір готувань до відходу. Згасли останні вогники в дерев'яних хатинах офіцерів, густішою стала тінь, що відкидали дерева на вали та шерехтливий потік, і скоро цілий табір огорнула така ж глибока тиша, яка панувала в усьому довколишньому лісі.

Але тільки-но на погожому безхмарному небі на сході проступили обриси високих сосен, як важкий сон війська, згідно з даним напередодні наказом, перервав лункий дріб барабанів. У свіжому вранішньому повітрі луна цих звуків розкотилась по всьому лісі. Табір умить завирував життям. Котрий був солдат ледачіший, і той навіть схопився на ноги, щоб побачити, як відходитимуть його товариші, і поділити з ними

збентеження прощальної хвилини. Невдовзі загін уже був готовий до маршу. Досвідчені королівські найманці з регулярного війська пиховато шикувалися на правому фланзі, а скромніші колоністи, віддавна до цього призвичаєні, покірно ставали ліворуч. Перші виступили розвідники. Численна варта оточила валку тяжко наладнованих хур, і перше ніж світанкову сутінь розтопило сонячне проміння, головні сили загону, витягтись колоною, вже вирушали з форту. Бойова постава війська справляла неабияке враження і дещо заспокоювала острахи багатьох новаків, які ще не нюхали пороху. Гордовито й войовниче проходив загін через табір, і залога форту проводжала його захопленими поглядами. Врешті звуки військових дудок почали завмирати вдалині, і ліс поволі поглинув усю цю живу людську силу.

Вітер не приносив уже аніякісінького відголосу загону, і зник з очей навіть останній відсталий від колони вояк. Проте в форті ще тривали готування до від'їзду, і саме коло найбільшого дерев'яного будиночка, перед яким походжали вартові, що охороняли особу англійського генерала. Сюди приведено яких півдесятка коней; щонайменше двоє з них, судячи з сідел, призначалися для жінок високого рангу, що їх не часто трапляється бачити в. цій глушині. На третьому коні виднів чепрак та зброя штабного офіцера. Решту коней, з простими попонами та дорожніми саквами, очевидячки, призначено було для солдатів, уже готових до від'їзду. На належній відстані від цієї незвичної картини юрмилися гурти цікавих — хто милувався чистокровним бойовим румаком, а хто так собі знічев'я витріщав очі. Але був поміж них один чоловік, що різко виділявся зовнішністю своєю та поводженням, не скидаючись при тім ані на роззяву, ані на неука.

Постаті його, здавалось, нічого не бракувало, хоч виглядав він весь украй незграбним. Кістки й суглоби були в нього, як і в інших людей, — тільки що без відповідної пропорції. Коли він стояв, то був вищий за всіх, а як сідав — то наче малів до звичайних розмірів. Отак усе його тіло було непропорційне: голову мав він велику, плечі —вузькі, руки — довгі, обвислі, а долоні — маленькі й трохи не витончені; ноги та стегна його були худі й кістляві, зате довжелезні; коліна видавалися б не в міру

розбухлими, коли б не ще більший підмурок, на якому базувалася ця неоковирна людська споруда. Чудернацьке й недоладне вбрання цієї особи ще й додавало їй незграбності. Блакитний сурдут з короткими й широкими полами та низьким коміром полишав на видноті довгу тонку шию та ще довші й тонші ноги, отож глузівникам було з чого сміятись. Штани з жовтої нанки, щільно по нозі, під коліньми були підв'язані в бантики білою стрічкою, давно вже від бруду посірілою. Темні бавовняні панчохи та черевики, на одному з яких красувалась посріблена острога, довершували нижню частину вбрання незнайомця. Одіж, нічим не злагіднюючи дивацької його нескладності, лишень навпаки — підкреслювала її, чи то через марнославство його, а чи простакуватість. З великої кишені в завоженій шовковій камізельці, густо розшитій сріблом, стирчало щось таке, що в цьому вояцькому товаристві легко можна було прийняти за якесь грізне й невідоме знаряддя війни. Невелика ця річ збуджувала цікавість у більшості європейців з табору, тоді як поселенці не тільки брали її до рук без усякого остраху, а й виявляли добру з нею обізнаність. На голові незнайомець мав великого трикутного капелюха, що їх ото років тридцять тому носили священики, і цей убір надавав поважності його доброзичливому й трохи дивацькому обличчю: воно виразно потребувало такої окраси, щоб засвідчити високе покликання свого власника.

У той час як солдати шанобливо трималися оподаль від помешкання Веба, незнайомець невимушено підійшов аж під самий будинок, де стояла служба, і заходився розхвалювати або ганити коней, залежно від того, подобалися вони йому чи ні.

— Ця тварина, здається мені, друже, не тутешньої породи й походить з чужих країв, а можливо, і з отого острівця за синьою водою, — мовив він голосом, що вражав лагідністю та м'якістю, так само, як уся його постать недоладністю. — Я можу це казати без усякої нахвалки, бо бував в обидвох гаванях — і в тій, що в гирлі Темзи й названа ім'ям столиці давньої Англії, і в тій, що зветься просто Гавань, з додатком слова Нова[5]. Я бачив, як на барки й бригантини, немов у той ковчег Ноїв, заганяли табуни худоби, щоб відпровадити їх на Ямайку, — на продаж чи

на виміну. Але ніколи я ще не бачив створіння, котре б так відповідало біблійному описові бойового коня: "Він б'є копитами діл і тішиться в силі своїй: він мчить навстріч людям збройним. Він сміється із трубного рику і здалеку чує дух бою, вигуки ватажків і бойові кличі". Тож видається, що порода ізраїльських коней дотривала аж до нашого часу, — чи ж не так, друже?

Не дістявши відповіді на свою незвичну орацію, варту уваги хоча б через енергію та звучність голосу промовця, цей добродій, що так наспівно зацитував із святого письма, повернувся до мовчазної постаті, котра мимохіть виявилась його слухачем, і тільки глянув на неї, як відкрив новий, ще більш захопливий об'єкт подиву. Погляд-бо його впав на непорушно випростувану постать індійського гінця, що минулого вечора приніс до табору неприємну звістку. Індіянин стояв спокійно і з характерною для своєї раси незворушністю, здавалося, геть зовсім не помічав збудження і метушні довкола. А проте крізь його байдужість прозирала понура лють, спроможна привернути увагу й досвідченіших очей, аніж ті, що оце зараз втупились у нього в неприхованому подиві. Тубілець мав при собі томагавк і ніж, такі, як у його племені, хоч сам не дуже на вояка скидався. Навпаки, знати було по ньому сліди якогось недбальства — хіба, може, від недавнього втомного переходу, після якого він не встиг ще гаразд оклигати. Барви бойового малюнка розпливлися темними плямами по його суворому смаглявому обличчі і надали йому ще дикішого та відразливішого вигляду, аніж коли б воно мало відстрашувати ворога. Очі індіянинові, поблискуючи, мов зорі серед хмар, виказували природну його затятість. На коротку мить його допитливий і водночас обережний погляд спіткав здивований вираз в очах у білого, а тоді змінив напрямок і — почасти з хитрощів, почасти з презирства — вперто втупився кудись у далечінь.

Хто зна, до якого несподіваного зауваження спонукало б незнайомого це коротке й мовчазне зіткнення очей, якби його ненаситну цікавість не привернуло щось інше. Метушня поміж служби, а також тихі жіночі голоси сповістили про наближення тих осіб, на яких чекали, щоб вирушити в дорогу. Простодушний милованець бойовим румаком нараз

відступив до низької худорослої кобили з заплетеним хвостом, що неподалік скубла прив'ялу таборову травицю. Спершись ліктем на вкривало на хребті тварини, що, очевидячки, правило за сідло, він почав приглядатись до від'їзду кавалькади, тоді як по другий бік тієї самої кобили спокійно споживало свій ранковий харч лоша.

Юнак в офіцерській уніформі підвів до коней двох жінок, які, судячи з їхніх убрань, наготувалися до втомливої подорожі лісом. Коли вранішній вітерець звійнув убік зелену вуаль, що звисала з капелюшка молодшої жінки (щоправда, вони обоє були молоді), стало видко її чарівне личко, золотаве волосся і блискучі блакитні очі. Ясна барва над верхівками сосен на західному обрії була не яскравіша й не ніжніша за рожевість її щік, а щойно вроджений день був не привабливіший за усмішку, якою вона обдарувала юнака, коли той допомагав їй на коня сідати. Друга жінка, що їй молодий офіцер, здавалося, не меншої вділяв уваги, приховувала свою вроду перед сторонніми поглядами — річ цілком зрозуміла, оскільки вона була років на чотири-п'ять досвідченіша за свою товаришку. Але, хоч так само стрункa станом, — що було помітно, незважаючи на її дорожнє порання, — усе ж вона виглядала трохи повнішою і риси мала достигліші.

Ледве жінки посідали на коней, як їхній супутник легко скочив у сідло свого румака, всі троє вклонилися Вебові, що ґречно чекав на їхній від'їзд, і, повернувши коней, рушили вільною ристю до північної брами укріплення. Супроводив подорожніх невеличкий ескорт. Поки вони проїздили цю недовгу віддаль, ніхто не промовив ні слова, тільки в молодшої жінки вихопився тихий вигук, коли несподівано індіянин-гінець проскочив повз неї наперед кавалькади, яка вже, власне, зближалася до військової дороги. Друга жінка, хоч на цей рвучкий і звинний рух індіянина ніяк не озвалася, теж була вражена раптовістю його появи, аж відслонила трохи вуаль, і на обличчі їй з'явився вираз жалю, зчудування і жаху, коли її темні очі майнули за тубільцем. Волосся цієї жінки було лискуче й чорне, мов крукове пір'я, а шкіра не дуже смаглява, але рум'яна, мов кров з молоком, хоч при цім її прегарне обличчя було винятково правильне й шляхетне і не мало в собі нічого брутального чи

нескромного. Вона посміхнулась, мовби жалуючи за своєю хвилинною слабкістю, і показала низку зубів, що ясністю могли б позмагатися з найчистішою слоновою кісткою, а по тому, знов закрившись вуаллю, похилила обличчя і їхала далі мовчки, як людина, що думки її десь витають далеко.

РОЗДІЛ II

Ля-ля, ля-ля, гей-гей, ля-ля!

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

Поки одна з тих милих істот, що ми так побіжно змалювали читачеві, поринула в задуму, друга скоро отямилась і, сміючись із власного перестраху, звернулася до юнака, що їхав обік неї.

— Такі привиддя часто трапляються в пущі, Гейворде? Чи, може, це видовисько зумисне для нас? Якщо так, то вдячність повинна замкнути нам уста, але якщо ні, то нам з Корою ще до зустрічі з грізним Монкалмом доведеться виявити спадкову нашу мужність, якою ми так горді.

— Той індіянин — військовий гінець і, як на тубільний погляд, герой, — відповів офіцер. — Він зголосився провести нас до озера маловідомою стежкою. Це буде швидше, аніж іти з військом, та й куди приємніше.

— Мені він не подобається, — сказала дівчина, здригаючись трохи з удаваного, а трохи й з правдивого жаху. — Але ви, Данкене, певно, його знаєте, інакше б так легко на нього не звірились?

— Скажіть радше, Еліс, що не звірив би на нього вас. Певно, що я його знаю, а то б не вибрав за провідника — принаймні тепер. Кажуть, що родом він канадець, проте служив нашим друзям могокам, — це, як ви знаєте, один з шести союзних народів[6]. Я чув, його до нас привів

один дивний випадок, до якого причетний ваш батько, що повівся з цим індіянином дуже суворо. Подробиці того всього я вже забув, але досить сказати, що тепер він наш друг.

— Якщо він був ворогом мого батька, то мені він ще менше подобається! — скрикнула дівчина, цим разом не в жарт занепокоєна. — Чи не заговорите ви до нього, майоре, щоб я почула його голос? Воно, може, й дурниця, але мені здається, що я з голосу можу пізнати вдачу людини.

— Це марна річ: він, найпевніше, відповість яким вигуком. Бо хоч, може, й зрозуміє, та вдасть, як і більшість індіян, що не знав по-англійському. Тим паче тепер, коли війна, на його думку, вимагає вестися з усією поважністю. Але ось він зупинився. Мабуть, близько та прихована стежка, на яку ми повинні звернути.

Майор Гейворд мав слушність. Під'їхавши до індіянина, що показував на гущавину обік військового шляху, вони завважили вузьку ледь помітну стежину, якою можна було проходити тільки поодинці.

— Отже, це наша дорога, — упівголоса мовив юнак. — Не виявляйте недовіри, аби й справді не накликати тої небезпеки, що ви побоюєтесь.

— Що ти скажеш, Коро? — вагаючись запитала білява дівчина. — Якби ми їхали з військом, то, може, й нудніше б нам було, але хіба не безпечніш?

— Ви, Еліс, замало знаєте дикунські звичаї і не уявляєте, де справжня небезпека, — зауважив Гейворд. — Якщо ворог взагалі дістався до волоку — хоч я гадаю, що це малоймовірно, бо там же наші розвідники, — то він, безперечно, спробує напасти на колону, де знайде найбільш скальпів. Та й те сказати: дорога загону відома, а про нашу ніхто не знає, ми ж вирішили їхати нею ледве годину тому.

— Що ж, ми повинні не довіряти чоловікові тільки через те, що він інших звичаїв і темної шкіри? — холодно спитала Кора.

Еліс більше не вагалась і, підстьобнувши свого нарагансета[7], перша відхилила гнучке гілля кущів і рушила за провідником темною плутаною стежинкою. Юнак так захоплено задивився на Кору, що й не завважив, як її білявіша, хоч певно не вродливіша, товаришка пройшла наперед; для Кори, однак, він сам став прокладати шлях. Челядь — виглядало на те — була попереджена, бо ніхто з неї не звернув до заростів, а кожне йшло далі вслід за військом. Цієї застережності, — пояснив Гейворд, — вжито за порадою провідника, щоб менше по собі залишити слідів у разі, якщо канадські індіяни вибралися аж десь близько.

Важка дорога не заохочувала до розмов, тим-то їхали мовчки; перегодом подорожани вибилися із широкої смуги чагарника вздовж путівця і вступили під високе й похмуре склепіння лісу. Тут їхати вже було легше. Побачивши, що жінки можуть вільніше правити кіньми, провідник рушив далі напівклусом, так щоб тверда хода їхніх непризвичаєних коней була й швидка, і не дуже виснажлива. Юнак обернувся заговорити до темноокої Кори, коли це раптом зупинив його далекий стукіт кінських копит об коріння на крутій стежці десь позаду. Ту ж мить натягнули повіддя і його товаришки, жадаючи дізнатися, в чому річ.

За якусь хвилю вони побачили лоша, що, наче лань, плавно бігло поміж гладких стовбурів сосон. Далі вигулькнув чоловік, змальований у попередньому розділі; він мчав верхи з такою швидкістю, на яку тільки міг спонукати свою шкапину без загрози того, що вона зчинить бунт. Раніше його особа не звернула на себе уваги подорожніх, дарма що, стоячи на ногах, він не міг затримати чий мимобіжний погляд. Достойність же його як вершника ще більше вбирала око. Він раз у раз однією острогою пришпорював кобилу, але витиснути з неї спромогався лише неквапливу ристь або труський клус. Ця часта зміна темпу породжувала зорову ілюзію, ніби кобила рухається швидше, ніж насправді, тож навіть Гейворд, котрий умів з першого погляду оцінити вартість коня, не годен був, хоч і силкувався на те, визначити, якою,

власне, ходою наганяє їх цей затятий верхівець, продираючись крізь покручену стежину.

Вправність і рухи їздця були подиву гідні не менш, як вправність і рухи коня. При кожній зміні алюру вершник випростовував у стременах свою довгу постать і, витягуючи ноги, то вищав, то нижчав, унеможливлюючи таким чином спроби визначити правдивий його зріст. Коли до цього додамо, що він підганяв кобилу тільки однією острогою, і тому кобила сунула боком, безнастанно обмахуючи свій другий, скривджений бік віхтюватим хвостом, — то матимем достатню картину і коня, й верхівця.

Похмурість, що посіла гарне, відкрите й мужнє чоло Гейворда, поволі зникла, коли він побачив незнайомого, і на устах йому з'явився легкий усміх. Еліс, попри всю свою волю, не могла стримати сміху, і навіть темні задумливі очі Кори засвітилися веселістю, яку вона тамувала радше від звички, аніж через свою вдачу.

— Ви когось шукаєте? — запитав Гейворд, коли вершник наблизився і стримав коня. — Гадаю, ви не з лихими новинами?

— Еге ж, — відповів незнайомий, ретельно вимахуючи своїм трикутним капелюхом в застиглому лісовому повітрі і не поспішаючи вияснити, до якого, власне, запитання стосується відповідь. Остудивши, однак, собі обличчя і відсапавшись, він додав: —Я чув, що ви їдете до форту Вільям-Генрі. Оскільки моя дорога теж туди, я вирішив, що подорожувати в доброму товаристві буде всім нам приємніше.

— Ви, здається, маєте вирішальний голос? — зауважив Гейворд. — Нас троє, а ви радилися тільки з самим собою.

— Еге ж. Найперше треба з'ясувати собі власну думку. Коли вона вже ясна, — а якщо справа торкається й жінок, то це не так легко, — тоді треба одразу ж переводити її в дійсність. Тим-то я тут.

— Якщо ви прямуєте до озера, то ви збилися з дороги, — зверхньо відказав Гейворд. — Дорога туди щонайменше за півмилі позаду.

— Еге ж, — мовив незнайомець, анітрохи не діткнутий таким холодним прийомом. — Я провів цілий тиждень в Едварді —тож хіба б я німий був, щоб не розпитати дороги. А якби я німий був, це означало б кінець мого покликання. — Ледь усміхнувшись, як людина, що їй скромність не дозволяє надміру захоплюватись власним дотепом, зрештою, слухачам незрозумілим, він повів далі:— Для людей мого фаху не годиться бути запанібрата з тими, кого ми маємо навчати, тим-то я й не пішов за військом. Окрім того, я гадаю, що такий добродій, як ви, знається на подорожуванні. Отож я й поклав пристати до вашого гурту, аби мати з ким нагоду перекинутися словом-другим і розважити собі подорож.

— Щонайменш свавільна, а то й необдумана ухвала! — вигукнув Гейворд вагаючись, чи дати вихід дедалі дужчому своєму обуренню, а чи засміятися в очі нахабі. — Але ви щось мовили про свій фах і навчання. Чи вас приписано до провінційного війська як майстра шляхетної науки оборони й нападу? Чи, може, ви креслите лінії та кути, викладаючи, мовляв, математичну науку?

Незнайомець хвилину в подиві приглядався Гейвордові, а тоді раптом самозадоволення зовсім зникло у нього з обличчя, змінившись на вираз урочистого смиренства, коли він почав відповідати:

— Щодо нападу, то, гадаю, його не було з жодного боку; щодо оборони — я і в думках її не маю, бо, дякувати богові, не згрішив ні разу, відколи востаннє благав його милосердя. Вашого натяку на лінії та кути я не розумію, а викладання я полишаю на тих, кого покликано й визначено до такої святобливої роботи. Мій хист дуже скромний — я знаюся трохи на славному мистецтві творити благання й подяки, а саме на псалмоспіві.

— Він, певно, учень Аполлона! — скрикнула втішена Еліс. — Я беру його під свою опіку. Не хмуртеся-бо, Гейворде, і хоч би з ласки до моїх знудьгованих вух дозвольте йому подорожувати з нами. А крім того, — поспішно й тихо додала вона, кинувши погляд на Кору, що далеко попереду повільно їхала за мовчазним і понурим провідником, — не зашкодить мати зайвого друга на разі якої потреби.

— Невже, Еліс, я б довірив тих, кого люблю, цій потаємній стежці, якби думав, що така потреба може постати?

— Ні, ні, я зовсім того не думаю. Просто цей дивак дуже втішний. Коли й справді він "має музику в душі", не відкидаймо його товариства.

Рукою з батіжком вона прохально показала вперед на стежку, і очі їхні зустрілися. Юнак на мить затримав свій погляд, а потім, скорившися волі дівчини, пришпорив коня і за хвильку був уже обік Кори.

— Я рада нашому знайомству, друже, — підігнавши свого нарагансета, звернулася Еліс до незнайомця, помахом руки запрошуючи його їхати за нею. — Мої родичі трохи не переконали мене, хоч, може, й безпідставно, що я непогано співаю в дуетах. Тож ми маємо нагоду пожвавити собі подорож, віддаючись улюбленому мистецтву. І мені було б дуже корисно почути пораду досвідченого майстра.

— Псалмоспів скріплює душу й тіло, особливо як до пори, — відповів майстер співу, без загайки пристаючи на запросини дівчини рушати за нею. — Ніщо так не заспокоює почуттів, як цей гармонійний спів. Одначе для досконалої гармонії треба чотирьох голосів. Ви маєте певні ознаки ніжного й багатого сопрано; я, з ласки божої, можу своїм повним тенором сягнути найвищих нот; але нам бракує контральто й басу! Цей королівський офіцер, що вагався прийняти мене до гурту, міг би співати басом, оскільки про його голос можна судити з розмови.

— Не спішіться так з висновками, — усміхнулася дівчина. — Хоч майор Гейворд може часом розмовляти низьким тоном, звичайно його голос ближчий до ліричного тенору, аніж до басу.

— Отже, він багато вправлявся в псалмоспіві? — спитав простодушно її супутник.

Еліс мало не засміялась, але таки стрималася і відповіла:

— Боюся, що він радше воліє світські пісеньки. Вояцьке життя мало придатне для поважніших уподобань.

— Голос, як і інші таланти, дано людині, щоб його вживати, але не зловживати ним. Про мене ось ніхто не скаже, що я занедбав свій хист. Хоч із самих хлоп'ячих літ, як той цар Давид, я присвятився музиці, одначе, хвала богові, ніколи не споганив собі вуст бодай рядком світського віршу.

— То ви самий тільки духовний спів визнаєте?

— Еге ж. Як Давидові псалми стоять над усю людську мову, так і псалмові співи, до них припасовані духовними особами й мудрецями цієї країни, стоять над марною світською поезією. Можу похвалитись, що я виголошую достотні думки й бажання царя ізраїльського, бо час хоч і вимагає невеличких змін, однак же ці тексти, якими послуговуємось ми в Новій Англії, настільки перевищують усі інші багатством вислову, точністю й одуховленістю, що вони якнайближчі до великого твору натхненного поета. Примірник цього геніального твору завше й усюди зі мною, вві сні й на яві. Це вже двадцять шосте видання, надруковане в Бостоні року божого 1744, і має воно заголовок: "Псалми, гімни та побожні співи Старого й Нового завіту, у згоді з оригіналом перекладені в англійські вірші для вжитку, науки та втіхи вірним у житті громадському і приватному, зосібна в Новій Англії".

Незнайомець дістав з кишені книжечку і, почепивши на ніс окуляри в залізній оправі, розгорнув її з належною поштивістю. Далі, без зайвих слів чи яких пояснень, він промовив "Почнімо", приклав до уст той самий таємничий інструмент і, видобувши з нього високий пронизливий звук, почав сам співати октавою нижче, голосом чистим, ніжним і мелодійним, дарма що мелодія, слова та незграбні рухи його непризвичаєної шкапини — усе це не дуже купи в'язалося:

О, як добре

В згоді жити,

Браттям спадок

Не ділити.

Це мов олії

Благовонні

На бороді й на шатах

Ув Арона.

Співаючи ці рядки, псалміст розмірено підносив і опускав праву руку, кладучи її на сторінку розгорненої книжки, а то нею вимахуючи, аж поки останнє речення геть до слова було проказане з незалежною інтонацією.

Таке порушення лісової тиші й спокою не могло не привернути уваги тих, що їхали попереду. Індіянин пробурмотів Гейвордові кілька слів ламаною англійщиною, а той, у свою чергу, сказав щось незнайомцеві, припинивши враз його музичні вправи.

Хоч небезпека нам і не загрожує, звичайна обережність вимагає подорожувати в цих хащах якомога тихіше. Даруйте, Еліс, що позбавляю вас утіхи, але я мушу попросити цього добродія відкласти свої співи до слушнішої нагоди.

— І справді позбавляєте, — відповіла лукаво дівчина, — бо я ще ніколи не чула, щоб слова й виконання були в такій незгоді, як оце зараз. І я саме розважала над причинами цієї невідповідності, коли ви своїм басом раптом урвали мої міркування.

— Я не знаю, що ви маєте до мого басу, — сказав Гейворд, трохи образившись на зауваження дівчини, — але я знаю, що ваша й Корина безпека мені дорожча за музику хоч би й Генделя[8].

Він замовк і, хутко повернувши голову до гущавини, перевів підозріливий погляд на провідника, що рівною незворушною ходою ступав наперед. Юнак аж посміхнувся сам до себе, — якась лісова ягода зблиснула крізь листя, наче погляд індіянина, що скрадається кущами. Потім він рушив далі, поновивши перервану розмову.

Помилка майора Гейворда полягала тільки в тому, що під впливом своїх юнацьких гордощів він занедбав пильність. Бо не далеко й від'їхала кавалькада, як гілля кущів обережно розсунулось і звідти вигулькнуло людське обличчя з таким лютим виразом, що його лишень дикунське мистецтво й непогамовані пристрасті могли породити. Індіянин пильно подивився вслід подорожнім. Тріумфальним блиском освітилося покрите темною фарбою обличчя лісовика, коли він стежив за рухом своїх майбутніх жертв, зовсім не свідомих небезпеки.

Легкі й граційні обриси жінок миготіли поза деревами на закрутах стежки, за ними видніла Гейвордова постать, а там ззаду неоковирна персона майстра співу. Нарешті за незліченними стовбурами темних дерев уже нікого не стало видно.

РОЗДІЛ III

Орали й жали тут колись,

Шуміли ріки повноводі,

І предковічний темний ліс

Був повен тих гучних мелодій;

Тут мчав потік, дзвенів струмок

І водограй в тіні не мовк.

В. К. Брайант, "Індіянин перед могилою предків"

Поки Гейворд та його довірливі супутники, нічого не підозрюючи, заглиблюються чимдалі в ліс, дозвольмо собі скористатися авторським привілеєм і перенести місце дії на кілька миль на захід.

Того дня двоє чоловіків забарилося на березі невеликого, але прудкого потоку за годину дороги від табору Веба. Враження було таке, ніби вони на когось чи на щось чекають. Величезне лісове склепіння сягало аж до самого берега річки, нависаючи над водою і забарвлюючи у ще глибші тони темну течію. Сонце вже не так люто пекло, і задушна денна жарота почала спадати, в міру того як випари джерел і потоків підіймалися над верхів'ями дерев і зависали в повітрі. Але в цій самітній місцині тиша панувала непорушна, як то й притаманно сонній духоті американського липня. Лише подеколи чулися тихі голоси цих двох чоловіків, лінькувате постукування дятла, незграйні скрики яскраво-барвистої сойки або ще налягав на вухо глухий шум далекого водоспаду.

Ці слабкі й уривчасті звуки, одначе, надто були вже знайомі лісовикам, щоб відвернути їхню увагу від цікавої розмови. Червоний колір шкіри та індіянська одіж виказували в одному з них тубільця, тоді як другий, одягнений майже так само примітивно, був світліший на шкіру, а лице його, хоч опалене сонцем і потемніле, переконувало, що він європейського роду.

Індіянин сидів край замшілої колоди в такій позі, що дозволяла йому підсилювати переконливість своїх слів спокійними, але виразистими жестами, як то властиво тубільцеві в поважній розмові. Його тіло, мало не зовсім голе, було розмальоване білою та чорною фарбою на жахливу емблему смерті. Гладко виголену голову, що на ній зостався тільки звісний лицарський жмут волосся[9], прикрашало одне-єдине орлине перо, вплетене в той жмут і обвисле на ліве плече. Томагавк і ніж до скальпування, англійського виробу, стриміли в нього за поясом, а коротка військова рушниця, того типу, яким білі озброювали своїх союзників-тубільців, недбало лежала на голому мускулястому коліні. Широкі груди, добре розвинене тіло і поважна постава цього войовника свідчили, що він дійшов зрілого віку, але не виказував ще жодних ознак наближення старості.

Білий, скільки видно було його тіло, виглядав на людину, що змалку спізнала життєві труднощі й знегоди. Постать його, хоч і мускуляста, була скорше худорлява, аніж повнотіла, але кожен нерв і м'яз видавалися дужими й загартованими у безнастанних випробуваннях та праці. На собі він мав зелену мисливську куртку, обшиту зблякло-жовтою лиштвою, і літню шапку з обробленої шкіри. Він також носив ножа за поясом з черепашок, як і індіянин, однак томагавка в нього не було. Його мокасини мали яскраві оздоби, за звичаєм тубільців, а єдиною частиною нижньої одежі, що виглядала з-під куртки, були шкіряні гамаші з шнурівками по боках та перев'язом із оленячих жил понад коліньми. Ладівниця та ріжок довершували йому вбрання. Довга його рушниця стояла поруч, сперта об дерево. Очі цього мисливця, чи там розвідника, були маленькі, проникливі й гострі і, коли він розмовляв, жваво шастали туди-сюди, немов пильнуючи здобич або ж побоюючись раптової появи

причаєного ворога. Незважаючи на ці познаки постійної підозріливості, обличчя його зовсім не виявляло ніякої підступності, а в ту мить, що про неї мовиться, мало навіть вираз переконливої щирості.

— Таж навіть ваші перекази промовляють за мене, Чингачгуку, — сказав він мовою, знаною всім тубільцям, що давніше заселювали країну між Гудзоном та Потомаком. Ми, однак, в інтересах читача, подаватимемо її у вільному перекладі, намагаючись при тім не втратити декотрих особливостей, як мови співбесідників, так і мови в цілому. — Ваші батьки прийшли з заходу сонця, перепливли велику річку[10], перемогли місцевий люд і посіли країну. Мої ж батьки прийшли з краю світанкового неба, через солоне озеро, і чинили вони в той же спосіб, що й ваші батьки. Тож нехай господь бог розсудить нас, а друзям шкода й слів марнувати!

— Мої батьки билися з такими ж, як і вони, червоношкірими, — суворо відповів індіянин тією ж мовою. — Хіба ж, Соколине Око, наша стріла з кам'яним вістрям і ваша свинцева куля — то все одно?

— Індіянин не без розуму, хоч і має червону шкіру, — мовив білий, хитаючи головою, як людина, що не може злегковажити почуттям справедливості. На хвильку він, мабуть, сам відчув, які вбогі його аргументи, а тоді, вбравшися на силах, таки спробував, як міг певніше, відбити закиди співрозмовника. — Я не вчений і з цим не криюся, але я бачив, як ті молоді чепуруни ловили оленів і полювали на вивірок, і мені здається, що рушниця в руках їхніх дідів була менш небезпечна за гікоровий лук і кремінне вістря стріли при індіянській вправності та пильному окові.

— Це вам розказували ваші батьки, — озвався індіянин, незворушно махнувши рукою. — А що мовлять ваші діди? Кажуть молодим воякам, що блідолиці спіткали червоношкірих, уже по-бойовому розмальованих і озброєних камінними топірцями й дерев'яними луками?

— Я не маю упереджень і не заношуся із своїм походженням, хоч навіть найбільший мій ворог на землі, один ірокез, і той не заперечить, що я білий чистої крові, — мовив розвідник, з потайним задоволенням приглядаючись до блідої барви своєї кістлявої і мускулястої руки. — І я мушу визнати, що мої одноплемінці часом вдаються до таких засобів, яких, бувши чесною людиною, я не схвалюю. Вони мають звичай списувати в книжках, хто що вчинив та що бачив, замість оповідати про те в живі очі, щоб можна було викрити хвалька-боягуза, а хороброму воякові — покластися на свідчення товаришів. Через такий лихий звичай чоловік, якому сумління не дозволяє марнувати своїх днів серед жіноти, вивчаючи назви чорних значків, може й ніколи не почути про подвиги своїх батьків, ані відчути гордість, намагаючись ті подвиги перевершити. Щодо мене, то я гадаю, що всі з роду Бампо вміли стріляти, бо звідки ж інакше мій природний хист до рушниці? Таж і святе письмо вчить нас, що і добрі й погані свої риси ми від батьків переймаємо. Хоча й те правда, що воно неприємно терпіти за чиїсь там вади. Але в кожній справі треба брати до уваги обидві сторони. Тим-то я й питаю тебе, Чингачгуку, що у вас розповідають про перше спіткання наших батьків?

На хвилину запала мовчанка. Індіянин сидів, поринувши в задуму, а по тому, пройнявшися гідністю покладеної на нього місії, почав свою коротку оповідь урочистим тоном, що мав потверджувати правду його слів.

— Слухай, Соколине Око, і в твоє вухо не впаде анінайменшої брехні. Ось що повіли мої батьки, і ось що могікани вчинили. — Він завагався на мить, кинув допитливий погляд на товариша і промовив урочистим тоном:

— Прийшли ми з краю, де сонце ховається на ніч, і через розлогі рівнини, на яких живуть бізони, дісталися до великої річки. Там ми боролися з плем'ям алігевів, аж поки земля зачервонілася їхньою кров'ю. Від берегів великої річки й до солоного озера нікого ми не спіткали, самі лиш макуаси тяглися віддалік за нами. Ми сказали, що нашою буде ця земля, почавши від того місця на цій річці, куди доходить морська вода, і до річки, що за двадцять днів дороги на південь. Країну цю ми опанували

як вояки і берегли її як мужі. Макуасів ми загнали в ліси до ведмедів. Смакували вони солі тільки там, де тварини її лижуть, і не ловили вже рибу у великому озері. Ми кидали їм самі кістки.

— Все це я вже чув і вірю цьому, — сказав білий, завваживши, що індіянин примовк. — Але то було задовго до того, як англійці прийшли сюди.

— Тоді сосна стояла там, де тепер каштан росте. Перші блідолиці, що прийшли до нас, розмовляли не по-англійському. Вони припливли великим човном, коли мої батьки вже в мирі були з червоношкірими довкола. Тоді, Соколине Око, — провадив він далі, виявляючи своє хвилювання тільки тим, що голос його притих до низьких горлових тонів, надавши мові мелодійності, — тоді, Соколине Око, ми були єдиний народ, і ми були щасливі. Солоне озеро давало нам рибу, ліс — оленів, повітря птахів. Ми брали собі жінок, що народжували нам дітей, вклонялися Великому Духові, а макуасів і близько до себе не підпускали, щоб не чули нашого переможного співу.

— Знаєш ти щось про своїх предків з того часу? — спитав білий. — Як на індіянина, ти чоловік справедливий. А що ти мусив успадкувати риси предків, то вони, певно, були хоробрі в бою і мудрі біля радного вогнища.

— Моє плем'я — пращур народів, але в мені нема мішаної крові. У моїх жилах — кров ватагів, і назавше так буде. Голландці висадилися і дали моєму народові вогняну воду. Люди пили, аж доки, здавалось, небо й земля змішалися, і в глупоті своїй вони гадали, що знайшли Великого Духа. А потім вони мусили покинути свою землю. Ступінь по ступневі їх відганяли від берегів, і ось тепер я, ватаг і сагамор[11] свого плем'я, бачу сонце лишень крізь листя дерев, а на могилах своїх батьків ніколи й зовсім не був!

— Могили пробуджують високі почуття, — озвався розвідник, розчулений стримуваним сумом свого товариша, — і часто допомагають

людині в добрих замірах. Хоча щодо мене, то я гадаю, мої кістки лишаться непоховані і збіліють у лісі або ж їх пошматують вовки. Але де вони тепер, представники твого роду, що багато літ тому пристав до своїх родаків у краю делаварів?

— А. де цвіт тих літ? Опав один по однім; так і всі з мого роду відійшли, кожен у свою пору, до країни тіней. Я ось тепер стою на верховині, але мушу сходити в долину. А коли й Анкес піде моїм слідом, скінчиться кров сагаморів, бо мій хлопець останній з могікан.

— Анкес тут! — почувся десь неподалік третій голос, такий самий м'який і горловий, як і Чингачгуків. — Хто кликав Анкеса?

Білий вихопив ножа із шкуратяних піхов і мимохіть шарпнувся рукою до рушниці, почувши той несподіваний голос. Але індіянин сидів і далі незворушно, навіть голови не повернувши.

Наступну мить юний вояк безгучно вступив поміж білим та індіянином і сів на березі прудкого потоку. Жодним словом подиву не прохопився батько, ані він нічого не запитав, ані син нічого не відповів упродовж кількох хвилин. Кожен мовби чекав, поки зможе заговорити, не показуючи жіночої цікавості або дитинної нетерплячки. Білий, либонь, і собі пристав на індіянський звичай; він попустив рушницю і також сидів мовчки й зосереджено. Нарешті Чингачгук поволі перевів погляд на сина й запитав:

— Чи не наважились макуаси лишити відбитки своїх мокасинів у цих лісах?

— Я йшов їхнім слідом, — відповів юний індіянин, — і знаю, що їх стільки, як пальців на обох руках. Але вони криються, мов боягузи.

— Злодії чигають на скальпи та здобич, — сказав білий, котрого ми називатимемо, за прикладом його товаришів, Соколиним Оком. — цей

завзятий француз, Монкалм, зашле своїх Шпигунів у самий наш табір і знатиме, якою дорогою наші подалися!

— Досить того! — мовив старший індіянин, кинувши оком на призахідне сонце. — Викуримо їх, як оленів з чагарника. Підкріпімося нині, Соколине Око, а взавтра покажім тим макуасам, що ми вояки.

— Я згоден і з одним, і з другим. Але щоб битися з ірокезами, треба їх знайти, а щоб підкріпитися, треба здобути дичини... Про вовка помовка, а вовк уже тут! Онде в кущах під пагорком найбільша пара оленячих рогів, що я цього літа бачив. Слухай, Анкесе, — мовив він напівпошепки, безгучно сміючись, як людина, звикла до обережності, — закладаюся трьома ріжками пороху проти одної низки вампуму[12], що поцілю оленя межи очі, і саме ближче до правого ока.

— Не може бути! — заперечив юнак, з молодечим запалом схоплюючись на ноги. — Видно ж тільки кінчики його рогів!

— Він ще хлоп'я, — похитуючи головою, мовив білий до батька. — Гадає, що як мисливець бачить частину звірини, то не може знати, де вся вона.

Націлившись із рушниці, він уже мало не дав доказу тієї своєї вмілості, що так нею пишався, коли це старий вояк підбив йому цівку, мовивши:

— Ти хочеш битися з макуасами, Соколине Око?

— Ці індіяни мовби нутром чують душу лісів! — відізвався розвідник, опускаючи рушницю й одвертаючись убік, як людина, що переконалась у своїй помилці. — Мушу залишити оленя на твою стрілу, Анкесе, а то б ми вбили його задля тих злодіяк-ірокезів.

Ледве Чингачгук схвалив ці слова промовистим помахом руки, як Анкес кинувся на землю і почав обережно підповзати до тварини. За кілька ярдів перед схованкою оленя він ретельно наклав стрілу на тятиву. В цю мить роги оленеві ворухнулись, так наче він понюшив у повітрі щось підозріливе. І зараз же по цьому збризнула напнута тятива, біла смужка прошила кущі, і поранений самець вихопився з укриття під самі ноги свого причаєного ворога. Уникаючи рогів розшалілого звіра, Анкес припав до його боку і вмить затопив ножа йому в горло. Скочивши ще до річки, олень упав на березі, зачервонивши воду кров'ю.

— Оце чисто індіянська вправність! — мовив розвідник, сміючися стиха, але дуже задоволений. — Аж любо подивитись. Хоча, правда, стріла вражає лише зблизька і треба ще ножа, аби докінчити справу.

— Гу! — скрикнув його товариш, хутко обернувшись, наче пес, що відчув звіра.

— Їй-бо, там їх ціле стадо! — зауважив розвідник, і очі його зблиснули, як у завзятого мисливця. — Якщо вони підійдуть під постріл, я пальну разок, хоч би мені тут цілих Шість Племен крилося поблизу! Ти щось чуєш, Чингачгуку? Бо як на мої вуха, стоїть німа тиша.

— Тут лиш один олень, і він мертвий, — сказав індіянин і нахилився, аж мало вухом до землі не припавши. — Я чую відгомін ходи.

— Може, то вовки загнали оленя і тепер ідуть його слідом?

— Ні, то коні білих, — відповів індіянин, з гідністю випростовуючись і незворушно сідаючи знову на колоду. — Вони твої брати, Соколине Око. Заговори до них.

— Я й заговорю, і то такою англійщиною, що й король не посоромився б мені відповісти, — сказав мисливець мовою, що нею так пишався. — Але ж я ані бачу, ані чую кого. Днина річ: індіянин краще знається на ході

білих, аніж той, — і це визнають його найбільші вороги, — хто не має й краплини чужої крові, хоч він жив між червоношкірих так довго, що його можна б у цьому запідозрити. Ага! Ось і я почув, наче суха гіллячка хруснула. А тепер чую, як кущі шурхотять… Так, так, це тупіт копит, що я сприйняв був за водоспад… А оце й вони самі. Боронь їх, боже, від ірокезів!

РОЗДІЛ IV

Гаразд, іди. Та з гаю ти не вийдеш,

Доки за кривду я не відомщу.

В. Шекспір, "Сон літньої ночі"

Не встиг ще розвідник докінчити своїх слів, як з глибини лісу виступив вершник, що їхав на чолі невеличкого гурту, наближення якого почув пильний індіянин.

— Неподалік видолинком звивалася бита оленяча стежка, що збігала до річки в тому місці, де розташувалися білий та двоє його червоношкірих товаришів. От цією стежкою повільно й під'їжджали подорожні, які становили незвичне видовище в лісовій пущі. Мисливець стояв попереду індіян, готовий повітати подорожніх.

— Хто їде? — спитав він, недбало прикладаючи рушницю до лівого плеча, а вказівного пальця правої руки тримаючи на гачку. Вигляд його при цьому був зовсім не погрозливий. — Хто сюди простує, поміж диких звірів та небезпек лісової хащі?

— Ваші одновірці, друзі закону й короля, — відповів передовий вершник. — Люди, які від сходу сонця подорожують у сутінку цього лісу і які нічого ще не їли й страшенно потомились.

— Отож ви заблукали, — перепинив його мисливець, — і спізнали, яка безпорадна людина, що не знає, в правий чи лівий бік їй податись!

— Еге ж бо. Немовля, й те не настільки здане на ласку свого опікуна, як ми — на свого провідника, хоч ми й виросліі вже, — тільки що зростом, а не досвідом. Чи не знаєте ви відстані звідси до королівського форту Вільям-Генрі?

— Тю! — скрикнув розвідник, не стримавшись від голосного сміху, але одразу ж і притишив свої веселощі, щоб не підслухав прихований ворог. — Ви так далеко від дороги, як собака від польованого звіра, коли їх розділяє Горікен! Вільям-Генрі, чоловіче! Як ви друзі короля і маєте що спільного з військом, то найкраще вам податися вниз річкою до форту Едварда і викласти свою справу Вебові. Генерал бариться там, замість рушити до ущелин і викурити того французяку за Шамплен, назад у його лігво.

Перше ніж незнайомець устиг відповісти на цю несподівану пропозицію, з кущів вихопився другий вершник і вмах випередив свого товариша.

— То як далеко звідси до форту Едварда? — спитав він. — Місце, якого ви радите нам шукати, ми покинули сьогодні вранці, прямуючи до верхньої частини озера.

— Тоді ви, певне, осліпли ще до того, як заблукали, бо дорога через волок у кілька ярдів завширшки і, як я собі гадаю, не вужча за будь-яку лондонську дорогу, хоч би й ту, що перед королівським палацом.

— Не будемо сперечатись, яка з тих доріг краща, — посміхаючись відповів Гейворд, бо ж це був він. — Досить того, що ми поклалися на індіянського провідника, котрий мав пас провести ближчою, хоч і глухою стежкою, і помилилися в ньому. Коротше кажучи, ми загубили дорогу.

— Індіянин заблукав у лісі! — мовив розвідник, недовірливо хитаючи головою. — І це коли сонце пече верхів'я дерев і річища повні водою, коли мох на кожному букові каже йому, з якого боку сяє вночі Полярна зірка! У лісі повно оленячих стежок, що ведуть до потоків та солоних джерел, — місць, що їх кожен знає. Та й гуси ще не всі відлетіли до канадських вод. Дивна річ, щоб індіянин міг заблудити між Горікеном і коліном річки! Він могок?

— Не з роду, тільки усиновлений цим плем'ям. Здається, він народився десь далі на північ. Він один з тих, кого ви звете гуронами.

— Гу! — вигукнули обоє товаришів розвідника, що досі сиділи непорушно, наче зовсім байдужі до розмови. А тепер вони жваво схопилися на ноги — видно, така сильна була несподіванка, що аж зборола їхню звичайну стриманість.

— Гурон! — повторив суворий розвідник, хитаючи головою вже з виразною недовірою. — Це злодійське плем'я, хто б там його не всиновляв. Самі боягузи та волоцюги, ось вони хто. А що ви звірилися на одного з них, то я дивуюся, чом не посіла вас ціла їх зграя!

— Це нам не загрожувало, бо форт Вільям-Генрі, мабуть же, за кілька миль від нас. До того ж ви забуваєте, що наш провідник тепер могок і служить у нашому війську як друг.

— А я вам кажу: хто народився гуроном, той гуроном і помре, — впевненим тоном повів його співбесідник. — Могок! Ні, коли, йдеться про чесність, я волію делавара чи могіканина[13]. А щодо бою — то це правда, не всі вони хочуть битись, бо ж інакше б не обабіли під своїми підступними ворогами, макуасами. Але зате коли вони вже б'ються, то любо подивитись, що за вояк з делавара чи могіканина!

— Годі про це, — нетерпляче сказав Гейворд. — Я не збираюсь обговорювати з вами вдачу цієї людини, що зовсім вам не знайома. Ви ще мені не сказали, як далеко звідси до форту Едварда.

— Це залежить від того, хто ваш провідник. А такий кінь, як у вас, може здолати добрий шмат дороги від сходу до заходу сонця.

— Я не хочу з вами товкти воду в ступі, друже, — мовив Гейворд лагіднішим тоном, стримавши свою нетерплячку. — Якщо ви скажете відстань до форту Едварда і проведете нас туди, вашу працю буде винагороджено.

— А так роблячи, звідки я знатиму, що провів до нашого форту не ворога й не шпигуна Монкалмового? Не кожен, хто по-англійському розводить, чесний підданець короля.

— Якщо ви служите при війську, — бо ви мені видаєтесь розвідником, — то повинні знати шістдесятий королівський полк.

— Шістдесятий! Небагато ви мені скажете про королівських американських стрільців такого, чого я не знав би, дарма що на мені мисливська куртка, а не червона вояцька уніформа!

— Отже, ви мусите знати прізвище майора того полку?

— Майора! — перебив мисливець, випростуючись, як людина, горда виявленою їй довірою. — Коли хто на цілий край знає майора Ефінгема, то це я.

— В тому полку багато майорів. Добродій, що ви його назвали, — найстарший, а я маю на увазі наймолодшого, того, що командує ротами залоги у Вільям-Генрі.

— Так, так, я чув, що на це місце призначено одного молодого добродія, дуже багатого, родом з півдня. Він ще замолодий на таку посаду, щоб командувати людьми, в яких голови сивина вже сріблить. Та кажуть, що він вояк знавецький і людина хоробра.

— Який він там не є, вартий чи ні своєї посади, досить того, що оце він розмовляє зараз із вами і запевно він не той ворог, якого слід стерегтись.

Розвідник у подиві приглянувся до Гейворда, а тоді, скинувши шапку, сказав — хоч не так уже самовпевнено, але ще з деяким сумнівом:

— Я чув, що сьогодні вранці один загін мав вийти з укріплення, прямуючи до берега озера.

— Ви чули правдиву звістку. Тільки я хотів обрати коротший шлях і тим поклався на того самого індіянина.

— А він ошукав вас і втік?

— Ні те, ні те, сподіваюся. В усякому разі, він не втік — він тепер на кінці нашої кавалькади.

— Хотів би я глянути на нього. Коли він справжній ірокез, я впізнаю його з підступного погляду та розмальованого обличчя, — мовив розвідник.

Оминувши Гейвордового коня, він вийшов на стежку поза псалмістовою кобилою, що її лоша, користаючись перепочинком, зажадало від неї материнської данини. Розсунувши кущі і ступивши ще кілька кроків, розвідник побачив обох жінок, які з тривожною напруженістю чекали на кінець розмови. Позад них, спершись до стовбура дерева, стояв провідник, що, не змигнувши оком, витримав допитливий мисливців погляд, хоч сам був такий понурий та дикий

лицем, що вже це одне могло викликати неспокій. Задоволений своїми оглядинами, розвідник повернув назад. Проминаючи жінок, він зупинився на мить скинути оком на їхню вроду, і з щирою приємністю відповів на Елісину усмішку й легкий уклін. Потім він підійшов до кобили з лошам і згаяв хвилину, марно силкуючись розгадати, що за один цей вершник; нарешті, похитавши головою, він повернувся до Гейворда.

— Мінг це мінг, яким бог його створив, таким він і буде. Ані могоки, ані яке інше плем'я його не змінить, — мовив він, сідаючи на своє місце. — Якби ви були одні й згодилися полишити свого коня на вовчу ласку, я б сам міг провести вас до Едварда, і за одну годину — туди лиш година дороги. Проте в жіночому товаристві це неможливо.

— А то чому? Вони втомлені, щоправда, але ще декілька миль зможуть проїхати.

— Це зовсім неможливо, — повторив розвідник. — Навіть заради найкращої рушниці в колоніях я б не погодився пройти й милю поночі в цьому лісі разом з таким провідником.

— Отже, ви так гадаєте? — сказав Гейворд, нахиляючись у сідлі й стишуючи голос мало не до шепоту. — Правду мовити, я теж дещо підозрюю, хоч перед жінками намагаюсь цього не показувати. Через це ми й не йшли вже за ним — я наказав йому, як ви бачите, триматися ззаду.

— Я тільки-но глянув, то переконався, що він ошуканець, — мовив розвідник, остережним рухом прикладаючи пальця до носа. — Поганець стоїть, спершись на молоде дерево, он там поза кущами. Його права нога впорівень з корою дерева, і, — він постукав пальцем по рушниці, — я міг би звідси одним пострілом поцілити його між коліно та кісточку, так що на добрий місяць він буде не здатен мандрувати лісом. Бо якщо я до нього спробую підійти, він щось запідозрить і чкурне в ліс, мов сполоханий олень.

— Ні, так не годиться. Може ж, він не винний, та й негарно воно якось. Хоча якби я був певен його зради…

— Це безпечніш — вважати на підступництво кожного ірокеза, — відповів розвідник і наче несамохіть приклав рушницю до плеча.

— Стривайте! — постримав його Гейворд. — Так не годиться. Придумаймо який інший спосіб… І все-таки я маю чимало підстав повірити, що він ошуканець…

Мисливець, що відмовився вже від наміру поранити провідника, подумав хвильку, а тоді помахом руки покликав до себе своїх двох червоношкірих товаришів. Розмовляли вони поважно і тихо, мовою делаварів, і з жестів білого в бік молодого деревця знати було, що він показував, де їхній гаданий ворог. Обидва індіяни швидко зрозуміли, чого він хоче, і, відклавши свої рушниці, безгучною ходою шаснули зі стежки в гущавину, кожен у протилежний бік.

— А тепер ви поверніться назад, — вдався мисливець до Гейворда, — і заведіть розмову з тим гемоном. Ці могікани схоплять його, навіть і розмалювання йому не попсувавши.

— Ні, — гордо заявив Гейворд. — Я сам його візьму.

— Атож! Верхи бувши, що ви можете зробити індіянинові в кущах?

— Але я зійду з коня.

— Ви гадаєте, що він чекатиме, побачивши, як ви вийняли одну ногу із стремена? Коли маєте діло з тубільцями, мусите послуговуватись їхніми способами, якщо хочете чого домогтись. Під'їдьте-но до цього плюгавця і ніби щиро побалакайте з ним, так наче вірнішого друга й у світі не маєте.

Гейворд уже ладен був скоритися, хоч і як гидував тою роллю, що йому запропоновано. З кожною миттю він усе виразніше бачив, наскільки небезпечною виявилась надмірна його легковірність.

Сонце вже зайшло, і в лісі швидко почало смеркати[14]. Це прикро нагадало Гейвордові, що о цій порі дикуни мають звичай здійснювати найбільш варварські й безжальні вияви помсти або ворожнечі. Підохочений цими гадками, він рушив назад, а. мисливець зараз же завів голосну балачку з незнайомцем, що ото вранці так безцеремонно прилучився до подорожніх. Минаючи своїх симпатичних супутниць, втомлених таким виснажливим днем, молодий офіцер промовив до них кілька підбадьорливих слів і зрадів, побачивши, що вони й не підозрюють справжньої причини їхньої затримки. Давши їм на здогад, що це він має порадитись про дальшу подорож, Гейворд пришпорив коня, а через хвильку знов натягнув повіддя, коли опинився за кілька ярдів од місця, де, прихилившись до дерева, стояв похмурий провідник.

— Бачиш, Магуа, — Гейворд намагався говорити невимушено й довірливо, — заходить піч, а ми не ближче до Вільям-Генрі, аніж коли на світанку виходили з укріплення Веба. Ти збився з дороги, та й я теж маху дав. Але, на щастя, ми спіткали одного мисливця, онде чуєш, він розмовляє із співаком, — і цей мисливець знає всі оленячі стежки та лісові тропи. Він обіцявся провести нас до місця, де б ми могли безпечно перебути ніч.

Індіянин втупив свій палючий погляд у Гейворда і спитав ламаною англійською мовою:

— Він сам?

— Сам, — завагавшись, відповів Гейворд, для якого брехня була занадто незвична річ, щоб легко їй давати раду. — О, не сам, звісно. Ти ж знаєш, Магуа, що й ми з ним.

— Тоді Хитрий Лис піде, — мовив провідник, спокійно піднімаючи торбину, що лежала в нього біля ніг. — І блідолиці бачитимуть коло себе тільки своїх блідолицих.

— Піде! Кого ти звеш Хитрим Лисом?

— Так назвали Магуа його канадські батьки, — відповів провідник, видимо гордий цією відзнакою. — Ніч те саме, що й день Хитрому Лисові, коли на нього чекає Манро.

— А що повість Хитрий Лис комендантові Вільям-Генрі про його дочок? Чи наважиться він сказати запальному шотландцеві, що покинув його дітей без провідника, хоч сам згодився ним бути?

— У Сивої Голови гучний голос і довга рука, та в пущі Лис його не почує, ані рука його сюди не сягне.

— Але що скажуть могоки? Пошиють на нього спідницю і залишать його у вігвамі з жінками вкупі, бо йому не можна доручати чоловічих справ.

— Лис знає стежки до великих озер і зможе знайти кістки своїх батьків, — була відповідь незворушного індіянина.

— Годі, Магуа, — мовив Гейворд. — Хіба ж ми не друзі? Навіщо ці гіркі слова межи нами? Манро обіцяв тобі винагороду за твою послугу. Я теж винагороджу тебе… Дай відпочити своєму втомленому тілові, розкрий торбину й підкріпися. Ми маємо лиш кілька хвилин часу, навіщо ж гаяти їх на дрібничкові сварки, наче ми жінки? Коли панночки перекусять, ми рушимо далі.

— Блідолиці поробилися собаками у своїх жінок, — пробурмотів індіянин своєю рідною мовою, — і коли жінки хочуть їсти, білі вояки відкладають томагавки, щоб удовольнити їхню ледачість.

— Що ти кажеш, Лисе?

— Хитрий Лис каже, що це добре.

Індіянин пильно подивився на щире Гейвордове обличчя, але, спіткавши його погляд, хутко відвів очі вбік. Потому він зручно вмостився на землю, видобув з торбини рештки підживку й заходився їсти, не забувши перед тим розглянутись довкола.

— Оце гаразд, — провадив Гейворд. — Хитрий Лис матиме силу й гостре око, щоб уранці віднайти стежку. — Він замовк, почувши, як тріснула суха галузка й зашамотіло листя на близьких кущах. Але відразу ж перемігся п повів мову далі:— Ми повинні вирушити ще до схід сонця, бо інакше Монкалм може перетяти нам дорогу й відрізати нас від форту.

Рука Магуа, піднесена до уст, раптом застигла в повітрі, і він, не зводячи очей від землі, повернув убік голову. Ніздрі йому розтулися, а вуха немовби ще дужче, ніж звикле, насторожились, і ввесь він скидався тепер на статую, що зображує гостру увагу.

Гейворд, який пильно приглядався до його рухів, недбало вивільнив із стремена ногу, а рукою потягся до кобури з ведмежої шкури, де лежали його пістолети. Марна річ була розгадати, куди саме найбільше дивився Індіянин: хоч і здавалося, що його очі застигли непорушно, насправді вони без упину нишкали туди-сюди. Поки Гейворд вагався, що робити, Хитрий Лис обережно звівся на рівні ноги — і то так тихо, що ані шелеснуло. Гейворд відчув, що настав момент діяти. Перекинувши ногу через сідло, він скочив на землю з наміром кинутися вперед і схопити зрадника, покладаючись тут уже на власну силу. Але щоб не будити зайвої підозри, він усе ще зберігав на обличчі спокійний і привітний вираз.

— Хитрий Лис не їсть, — сказав він, вживаючи прізвиська, що найбільш лестило марнославству індіянина. — Його корж погано

випечений і сухий. Ану-но я гляну, — може, серед моїх запасів знайдеться що тривніше.

Магуа простяг свою торбину майорові. Він дозволив навіть, щоб їхні руки торкнулись одна одної і не виказав при цьому найменшого неспокою і не послабив пильності. Але коли відчув, що пальці Гейворда легенько сунули вгору до голого його плеча, він підбив юнакові руку, з пронизливим криком викрутнувся з-під його руки і в один вистриб пірнув у лісову гущавину. За мить з кущів вихопилась постать Чингачгука, схожого на привида своїм мальованням; він хутко кинувся навздогінці. Далі почувся Анкесів вигук, і ліс освітило раптовим спалахом, що його супроводив різкий гук пострілу мисливцевої рушниці.

РОЗДІЛ V

Такої ж ночі

Ляклива Тізба по росі ішла

І перше вгледіла від лева тінь,

А вже тоді самого звіра…

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

Вражений раптовою втечею провідника й дикими вигуками переслідників, Гейворд на хвильку прикипів до місця. Але потому, розуміючи, як важливо впіймати втікача, він розсунув кущі й собі теж ревно кинувся навздогін. Та не пробігши й сотні ярдів, він спіткав усіх трьох лісовиків, що поверталися з невдалої погоні.

— Чом ви так скоро спроневірились? — спитав він. — Негідник, мабуть, десь тут поза деревами, і його ще можна схопити. Поки він на волі, ми в небезпеці.

— Ганяйте хмарою за вітром! — відказав розчарований розвідник. — Я чув, як той гемон, мов чорний змій, прошелестів сухим листям, і бачив, як він прошмигнув онде за тою великою сосною. І я випалив, так би мовити, по сліду, — та ба! А проте, коли б це хто інший потис на гачок, я б сказав, що в нього гостре око. Я вже маю на цьому досвід, тож мушу знатись. Гляньте-но на те сумахове дерево! Листя його зачервонілося, хоч кожен зна, що в липні сумах ще цвіте жовтим цвітом.

— Це кров Лисова! Він поранений і, може, десь тут і звалився.

— Ні, ні, — заперечив розвідник, рішуче відкидаючи таке припущення. — Я хіба що подряпав йому шкіру, і він через те ще хутчіше дременув. Куля з рушниці, коли вона тільки подряпає звірину, діє на неї, як остроги на коня: прискорює її біг, додає їй духу, а не навпаки. Зате коли куля проб'є добру дірку, тоді ще раз-другий воно стрибоне, та й по всьому, чи то індіянин, чи то олень.

— Нас четверо здорових людей проти одного пораненого!

— Що, вам життя немиле? — перебив майора розвідник. — Той червоношкірий чорт заманить вас під томагавки своїх друзів, так що й не зоглянетесь. Я вчинив дуже легковажно, вистріливши близько до можливої засідки. Але ж така була спокуса, що куди там! Ходімо, друзі, рушаймо, і то так, щоб звести підступного мінга на хибний слід, бо інакше сохнутимуть наші скальпи на вістрі перед Монкалмовим шатром не далі як завтра о цій же годині!

Ці моторошні слова, промовлені з урівноваженістю людини, що повністю розуміє небезпеку, нагадали Гейвордові про важливість обов'язку, на нього покладеного. Повівши очима довкола в марній спробі проглянути темряву, дедалі густішу під листяним склепінням лісу, він відчув, що без чиєїсь допомоги його безборонні супутниці скоро попадуть до рук варварського ворога, котрий, наче хижий звір, чекає тільки на глибшу темінь, щоб завдати певнішого удару. Його розбурхана уява,

зваблена примарним світлом, перетворювала на людську постать кожен колихкий кущ або стовбур поваленого дерева; разів двадцять йому вбачалися страховиті обличчя причаєних ворогів, що, визираючи із своїх криївок, ні на мить не спускають з ока подорожан. Глянувши вгору, він помітив, що рожевуваті баранці хмар, які вечір розмалював на блакитному небі, поволі зблякають; річку, що звивалася в нього під ногами, знати було вже тільки з темних смуг лісу, поросłого обабіч.

— Що ж нам робити? — безпорадно спитався Гейворд. — На бога, не покидайте нас! Залишіться, щоб захистити моїх супутниць, і не соромтеся сказати, якої б ви хотіли винагороди.

Його випадкові знайомі, що, стоячи збоку, розмовляли якоюсь індіянською говіркою, не звернули уваги на це раптове й розпачливе благання. Хоча голоси їхні звучали з обачності тихо, ледь чутніше за шепіт, Гейворд, підійшовши до них, легко відрізнив запальну мову молодого вояка від стриманішої балачки інших двох. Було ясно, що вони обговорювали заходи, які безпосередньо торкалися долі подорожан. Порушуваний цікавістю, а також побоюючись, щоб дальші загайки не викликали якої нової небезпеки, Гейворд підступив ближче до темного людського гурту з наміром ще виразніше запропонувати їм винагороду. Аж тут білий, махнувши рукою на знак згоди, повернувся і мовив по-англійському, наче сам до себе:

— Анкес має слушність. То був би негідний вчинок — покинути ці безпорадні створіння напризволяще, хоч би й довелося нам через те втратити свою криївку. Коли хочете врятувати ці ніжні квітки від отруйного зуба найгіршого з усіх змиїв, ви, добродію, повинні діяти рішуче й швидко.

— Та хто ж у тому сумнівається! Хіба ж я не звертався…

— Зверніть краще свої молитви до того, хто може дати нам мудрість обійти цих лісових дияволів, — спокійно перепинив його розвідник. — А з

обіцянками грошей зачекайте, щоб не вийшло так, що ви не зможете їх сплатити, а я ними скористатися. Оці могікани і я, ми зробимо все можливе, аби вберегти від небезпеки ці квітки — вони такі тендітні, що не в пущі їм жити. І ми зробимо це, не маючи сподівань на винагороду, крім тієї, що господь дарує за праведний вчинок. Але перед тим ви повинні за себе й за своїх друзів пообіцяти дві речі, — інакше-бо, не ставши й вам у пригоді, ми тільки собі завдамо шкоди.

— А що саме?

— По-перше, вестися так тихо, як оцей сонний ліс, що б там не сталося; по-друге, те місце, куди ми вас поведемо, не виказати ані жодній живій душі в світі.

— Я докладу всіх сил, щоб сповнити обидві ці умови.

— Тоді ходім, бо ми гаємо час, такий для нас дорогий, як кров для пораненого оленя.

В навислих вечорових сутінках Гейворд ще спромігся розрізнити нетерплячий жест розвідника, і обоє вони поспішили назад, туди, де була решта товариства. Підійшовши до жінок, що занепокоєно чекали на нього, майор у двох словах передав їм умови нового провідника, наголосивши на тому, щоб вони не виявляли вголос ніякого страху в їх нагальному й небезпечному переході. Хоч ця тривожна звістка не могла не налякати жінок, серйозний і рішучий тон Гейвордів, а також усвідомлення можливої небезпеки, додали їм духу настільки, що вони почулися на силі ще до одного, непередбаченого й незвичайного випробування. За допомогою молодого офіцера вони без зайвих слів спішилися і хутко зійшли до річки, де мисливець, послуговуючись більше жестами, аніж словами, вже зібрав решту подорожан.

— Що його зробити з цими німими створіннями? — пробурмотів розвідник. — Перетяти їм горло й укинути в річку — втрата часу; полишити тут — значить сказати мінгам, що недалеко й власники коней.

— То, може, просто пустить їх у ліс? — зважився докинути Гейворд.

— Ні, краще ошукати тих дияволів. Нехай думають, що їм треба гнатися чвалом, коли хочуть спіймати здобич. Атож, атож, це зведе їх на манівці! Чингач... Тс! Що там ворушиться в кущах?

— То лоша.

— Лоша то вже певне треба вбити, — пробурмотів розвідник, намагаючись ухопити за гриву жваве створіння, що спритно не далося йому до руки, — Анкесе, твою стрілу!

— Стривайте! — скрикнув на весь голос власник засудженої тварини, дарма що всі інші говорили тільки пошепки. — Майте милосердя до лошати Міріям! Такий милий нащадок вірної кобили, він нікому не заподіє шкоди!

— Коли люди змагаються за те єдине життя, що бог дарував їм, — суворо мовив розвідник, — то навіть їхні ближні тоді для них однак що звірина з лісу. Коли ви озветеся ще раз, я залишу вас на поталу макуасам! Анкесе, сягни-но стрілою! І пам'ятай, що в нас нема часу на другий стріл.

Ще не стих його низький і суворий голос, як поранене лоша стало дубка, а потім упало на коліна. Тут до нього підскочив Чингачгук, миттю встромив ножа в горло і похопливим рухом жбурнув у річку ще тріпотливу жертву. Потік швидко поніс лоша геть. Цей видимо безжальний вчинок, хай він і випливав з конечної потреби, пригнітив подорожан, як жахливе застереження перед майбутньою небезпекою. Спокійна й тверда рішучість лицедіїв цієї сцени ще більш посилювала враження. Сестри

здригнулися і щільніш пригорнулись одна до одної, а Гейворд інстинктивно поклав руку на пістолет, що перед тим видобув із кобури, і став поміж своїми підопічними та густими сутінками, які непроглядною запоною застували глибину лісу.

Індіяни, не вагаючись ні хвилини, взяли під гнуздечку наполоханих коней і, хоч як ті впиралися, ввели їх у річку.

Не заходячи на глибоке, вони повернули проти течії і скоро зникли за виступом берега.

Тим часом розвідник із схованки під низькорослими кущами, що віттям торкалися води, добув каное, зроблене з кори, і жестом запросив жінок сідати. Ті без вагань скорилися, і лишень раз по раз тривожно поглядали позад себе, до навислого мороку, що тепер стояв, наче темний мур, уподовж берега.

Тільки-но Кора й Еліс посідали, як розвідник скомандував Гейвордові стати по один бік вутлого суденця, сам став по другий, і вони потягли човна проти води, а похнюплений власник забитого лошати ступав за ними. Так вони мовчки пройшли добрий шмат дороги, — чулося лиш, як вода хлюпотіла круг човна та сплескувала при кожному їхньому, хоч і як обережному кроці. Гейворд не противився, щоб човна спрямовував розвідник, котрий то підступав ближче до берега, то відходив далі, обминаючи глибини та скелі, — шлях-бо цей, либонь, був йому добре знайомий. Вряди-годи він приставав і в непорушній тиші, яку ще більш посилювало глухе, але все чутніше ревіння водоспаду, напружено прислухався, чи не долине звук із сонного лісу. Впевнившись, що все тихо і що навіть його принатурене вухо не вловлює ніяких ознак наближення ворога, він розважливо й поволі рушав далі. Раптом в око Гейвордові впала якась велика чорна пляма в тому місці, де високий берег кидав ще глибшу звичайного тінь на темні й без того води. В непевності, чи йти далі, він показав у той бік своєму супутникові.

— Атож, — спокійнісінько відповів розвідник, — індіяни на свій розум сховали тут коней. Вода не полишає сліду, а в цьому змроку то й сова осліпне.

Незабаром білі та індіяни зійшлися, і влаштовано нову раду. Ті, чия доля залежала від чесності й винахідливості цих невідомих лісовиків, дістали нагоду дещо докладніше придивитись до свого становища.

Річку обступали високі й урвисті скелі, одна з яких нависла просто над човном. На скелях росли високі дерева, що перехилилися через край прірви, створюючи враження, наче потік біжить глибокою та вузькою ущелиною. Внизу під цими фантастичними скелями та клаптюватими вершечками дерев, що тьмяно виступали проти зоряного неба, все поглинав чорний морок. Позад них близький поворот берега обмежував краєвид такою самою темною, лісистою смугою. Зате попереду, і то недалеко, вода наче дибилась аж до неба, а тоді спадала долі в печери, звідки доносився понурий гул, що повнив вечірню тишу. Вся місцина виглядала усамітнено, і сестри, придивляючись до цієї романтичної, хоч і грізної краси, пройнялися почуттям безпечності. Але ось їхні провідники порушились і відірвали жінок від роздумів над дикими чарами ночі, нагадавши їм про непевність їхнього справжнього становища.

Коней прив'язано було до кущів, що подекуди росли в западинах між скель, і там, стоячи у воді, мали вони провести цілу ніч. Розвідник посадовив Гейворда та його посмутнілих супутників на носі човна, а сам став на кормі, бувши при тому такий спокійний і впевнений, наче мав кермувати куди міцнішим суденцем, аніж оце із кори. Індіяни обережно подалися назад, до коней, а розвідник, упершися жердиною в скелю, сильним поштовхом послав крихку шкаралупину в самий нурт спіненого потоку. Довгі хвилини точилася завзята боротьба між легкою бульбашкою, в якій вони пливли, та прудкою течією, і не знати було, хто перетягне. Наші мандрівці не те що рукою ворухнути, а й дихнути боялися, щоб не віддати вутле суденце на поталу розшалілому потокові. Разів двадцять їм здавалося, наче водяний нурт ось-ось допровадить їх до загибелі, але щоразу вправна рука стерничого скеровувала човен

носом проти течії. Тривала й заповзятлива боротьба — жінкам уже вона починала здаватись безнадійною — врешті скінчилася перемогою. У ту ж мить, як Еліс заплющила з жаху очі, впевнена, що це вже їх поглинає крутіж під водоспадом, човен підплив і зупинився біля пласкої скелі, яка ледь виступала з води.

— Де ми? І що нам далі робити? — спитав Гейворд, побачивши, що розвідник скінчив свою тяжку працю.

— Ви біля підніжжя водоспаду Глен, — голосно відповів той, не боячись, що хтось чужий почує його крізь гуркіт води. — А зараз треба обережніш висісти, щоб човна не перекинути й не поплисти самим назад цією важкою дорогою, і швидше, ніж сюди ми пливли. Нелегко на цій річці справуватись, коли вода збутніє. І п'ятьох чоловік — то теж забагато, щоб їх не замочити на такому човенці, зліпленому з березової кори й живиці. Отож вибирайтесь на скелю, а я поїду по індіян та по м'ясо. Краще заснути без скальпа, аніж померти з голоду серед достатку!

Мандрівники охоче його послухали. Коли на землю ступив останній з них, човен крутнувся, і за яку хвильку висока постать розвідника, ковзаючи над водою, щезла в непроникненній темряві, що опосіла річку. Лишившись без провідника, подорожні стояли кілька хвилин на місці, побоюючись і кроку ступити на нерівній поверхні, щоб не звалитись до однієї з численних глибоких розчепин скелі, де клекотіла, спадаючи, вода. Непевність ця, однак, не довго тяглася: човен, якого кермували індіяни, вже прибився знову до низької скелі, коли нашим подорожнім видавалося, що розвідник мав би ще тільки шукати своїх товаришів.

— Отже є в нас і фортеця, і залога, й харч, — весело промовив Гейворд. — Тепер нам не страшний Монкалм з його союзниками. Але, наш пильний вартівниче, зможете ви розрізнити на тім березі ірокезів, як то ви їх називаєте?

— Я називаю їх ірокезами, бо вважаю кожного тубільця, що розмовляє чужою мовою, за ворога, хоч би він і вдавав, ніби служить королю. Якщо Вебові треба індіян вірних і чесних, хай бере племена делаварів, а тих пожадливих і брехливих могоків та онейдів разом з їхніми шістьма негідницькими племенами хай віддасть французам, де їм і належить бути.

— Тоді б ми змінили войовників на страхополохів. Делавари, я чув, відклали геть свої бойові топірці і дозволяють, щоб їх за жінок вважали.

— Атож, але ганьба за це падає на голландців[15] та ірокезів, що ошуканством підвели делаварів до таких умов! Я знаю їх двадцять років і назву брехуном кожного, хто скаже, що в делаварських жилах тече полохлива кров. Ви прогнали ті племена з морського узбережжя, а тепер вірите наклепам їхніх ворогів, щоб приспати собі сумління.

Гейворд, побачивши, що вперта розвідникова прихильність до своїх друзів делаварів, чи могікан (бо це ж просто дві парості одного й того самого численного народу), тільки затягне марну суперечку, змінив тему розмови:

— Умови чи там ні, а я добре знаю, що ці ваші двоє товаришів хоробрі й кмітливі вояки. Чи вони не чули й не бачили якого сліду наших ворогів?

— Індіянина перше почуєш і лишень тоді побачиш, — відповів розвідник, видираючись на скелю і недбало скидаючи забитого оленя. — Натрапивши на слід мінгів, я покладаюсь не на ті знаки, що впадають в око.

— А слух вам не каже, що вони вислідили нашу дорогу?

— Це було б не дуже приємно, хоч тут, якщо затято боронитись, можна витримати добрячу бійку. Але, як на правду, то коні непокоїлися,

коли я проходив повз них, — так, немов чули вовків. А вовк завше никає поблизу індіанської засідки, чигаючи на останки оленя, що вони заб'ють.

— Ви ж забуваєте про самця у вас біля ніг! А може, то забите лоша знадило їх? Але що це за шум?

— Бідна Міріям! — пробурмотів псалміст. — Чадові твоєму судилося стати здобиччю хижим звірам! — І враз він заспівав на весь голос серед одвічного водяного гулу:

В Єгипті впадуть безборонні

Первістки людей і тварин –

Це — кара тобі, Фараоне,

Це — слугам твоїм загин.

— Він близько до серця взяв смерть лошати, — мовив розвідник. — Але це добрий знак, що людина так прихильна до безсловесної тварі. Може, воно й ваша правда, — додав він, повертаючись до останнього зауваження Гейворда. — Отож краще м'ясо вирізати, а кістяк пустити за водою, коли не хочемо, щоб нам тут ціла зграя вила біля скель, заздрячи кожному нашому кусневі. До того ж— хоча делаварська мова для ірокезів усе одно що книжка, ті шельмаки досить спритні, щоб збагнути причину вовчого виття.

Говорячи це, розвідник збирав різні потрібні йому речі, а скінчивши, мовчки рушив повз гурт подорожан. Могікани, що, здавалося, інстинктивно розуміли його заміри, зразу ж подалися за ним, і скоро всіх трьох їх неначе поглинула прямовисна скеля, що здіймалася вгору на кілька ярдів тут-таки поряд води.

РОЗДІЛ VI

Сказав він, вибравши в письмі святім

Чарівний спів, що линув на Сіоні:

"На ласку божу здаймося сьогодні!"

Р. Бернс, "Суботній вечір бідака"

Гейворд та жіноцтво дивилися на таємниче зникнення своїх супутників з прихованим неспокоєм, бо хоч досі поведінка білого була бездоганна, але його простацький убір, різка мова, категоричність поглядів, та ще вдача його мовчазних товаришів, — усе це викликало побоювання в них у серцях, недавно наполоханих зрадою "індіянина. Один тільки незнайомець був байдужий до всього навколо. Сівши на виступі скелі, він лише тим виявляв свою присутність, що раз по раз важко зітхав.

Незабаром почулися притишені голоси, так, наче люди перегукувались десь у нутрощах землі, і раптом промінь світла блиснув на подорожан, відкривши їм безцінну таємницю того місця.

В кінці вузької і глибокої печери, що завдяки перспективі та освітленню здавалася ще довшою, сидів розвідник з пучком запалених соснових трісок у руці. Відблиски полум'я, падаючи на його суворе обвітрене обличчя і мисливську одіж, надавали вигляду романтичної дикості цій людині, що серед білого дня вирізнялася б тільки незвиклим убранням, залізною негнучкістю свого тіла та ще тим, що гострий допитливий розум поєднувався в ній з надзвичайною простотою, і ці риси, одна на зміну одній, виступали в неї на мускулястому обличчі.

Трохи ближче, увесь на видноті, стояв Анкес. Подорожани пильно придивлялися до струнної гнучкої постаті молодого могіканина, невимушено грацiйного у своїй природній поставі та рухах, його тіло було закрите більше звичайного — на собі він мав зелену торочкувату

мисливську куртку, високе чоло йому було відкрите, і під ним виблискували темні очі, грізні й водночас спокійні; виразно виступали також правильні обриси червоного гордовитого обличчя, бездоганні пропорції шляхетної голови, виголеної аж по чуб на тімені. Це вперше Данкен та його товариші мали нагоду як слід роздивитись примітне лице індіянського юнака, і кожен з них відчував полегкість у міру того, як чіткіше бачив гордий і рішучий, хай там і дикий, вираз на обличчі індіянина. Вони певні були, що він, хоч і позбавлений вишколу цивілізації, не зужиє своїх багатих природних обдаровань на підступну зраду. Цікава Еліс дивилась на його відверте лице й горду поставу так, наче споглядала коштовну грецьку скульптуру, якимось дивом оживлену. Навіть Гейворд, якому не первина було бачити досконалу фізично людину, — звичайне явище серед незіпсутих тубільців, — і той голосно висловив своє захоплення таким довершеним взірцем пропорційно збудованого тіла.

— Маючи охоронцем такого хороброго й шляхетного юнака, — прошепотіла Еліс, — я могла б спати спокійно. Певно ж бо, Данкене, що ті жорстокі вбивства, ті жахливі сцени тортур, що про них так багато пишуть і говорять, ніколи не чинилися в присутності таких, як він!

— Він таки й справді, здається, рідкісний і розкішний зразок тих природних якостей, на які нібито багате його плем'я, — відказав Гейворд. — Я згоден з вами, Еліс, що таке чоло й очі скорше страх викличуть, ніж ошукати. Але не обманюймо себе, гадаючи, що його чесноти якісь інакші, а не дикунські. Непересічна цнота рідко трапляється як серед християн, так і серед тубільців, хоча, правду мовивши, і ті, й ті здатні її виявити. Маймо надію, що цей могіканин не підведе нас і що його вчинки відповідатимуть його виглядові мужнього й вірного друга.

— Тепер майор Гейворд каже, як і личить йому, — зауважила Кора. — Хто, дивлячись на цей витвір природи, пам'ятав би, що шкіра його іншого кольору!

Коротку й видимо незручну тишу, що на-і гала по цих словах, урвав поклик розвідника, який голосно запросив подорожніх до печери.

— Цей вогонь щось надто вже яскравий, — сказав він, коли вони ввійшли всередину, — і може накликати мінгів нам на лихо. Анкесе, шип отвір укривалом. Вечеря ця не така, якої б міг сподіватись майор королівського полку, але мені траплялося бачити мужні військові загони, що не гребували й сирою олениною, і без жодної приправи. А в нас, як бачите, солі вдосталь, і ми хутко можемо м'яса насмажити. Оце — свіже гілля сасафрасу, панночкам сісти. Може, воно не таке розкішне, як їхні шкіряні крісла, так зате пахне куди приємніше, аніж свиняча шкіра. Годі вже, приятелю, не сумуй так за тим лошам, — воно було ще невинне створіння і не зазнало в житті лиха. Завдяки смерті воно врятувалося від майбутніх саден на спині, від притоми в ногах.

Анкес зробив, як сказав розвідник, і коли той змовк, ревіння водоспаду почулося тепер, наче глухий гуркіт далекого грому.

— Ми цілком безпечні в цій печері? — запитав Гейворд. — Чи не загрожує нам яка несподіванка? Адже один озброєний чоловік при вході — і ми безпорадні.

На ці слова з темряви поза розвідником виринула подібна до привиду постать і, схопивши запалену головешку, освітила нею дальший кінець печери. З несподіванки Еліс аж зойкнула, та й Кора схопилась на ноги, коли побачила ту прояву, але Гейворд одним словом заспокоїв їх, сказавши, що це їхній супутник, Чингачгук. Індіянин тим часом, відхиливши друге укривало, показав, що печера має два виходи. Потім з головешкою в руці він перетяв вузьку й глибоку розколину, що бігла під прямим кутом до печери з подорожанами, але, на відміну від неї, закінчувалась отвором угорі, і вступив до другого гроту, майже в усьому схожого на перший.

— Таких старих лисів, як ми з Чингачгуком, не часто можна застукати в норі з одним виходом, — сміючись, мовив Соколине Око. — Бачите, яке чудове місце: скеля тут із чорного вапняку, а це, як усі знають, камінь м'який, і він незле править за подушку, коли бракує хмизу та соснового гілля. Так ото водоспад колись лежав за кілька ярдів нижче від нас, і, смію гадати, плесо було тут гладеньке й на око приємне, як мало де на Гудзоні. Але старість не додає приваби, — згодом ці гарні панночки про це ще довідаються. Місцина прикро змінилася! У скелі поробилось повно шпарин, а де камінь крихкіший, течія продовбала глибокі печерини. А потім вода відступила на яких сотню ступнів, — де пробивши скелю, а де промивши, — так що тепер водоспад не має ані якогось вигляду, ані твердої основи.

— А в якій ми частині водоспаду? — зашили Гейворд.

— Ми біля того місця, де провидіння призначило йому бути. Тільки вода показалася надто бунтівна, щоб тут лишатись. Обабіч нас скеля була м'якша, тим-то вода відступила з середини річища, перше вимивши для нас оці дві невеликі нори.

— Тобто ми на острові?

— Атож. Водоспад по обидва боки від нас, а річка вгорі й унизу. Якби це був день, то варто було б труду видертись на вершечок скелі та подивитись, що тут вода нахимерила. Потік тече без ніякого ладу: часом підстрибом, часом спадаючи; там він дає скачка, тут аж вистрілює вгору; в одному місці вода біла, мов сніг, в іншому зелена, мов трава; поблизу нас вона йде в розпорошку глибокими западинами, аж земля стугонить і здригається, а далі дзюрчить і виспівує, наче струмок, витворюючи нурти й жолобини в старому каменю, мовби він не твердіший за втолочену глину, Все річище якесь поплутане. Перше річка тече спокійно, ніби заміряючись сплисти до низу, як їй і належиться, а тоді раптом дає крутий поворот, стаючи лицем до берега, буцім не має охоти покинути пущу й змішатися з солоною водою. Атож, панночко, оця, наче павутинка, тоненька тканина, що облягає вам шию, здасться грубою

рибальською мережею проти тих найрозмаїтіших візерунків, що вимальовує річкова течія. Річка мовби вирвалася з рук природи й хоче все на свій лад перейнакшити. А проте, чим же це все кінчається? Коли вода, наче той упертюх, трохи погуляла на волі, рука творця збиває знов річку докупи, і за кільканадцять ярдів нижче вона собі любенько плине до моря, сповняючи свою долю, від початку світу їй призначену.

Слухачі, що їм цей невишуканий опис Глену мав додати духу, впевнивши в безпечності їхньої криївки, схильні були, проте, оцінювати незайману красу цієї місцини інакше, ніж Соколине Око. Та їм було не до розважань над чарами природи: увага слухачів звернена була до такої, хоч не менш важливої, але прозаїчнішої справи, як вечеря.

Їжа, до того ж значно урізноманітнена деякими лагоминами, що Гейворд завбачливо узяв із собою, коли полишали коней, добре підкріпила втомлених подорожан. Анкес за вечерею допомагав жінкам, роблячи різні дрібні послуги з виглядом несміливої чемності, що єдналася з гідністю. Це дуже тішило Гейворда: він-бо добре знав, наскільки таке поводження не в згоді з індіянськими звичаями, які забороняють воякам братися за хатню роботу, а тим паче прислуговувати жінкам. Але що права гостинності священні в індіян, цей невеликий відступ від вояцької гідності Не викликав нічийого зауваження вголос. Пильніший спостережник міг би завважити й те, що послуги юного войовника були не зовсім їм безсторонні. Подаючи Еліс кабаківку з свіжою водою або оленяче м'ясо на тарелі, майстерно вирізаній з твердого глеюватого дерева, він чинив це просто з належною чемністю, а коли прислуговував тим самим її сестрі, його темні очі затримувалися на гарному вимовному обличчі Кори.

Разів два-три йому довелося озватись, щоб привернути увагу тих, кому він робив послуги. Говорив Анкес по-англійському калічено й неправильно, але доволі зрозуміло. Його глибокий горловий голос надавав звукам такої ніжності та мелодійності, що сестри за кожним разом приглядалися йому з захопленим подивом. Перекинувшись так ото

кількома реченнями, обидві сторони начеб нав'язали між собою певну приязнь.

Чингачгук тим часом зберігав незворушну поважність. Сидів він ближче до світла, через що часті й неспокійні погляди подорожніх краще могли відрізнити природні риси його обличчя від бойового розмалювання, яке мало нагонити страх. Впадало в очі, що батько й син дуже схожі, попри всю розбіжність у віці та життєвому досвіді. Суворі риси на обличчі старого індіянина мовби злагідніли, і натомість з'явився вираз супокійної тихої розваги. притаманний тубільному воякові, коли обставини не вимагають нагального напруження. Одначе з того, як подеколи зблискував його смаглявий вид, знати було, що досить тільки розворушити його пристрасті, і враз виявиться, що зовсім не безпідставно тіло в нього розписане на пострах ворогові.

На відміну від індіянина, жваві й верткі очі розвідника рідко коли зупинялись на місці. Він у смак собі їв і пив, але пильність і на мить його не покидала. Разів зо двадцять кабаківка або шматок м'яса, піднесений до рота, застигали в повітрі, а він повертав убік голову, наче прислухаючись до далеких підозрілих звуків. Щоразу рух цей відривав подорожніх від роздумів над теперішнім їхнім становищем, нагадуючи, яка біда приневолила їх шукати тут притулку. Але що розвідник до тих частих перерв не додавав ніяких зауважень, хвильовий неспокій подорожан швидко влягався і на часину вони знов забували про небезпеку.

— Покуштуй-но, приятелю, ось цього напою, — видобувши з-під купи листя якесь барильце, звернувся при кінці трапези розвідник до свого сусіди, що віддавав належне його кулінарському мистецтву. — Він змиє твої думки про лоша й оживить кров тобі в жилах. П'ю за нашу приязнь і сподіваюсь, що ми не матимемо серця один на одного за якийсь там шмат конячого м'яса! Як ти прозиваєшся, приятелю?

— Гемет, Девід Гемет, — відповів псалміст, ладнаючись залити своє горе добрячим ковтком запахущого питва, приправленого прянощами.

— Вельми добре ім'я і, смію гадати, від чесних батьків. Я дуже тішуся в іменах, хоча християнські звичаї щодо цього куди поступаються індіянським. Найбільший боягуз, що я будь-коли бачив, ім'я мав Лаєн, а жінка його — Пейшенс, вивела б вас із терплячки швидше, ніж цькований олень стрибка зробить[16]. В індіян же імена — це річ свідома; чим хто прозивається, тим він звичайно і є. Не те щоб, скажімо, Чингачгук, себто Великий Змій, насправді був змієм, великим чи малим, — ні, його ім'я показує, що він знається на всяких викрутах і закрутах людської натури, що він мовчазний і вражає ворога тоді, коли той найменш сподівається. Яке ж твоє ремесло, приятелю?

— Я недостойний учитель псалмоспіву.

— Що-що?

— Я навчаю співу новобранців з Коннектікату.

— Можна б і краще знайти собі діло. Ті щенята й без того виспівують та галасують по лісах занадто, тоді як навіть дихати тут треба тихіш за лиса в норі. Але хоч ти знаєш Стріляти та рушницею орудувати?

— Хвалити бога, я ще ніколи не вдавався до цих смертоносних знарядь!

— Ну то, може, ти розумієшся на компасі і умієш списати на папері гірські кряжі й річища, щоб люди могли з назви знайти, де яка місцина?

— Це не моя робота.

— Ти маєш такі ноги, що можуть довгий шлях зробити коротким. То, певне, генерал часом посилає тебе з вістками?

— Ніколи. Я йду тільки за своїм високим покликанням, тобто навчаю священного співу.

— Чудне покликання! — пробурмотів Соколине Око, посміхаючись у думці. — Ціле життя, мов той дрізд, брати на глузи всі високі й низькі тони, що можуть вийти з горла людини! Гаразд, приятелю, може, й справді ти маєш до того хист, як хтось до стрілянки чи до чогось ще кращого. То послухаймо, на що ти здатний. А заразом воно буде й наче приятельське "на добраніч", бо панночкам треба набратись сили для тяжкої й довгої дороги, в яку ми вирушимо на світанку, ще поки макуаси спатимуть.

— З превеликою радістю, — мовив Девід, накладаючи на носа окуляри в залізній оправі й добуваючи свою улюблену книжечку, яку зараз же й простягнув Еліс. — Після таких незвичайних пригод чи ж може бути що більш слушне й утішне, як вечірня молитва?

Еліс усміхнулась, але, глянувши на Гейворда, почервоніла й завагалась.

— Дозвольте собі цю приємність, — прошепотів він. — Хіба ж не слід у таку хвилю зважити на достойного тезку царя Давида?

Підбадьорена його словом, Еліс уже не опиралася благочестивим своїм нахилам та ревній любові до ніжної музики. Девід розгорнув книжечку на гімні, що більш-менш пасував до теперішнього їхнього становища. Кора виявила намір приєднатись до сестри, і, коли пунктуальний Девід, виконавши вступні маніпуляції на своїй сопілці, знайшов відповідний тон, зазвучала побожна пісня.

Вона була врочиста й повільна. Співачки, що сиділи, схилившись над книжечкою, часом підносили мелодію до найвищих нот багатих своїх голосів, а тоді вона знов спадала — так низько, що шемріт води чувся крізь спів, немов який приглушений супровід. Маючи природний смак і натренований слух, Девід прилагоджував звуки до розмірів печери, кожна шпарка й розколина в якій повнилися трепетними тонами гнучких жіночих голосів. Індіяни втупилися очима в стіни й слухали з такою

увагою, аж ніби закам'яніли. А розвідник, що сидів, спершися підборіддям на долоню, спершу наче зовсім байдужий, — поволі відчув, як суворі його риси пом'якшуються, і з бігом пісні обличчя йому лагіднішає, і спогади переносять його до дитячих літ, коли він не раз, бувало, в селищі колоністів чував такі побожні гімни. Рухливі його очі почали зволожуватись, і не скінчився ще спів, як палючі сльози збігали по його обличчю, хоч він більше призвичаєний був до бурхливих знегод, аніж до емоційних розпружень.

Співаки задлялися на одному з тих низьких притишених акордів, що їх вухо поглинає так пожадливо, бо ж ось-ось вони мають завмерти, — коли це раптом крик, страшний і нелюдський, пролунав десь іззовні і вдерся не тільки до всіх закутків печери, але й до самого серця кожному з тих, хто почув його. А потім залягла тиша — така глибока, наче й вода застигла в своєму шаленому бігові, вражена цим незвичним і моторошним криком.

— Що це таке? — пробурмотіла Еліс по хвилі жаскої непевності.

— Що це таке? — голосно спитав і Гейворд.

Ні Соколине Око, ні індіяни нічого не відповіли. Так само здивовані, вони прислухалися, мовби сподіваючись почути крик ще раз. Нарешті всі троє повагом порадилися між собою мовою делаварів, і Анкес вийшов з печери через внутрішній, найбільш прихований, отвір. Тоді озвався розвідник по-англійському:

— Що це за крик, ніхто тут не може сказати, хоча двоє з нас перебули в лісах понад тридцять років. Я гадав, що нема такого крику індіянина чи тварин, щоб я його не знав, але ось виявляється, що і я лишень марний і зарозумілий смертний.

— А чи не був це вигук вояків, що хочуть порога залякати? — поспитала Кора. Запнувшись вуаллю, вона стояла така спокійна, що Еліс могла їй тільки позаздрити.

— Ні, ні. Це був якийсь лихий і разючий крик, в ньому чулося щось нелюдське. Раз почувши бойовий поклик, ви його ніколи не сплутаєте ні з чим іншим! Ну, Анкесе? — по-делаварському запитав розвідник юного вояка, коли той повернувся. — Що ти бачив? Чи не видно крізь укривала нашого вогню?

Відповідь тією самою мовою була коротка й видимо категорична.

— Зокола не видно нічого, — мовив Соколине Око, хитаючи головою, — і наша криївка в темряві. Хай жінки перейдуть до сусідньої печери й спробують укластися спати, бо ми підведемося ще поночі, щоб дістатись до Вільям-Генрі, поки мінги не розбудяться зі сну.

Кора спокійно послухалася й тим дала добрий приклад боязкішій Еліс. Виходячи, вона попросила Данкена провести їх. Анкес підніс укривало, щоб дати їм пройти, і коли сестри обернулися подякувати йому за цю уважливість, вони побачили, що розвідник, підперши руками голову, знову сидить біля пригаслого вже вогнища. Поза його посвідчувала, як глибоко він задумався над тією таємничою пригодою, що урвала їм вечірню молитву.

Гейворд узяв із собою запалену гілку, що тьмяно освітила вузьку печеру, де сестри мали перебути ніч. Зручно примістивши світильника в стіні, він підійшов до жінок, що з ними оце вперше опинився на самоті, відколи вони покинули безпечні вали форту Едварда.

— Будьте з нами, Данкене, — попросила Еліс. — Ми не заснемо в такому місці, коли ще й досі бринить нам у вухах цей жахливий крик!

— Перше огляньмо, чи надійна ця фортеця, — відповів він, — а тоді вже подумаємо про спочинок.

Він підійшов до дальшого краю печери, де вихід був також затулений укривалом, і, відслонивши його, вдихнув свіже й живлюще повітря водоспаду. Рукав річки, просто в нього під ногами, збігав глибоким і вузьким урвищем, яке вимила течія в м'якому камені. З цього боку, як гадав Гейворд, вода вповні гарантувала безпеку, тим більше, що кільканадцять ступнів далі проти течії вона, пінячись і вилискуючи, спадала в діл шалено-рвучким потоком.

— Тут природа створила непереборну перешкоду, — мовив Гейворд, показуючи на прямовисний схил до темної течії, і опустив заслону. — А по другий бік, як ви знаєте, добрі й вірні люди стоять на сторожі. Отже я не бачу, чому б вам не послухати ради нашого чесного господаря. Кора, я певен, погодиться зі мною, що сон вам обом потрібен.

— Кора може признати слушність вашої думки, але не година її здійснити, — відказала старша сестра, сідаючи обік Еліс на ложі з гілля сасафрасу. — Бо є й інші причини, що відігнали б сон, не тільки цей таємничий крик. Скажіть-но самі, Гейворде, хіба можуть діти забути, як непокоїться їхній батько, не знаючи, де це його дочки в такій глушині і як їм ведеться серед безлічі небезпек?

— Він вояк і знає, що ліс дає також і укриття.

— Він батько і не може збутись батьківських почуттів.

— Який терплячий він був на всі мої примхи! Як охоче й любо сповняв мої забаганки! — забідкалась Еліс. — Ми були егоїстки, сестро, що нав'язалися в гості під таку небезпечну годину.

— Мабуть, занадто ми нерозважливо вчинили, напросившись саме нині, коли тут така непевність. Але я хотіла показати, що хоч інші, може, й покинули його в скруті, діти лишилися йому вірні.

— Коли він почув про ваш приїзд до Едварда, — лагідно озвався Данкен, — почалася люта боротьба у його серці між страхом і любов'ю. Та скоро любов перемогла, підсилена тривалою розлукою. "Це воля моєї шляхетної Кори веде їх, Данкене, — сказав він, — і я не опиратимусь їй. Дай боже, щоб, боронячи честь нашого короля, я виявив би хоч половину її твердості!"

— А про мене він нічого не говорив? — ревниво запитала Еліс. — Не забув же він зовсім свою маленьку Елзі!

— Авжеж ні! — відповів юнак. — Згадуючи ваше ім'я, він додавав тисячі найдорожчих епітетів, що їх я не зважуся повторити, але справедливість яких ладен гаряче засвідчити. Одного разу він сказав...

Данкен урвав мову, бо в ту саму мить, як його очі зустрілися з очима Еліс, що обернулася до нього, порушувана любов'ю до батька, — повітря знову розітнув гострий, моторошний крик і примусив юнака замовкнути. А тоді надовго запала німа тиша, тільки одне поглядало на одного, з острахом чекаючи, що крик почується ще раз. Нарешті укривало повільно відхилилося і при вході став розвідник. Неспокій виступив йому на обличчі, бо перед цією таємницею, що віщувала якусь небезпеку, могли виявитись безсилими вся його кмітливість та досвідченість.

РОЗДІЛ VII

Вони не сплять.

На скелях там їх ціла зграя,

І всі сидять.

Т. Грей, "Поет"

— Ми не можемо далі легковажити цим застереженням і сидіти в укритті, коли в лісі чути такі звуки, — мовив Соколине Око. — Панночки хай собі лишаються в печері, а ми з могіканами вийдемо чатувати на верхів'я скелі. Гадаю, що майор шістдесятого полку пристане до нас.

— Чи небезпека аж так близько? — спитала Кора.

— Про це знає тільки той, хто видає ті дивні звуки людям на осторогу. Я взяв би гріх на душу, коли б залишився в печері, чуючи таке застереження! Навіть той легкодух, що збуває дні свої у співах, розбурханий цим криком і каже, що "ладен кинутися в бій". Якби це тільки бій, то воно б річ зрозуміла її нам до спромоги; але я чував, що такі вигуки поміж небом і землею означають зовсім інший різновид війни!

— Якщо ці наші страхи походять від явищ надприродних, то нам нічого непокоїтись, друже, — спокійно мовила Кора. — Чи ви певні, що наші вороги не винайшли якогось нового й підступнішого способу вразити нас жахом, аби полегшити собі перемогу?

— Панночко, — повагом відповів їй розвідник, — тридцять років прислухаюсь я до лісових звуків, як людина, чиє Життя й смерть залежать від справності її слуху. Мене не ошукає ані скиглення пантери, ані посвист дрозда, а чи якісь вигадки диявольських мінгів. Я чув, як ліс скімлить, наче людина в нещасті, не раз я чував, як вітер виграє гіллям густих дерев; я чув, як блискавка креше повітря, наче вогняний стовп, і сипле довкруг іскри й полум'я. І завше при тому я думав, що чую лишень забави того, хто все це створив. Але від чого цей крик, що тільки-но почувся, ми не можемо сказати, ані могікани, ані я, чоловік без краплини чужої крові в жилах. Гадаємо, одначе, що це знак нам на добро.

— Дивна річ! — мовив Гейворд, беручи свої пістолети з того місця, де поклав їх на ніч. — Та чи це знак миру, чи клич до війни, знехтувати ним не можна. Ходіть, друже, наперед; я йду за вами.

Після важкого повітря печери прохолодні живлющі повіви од водоспаду всіх побадьорили. Свіжий вечірній вітер над річкою, здавалося, виповнював водоспадовим ревом найдальші закутини печер, звідки той рев повертався розміреним важким гулом, що звучав як відгомін грому з-поза далеких гір. Зійшов уже місяць, виблискуючи своїм світлом на воді, але те місце, де стояв Соколине Око з товаришами, ще лежало в глибокій тіні. За винятком клекоту води та подеколи рвучких подувів вітру, все навколо дихало таким спокоєм, що його лише ніч і безлюддя можуть породити. Марно подорожани вдивлялися в протилежний берег, шукаючи там ознак життя, що допомогли б з'ясувати походження того проразливого крику. Їхні пильні й тривожні погляди не могли прозирнути оманливого світла місяця або ж бачили самі голі скелі та стрункі й непорушні дерева.

— Тільки темрява й тиша чарівного вечора, — прошепотів Данкен. — Як би ми, Коро, за інших обставин милувалися цим вечором, цією незрівнянною самотністю! Уявіть собі, наче ви в безпеці, і те, що зараз нагонить на вас жах, стане тоді джерелом радості...

— Слухайте! — урвала його Еліс.

Попередження було зайве. Ще раз той самий крик почувся так, наче з глибин річки; вирвавшися з вузької ущелини, він розкотився лісом і завмер поволі вдалині.

— Може хто-небудь пояснити, що це за крик? — спитав Соколине Око, коли стихла остання луна в лісі. — Якщо так, нехай скаже. А я гадаю, цей крик не має нічого земного.

— Я можу все це з'ясувати, — мовив Данкен. — Мені цей крик добре знайомий, бо я часто його чув на полі бою. Так кричить кінь у хвилину смертельної муки, здебільшого з болю, але часом і з переляку. Мій кінь або став здобиччю хижаків, або він бачить небезпеку й не може її уникнути. Цей звук міг ошукати мене в печері, але тут, просто неба, я цілком у ньому певен.

Розвідник та індіяни слухали це просте пояснення з цікавістю людей, що засвоюють нові погляди, натомість відкидаючи старі та хибні. Обидва індіяни вимовили своє звичайне виразисте "гу!", як тільки збагнули Гейвордову мову; розвідник же, подумавши хвильку, відказав:

— Я не можу заперечити вашої думки, бо кепсько знаюся на конях, хоч і народився в краю, де їх подостатком. Вовки, певно, чигають на них із берега, і змучені створіння, як можуть, кличуть людину на поміч. Анкесе, — мовив він по-делаварському, — спустись-но човном та розжени запаленою головешкою вовчу зграю, а то страх може зробити те, чого не пощастить вовкам, і ми лишимось на ранок без коней.

Молодий тубілець уже сходив до річки, коли раптом над водою розляглося протяжне виття і хутко здаленіло в глибині лісу, наче хижаки злякалися чогось і втекли, покинувши здобич. Анкес зараз же інстинктивно метнувся назад, і троє лісовиків провели ще одну тиху й поважну нараду.

— Ми були немов мисливці, що загубили провідну зірку в небі й цілими днями не бачили сонця, — мовив Соколине Око нарешті, одвертаючись від індіян. — Але тепер ізнов ми знаємо прикмети своєї дороги, а з нашої стежки виполото терня. Сідаймо в затінку буку — від нього тінь густіша, ніж від сосни, — і почекаймо, що нам бог пошле далі. Розмовляйте лиш пошепки, а краще та й розумніше, мабуть, мати якусь часину собі власні думки за співрозмовника.

Говорив розвідник цілком поважно, уже не виказуючи найменшого побоювання. Хвильова його непевність одразу ж зникла, скоро з'ясувалася таємниця, для пояснення якої йому забракло власного досвіду. Відчуваючи всю серйозність їхнього становища, він, цілком у згоді із своєю мужньою вдачею, готовий був зустріти з відкритим чолом будь-яку небезпеку. Почуття це, здавалося, поділяли й індіяни, котрі розташувалися так, щоб мати в полі зору обидва береги, але щоб самих їх покривала суцільна темрява. За таких обставин звичайна розважливість підказувала Гейвордові та його супутникам скористатися з прикладу цих досвідчених людей. Юнак приніс із печери оберемок сасафрасу, застелив гіллям розколину між двома печерами і розмістив у ній сестер. Скелі захищали дівчат від кулі, а майорові слова, що жодна небезпека не заскочить їх зненацька, додали їм духу. Гейворд сам примостився недалеко, так що міг з ними розмовляти, не підвищуючи зайве голосу. Девід же, наслідуючи наших лісовиків, так добре прилаштувався поміж западин скелі, що його неоковирна постать зовсім не вбирала нікому ока.

Так у цілковитій тиші збігали години. Місяць досяг зеніту і кидав своє лагідне світло просто долі, вихоплюючи з темряви образ сестер, що обнявшись міцно спали. Данкен прикрив їх великою Коринок" шаллю., сховавши від себе цю любу картину, і сам схилився головою до скелястої подушки. Девід уже видобував із себе такі звуки, що разили б його вишуканий слух, коли б він міг їх чути. Одне слово, всіх подорожан мимохіть зморив сон. Тільки Соколине Око та індіяни ані послаблювали своєї пильності, ані здавалися на дрімоту. Непорушні, наче скеля, що до неї кожен з них приріс, вони лежали й безперестану перебігали очима вздовж темної смужки лісів, що поросли над берегом вузького потоку. Жодного поруху вони не пропустили; здавалося, що вони й самі ледве чи дишуть. Ясно було, що цей надмір обережності випливав із досвіду, і ошукати їх не вдалося б хоч і як причаєному ворогові. Тим часом, одначе, нічого не сталося, і ось уже зайшов місяць, і над вершечками дерев за лукою річки з'явилася бліда стяжка, звістуючи наближення дня.

Тоді вперше Соколине Око зворухнувся. Він підповз по скелі до Данкена й розбурхав його зі сну.

— Час рушати, — прошепотів він. — Розбудіть панночок і будьте готові сідати в човна, що я приведу.

— Ніч була спокійна? — спитав Гейворд. — Бо мене таки знеміг сон.

— Все тихо, як і опівночі. Не розбалакуйте, а спішіться.

Данкен уже зовсім пробудився і зараз же здійняв шаль, що нею вкрив поснулих жінок. При цьому рухові Кора підвела руку, наче відштовхуючи його, а Еліс прожебоніла своїм ніжним голосом: "Ні, ні, любий тату, ми були не самі. Данкен був з нами!"

— Так, свята невинносте, — прошепотів юнак. — Данкен тут, і поки він живий, поки є небезпека, тебе він не покине. Коро, Еліс! Вставайте. Пора в дорогу!

Голосний крик молодшої сестри і приголомшливий жах на обличчі старшої, що раптом звелась на ноги, — таку несподівану відповідь дістав майор.

Ще не завмерли слова на устах Гейвордові, як зчинився такий гвалт і вереск, що кров захолола йому в жилах. Мало не цілу хвилину здавалося, що то пекельні демони посіли все довкруги, в тих варварських згуках виявляючи свою дику лють. Крики не виходили з якогось певного місця — враженим случахам видавалося, наче ті крики сповнювали не тільки весь ліс, а й печери водоспаду, і скелі, і річище, і саме повітря. Девід випростав свою цибату постать і, затикаючи вуха, заволав серед того диявольського гаму:

— Звідки ця незгрійність? Чи то пекло розверзлося, щоб люди могли такі звуки породити?

Яскраві спалахи і враз по тому гриміт десятка рушниць з протилежного берега потоку були відповіддю на те, що невдатний майстер співу так легковажно вихопився на видноту. Гемет непритямний звалився на скелю, де так довго спав. Могікани бойовим покликом озвались на тріумфальний вереск своїх ворогів, коли ті побачили, що Гемет упав. Швидкі постріли затріскотіли з обох боків, але супротивники були занадто досвідчені, аби виставляти бодай крайчик тіла ворожій кулі. Данкен з напруженим неспокоєм дослухався, чи не почує ударів весла, бо гадав, що втеча — це єдиний для них порятунок. Однак річка незворушно мчала своїм швидким бігом, і ніде нё було видно човна на її темних водах. У нього вже промайнула думка, чи не покинув їх безжально розвідник, коли це з-під скелі внизу приснуло полум'я і почувся дикий лемент разом з криком одчайдушного болю, засвідчуючи, що посланець смерті з несхибної рушниці Соколиного Ока знайшов свою жертву. Ця скромна відсіч спонукала нападників зараз же відступити, і незабаром у лісі знову залягла непорушна тиша.

Данкен скористався слушним моментом, щоб підскочити до Геметового тіла й перенести його в ту розколину, де ховались обидві сестри.

— Бідолаха-то зберіг собі скальпа, — мовив Соколине Око, спокійно проводячи рукою по голові Девіда. — Але він показав нам, що часом люди мають надто довгий язик. Це чисте божевілля — виставити на голій скелі перед розлюченими дикунами шість футів м'яса й кісток! То ще диво, що він живий лишився.

— Отже, його не вбито? — спитала Кора хрипуватим голосом, що посвідчував, як удаваний спокій бореться в ній з природним переляком. — Чи ми не можемо якось допомогти нещасному?

— Ні, в цьому нема потреби. Життя його ще пульсує, а трохи переспавши, він прийде до пам'яті, порозумнішає з цієї науки і житиме, аж поки прийде його пора, — відповів Соколине Око, кинувши ще раз погляд на непорушне тіло і водночас із гідною подиву ретельністю

заряджаючи свою рушницю. — Занеси його всередину, Анкесе, і поклади на гілля сасафрасу. Що довше він передрімає, то краще для нього. Бо я не певен, чи на цих скелях він зможе знайти собі належне прикриття, бувши такий довготелесий, а співом ірокезів не проймеш.

— Ви гадаєте, що напад повториться? — запитав Гейворд.

— А що, повірити, ніби голодний вовк задовольниться малим кавалком? Ірокези втратили людину, а в них такий звичай, що як тільки зазнали втрат або не застукали ворога зненацька, вони відступають. Але вони знову нападуть, спробують узятися на хитрощі, щоб здобути наші скальпи. Головна наша надія, — вів він далі, підводячи своє сувора обличчя, через яке пробігла хмарина тривоги, — це втриматись на скелі, доки Манро пришле нам загін на допомогу. Дай боже, щоб це було скоро і щоб командував тим загоном чоловік, який знається на індіянських звичаях!

— Чуєте, Коро, яке наше щастя? — мовив Данкен. — Все тепер залежить від турботливості й досвіду вашого батька. Отож ідіть удвох з Еліс до печери — там ви принаймні будете в безпеці від смертоносних ворожих куль та й доглянете, як це личить добросердим натурам, нашого нещасного товариша.

Сестри слідом за ним пройшли до зовнішньої печери, де Девід зітханням уже виявляв перші ознаки притомності. Здавши пораненого на їхню опіку, юнак одразу ж мав і виходити.

— Данкене! — тремтячим голосом озвалася Кора, коли Гейворд був на порозі.

Він обернувся й побачив, що лице дівчини пойнялося смертельною блідістю, а очі дивились на нього з виразом глибокого почуття. Юнак поспішився назад до неї.

— Не забувайте, Данкене, що ваша безпека пов'язана з нашою, і що батько доручив нас вам, і що чимало залежить від вашої обачності й розважливості… Одне слово, — додала вона, раптом спаленівши зрадницьки по самі вуха, — ваше життя страшенно дороге для всіх із роду Манро.

— Коли що-небудь і може зміцнити мою себелюбну любов до життя, то це така впевненість, — відповів Гейворд, мимоволі скинувши оком на юну постать мовчазної Еліс. — Як майор шістдесятого полку я повинен взяти участь у бою. Але наше завдання легке: ми маємо лише не підпускати кілька годин цих кровожерних псів.

Не чекаючи на відповідь, Гейворд хутко вийшов надвір і приєднався до розвідника з товаришами, що досі лежали в розколині між печерами.

— Кажу тобі, Анкесе, — мовив Соколине Око, коли майор підійшов до них, — що ти надміру витрачаєш порох, тим-то твоя рушниця відбиває і куля хибить. Трохи пороху, легка куля і довга цівка — цього майже завше досить, щоб почути передсмертний крик мінга. Принаймні так каже мені мій досвід з цими створіннями. Ходімо, друзі, переховаймося, бо ніхто не знає, коли й де ці макуаси завдадуть удару.

Індіяни мовчки подалися на свої місця — заглибини в скелі, звідки їм було видно весь той бік біля підніжжя водоспаду. Посеред острівця знайшло собі грунт кілька низьких хирлявих сосен, утворивши сяку-таку гущину. От сюди й прошмигнув Соколине Око, так хутко як олень, а за ним поспішив жвавий Данкен. Тут вони укрилися, скільки змога була, поміж кущів та кам'яних брил, порозкиданих довкола. Над ними стриміла гола округла скеля, що пообіч неї вирувала й спадала круто в діл вода, як то вже читачеві змальовано. Світало, і протилежний берег уже не розпливався в мороці. Тепер можна було заглянути й до лісу і розрізнити те, що ховалося під темним шатром похмурих сосен.

Чатували вони довго й тривожно, але ніщо не показувало на повторення нападу. Данкен уже починав думати, що їхній вогонь виявився ефективніший, ніж гадалося, і що ворог і справді відступив. Коли, одначе, він поділився цією думкою з розвідником, той тільки похитав головою.

— Ви не знаєте вдачі макуасів, коли гадаєте, що вони заберуться, ані жодного скальпа не здобувши! — відказав він. — Якби гемон той лиш один був верещав уранці, а то ж їх десятки чотири! І вони занадто добре знають, скільки нас і хто ми, щоб так легко відмовитись від здобичі. Тс-с! Гляньте он туди, вище нас, де вода розбивається об скелю. Щоб мене вбили, коли ці люципери не перебралися через пороги й нам на лихо не добилися до верхів'я острова! Тс-с! Обережніш, а то вмить будете без скальпа!

Гейворд підвів голову над укриттям і побачив те, що слушно оцінив як диво зухвалості й сприту. Річка розмила край м'якої скелі в такий спосіб, що перший прискалок став менш крутий і прямовисний, як звичайно на водоспадах. Керуючись самими легкими жмурами на потоці, там, де вода сягала верхньої частини острова, гурт затятих індіян кинувся в річку й поплив до того місця, знаючи, що, коли їм пощастить, вони легко дістануться до своїх жертв.

Тільки-но Соколине Око замовк, як з-поза декількох колод пливучого дерева, що їх прибило до цих голих бескеть, вигулькнуло чотири людські голови. Мабуть, ці колоди й підказали індіянам можливість такого небезпечного заходу. Ще за мить з'явилася й п'ята голова, — у воді понад зеленавим краєм водоспаду, недалеко від берега острова. Індіянин відчайдушно боровся, щоб дістатись безпечного місця, і, підштовхуваний потоком, уже простягав руку товаришам на острові, коли це вир відкинув його, і він підскочив угору, піднісши руки й закотивши очі, а тоді раптово впірнув у глибоку роззявлену хлань і зник. Дикий розпачливий зойк долинув із-під водоспаду, і все стихло, як у могилі.

Під першим благородним поривом Гейворд мало не кинувся на порятунок нещасного, та залізний стиск розвідникової руки стримав його.

— Хочете накликати певну смерть на нас, виказавши мінгам нашу схованку? — суворо мовив Соколине Око. — Це заощадило один заряд пороху, а порох нам дорогий, як вільний подих загнаному оленеві! Підсипте-но краще свіжого пороху собі до пістолетів, бо туман з водоспаду міг зволожити сірку, і наготуйтесь до бою врукопаш, а я зустріну їх вогнем.

Він заклав пальця в рот і видобув довгий пронизливий посвист, на який відповіли зі скелі, де чатували могікани. Данкен помітив, як на цей звук підвелися голови з-поза розкиданих край острова колод, і зараз же сховалися знову. Потім його увагу привернув ледве чутний шелест ззаду. Обернувшись, він побачив, як до них підповзає Анкес. Коли молодий ватаг прилаштувався з надзвичайною пильністю і незворушним спокоєм, Соколине Око заговорив до нього по-делаварському.

Для Гейворда це були хвилини гарячкової, ледь стерпної напруженості, тоді як розвідник вважав за можливе саме тепер прочитати своїм молодим товаришам лекцію про мистецтво обачливого користання вогнепальною зброєю.

— Із усілякої зброї, — почав він, — рушниця з м'якого металу, з довгою, добре нарізаною цівкою — найбільш небезпечна у вправних руках. Але до неї треба ще дужої руки, бистрого ока, точної міри в заряді, аби вона заграла на повну силу. Зброярі, либонь, не дуже знаються на своєму ремеслі, коли роблять оті мисливські рушниці або ж кавалерійські...

Його перепинило тихе й виразне "гу!" Анкесове.

— Я бачу їх, хлопче, бачу, — сказав Соколине Око. — Вони збираються нападати, бо інакше б не виставляли свої брудні спини з-за колод. Хай собі, — додав він, перевіривши свій кремінь. — Перший з них напевно спіткає смерть, хоч би він і сам Монкалм був!

Цю мить у лісі знову пролунав вибух криків, і на цей знак четверо індіян вихопилися бігти вперед. Така напружена була хвиля, що Гейворд мало не кинувся їм назустріч, — якби не стримав його розважливий спокій розвідника та Анкеса. Коли індіяни, що бігли з неймовірно диким галасом, перемахуючи широкими стрибками через чорне каміння на схилі, опинилися вже за кільканадцять кроків, рушниця Соколиного Ока звільна просунулась крізь кущі і випалила своїм смертоносним зарядом. Передній індіянин підскочив, мов поцілений олень, і полетів сторчма в одну з розколин.

— Тепер ти, Анкесе! — скрикнув розвідник, добуваючи довгого ножа, а жваві очі йому запально зблиснули. — Візьми останнього з цих верескунів, а решту двох ми й самі впораємо!

Анкес так і зробив. Зоставалося ще двох ворогів побороти. Гейворд дав одного пістолета мисливцеві, і разом вони прорвалися вниз перейняти індіян. Вистрілили вони одночасно, й обоє не поцілили.

— Я так і знав! Я ж казав! — пробурмотів розвідник і зневажливо пошпурив невдатну зброю аж за водоспад. — Ану сюди, криваві пси пекельні!

Ледве він це вимовив, як перед ним виріс здоровезний індіянин, надзвичайно лютий з обличчя. Тієї ж миті Данкен ув'язався з другим нападником, так само руч об руч. З однаковою спритністю Соколине Око та його противник схопили один одного за піднесену руку, в якій був небезпечний ніж. Мало не цілу хвилину стояли так вони, дивлячись око в око і щораз більш напружуючи м'язи. Врешті витриваліша фізична сила білого здужала над тубільцем. Розвідник стискував руку індіянина все

міцніше, аж раптом вирвав свою другу, озброєну, руку і вгородив ножа в голі груди противникові.

Тим часом Гейвордові повелося скрутніше. Його легка шпага зломилася при першому ж ударі. А що він не мав ніякої іншої зброї, то все тепер залежало від сили м'язів та рішучості. Йому хоч не бракувало ні того, ні того, противник його виявився незгіршим. На щастя, Гейвордові невдовзі вдалося роззброїти індіянина. Коли його ніж упав на скелю перебійцям під ноги, почалася завзята боротьба над краєм кручі — хто кого здолає скинути у водоспад. Щоразу ближче були вони до краю урвища, де, як це Данкен розумів, все залежатиме од вирішального зусилля. Кожен супротивник покладав усю свою снагу в це зусилля, а наслідок був той, що обидва моцювалися вже на самім краєчку прірви. Гейворд відчував чужі руки в себе на горлі і бачив вищирений усміх на обличчі індіянина, який мстиво тішився, що й ворога свого потягне з собою в урвище. Гейворд чув, як його сила поступово спадає, і пережив у цю хвилю неймовірну муку агонії. Але в останню вирішальну мить перед ним змахнула чиясь темна рука й блиснув ніж; індіянин розтулив пальці, а з його сухожилок над зап'ястком бухнула кров. І поки рятівна рука Анкесова відтягувала його від краю прірви, Данкен, немов зачарований, усе вдивлявся в люте й понуре обличчя свого противника, котрий безповоротно покотився в провалля.

— До сховку! До сховку! — гукав Соколине Око, що саме покінчив із своїм ворогом. — До сховку, кому життя дороге! Це ще лиш півділа!

Юний могіканин видав переможний крик і скочив нагору, звідки вони збігли перед боєм. За ним подався й Данкен, собі теж ховаючись за укриттям скель та кущів.

РОЗДІЛ VIII

Вони ще й досі ждуть,

Вітчизни месники.

Т. Грей, "Поет"

Застереження розвідникове було не безпідставне. Протягом цієї смертельної сутички, що ми розповіли, жоден людський звук не порушив ревіння водоспаду. Здавалося, що індіяни на тому березі річки, затамувавши віддих, слідкували за перебігом подій, а швидкі рухи й блискавичні зміни позицій супротивників не давали їм змоги вдатися до помічної зброї, однаково небезпечної і другові й ворогові. Але тільки боротьба скінчилася, знявся такий лютий і дикий вереск, який могла породити лиш непогамована мстива пристрасть. І одразу ж почали спалахувати постріли — рушниці посилали свинцевих посланців просто раз по раз, немовби нападники в цей спосіб виливали свою безсилу злість.

У відповідь їм Чингачгук час від часу посилав добре виважені постріли, сам протягом усієї сутички незрушно тримаючись на своєму посту. Коли до його слуху долинув переможний Анкесів клич, врадуваний батько відповів синові одним-єдиним окликом, і після того вже тільки вогонь його рушниці засвідчував, що він чатує й надалі з невтомною пильністю.

Так збігали хвилина за хвилиною, швидкоплинні як думки; рушниці нападників озивалися то гуркітливими випалами, а то принагідними розрізненими пострілами. Але хоча скелі, дерева й кущі було посічено й подряпано в сотнях місць навколо обложених, захисток їхній виявився такий добрий і певний, що досі самий лише Девід у них постраждав.

— Хай випалюють свій порох, — розважливо мовив розвідник, коли куля за кулею посвистували над місцем, де він безпечно схоронився. — Свинцю тут багатенько можна буде назбирати по всьому. Та й, гадаю, гемонському кодлу ця забава набридне раніше, як це старе каміння почне благати милосердя!.. Анкесе, хлопче, ти розтринькуєш зернятка

пороху, надмірно їх насипаючи. І коли рушниця підбиває, вона добре стріляти не може. Я ж тобі казав цілять того плюгавця під смугу білої фарби. Якби твоя куля схибила хоч на волосину, а то ж вона пішла на цілих два пальці вище! Життя в мінгові лежить низько, а людяність каже нам забивати відразу навіть гадюку.

Спокійна усмішка освітила гордовиті риси молодого могіканина, показуючи, що він не тільки знає англійську мову, але й розуміє, що мав на увазі розвідник. Проте він нічого це відповів і не виправдувався.

— Я не можу дозволити, щоб ви закидали Анкесові невмілість чи невправність, — сказав Данкен. — Він самовіддано врятував мені життя. Тепер він матиме друга, якому ніколи не треба буде нагадувати про вдячність.

Анкес трохи підвівся і простяг Гейвордові руку. Під час цього вияву дружби обидва юнаки обмінялися промовистими поглядами. Соколине Око, що дивився незворушно, але й прихильно на цей спалах юнацьких почуттів, промовив:

— Друзі в диких хащах часто один одному завдячують життя. Наважуся сказати, що я мав теж нагоду прислужитись Анкесові чимось таким, і я дуже добре пам'ятаю, що й він у п'яти різних пригодах ставав межи мною та смертю: тричі при сутичках з мінгами, раз, коли перебиралися через Горікен, і…

— Цей постріл влучніший од інших! — скрикнув Данкен, мимохіть сахнувшись, коли куля гострим рикошетом ударила в скелю обік нього.

Соколине Око взяв у руку безформний шматочок металу і похитав головою, розглядаючи його:

— Свинцева куля ніколи не плющиться. Хіба що вона з хмар спаде.

Але Анкес уже обережно підніс рушницю цівкою вгору, показуючи товаришам туди, де враз розкрилася вся таємниця. На правому березі річки, майже напроти засідки обложених, стояв крислатий дуб. Шукаючи собі вільнішої простороні, дерево нахилилось так далеко вперед, що його верхні галузки звисали аж над потоком. На верхівці дуба, серед листя, що ледь укривало вбоге карлувате віття, примостився гурон, то ховаючись за стовбуром дерева, а то виставляючись на видноту, коли приглядався до наслідку свого підступного пострілу.

— Ці чорти ладні й на небо видертись, аби довести нас до згуби, — сказав Соколине Око. — Не спускай гемона з ока, хлопче, поки я візьму його на мушку "оленебоя". Побачимо, якої він масті, коли помацаєм його разом з обох боків.

Анкес повстримався з вогнем до розвідникової команди. Але ось обидві рушниці зблиснули, з дуба злетіли в повітря листя й кора, а індіянин відповів на їхні постріли глузлививим сміхом, пославши їм ще одну кулю, що зірвала Соколиному Оку шапку з голови. Знову почувся дикий вереск із лісу, і свинцевий град заперіщив над головами обложених, припинаючи їх до місця, де вони легко могли стати жертвами стрільця на дереві.

— Тут щось мусимо робити! — мовив розвідник, знепокоєно розкидаючи оком. — Анкето, поклич батька. Нам треба всієї нашої зброї, щоб викурити того хитрого шибая.

Сигнал зараз же був даний, і не встиг Соколине Око знов набити рушницю, як Чингачгук уже приєднався до них. Коли син показав досвідченому воякові, де їхній небезпечний ворог, той промовив звичне "гу!" і більше вже ніякий вираз подиву чи тривоги не вихопився йому з уст. Соколине Око й могікани переговорили поважно хвилину по-делаверському, і кожен зайняв свого поста, щоб здійснити нашвидку вкладений план.

Від моменту, коли його викрито, індіянин на дубі палив із рушниці часто, але невдало. На заваді йому стояла пильність противників, що раз у раз стріляли, тільки він виставить яку частину тіла. А все-таки його кулі падали в середину громадки людей, що причаїлись на землі. Уніформу Гейвордову, особливо примітну, було пробито в кількох місцях, і раз кров показалася з легкої рани в нього на плечі.

Тривале й терпляче спостерігання, нарешті, осмілило гурона, і він зважився на певніший і фатальний постріл. Гостре око могікан запримітило темні обриси його ніг, необережно виставлених з-поза негустого листя на кілька дюймів од стовбура дерева. Їхні рушниці пальнули разом, і гурон, осівши на поранену ногу, показав на видноту частину тулуба. Жвавий, як думка, Соколине Око скористався з нагоди й пострілив із своєї грізної рушниці у верхів'я дерева. Листя струсонулось, небезпечна зброя впала з панівної високості, і за яку хвилинку марних зусиль постать індіянина хильнулася на вітрі, коли він розпачливо вхопився руками за вузлувату гілляку.

— Добийте його, на бога, добийте! — скрикнув Данкен, одвертаючи вражений погляд від жахливого видовища.

— Ані зернятка пороху! — затято відповів Соколине Око. — Смерть його певна, а зайвого пороху в нас нема, бо часом бій з індіянами триває й кілька день. Або їхні скальпи, або наші!

Слушність цих суворих і непоступних слів була занадто очевидна, щоб піддавати її сумніву.

Галас у лісі стих, стрілянина ущухла, і погляди всіх — і друзів, і ворогів, — звернулись до індіянина, що безнадійно повис між небом та землею. Подуви вітру колихали його тіло, і хоч ані скарга, ані стогін не зірвались йому з уст, бували моменти, коли він по-гноблено зиркав на своїх ворогів, а на обличчі його видно було, незважаючи на відстань, признаки тупої розпуки. Спонукуваний жалістю, тричі Соколине Око

підносив рушницю, але щоразу розум наказував йому її опустити. Нарешті одна рука гуронова не вдержалася гілляки й безсило повисла вздовж тіла. Відчайдушне намагання вхопитися знов рукою виявилось марним, і якусь хвилю рука та спазматично стискувала порожнечу. Блискавка не була б швидша за полум'я з розвідникової рушниці; ноги й руки індіянина сіпнулись і стислися, голова впала натруди, і все тіло, наче свинець, бухнуло в розпінені води, що в безперервнім бігу своїм замкнулися над безталанним, поглинувши назавжди будь-який слід по ньому.

Жоден переможний крик не супроводив цієї важливої події, — навіть могікани дивились один на одного в німому жахові. Чийсь зойк почувся з лісу, і все стихло знову. Соколине Око, що єдиний, здавалося, був незворушний, похитав головою на власну слабкодухість і самодокірливо мовив:

— Це був останній заряд з мого ріжка і остання куля з ладівниці. Я вчинив як хлопчисько! Що то важило — живий чи мертвий вдариться він об скелю! Однак притомність він би швидко втратив. Анкесе, парубче, сходи до човна й принеси великий ріг. То весь порох, що в нас лишився, і нам його буде треба геть до зернини, або я зовсім не знаю вдачі мінгів.

Молодий могіканин пішов, а розвідник з незадоволеним виглядом почав вивертати ладівницю і трусити порожній ріжок. Від цього невдячного заняття його скоро відірвав голосний різкий вигук Анкеса, що навіть як на мало практикований Данкенів слух прозвучав сигналом нового нещастя. В перестраху за безцінний скарб, приміщений у печері, юнак забув про всяку обережність і зірвався на рівні ноги. Немов порушувані спільним поштовхом, схопилися і його товариші, й усі разом вони так шпарко побігли до рятівничої розколини, що безладний ворожий вогонь не заподіяв їм жодної шкоди. На несподіваний крик вибігли із свого сховку також і сестри та поранений Девід. Кожен з першого погляду побачив, що за лихо вивело з рівноваги їхнього такого завжди стриманого юного оборонця.

Неподалік від скелі, ближче до бистрини, їхнє човенце пересувалося через спінену воду, і то в такий спосіб, що запевне керував ним хтось прихований. Забачивши це прикре видовище, розвідник інстинктивно підніс рушницю до плеча, але цівка не озвалася на яскравий спалах кременю.

— Запізно, запізно! — вигукнув Соколине Око, розчаровано опускаючи свою бездіяльну зброю. — Плюгавець добився вже до середини потоку. Навіть мавши порох, навряд чи ми могли б його наздогнати кулею!

Гурон-зухвалець вистромив голову з-за човна і, прудко пливучи вниз течією, помахав рукою, а тоді видав гучний тріумфальний крик. З лісу йому відповіли вереском і глузливим сміхом.

— Смійтеся, чортові діти! — мовив розвідник, сідаючи на прискалку й недбало кидаючи рушницю собі коло ніг. — Бо три найметкіші й найпевніші в цих лісах рушниці тепер парті, що й торішні оленячі роги!

— Що ж нам робити? — запитав Данкен, перший від пригніченості переходячи до більш притаманного мужеві бажання дії. — І що з нами станеться?

Соколине Око не відповів, тільки обвів пальцем круг голови, недвозначно давши зрозуміти, що на них чекає.

— Ні, ні! Ще ж не така безвихідь! — вигукнув юнак. — Гуронів ще тут немає, ми можемо не пустити їх на острів, можемо боронитись у печерах!

— Чим? — незворушно спитав розвідник. — Анкесовими стрілами чи жіночими слізьми? Де ж пак! Ви молодий, багатий, маєте друзів. Я знаю, в такому віці тяжко помирати. Але, — пін скинув оком на могікан, — пам'ятаймо: ми білі чистої крові, і ми повинні показати цим дітям пущі, що в останню годину наша кров тече не згірше за їхню.

Данкен хутко повернувся в бік, куди показував розвідників погляд, і в поведінці індіян прочитав ствердження своїх найгірших побоювань. Чингачгук, що з поважним виглядом сидів на іншому прискалку, відклав ножа й томагавка і, вийнявши з волосся орлине перо, погладжував пасемко на тімені, чи не лаштуючи себе до останнього й відразливого обряду скальпування. Обличчя йому було спокійне й задумане, а войовничий запал у темних блискучих очах поволі змінювався на вираз умиротвореності, що більш відповідала його прийдешній долі.

— Наше становище не може бути таке безнадійне! — скрикнув Данкен. — Можливо, допомога вже зовсім близько. І ворогів не видно. Вони знеохотились боротьбою, бо ж такий великий ризик — і така мала здобич!

— Може, мине хвилина, а може, й година, поки ці скритні гадюки опадуть нас. А може, вони вже й зараз чують нашу мову — то згідно з їхньою природою — безгучно причаїтися, — сказав Соколине Око. — Але що прийдуть вони, то безпремінно, і не залишать нам жодної надії на порятунок. Чингачгуку, — він перейшов на делаварську, — брате мій, ми разом билися в останньому бою, і макуаси тішитимуться смертю наймудрішого з могікан, а також і білого, що його очі вночі бачили як і вдень і могли прозирати хмари так само легко, як і випари над джерелом.

— Нехай жінки мінгів оплакують своїх загиблих! — відказав гордовито індіянин, не зрушуючи поважної постави. — Великий Змій могіканський скрутив свої кільця в їхніх вігвамах і отруїв їхню перемогу плачем посиротілих дітей. Відтоді як сніги розтанули, одинадцять їхніх вояків полягло далеко від могил своїх предків, і ніхто не скаже, де знайти їхні тіла, коли язик Чингачгуків змовкне. Нехай видобудуть найгостріші ножі, нехай вимахують найшвидшими томагавками, в руках у них найзапекліший їхній ворог! Анкесе, остання паросте шляхетного дерева, гукни-но тим боягузам поспішитись, а то їхні серця розквасяться і самі вони побабіють!

— Вони серед риби шукають своїх забитих! — відповів низьким приємним голосом молодий ватаг. — Гурони плинуть річкою обік слизуватих вугрів. Вони спадають з дубів, як достиглі жолуді. А делавари сміються!

— Атож, атож, — пробурмотів розвідник, пильно прислухаючись до цього несподіваного в могікан спалаху красномовства. — Розважили собі індіянські душі й невдовзі накличуть макуасів покінчити з ними швидше. Щодо мене, білого чистої крові, то я й померти мушу, як личить білому: без глузування на устах і без гіркоти на серці!

— А навіщо взагалі помирати? — озвалася Кора, відходячи від скелі, де вона стояля прикута цілком зрозумілим жахом. — Стежка цільна на обидва боки. Втікайте до лісу й благайте бога, щоб урятував вас. Ідіть, мужні люди, ми вже й так багато вам завдячуємо. Чого ж би ви мали ще й гинути разом з нами?

— Погано ви, панночко, знаєте вдачу ірокезів, коли гадаєте, що вони лишили вільною хоч одну стежку до лісу! — відповів Соколине Око, але одразу ж і додав простодушно — Хоча правда, що течія могла б нас хутко випровадити поза їхні кулі та голоси.

— Тоді спробуйте річкою. Навіщо баритись, тільки щоб більше мав жертв безжальний ворог?

— Навіщо! — повторив розвідник, гордовито розглядаючись. — А на те, що ліпше людині померти в мирі з собою, аніж жити з нечистим сумлінням! Що відповіли б ми Манро, коли б він спитав, де та як покинули ми його дітей?

— Ідіть до нього й скажіть, що ви покинули їх, аби прискорити їм допомогу, — відповіла Кора і в благородному запалі підійшла ближче до розвідника. — Скажіть, що гурони ведуть їх у північні хащі і що порятувати їх можна, лиш діючи обачливо й швидко. А коли так господь

розважить, що допомога прийде запізно, — вела Кора далі, притишуючи звільна голос, аж ніби їй віддих тамувало, — передайте йому слова любові й благословення, останні молитви його дочок.

Суворе, в негодах загартоване обличчя розвідника ворухнулось на її мову, а коли Кора скінчила, він сперся підборіддям на руку, глибоко роздумуючи над тим, що почув.

— Її слова слушні! — нарешті вихопилося з його стиснутих тремтячих уст. — Чингачгуку, Анкесе! Чули ви мову чорноокої жінки?

Він заговорив по-делаварському до своїх товаришів, і його слова, спокійні й розважливі, звучали рішуче. Старший могіканин слухав його дуже уважно й ніби обмірковував кожну почуту думку. Хвилину повагавшись, він згідливо махнув рукою і з характерним індіянським притиском сказав англійською мовою: "Добре". Тоді, засунувши за пояс ножа й томагавка, Чингачгук мовчки рушив до крайчика скелі, найменше видного з берега. Тут він зупинився на мить, багатозначно повів рукою на ліс у долині, сказав кілька слів рідною мовою, наче визначаючи свою майбутню дорогу, і ступив у воду, яка одразу ж і сховала його з очей обложених.

Розвідник забарився трохи, щоб мовити декілька слів великодушній дівчині, яка полегшено перевела подих, побачивши успіх своєї намови.

— Часом і молоді бувають обдаровані мудрістю незгірше за старих, — озвався він, — і мова ваша мудра, щоб не назвати її кращим словом. Якщо заберуть вас до лісу, відламуйте дорогою галузки на кущах і залишайте по собі якомога виразніші сліди. Коли тільки людському окові можна їх розрізнити, будьте певні, що маєте друга, котрий піде за вами хоча б і на край світу.

По цих словах він щиро потис Корі руку, підняв свою рушницю, сумовито глянув на неї і дбайливо відклав набік, а сам зійшов до того

місця, де щойно зник Чингачгук. На хвилину він теж затримався край скелі, озирнувся і мовив гірко:

— Коли б лишень нам пороху, не було б такої ганьби!

І, пустившися берега, розвідник одразу щез під водою.

Тепер погляди всіх обернулись до Аикеса, що нерухомо стояв, прихилений до нерівної скелі. Зачекавши трохи, Кора показала в діл річки:

— Ваших друзів уже не видно, зараз вони, певно, в безпеці. Чи не пора й вам піти за ними?

— Анкес лишиться, — спокійно відповів юний могіканин англійською мовою.

— Щоб збільшити жах нашого полону й зменшити нам надію на порятунок? Ідіть, шляхетний юначе, — провадила Кора далі, опускаючи очі під поглядом могіканина і відчуваючи інтуїтивно свою силу. — Ідіть до мого батька, як я вже казала, і будьте найдовіренішим моїм посланцем. Скажіть йому, щоб передав через вас кошти, потрібні викупити дочок його з неволі. Ідіть! Така моя воля, таке моє благання!

Молодий ватаг спохмурнів на хвильку, але далі не перечив. Безгучною ходою перетяв він скелю і вступив у скаламучений потік. Ті, що лишилися на скелі, затамувавши дух, дивилися на річку, аж поки побачили, як голова Анкесова випірнула далеко внизу. Він ухопив повітря, пірнув знову, і більше його вже не було видно.

Ця несподівана і вдала втеча забрала лише кілька хвилин такого дорогого тепер часу. Востаннє глянувши на Анкеса, Кора обернулася й мовила тремтячими губами до Гейворда:

— Я чула, що ви добрий плавець, Данкене. Тож наслідуйте мудрий приклад цих простих і відданих нам істот.

— Це такої відданості треба Корі Манро від її оборонця? — тужливо й гірко посміхнувшись, відповів Гейворд.

— Не час перемагатись, чия думка правильніша, — вела своєї Кора. — Зараз усі ми маємо рівні обов'язки. Нам тут ви вже не дуже станете в пригоді, але можете врятувати своє дорогоцінне життя заради інших, ближчих друзів.

Данкек не відповів, тільки задумливо глянув на миловидну Еліс, яка з дитячою довірливістю притулилась йому до плеча.

— Зважте, — знов почала Кора, перемовчавши, коли пробувала приборкати біль, гостріший за муки страху, — що в найгіршому разі нас може спіткати тільки смерть. А данину цю кожен мусить колись платити.

— Буває лихо гірше, ніж смерть, — хрипко сказав Данкен, наче роздратований її настирливістю. — А це лихо можна відвернути, коли є людина, ладна життя відати заради вас.

Кора більше не наполягала. Закутавши обличчя шаллю, вона повела з собою напівзомлілу Еліс у найглибший закутень печери.

РОЗДІЛ IX

Весела будь, голубко,

І усмішкою хмари ті розвій,

Що чоло ясне тобі вкрили.

"Смерть Агрипіни"

Раптовий і мало не чарівний перехід від гамору бою до німоти, що запанувала тепер навкруг, вплинув на розпалену Гейвордову уяву так, наче все це було гарячковим сном.

Всі образи й події, які він бачив, глибоко вкарбувались йому в пам'ять, а проте важко було переконати себе, що все те правда. Не знаючи про долю тих, котрі ввірились на швидку течію, він спершу напружено прислухався, чи не почує якого сигналу або тривожного звуку, що дав би на здогад, як повелося сміливцям. Його увага, однак, натужувалась марно, бо скоро зник Анкес, як усякий слід по розвідникові та могіканах запався, і зовсім було не відомо, що з ними сталося.

У хвилину такої болісної непевності Данкен не вагався розглянутись довкола, вже не криючись у розколині. Проте будь-які спроби завважити наближення ворогів були такі самі даремні, як і перед тим намагання помітити сліди по своїх товаришах. Здавалося, наче в лісах обабіч річки вимерло все живе. Те ревіння, що недавно розкочувалося в пущі, замовкло, і ніщо вже не глушило шуму води, який то наростав, то спадав під повівами вітру в тиші погожої днини. Птах-рибалка, що, сидячи безпечно на верхній гілці всохлої сосни, був далеким свідком бою, тепер злетів з того високого вузлуватого сідала і ширяв у повітрі, вільно кружляючи над своєю здобиччю. А сойка, що навіть її різкий голос затьмили проразливі дикунські вигуки, наважилася знов озватися своїм незграйним криком, немов переймаючи назад у законну обладу дику глушину. Ці природні ознаки життя на безлюдній місцині вселили в Данкена іскрину надії. Ніби відродивши в собі сподіванки на порятунок, він почав думати, що робити далі.

— Гуронів не видно, — мовив він до Девіда, котрий ще не зовсім оклигав після поранення. — Заховаймось у печеру, а там уже — що провидіння вволить.

— Пригадую, як разом із двома вродливими панночками ми піднесли свої голоси для молитви й подяки, — відказав усе ще трохи очмелений псалміст. — І тоді мене спостигла тяжка кара за гріхи. Запав я в стан, подібний до сну, а всілякі безладні звуки шарпали мені вуха, наче настав кінець світу й природа забула про свою гармонійність.

— Бідолаха! Твій власний кінець то й справді був недалекий! Але вставайте, ходімо зі мною. Я спроважду вас у таке місце, де більш ніяких звуків, крім ваших псалмів, не буде чути.

— Шум водоспаду мелодійний, він приємно тішить слух, — відповів Девід, збентежено прикладаючи руку до чола. — Але чи ж повітря не повнять ще крики й вереск, так мовби душі, засуджені на вічні...

— Вже ні, вже ні, — нетерпляче урвав його Гейворд. — Крики стихли, а ті, хто їх знімав, наче забралися звідси. Тиша й спокій огорнули все, крім води. І в печері ви зможете віддатися тим співам, що так їх любите.

Девід сумно посміхнувся, і на мить обличчя йому вдоволено засвітилось, коли Данкен падав про його улюблене покликання. Він уже не опинався, щоб його провели туди, де чокав спокій на його змучену душу; спершись на руку товариша, Девід увійшов у Вузький отвір печери. Данкен зібрав оберемок сасафрасу і намостив його перед печерою, старанно замаскувавши які-будь сліди входу. Всередині за цією непевною загородою він повісив укривала, затемнивши глибину печери. А до зовнішньої частини печери сочилося світло з вузького отвору на ущелину, долом якої біг один рукав річки, за кількадесят ярдів нижче з'єднуючись із своїм побратимом.

— Не подобається мені цей індіянський звичай — здаватись без боротьби в безнадійному становищі, — мовив Гейворд, не відриваючись од роботи. — Наше правило "поки живеш — надійся" — навпаки, додає духу й більш личить вояцькій вдачі. Вас, Коро, я не буду марно втішати — ваша власна сила волі й тверезий розум підкаже вам, що робити. Але ось

як висушити сльози цій стривоженій дитині, що тремтячи припала вам до грудей?

— Я вже спокійна, Данкене, — озвалась Еліс, випручуючись із обіймів сестри і силкуючись виглядіти бадьорою, хоч обличчя мала в сльозах. — Справді, я спокійніша. У цьому захистку ми напевно в безпеці, добре заховані, тут ніхто не заподіє нам кривди. І ми можемо сподіватись на допомогу тих шляхетних людей, що не боялись ризикувати життям заради нас.

— Тепер і наша люба Еліс говорить як дочка Манро! — сказав Данкен, зупиняючись у проході потиснути дівчині руку. — Маючи перед собою два таких приклади мужності, мусиш бути посоромлений, як не здобудешся й сам на героїзм!

Гейворд сів посеред печери й інстинктивно стиснув у руці єдиного пістолета, що йому залишився, його стягнені брови й насуплені очі свідчили, що він ладен боротись на відчай душі.

— Гурони, в разі вони прийдуть, не візьмуть нас так легко, як собі гадають, — пробурмотів він і, прихилившись головою до скелі, став, здавалося, терпеливо чекати, що буде далі, не відриваючи при тім погляду від вільного війстя печери.

Коли він змовк, надовго залягла глибока і майже бездиханна тиша. Свіже ранкове повітря пробивалося до печери й поволі бадьорило дух тимчасових печерників. В міру того як збігали хвилина за хвилиною в незахмареному спокої, почала оживати надія в серцях подорожан, хоч ніхто не важився викласти її в словах, побоюючись, щоб наступної миті вона не розвіялась.

Тільки Девіда не опановували ці змінні настрої. Промінчик світла з отвору перебігав по його зблідлому обличчю і падав на сторінки книжечки, що її він знову гортав, наче підшукуючи співу,

найвідповіднішого до їхнього становища. Врешті, здавалося, його заповзятливість була винагороджена, бо він промовив уголос назву псалма, видобув довгий ніжний звук із своєї сопілки і заграв на пій перші такти побожного гімну.

— Чи це безпечно? — запитала Кора, глянувши своїми темними очима на майора Гейворда.

— Бідолаха, голос у нього такий кволий, що за гулом водоспаду його й не чути, — відповів він. — Та й печера тлумить звуки. Тож нехай віддасться своїй пристрасті, коли це нічим не загрожує.

— "Острів Уайт", — повторив Девід назву псалма, озирнувшись із поважним виглядом, як то звик був у школі, коли вгомонював своїх учнів. — Мелодія його мужня, а слова врочисті. Тож проспіваймо цей псалм з належною достойністю.

Він змовк на хвильку, аби скріпити враження від своїх слів, а тоді заспівав — тихо, в приглушених тонах, так що лише поволі голос западав у вуха слухачам, аж урешті сповнив усе вузьке склепіння нерівними й тремкими звуками. Проте краса мелодії, хоч який слабосилий був співак, почала благодійно впливати на душі подорожанам.

Еліс машинально витерла сльози і втупила свої зволожені очі на бліде лице Гемета з виразом щирого й неприхованого захоплення. Кора нагородила вдячним усміхом благочестиві зусилля тезки ізраїльського царя, а Гейворд скоро одвів свій пильний і суворий погляд від отвору печери, щоб дивитись — і то лагідніше вже — на Девідове обличчя або вловлювати мимобіжні іскрини, що часом спалахували на вологих ще очах Еліс. Видима симпатія слухачів розохочувала співця, і голос Геметів ставав дедалі багатший та повніший, не втрачаючи, однак, тієї зворушливої ніжності, що нею пояснювався його чар. Напружуючи, скільки мога, всю свою силу, співак сповнив цілу печеру протяглими й

розлеглими тонами, коли це враз увірвався ззовні різкий крик і перервав побожний спів, — так ніби серце Девідові під саме горло підкотилося.

— Ми загинули! — скрикнула Еліс, падаючи в обійми сестри.

— Ще ні, ще ні, — відповів збентежено, але не розгубившись Гейворд. — Крик почувся з середини острова, це вони побачили своїх убитих товаришів. Нас іще не викрито, ще є надія.

Хоч які благенькі були сподівання на порятунок, слова Гейвордові, однак, не пішли намарне, бо додали сестрам духу спокійніш чекати на дальші події. Невдовзі розлігся й другий крик, і стало чути, як шемріт людських голосів поволі розходиться по всьому острову, від верхньої його частини до нижньої, аж урешті досягає й голої скелі над печерами. Звідти спершу почувся вигук дикого тріумфу, а тоді повітря сповнилося таким жахливим галасом та вереском, який можуть зчинити тільки люди, і то в стані найлютішої жорстокості.

Звуки скоро залунали з усіх боків навколо печери. Одні гурони гукали до своїх товаришів з берега, а їм відповідали із скель. Крики чулися в моторошній близькості до розколини між двома печерами і змішувались із хрипуватими голосами з глибини вузької ущелини. Одне слово, так швидко дикунські вигуки розбіглися по всьому острову, що стривоженим слухачам у печері видавалося, наче ті звуки чути навіть і з долу, а не тільки з боків та згори.

Раптом серед цього шарварку розлігся переможний крик за кілька ярдів од прихованого входу до печери. Гейворд геть скинувся надії, гадаючи, що це їх викрито. Але йому знову відлягло від серця, бо він почув, як голоси громадяться при тому місці, де розвідник так неохоче полишив свою рушницю. З-поміж різних індіянських говірок, що їх він тепер ясно чув, легко було розрізнити не тільки окремі слова, а й цілі фрази у французькій мові. Раптом гурт голосів вигукнув водносталь по-французькому: "Довгий Карабін!", а ліси обабіч річки відлунили ці слова.

Гейворд добре пам'ятав, що прізвиськом цим вороги називали славного мисливця і розвідника англійського війська. Тільки тепер Гейворд дізнався, хто був недавній їхній товариш.

— Довгий Карабін! Довгий Карабін! — переходило з уст в уста, поки чи не вся зграя зібралася біля здобичі, що мала посвідчувати смерть її небезпечного власника. Після галасливих перемовин, часом заглушуваних спалахами диких радощів, індіяни знов поділилися, раз у раз вигукуючи ім'я свого ворога. Наскільки Гейворд зрозумів їхню балачку, вони сподівалися знайти розвідникове тіло десь у западині острова.

— Тепер, — прошепотів він сестрам, що тремтіли від збудження, — тепер надійшла вирішальна хвилина! Якщо наша схованка не потрапить їм на очі, ми будемо врятовані! В усякому разі з їхніх слів ясно, що наші друзі вільні і що за яких дві години ми можемо чекати на допомогу від Веба.

Настало кілька хвилин моторошної тиші, коли, як це Гейворд добре знав, індіяни провадили далі свої пошуки, ще пильніше й докладніше. Не раз він чув їхню ходу, як вони ступали по гіллю сасафрасу, від чого сухе листя шелестіло, а галузки потріскували.

Нарешті стос сасафрасу осів трохи, крайчик укривала обвис, і слабкий промінчик світла процідився в печеру. Пойнята страхом, Кора обняла Еліс, і Данкен скочив на рівні ноги. В цю мить почувся вигук, наче з нутра скелі, сповіщаючи, що індіяни таки дісталися до суміжної печери. Ще за хвилину з числа й виразності голосів у печері й побіля неї ясно стало, що тут зібрався весь загін.

Внутрішній перехід поміж двома печерами був дуже короткий, і Данкен розумів, що втеча неможлива. Він став попереду Девіда та сестер, аби перебрати на себе все шаленство першого удару. В розпачі він підступив ближче до вбогої заслони, що відділяла його лише на кілька

кроків од безжальних переслідників, і, приклавшись лицем до шпарини, з байдужістю приреченого почав придивлятись до рухів індіян.

На відстані руки від нього стояв бронзовошкірий велетень індіянин, що глибоким і владним голосом давав накази своїм товаришам. Далі за ним, з протилежного краю печери, Гейворд міг бачити цілий гурт дикунів, що перекидали й перетрушували небагаті розвідникові пожитки. Кров із Девідової рани забарвила листя сасафрасу, яке о цій порі, що індіяни гаразд знали, ще не червониться. На цей певний знак свого успіху вони зняли таке виття, наче собача зграя, що віднайшла загублений слід. Після цього переможного гвалту вони розтягли запахуще зелене ложе і розкидали гілляки одну по одній у проході між двома печерами, немов підозрюючи, чи не криється там тіло людини, яку вони віддавна ненавиділи і якої боялися.

Один вояк, дикий і жорстокий лицем, підійшов до ватага з оберемком галузок і, збуджено показуючи на густо-червоні плями на листі, висловив свою радість індіянськими вигуками, що про їх значення Гейворд здогадався тільки з часто повторюваних французьких слів "Довгий Карабін". Продемонструвавши це свідчення їхнього тріумфу, він кинув оберемок на ту заслону, що Данкен уклав перед входом до другої печери, і затулив майорові шпарину. За його прикладом пішли інші індіяни, що, витягаючи галуззя з розвідникової печери, скидали все це на одну купу в проході, мимохіть сприяючи безпеці тих, кого вони шукали. Сама слабкість оборони виявилась її міцністю. Нікому й на думку не спадало розворушити гору віття, що, як індіянам видавалося в метушливій гарячці, вони самі й накидали.

Укривала прогиналися під натиском ззовні, а гілля власною своєю вагою щільніш улягалося в проході, утворюючи суцільнішу заслону. Коли Гейворд побачив це, віддих його став вільніший. Легкою ходою, з іще легшим серцем, повернувся він на середину печери, на своє попереднє місце, маючи звідти змогу стежити за отвором над річкою. Тим часом індіяни, немов на команду, подалися всі гуртом із печери. Чути було, як вони підіймалися вгору схилом до того каміння, де висіли на острів.

Судячи з жалобних криків звідти, вони, очевидно, знов зібралися біля тіл своїх загиблих товаришів.

Данкен аж тепер тільки наважився глянути на псалміста та двох сестер, бо раніш, у найкритичніші моменти, він боявся, щоб знепокоєність його обличчя не вразила зайве людей, які й так насилу стримували тривогу.

— Вони пішли, Коро! — прошепотів він. — Еліс, вони повертаються туди, звідки прийшли. Дякувати богу одному, бо лише він порятував нас із рук немилосердного ворога!

— А я й принесу свою хвалу богові! — з гарячковим запалом вигукнула молодша сестра, вихоплюючись з обіймів Кори й уклякаючи на голому камені. — Господові богу, що не дав сліз пролити сивому батькові, що врятував життя найдорожчих мені істот…

І Гейворд, і стриманіша од сестри Кора дивились на цей вияв щирого чуття з глибоким порозумінням. Данкен потайки думав, що ніколи ще благочестя не мало такого прегарного втілення, як оце зараз, в юній постаті Еліс. Її очі сяяли побожним блиском, зваба вроди знов заграла на обличчі, так наче зовнішність дівчини відбивала всю ту вдячливість, що була у неї в душі. Але коли її губи заворушились, слова з них ураз немов звіяло якимось холодним подмухом. На лиці замість теплої барви виступила смертельна блідість, ніжні й зволожені очі примружилися і наче застигли з жаху, а руки, благально піднесені вгору, опустилися долі. Тремтячі її пальці показували вперед. Гейворд блискавично глянув у тому напрямку й побачив, як з-поза прискалка, що утворював поріг при отворі до печери, виглядало злостиво люте обличчя Хитрого Лиса.

Хоч і як був Гейворд вражений, самовладання він не втратив. З порожнього виразу на обличчі індіянина він здогадався, що його очі, призвиклі до відкритого простору, ще не проглянули сутінків печери. Він навіть подумав відступити за поворот стіни, що укрив би їх усіх, але нараз

лице індіянинові зблиснуло, і Гейворд зрозумів, що запізно, — Лис їх уже помітив.

Цей вираз дикої радості й тріумфу був неймовірно огидливий. Забувши про все, піддавшись лише імпульсові розгаряченої крові, Данкен прицілився з пістолета й вистрілив. Відголос пострілу прогримів у печері, наче вибух вулкана, а коли дим розвіявся, на виступі скелі, де ото стояв зрадницький провідник, вже нікого не було. Підбігши до отвору, Гейворд встиг ще завважити його темну постать, що скрадалася круг низького й вузького прискалка, а незабаром і зовсім зникла з очей.

Страховита тиша запала серед індіян, коли вони почули вибух із надр скелі. Але як Лис ізняв свій протяглий крик, добре гуронам зрозумілий, кожен, хто його почув, несамовитим голосом заволав у відповідь. Галас тепер знову покотився з кінця в кінець острова, і Гейворд не встиг ще прийти до тями, як вутлу загорожу з гілля рознесли на всі боки, а в печеру з обох входів вступили індіяни. Дан-кена та його супутників виволокли із сховку на ясний день, де вони опинилися в колі врадуваних перемогою гуронів.

РОЗДІЛ X

Боюся, що й уранці проспимо,

Так само як цю ніч ми засиділись.

В. Шєкспір, "Сон літньої ночі"

Трошки оговтавшись від цього нового нещастя, Гейворд почав приглядатись до вигляду й поведінки гуронів. Усупереч звичаєві тубільців, упоєних успіхом, вони дарували життя не тільки сестрам, що тремтіли зі страху, але також і Данкенові. Ласими очима пасли індіяни багаті оздоби його військового строю, і не один мацав їх пожадливо руками, але не встигнув початись пограбунок бранців, як владний голос

високого вояка, що про нього вже згадувалося, стримав піднесені руки. Гейворд зрозумів, що їх ощадили з якихось особливих міркувань.

Поки молодші й легковажніші вояки виявляли ці ознаки слабкості, більш досвідчені ретельно обнюшковували обидві печери, виразно не задоволені самою тільки захопленою здобиччю. Не знайшовши нової жертви, невтомні мстивці підступили до бранців-чоловіків і почали повторювати по-французькому ім'я "Довгий Карабін", і то з такою люттю, що годі було їх не збагнути. Данкен вдавав, ніби не розуміє нав'язливих і гарячкових цих розпитувань, тоді як його товариш не потребував такого ошуканства, не знаючи французької мови. Але стомлений, урешті, настирністю індіян і побоюючись, щоб не роздратувати їх надто впертою мовчанкою, Гейворд пошукав очима Магуа, котрий міг би перекласти його відповіді на ці дедалі погрозливіші допити.

Магуа вівся зовсім не так, як його товариші. Коли одні прагнули задовольнити свою дитинну пристрасть до прикрас, пошарпуючи навіть жалюгідні розвідникові пожитки, а інші знов з кровожерною хіттю в очах розшукували власника тих пожитків, Хитрий Лис стояв трохи віддалік бранців, заховуючись так спокійно й утихомирено, наче він уже досяг головної мети своєї зради. Вперше побачивши очі свого недавнього провідника, Гейворд поспішив одвести погляд, вражений зловісним, хоч на позір стриманим, блиском у його очах. Здолавши, одначе, відразу і не дивлячись на гурона, Гейворд примусив себе озватись до нього:

— Хитрий Лис — великий вояк, і він скаже неозброєному чоловікові, про що його питають переможці.

— Вони питають за мисливця, що знає всі стежки в лісі, — каліченою англійською мовою відповів Магуа, криво посміхаючись і торкаючи рукою листя, що ним було перев'язано йому рану на плечі. — Це Довгий Карабін. Рушниця в нього влучна, а око ніколи не дрімає. Але як і пістоль білого ватага, вона безсила відібрати життя у Хитрого Лиса.

— Лис занадто хоробрий вояк, щоб пам'ятати про рани, завдані на війні, або про руки, що те вчинили.

— Чи ж то була війна, як стомлений індіянин відпочивав під деревом, щоб підкріпитися своїм коржем? Хто наслав у кущі скрадливих ворогів? Хто ножа видобув? У кого на язиці був мир, коли серце жадало крові? Хіба Магуа сказав, що відкопав свого топірця і зняв свою руку із зброєю?

Данкен не зважувався відбити ці закиди, нагадавши про заздалегідь задумане зрадництво, та й узагалі він погорджував якимось поясненням, — тим-то він не відповів нічого. Магуа, здавалось, теж не хотів дальшої суперечки, чи там і розмови, — бо він знову сперся до скелі, де й перше стояв. Але коли нетерплячі дикуни збагнули, що короткий діалог скінчено, знявся той самий крик: "Довгий Карабін!"

— Ти чуєш? — мовив Магуа з затятою байдужістю. — Червоношкірі вимагають життя Довгої Рушниці або навзамін крові тих, хто його приховує. — його немає, він далеко, його вже не здогнати.

Лис посміхнувся холодно і зневажливо, відповідаючи:

— Коли білий чоловік помирає, він думає, що знаходить спокій. Але червоношкірі вміють брати на тортури навіть тіні своїх ворогів. Де його тіло? Хай гуроии побачать його скальп!

— Він не помер, він утік.

Не ймучи віри, Магуа похитав головою.

— Хіба він птах, щоб розпластати крила, чи риба, щоб пливти без повітря? Білий ватаг читає книжки, і він думає, що гурони дурні!

— Хоч Довгий Крабін і не риба, він може плавати. Коли скінчився порох і гуронам очі хмара заступила, він поплив за течією.

— А чого білий ватаг лишився? — усе ще не ймучи віри, спитався індіянин. — Чи він каліка, що йде на дно, чи йому скальп на голові не милий?

— Якби ще був живий ваш забитий товариш, що впав у водоспад, він би підтвердив, що я не камінь, — відповів запально юнак, у гніві послуговуючись тією хвальковитою мовою, що може викликати захоплення в індіянина. — Білий чоловік вважає, що лише боягуз кидає своїх жінок у біді.

Магуа пробурмотів кілька слів крізь зуби і відповів уголос:

— А делавари вміють плавати так само добре, як і скрадатись у кущах? Де Великий Змій?

Данкен, який з цих канадських прізвищ зрозумів, що його недавні товариші далеко краще знані його ворогам, ніж йому самому, відповів неохоче:

— Він також пішов за водою.

— А де Стрибкий Олень?

— Я не знаю, кого це ти називаєш Стрибким Оленем, — сказав Данкен, радий нагоді затягти розмову й виграти час.

— Анкеса, — пояснив Магуа, вимовляючи делаварське ім'я ще з більшою трудністю, ніж англійські слова. — Прудкий Лось, як каже білий чоловік, звертаючись до молодого могіканина.

— Ми з тобою трохи плутаємо слова, Хитрий Лисе, — мовив Данкен, намагаючись нав'язати суперечку. — Адже "олень" і "лось" — це зовсім різні тварини…

— Авжеж-бо, — муркнув індіянин своєю рідною мовою. — Блідолиці балакливі, як баби! В них по два слова на кожну річ, тоді як у червоношкірого говорить самий звук голосу. — І потім знов перейшов на англійську — Стрибкий Олень — це син Великого Змія. Чи він перескочив річку й утік до лісу?

— Коли ти говориш про молодого делавара, то він також поплив за водою.

Такий спосіб утечі зовсім, як на індіянина, не виглядав неймовірно, і Магуа охоче признав правду цих слів, тим самим зайвий раз показавши, як низько він цінував бранців. Щодо його товаришів, то вони виразно були іншої гадки.

Гурони чекали наслідку цього короткого діалога з притаманною їм терплячістю, так що мовчанка охопила поступово всю їхню зграю. Коли Гейворд замовк, вони всі як один звели погляди на Магуа, промовисто вимагаючи пояснень. Їхній тлумач показав на річку і з'ясував їм усе за допомогою жестів та кількох слів. Індіяни, зрозумівши, як усе склалося, зчинили страшенний гвалт, що свідчив про глибоке їхнє розчарування. Декотрі побігли до річки, несамовито розмахуючи руками, інші плювали на воду, обурюючись, що вона зазіхнула на законні права переможців. Дехто, і саме не найслабші чи найменше жорстокі із зграї, кидали на бранців похмурі погляди, що відбивали люту ненависть у серцях, стримувану тільки звичним самовладанням. А один чи двоє і зовсім не крилися, погрозливими жестами виявляючи свої злостиві почуття, що від них не оборонили б сестер ані врода їхня, ані стать. Темна дикунова рука схопила кучму розкішного волосся Еліс, що вільно спадало дівчині на плечі, а ніж пройшовся довкола її голови, демонструючи, як то буде обтято цю прегарну оздобу. Побачивши це, юний офіцер зробив розпачливу й даремну спробу підскочити до дівчини. Руки-бо Гейвордові були зв'язані, і при першому ж порухові він відчув, як плечі йому наче залізними лещатами стис той самий дужий індіянин, що ватагував усією зграєю. Збагнувши, що всякий опір такій переважній силі ворога був би марний, він мовчки скорився долі і лише кількома тихими й теплими

словами спробував підбадьорити своїх супутниць, — що, мовляв, індіяни незчаста здійснюють власні погрози.

Одначе, хоч Данкен знаходив слова втіхи заспокоювати перестрах сестер, він не був такий наївний, щоб самому обманюватись. Він добре знав, наскільки умовна зверхність індіанського ватага: адже частіш вона спирається на фізичну силу, а не на яку моральну вищість. Тобто небезпека була тим більша, чим численніший гурт індіян. Хоч би й який авторитет мав ватаг, наказ його міг бути порушений щомиті рукою зухвалого індіянина, котрий вирішив би скласти жертву тіням своїх загиблих друзів чи кревних. Отож, виглядаючи спокійним і стриманим, Данкен відчував, як серце йому завмирало кожного разу, коли хто з переможців підступав заблизько до безпорадних сестер або зупиняв свій понурий погляд на тендітних постатях дівчат, занадто слабосилих, щоб опиратись навіть абиякому насильству.

Його побоювання, однак, значною мірою уляглися, коли він побачив, що ватажок зібрав вояків на раду. Розмовляли недовго, а мовчання більшості індіян посвідчувало, що ухвалу прийнято одностайно. З того, що промовці часто вказували в напрямку укріплення Веба, було ясно, що вони стережуться небезпеки саме звідти. Це міркування, очевидно, скріпило їхню охоту чим скорше вибратись у дорогу.

Під час цієї короткої наради збувшись найбільших страхів, Гейворд мав нагоду з подивом приглянутись, як обережно, дарма що військові дії скінчилися, гурони підпливали до острова.

Як уже було сказано, горішню частину острова становила суцільна скеля, без будь-якого захистку, окрім кількох колод, що прибилися з течією. Саме тут і пристали індіяни, задля цього перенісши човна суходолом попри водоспад. Дванадцятеро чоловік учепилося за боки невеликого човна, зброю поклавши всередину. Кермували човна двоє найвправніших вояків, розмістившись так, щоб мати на очах увесь небезпечний прохід. Завдяки цьому вони й добилися верхів'я острова в тім самім місці, що стало фатальним для їхніх попередників. Але тепер

індіян було більше числом і вони мали вогнепальну зброю. Що саме в такий спосіб вони висадилися — була річ очевидна для Данкена, бо тепер індіяни перенесли човна з горішнього краю острова і спустили на воду біля виходу із зовнішньої печери. Тільки-но це було зроблено, ватажок дав команду бранцям сідати в човна.

Опір був неможливий, а протести марні, тож Гейворд показав приклад покірливості, першим рушивши до води. Невдовзі вони вже всі вчотирьох сиділи в човні, у тім числі й Девід, що й досі не виходив з дива. Гурони, дарма що не знали вузьких проходів поміж невеликими нуртами та бистрінню, загалом достатньо орієнтувалися на таких річках, щоб і іс допуститись якої небезпечної помилки. Коли вояк, призначений на стернового, зайняв своє місце, увесь загін увійшов знов у річку, і суденце попливло за течією. Через хвилину бранці опинилися на південному березі потоку, майже навпроти того місця, де вони висідали минулого вечора.

Тут відбулася ще одна коротка, але поважна нарада, під час якої із схованки в лісі Приведено тих самих коней, що їх перелякові Наші подорожани приписували найбільші свої нещастя. Тепер загін розділився. Старший ватаг, про якого не раз уже згадувано, сів на Гейвордового коня і повів більшу частину індіян просто через річку, де їх скоро й покрив ліс. Бранці залишилися під вартою шести дикуиів на чолі з Хитрим Лисом. Данкен спостерігав усе це з новим неспокоєм.

Йому хотілося вірити, судячи з незвичної поміркованості індіян, що його зберігають як полоненця, щоб передати Монкалмові. В людей у нещасті думка рідко має спокій — фантазія найвигадливіша тоді, як її підохочує надія, хай і слабка там чи непевна. Так і Гейворд: він припускав, що ворог може грати на батьківських почуттях полковника Манро, аби нахилити його до зради. Бо хоч французький командувач завдяки мужності й винахідливості своїй зажив високої слави, знаний він був і як добрий майстер різних підступів, що не вельми погоджуються із суворими приписами моральності, — чим якраз і зганьбила себе європейська дипломатія того часу.

Але всі ці клопітні й вигадливі розумування звелися нанівець поведінкою переможців. Частина загону, яку очолив високий вояк, рушила в бік озера Горікен, отже бранцям стало ясно, що їх залишено на сумнівну ласку їхніх диких ворогів. Занепокоєний дізнатись хоч би й найгірше і готовий у разі потреби вдатися до сили золота, Данкен вирішив притлумити свою відразу до Магуа. Звертаючись до свого колишнього провідника, що прибрав тепер постави старшого в загоні, він намагався говорити якомога дружнім і довірливим тоном:

— Я хотів би перемовити з Магуа про те, що годиться чути лиш такому великому ватагові, як він.

Магуа знекваплиро скосив оком на юного офіцера і відповів:

— Кажи, дерева не мають вух!

— Але червоношкірі гурони не глухі, і мова, добра для великих мужів племені, може сп'янити молодих вояків. Коли Магуа не хоче слухати, королівський офіцер знає, як мовчати.

Індіянин сказав щось недбало до товаришів, які, своїм звичаєм незграбно, сідлали коні для сестер, і ступив трохи вбік, непомітним рухом кивнувши Гейвордові.

— Тепер кажи, — мовив він, — коли слова твої варті, щоб їх Магуа слухав.

— Хитрий Лис довів, що він гідний цього почесного ім'я, яке дали йому канадські батьки, — почав Гейворд. — Я бачу його мудрість і все, що він зробив задля нас, і не забуду цього, коли надійде час винагороди. Так, Лис довів, що він великий ватаг не тільки на раді, а й тоді, коли треба ошукати ворога!

— Що зробив Хитрий Лис? — холодно запитав індіянин.

— Як!? Хіба ж це не він бачив, що в лісі на кожному кроці чигають вороги і що навіть змія не може проповзти проміж них непомічена? І хіба це не він заблукав, щоб замилити очі гуронам? Хіба це не він прикинувся, ніби повертається назад до свого плем'я, що зле з ним повелося і вигнало його від своїх вігвамів, як собаку? І коли ми зрозуміли його наміри, чи ж не ми допомогли йому, вдавши, так щоб гурони те бачили, наче білий чоловік має свого друга за ворога? Хіба ж цьому всьому не правда? І коли Хитрий Лис своєю мудрістю заткав очі й вуха своєму плем'ю, чи ж гурони не забули, яку кривду вони йому заподіяли, змусивши його втекти до могоків? І хіба вони не залишили його разом з бранцями на південному березі річки, самі легковажно подавшися до півночі? І хіба Магуа має на думці піти назад своїми слідами, як лис, і відвести до сивого багатого шотландця його дочок? Так, Магуа, я бачу це все і вже думаю, як така велика мудрість і чесність мають бути винагороджені. По-перше, комендант Вільям-Генрі віддячить за таку послугу, як і личить великому ватагові. Медаль Ма-гуа буде вже не з олова, а із щирого золота, його ріг буде назверх повен пороху, доларів буде в його торбинці, як ріні по берегах Горікену, і олені лизатимуть йому руки, бо знатимуть, що не втекти від його рушниці! Що ж до мене, то я навіть не знаю, як перевершити вдячність шотландця. Але я... так, я...

— То що мені дасть молодий ватаг, котрий прийшов із сторони, де сонце сходить? — запитав гурон, побачивши, що Гейворд вагається пойменувати дарунки, які були б вершиною бажань індіянина.

— Він приставить вогняної води з островів на солоному озері, щоб вона потоком текла перед вігвамом Магуа, аж поки серце його стане легшим за пір'їну колібрі, а подих солодшим, ніж пахощі дикої жимолості.

Хитрий Лис із поважністю слухав, як Гейворд повільно провадив свою власну мову. Коли юнак згадав за ті. хитрощі, до яких нібито вдався індіянин щодо свого племені, на обличчі слухачеві проступила особлива по-важливість. Натякнувши про гадану кривду, що змусила гурона покинути своє плем'я, Данкен побачив в очах Магуа зблиск такої нестримної люті, що одразу впевнився в слушності свого припущення. А

дійшовши місця, де він так майстерно приточив бажання здобичі в тубільцеві до жаги помсти. Гейворд принаймні опанував його увагу. Про винагороду запитав Магуа спокійно і з чисто індіянською гідністю, але було очевидно — задума на обличчі слухача це посвідчувала, — що над відповіддю він розважує дуже старанно. Помовчавши хвилину, гурон торкнувся рукою невигадливо перев'язаної рани на своєму плечі і сказав з натиском:

— Хіба друзі полишають такі знаки?

— Але хіба Довгий Карабін поранив би так легко ворога?

— Хіба делавари скрадаються, як змії, щоб ужалити тих, кого вони люблять?

— Але хіба Великий Змій дозволив би, щоб його почули чужі вуха, коли хотів, щоб ті вуха були глухі?

— Хіба білий ватаг палить порохом просто в лице своїм братам?

— А чи хибить він, коли й справді має на меті вбити? — відказав Данкен, посміхаючись з добре вданою щирістю.

По цих глибокозначних запитаннях і блискавичних відповідях запала нова мовчанка, тривала й вагома. Данкен бачив, що індіянин вагається. Щоб довершити перемогу, він уже хотів знов перелічувати винагороди, коли це Магуа змахнув рукою й промовив:

— Досить. Хитрий Лис — мудрий ватаг, і що він зробить, буде видко. Ходи і не розбалакуй. Коли Магуа скаже, буде час відповісти.

Гейворд, постерігши, що його співрозмовник обережно накидає оком на своїх товаришів, зараз же відійшов, щоб не збудити якої Підозри у змовництві з їхнім старшим. Магуа оглянув коней і вдав, що дуже

задоволений, як вправно і дбайливо їх осідлано. Тоді кивнув Гейвордові підсадити жінок у сідла — до англійської мови він рідко вдавався, та й то коли мусив.

Баритись уже не було поважнішого приводу, і Данкен, хоч і нерадо, скорився. Виконуючи цю послугу, він прошепотів сестрам, — які майже ввесь цей час не відривали поглядів од землі, боячись наразитися на дикі обличчя індіян, — щоб не втрачали надії. Девідову кобилу забрали ті здобичники, що подалися з високорослим ватагом, отож її власникові довелося, так само як і Данкенові, подорожувати на своїх двох. Майор, щоправда, не дуже й переймався цим, бо думав, ідучи пішака, трохи вповільнювати рух цілого загону. Він усе ще звертав тужливі погляди в бік форту Едварда, марно дослухаючись, чи не почує яких звуків, що б свідчили про наближення допомоги.

Коли все було готове, Магуа дав знак рушати, сам виступивши перший. За ним ішов Девід, що, поволі оклигуючи від рани, починав усвідомлювати правдиве своє становище. Далі їхали сестри, обік них простував Гейворд, а індіяни йшли обабіч та ззаду, ні на хвилину не втрачаючи пильності.

Так вони посувалися вперед у непорушній мовчанці. Тільки деколи Гейворд звертався із словом утіхи до жінок та Девід побожними вигуками виявляв свій жаль, що мало б означати його покору долі. Шлях їхній лежав на південь, у майже зовсім протилежний бік, аніж до форту Вільям-Генрі. Незважаючи на те, що Магуа видимо дотримувався своєї первісної ухвали, Гейворд не міг повірити, щоб його спокусливу приманку так легко забулося. Та й надто добре знав Данкен звивистість індіанських стежок, отож і не думав, що обраний напрямок провадить просто до мети, — тим більше, коли треба ошукати когось. Вони втомно покривали милю по милі в безмежному цьому лісі, і ніщо не показувало на кінець подорожі. Гейворд спостерігав за сонцем, що його простопадне проміння сіялося крізь гілля дерев, і все сподівався, що Магуа зверне в бік, сприятливіший для бранців. Часом йому видавалося, що обережний індіянин, аби оминути Монкалмове військо, прямує до

відомого прикордонного селища, де звичайно мешкає і де володіє великими маєтностями один знаменитий королівський офіцер, дуже прихильний до шести племен. Якби їх передано в руки серу Вільяму Джонсонові[17], це було б куди краще, аніж опинитись у глушині Канади. Але задля цього треба було б лісом подолати багато миль виснажливої дороги, кожен крок якої все більше віддаляв би його від терену військових дій, а отже й від місця, в йому належало бути не тільки з честі, але й з обов'язку.

Кора єдина з бранців пам'ятала про розцінкове напучення і при кожній нагоді простягала руку, щоб надламувати галузки дерев, повз які проїздила. Але через пильність індіян завдання це було важке й небезпечне. Часто вона відмовлялася від такого свого наміру, завваживши їхні гострі погляди, і мусила вдавати, ніби це під впливом чисто жіночого переляку хапалася за гілля. Один тільки раз Корі пощастило вломити гіллячку з розлогого дерева сумах, і ту ж мить їй стрілило в голову загубити рукавичку. Цей знак для тих, що, може, йтимуть за їхнім слідом, помітив один з індіян. Він підняв рукавичку, віддав її дівчині, а сам поломив решту галузок на дереві — так, щоб це виглядало, наче тут товклась якась тварина. Тоді поклав руку на томагавк і так промовисто зиркнув на Кору, що вона вирішила більше не пробувати полишати знаки дорогою.

Ніякої надії не було й на те, що допомога надійде кінським слідом, бо ж коней мали в обох індіянських загонах.

Гейворд, може, й спромігся б на протест, коли б помітив бодай якусь заохоту в понурій стриманості Магуа. Але індіянин увесь цей час, ідучи перший, лише зрідка оглядався назад і жодного разу ані озвався. Маючи тільки сонце собі за провідника або керуючись прикметами, що лишень тубільцеві зрозумілі, він простував попри нескінченні стовбури сосен, часом минаючи родючі видолинки, переходячи через потоки й струмки та хвилясті пагорби з інстинктивною непомильністю і майже не звертаючи з прямої лінії, як-от птах летить. Ніколи, здавалося, він не вагався. Чи стежка була ледь помітна, чи вона й зовсім зникала, а чи вторована

слалася перед ним — це ніяк не відбивалось на розміреності й певності його ходи. Втома немовби теж була безвладна над ним. За кожним разом, як здорожені бранці підводили очі від пригнилого листя, по якому йшли, бачили вони попереду його темну постать поміж дерев — голова нерухома, нахилена вперед, а на тімені легке перо, що поколихується від його власної ходи.

Але все це безупинне подорожування мало свою мету. Перетявши виярок, по дну якого звивався потічок, Магуа раптом почав вибиратися на пагорб, такий крутий, що сестрам довелося спішитись, аби й собі туди видертися. Добувшись на верхів'я, вони побачили, що це рівна місцина, де-не-де вкрита деревами. Під одним із цих дерев зараз же розташувався Магуа, немов шукаючи тут спочинку, якого так потребували всі подорожани.

РОЗДІЛ XI

Хай згине рід мій,

Як я йому пробачу!

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

Індіянин обрав задля відпочинку один із тих стрімких пірамідальних пагорбів, що дуже схожі на витвір рук людських і часто трапляються в долинах Америки. Цей високий і крутий пагорб з одного боку був трохи не зовсім прямоспадний, а вершина його, як звичайно, була гладка. Для привалу він надавався лише тим, що висота його й обриси полегшували оборону, а напад зненацька майже унеможливлювали. Але Гейворд, що вже більше не сподівався на порятунок по такім довгім часі й на такій відстані від англійського війська, байдуже споглядав усі ці особливості пагорба, думаючи тільки про те, щоб якось утішити та полегшити долю своїх товаришок. Нарагансети поскубували молоді галузки дерев та кущів, що скупо росли на вершині пагорба, а бранці тим часом

розклалися з рештками свого харчу в тіні крислатого бука, що його гілля утворювало наче величезне напинало.

Незважаючи на швидкість їхнього подорожування, один з індіян знайшов нагоду забити стрілою заблукале оленя і потім терпляче ніс на плечах найсмачніші шматки м'яса аж до самого місця спочивку. Тут, не вдаючись до якого-будь кухарства, він разом з товаришами заходився наминати цю легкотравну поживу. Магуа самотою сидів осторонь, поринувши в глибоку задуму, і не брав участі в гидкій трапезі.

Ця поздержливість, така незвична для індіянина, коли він має змогу задовольнити голод, врешті привернула Гейвордову увагу Юнакові хотілося вірити, що це гурон обмірковує, як би найкраще обійти пильність своїх товаришів. Отож хотівши й свою яку гадку приточити та й спокусу підсилити, Гейворд вийшов із тіні бука і ніби навмання підступив до Хитрого Лиса.

— Хіба ж Магуа не досить довго йшов лицем до сонця, щоб уникнути всякої небезпеки від канадців? — спитався він, так наче був певен, що між ними вже все залагоджене. — І чи не ліпше буде комендантові форту Віль-ям-Генрі побачити своїх дочок, ще поки друга ніч не запала, бо його серце може обвикнути з утратою, і він стане не такий щедрий на винагороду?

— А хіба блідолиці зранку люблять своїх дітей менше, ніж ізвечора? — холодно запитав індіянин.

— Певно що ні! — поспішився Гейворд виправити можливу помилку. — Білий часом забуває про могили своїх батьків, деколи він перестає любити тих, кого обіцяв любити, але любов батька до своєї дитини ніколи не вмирає!

— А чи ж серце сивоголового ватага чуле, і чи може він думати про дітей, що йому привели його жінки? Він жорстокий до своїх вояків, і очі його кам'яні!

— Він суворий до ледачих і зіпсутих вояків, а тверезим і достойним він провідник справедливий та людяний. Я знав багатьох чуйних і самовідданих батьків, але ніколи не бачив людини, щоб так серцем уболівала за свою дитину. Ти, Магуа, знаєш старого, який він перед своїми вояками, а я бачив, як з очей сльози йому текли, коли він говорив за оцих дітей, що тепер у твоїй владі.

Гейворд зупинився, не певен, як зрозуміти дивний вираз, що зблиснув на засмаглому обличчі уважного індіянина. Спершу видалося, що це він виразніше уявив собі обіцяну винагороду, слухаючи про гарячу батькову любов до своїх дітей. Але в міру того, як Данкен вів далі, вираз радості на лиці Магуа став такий люто злостивий, що вже явно його породжувала пристрасть куди відразливіша за пожадливість.

— Іди, — мовив гурон, і раптом підозрілий вираз на його обличчі заступила смертельна незворушність. — Іди до темноволосої дочки сивоголового й скажи, що Магуа хоче з нею говорити. Батько сповнить обіцянку, яку дасть його дочка.

Данкен подумав, що це індіянин хоче додаткових запевнень обіцяної винагороди. Повільно й неохоче підійшов він до місця, де відпочивали сестри, і переказав Корі слова Магуа.

— Ви розумієте, що індіянинові найбажаніше, — закінчив він, підводячи Кору до гурона. — Отож треба бути гойним в обіцянках пороху та вкривал. Хоча такі, як він, найбільше цінують спиртне. Не зайве було б вам додати щось і від себе самої, і то так мило, як тільки ви вмієте. Пам'ятайте, Коро, що від вашого самовладання та кмітливості якоюсь мірою залежить і ваше життя, і Еліс.

— І ваше, Гейворде!

— Моє-то пусте. Воно належить королю, і кожен може його взяти, аби тільки досить сильний. На мене не чекає батько, і небагато друзів оплакуватимуть мою долю, яку спокушав я з такою невситенною юнацькою жагою. Але цитьмо! Магуа, ось та, що з нею ти хотів розмовляти.

Індіянин поволі підвівся і майже хвилину стояв німо й непорушно. А тоді махнув Гейвордові рукою відійти, сказавши холодно:

— Коли гурон розмовляє з жінками, його плем'я затуляє вуха.

Бачивши, що Данкен вагається, Кора мовила, спокійно усміхаючись:

— Ви ж чули, Гейворде, і хоча б із делікатності мусите одійти. Ходіть до Еліс, втіште її новою надією.

Кора зачекала, поки він відійшов, і тоді з жіночою гідністю в голосі й поставі звернулася до тубільця:

— Що Хитрий Лис скаже дочці Манро?

— Слухай, — почав індіянин, кладучи руку дівчині на плече, наче цим хотів привернути геть усю її увагу до своїх слів. Але Кора рішуче, хоч і спокійно, відсторонилась від нього. — Магуа народився ватагом і вояком серед червоношкірих гуронів з-над озер. Він бачив, як сонце двадцяти весен розтопило сніги двадцяти зим, перше ніж спіткав він блідолицього, і був Магуа щасливий. Потім його білі канадські батьки прийшли в ліси і навчили Магуа пити вогняну воду, і він став негідником. Гурони прогнали його від могил батьків і переслідували, наче буйвола. Він утік уздовж берегів озер і річкою, що з них випливає, добувся до "міста гармат"[18]. Там він полював і рибалив, аж поки люди погнали його далі через ліси,

просто в руки ворогам. Ватаг, із роду гурон, зробився зрештою звичайним вояком у могоків!

— Щось таке я вже чула, — мовила Кора, коли він зупинився приборкати гнів, що починав вогнем у ньому бурхати на згадку про нібито заподіяні йому кривди.

— Чи це провина Лисова, що голова його не тверда, як скеля? Хто дав йому вогняну воду? Хто зробив його лайдаком? То все блідолиці, люди такого ж кольору шкіри, що й ти.

— То чи ж я маю відповідати за те, що є бездумні й несумлінні люди, обличчя в яких такої ж барви, що й у мене? — стримано запитала Кора збудженого індіянина.

— Ні, Магуа — вояк, а не дурень. Такі, як ти, ніколи не розтулюють уст на палючий струмінь. Великий Дух дав тобі мудрість.

— Що ж я маю зробити чи порадити на твою недолю, коли не сказати — твої заблуди?

— Слухай! — почав ще раз індіянин, знову прибираючи поважної постави. — Коли англійські та французькі батьки вирили з землі свої томагавки, Хитрий Лис пристав до могоків і пішов воювати проти власного народу. Блідолиці вигнали червоношкірих з їхніх ловецьких грунтів і тепер, коли вони б'ються, білий веде їм перед. Старий ватаг при Горікені, твій батько, очолював наш загін. Він казав могокам: зробіть це, зробіть те, і його слухано. Він установив, що як індіянин наковтається вогняної води й прийде до полотняних вігвамів його вояків, то буде покараний. Магуа втяв дурницю, розкрив рота, і огнистий напій привів його до хатини Манро. І що зробив сивоголовий? Хай скаже його дочка.

— Він не забув своїх слів і вчинив по справедливості, покаравши винуватця, — сміливо відповіла Кора.

— "По справедливості"! — повторив індіянин, кинувши з-під ока лютий погляд на хоробру дівчину. — Це справедливість — самому вчинити зло, а когось за те покарати? Магуа був не сам собою, то вогняна вода говорила й діяла за нього! Але Манро цьому не повірив. Гуронського ватага зв'язали перед усіма блідолицими вояками й вибили, як собаку.

Кора мовчала, не знаючи, як зрозуміліше для індіянина пояснити цю нерозважливу батькову суворість.

— Дивись! — вів далі Магуа, пориваючи вбік легкий перкаль, що ледве прикривав йому розмальовані груди. — Оце шрами від ножів та куль, ними вояк може похвалитись перед своїм народом. Але сивоголовий залишив знаки на спині гуронського ватага, і ті знаки він мусить ховати, як жінка, під барвистою тканиною білих.

— Я гадала, — зауважила Кора, — що індіянський вояк витривалий і що його душа не відчуває болю, завданого тілові.

— Коли чіпевеї[19] прив'язали Магуа до стовпа й заподіяли йому цю рану, — мовив індіянин, прикладаючи пальця до глибокого рубця, — гурон сміявся їм у лице й казав, що то жінки б'ють так легенько. Душа його була тоді в хмарах! Але коли він відчув удар Манро, душа його лежала під березою. Душа гуронова ніколи не п'яна, і вона не дарує кривди!

— Але хіба не можна цього залагодити? Коли мій батько зробив тобі таку несправедливість, покажи, що індіянин годен прощати, і поверни йому його дочок. Ти чув, що майор Гейворд…

Магуа похитав головою, не бажаючи знов чути про обіцяні винагороди, якими він погорджував.

— То чого ж ти хочеш? — після гнітючої мовчанки запитала Кора, поволі переймаючись певністю, що легковірного й шляхетного Данкена тубілець обійшов своїми хитрими підступами.

— По-гуронському так платять: добром за добро, лихом за лихо!

— То за несправедливість від Манро ти помстишся на безборонних його дочках? Чи ж не більше годилося б воякові стати із своїм ворогом лице в лице?

— Рушниці блідолицих довгі, а ножі їхні гострі! — відмовив індіянин, зловісно посміхнувшись. — Чого це Хитрий Лис має йти під мушкети Манрових вояків, коли у нього в руках душа сивоголового?

— Скажи, що ти хочеш зробити, Магуа, — мовила Кора, насилу стримуючись, щоб говорити спокійно. — Чи ти хочеш бранців запровадити в ліси, чи задумуєш яку гіршу кару? Хіба немає ніяких винагород чи якогось іншого способу, щоб перекрити ту несправедливість і пом'якшити твоє серце? То хоч принаймні дай волю моїй тендітній сестрі, обернувши всю свою злість на мене! Увільнивши її, ти здобудеш багатство, а помсту задовольниш на одній жертві. Втрата обох дочок може звести до могили Похилого віком батька, а хто ж тоді винагородить Лиса?

— Слухай, — знову сказав індіянин. — Світлоока зможе повернутись до Горікену й розповісти старому ватагові про все, що сталося, але тільки коли темноока жінка присягнеться Великим Духом своїх батьків зробити так, як пообіцяє.

— Що ж вона має пообіцяти? — запитала Кора, своїм спокоєм та жіночою гідністю все ще стримуючи гуронову лють.

— Коли Магуа покинув свій народ, його дружину віддано іншому ватагові. Тепер він став другом гуронів і повернеться до могил свого

плем'я, на береги великого озера. Хай дочка англійського ватага піде за Магуа і назавжди лишиться у його вігвамі.

Хоч яка була ця пропозиція відразлива для Кори, все ж вона знайшла в собі досить сили волі, щоб здушити обурення й відповісти спокійно:

— Що ж за приємність матиме Магуа, ділячи свою оселю з жінкою, якої він не любить, з жінкою іншого роду й іншого кольору шкіри? Чи ж не краще взяти золото Манро й дарунками прихилити до себе серце якоїсь гуронської дівчини?

Індіянин не відповідав цілу хвилину, тільки Мовчки втупився в Корине обличчя. І такий недвозначний був цей погляд, що вона опустила очі з сорому, вперше в житті спіткавши вираз, якого цнотливій жінці несила витримати. Коли вона так стояла, боячись, щоб слух їй не огидила яка ще мерзенніша пропозиція, Магуа раптом сказав злостиво:

— Якби тепер удари шмагали спину гуронові, він би знав, де знайти жінку, щоб відчула той біль. Манрова дочка носила б йому воду, обробляла поле, варила оленину. Тіло сивоголового спало б серед гармат, але серце його лежало б усякчас під ножем Хитрого Лиса.

— Почваро! Ти таки заслужив своє підле найменння! — скрикнула Кора, допечена до живого в своїй любові до батька. — Тільки диявол міг намислити таку помсту! Але ти не все зважив. Хоч серце Манро й справді у тебе в руках, ти побачиш, що воно зневажає твоє лиходійство!

Індіянин відповів на ці сміливі слова злостивою посмішкою, що засвідчувала його непохитність, і помахом руки наказав Корі відійти, вважаючи розмову закінченою. Дівчина, жалкуючи вже на свою запальність, змушена була скоритись, бо Магуа зараз же покинув її і підійшов до своїх товаришів, що й досі ще пожадливо поглинали м'ясо. Гейворд підбіг до схвильованої Кори й почав питати про наслідки розмови, що до неї він пильно прислухався звіддалік. Але не хотівши

тривожити Еліс, вона ухилилась від прямої відповіді, хоча з виразу її обличчя та неспокійних поглядів у бік індіян знати було, що їй не пощастило. А на настійні розпитування сестри про майбутню їх долю Кора лишень збентежено показала на гурт індіян і прошепотіла, притискаючи Еліс до грудей:

— Там, там. Нашу долю дізнаєш у них на обличчях. Ми побачимо, побачимо!

Цей рух і здушений Корин голос були промовистіші за будь-які слова, і невдовзі увага її товаришів теж обернулася туди, куди вона дивилась напруженим поглядом.

Тим часом індіяни, нажершися свого відворотного підживку, вигідно попростягалися на землі. Магуа зупинився перед ними й заговорив із гідністю індіянського ватага. Уже на перші його слова слухачі шанобливо посхоплювалися на рівні ноги. Гурон говорив рідною мовою, і бранці — дарма що тубільці наказали їм бути не далі, як томагавком докинути — могли здогадуватися про суть його запальної промови лише з тих виразистих жестів, що ними індіянин завше унаочнює своє красномовство.

Спершу слова, як і порухи Магуа, були спокійні й розважливі. Достатньою мірою збудивши увагу слухачів, він — як зрозумів Гейворд з його жестів у напрямку великих озер — повів мову про землю їхніх батьків і про далеке їхнє плем'я. Індіяни раз по раз потакували йому вимовним "Гу!" і позирали один на одного, виявляючи в такий спосіб своє схвалення промовцеві. Хитрий Лис був занадто кмітливий, щоб з цього не скористатися. Тепер він почав говорити про довгу й виснажливу дорогу, якою вони пройшли, покинувши просторі мисливські землі й щасливі свої оселі, щоб битися з ворогами своїх канадських батьків. Він перелічував імена вояків із затну, зазначав їхні різноманітні подвиги, казав про їхні заслуги перед плем'ям, про їхні рани й про число скальпів, що вони їх здобули. Щоразу, як згадував Магуа кого з присутніх (а Хитрий Лис жодного не проминув), смугляве обличчя тому індіянинові аж світилося з

захвату, і він спішився схвальними жестами признати слушність уділюваних йому лестощів. Тоді голос промовця стишився і вже не був такий дзвінкий і врочистий, як ото коли перелічувались військові подвиги та перемоги. Магуа змальовував тепер водоспад Глен, неприступність скелястого острівця з його печерами та порогами й крутіжами довкола, спогадав він Довгого Карабіна і зачекав потому, доки ліс віддасть останню луну тих протяглих криків, що ними індіяни зустріли це ненависне ім'я. Він показав на молодого бранця-офіцера і описав смерть від його руки всіма любленого індіянського вояка, що впав у глибоку ущелину. Він не просто згадав про долю того, хто був завис між небом та землею, але сам видерся на молоде деревце й відтворив навіч усю ту моторошну сцену, — який жах пережив той вояк, який він був мужній та який кінець його спіткав. Нарешті, він пригадав обставини смерті кожного з їхніх друзів, не забуваючи при тім віддати належне відвазі та визнаним чеснотам загиблих. Коли цей перелік подій скінчився, голос Магуа знову став інакший — якийсь жалісливий і навіть мелодійний у своїх низьких горлових нотах. Він тепер промовляв про вдів та дітей забитих товаришів, про їхню недолю й страждання, — рівно духовні, як і фізичні, — про те, що вони далеко і що за кривду, їм заподіяну, ще не сплачено. Тут він раптом підвищив голос і енергійним тоном запитав:

— Чи ж гурони собаки, щоб це терпіти? Хто зможе сказати вдові Меногви, що його скальп дістався рибі і що плем'я не відомстило за його смерть? Хто наважиться з голими руками глянути в вічі матері Васаватімі, цій уїдливій жінці? Що ми скажемо старим людям, коли вони спитають за скальпи, а в нас не буде й волосини з голови білого? Жінки тицятимуть на нас пальцями! На імені гуронів темна пляма, і змити її можна тільки кров'ю!

Голос його потонув у спалаху таких скажених криків, наче в лісі був не маленький гурт індіян, а ціле тлумище. Бранці, яких життя залежало від того, чи пощастить Хитрому Лисові підмовити індіян на свою руч, ще під час його промови ясно бачили, що слухачі згоджуються з ним. Жестами спочуття й жалю відповідали гурони, коли мова Магуа була тужлива й смутна; потакували на його твердження, з дикунським

захватом вітали його нахвалки. Коли він говорив про відвагу, погляди їхні були тверді й несхильні; коли він натякав на заподіяну їм шкоду, очі їхні спалахували гнівом; коли згадував про кпини жінок, вони засоромлено схиляли голови; а знявши мову про помсту, він торкнувся струни, що ніколи не перестає тріпотіти в грудях індіянина. Ледве згадав він, що помста так близько, як усі вони схопилися і з криком дикої люті кинулися до бранців, витягуючи ножі та замахуючись томагавками. Гейворд вихопився поміж сестер і найближчого індіянина, зітнувшися з ним у розпачливій боротьбі і тим повстримавши на хвильку його шаленство. Цей несподіваний опір дав Магуа час устряти: швидко заговоривши та замахавши руками, він знов перебрав увагу індіян на себе. Він добре знав, до яких слів удатися, щоб переконати товаришів не вбивати зараз своїх жертв, а дати їм перше помучитись. Його пропозицію гуроні прийняли з галасливим схваленням і одразу ж заходилися її здійснювати.

Двоє дужих вояків накинулися на Гейворда, а третій узявся до псалміста, не такого небезпечного бранця. Ні той, ні той, одначе, не піддалися без відчайдушного спротиву. Навіть Девід спочатку повалив нападника на землю, а Гейворда було знешкоджено аж тоді, коли, поборовши Девіда, всі троє індіян гуртом навалились на нього. Данкена прив'язали до стовбура того самого деревця, на якому Магуа показував загибель одного з гуронів. Прийшовши до пам'яті, молодий офіцер з болем побачив, що всіх бранців чекає однакова доля. Праворуч від нього стояла Кора, зв'язана, як і він, бліда й стривожена; але погляд її пильно стежив за кожним рухом індіян. Ліворуч, прип'ята лозинням до сосни, безсило звисала Еліс — ноги їй тремтіли й відмовлялися слугувати. Руки дівчина молитовно склала перед собою, але замість дивитися в небо, вона з дитячою безпорадністю звертала мимовільний погляд на обличчя Данкена. Девід уперше в житті брав участь у сутичці; незвичність цієї ситуації спонукувала його до мовчазних розважань, чи слушно він, як християнин, був повівся.

Мстивість гуронів намислила щось нове, і вони готувалися здійснити свій план з тією дикунською винахідливістю, що плекана була від століть. Одні збирали хмиз на багаття, хтось рубав соснового пенька на тріски,

аби потім, запаливши їх, штрикати в тіла бранців, інші нахиляли додолу стовбури двох невеликих дерев, щоб розіп'ята поміж них Гейворда. Але мстивість Магуа шукала глибшої і злостивішої втіхи.

У той час, як не такі витончені індіяни лаштували перед очима жертв ці нехитрі й примітивні знаряддя тортур, Магуа підійшов до Кори і з диявольським виразом на обличчі пояснив дівчині, яка близька доля їй суджена.

— Ха! — докінчив він. — Що скаже дочка Манро? Голова її занадто гарна, щоб лежати на подушці у вігвамі Хитрого Лиса. То, може, їй більше подобатиметься, коли її голова скотиться з цього пагорба і стане забавкою для вовків? її груди не можуть годувати гуронові дитину; ну то побачиш, як індіяни плюватимуть на них!

— Про що каже ця потвора? — запитав здивований Гейворд.

— Пусте! — твердо відповіла Кора. — Він дикун, темний варвар і не знає, що чинить. В цій останній хвилі знайдім нагоду вимолити для нього милосердя й прощення.

— "Прощення!" — перехопив оскаженілий гурон, у гніві не добравши як слід Кориних слів. — Пам'ять індіянина довша від зброї блідолицих, а милість його коротша від їхньої справедливості! Кажи, чи відсилати мені ясноволосу до її батька і чи підеш ти з Магуа до великих озер, щоб носити йому воду й готувати їжу?

Кора порухом голови відтрутила його від себе, не в силі приховати гидливе почуття.

— Облиш мене, — мовила вона з такою гідністю, що справила враження навіть на індіянина. — Ти додаєш гіркоти до моїх молитов. Ти стаєш межи мною і моїм богом!

Проте за хвильку гурон повернувся до свого і з глумливою посмішкою мовив, показавши на Еліс.

— Глянь, дитя ридає! Вона замолода вмирати! Відішли її до Манро, хай вона розчісує йому сиве волосся й утримує життя в серці старого.

Кора не стрималася, щоб не глянути на свою молоденьку сестру, в очах якої побачила ревне благання зберегти їй життя.

— Що він каже, люба Коро? — спитала тремтячим голосом Еліс. — Він сказав, що відсилає мене до батька?

З півхвилини старша сестра мовчки дивилась на молодшу, а на обличчі її відбивалася боротьба дужих супротивних почуттів. Врешті вона заговорила, і в голосі її замість колишньої твердості й упевненості бриніла тепер мало не материнська ніжність.

— Еліс, — почала вона, — гурон дарує нам обом життя, та й не тільки нам — він згоден відіслати Данкена, нашого дорого Данкена, і тебе теж до наших друзів, до нашого батька… до нашого бідолашного батька… якщо я зборю свою вперту бунтівничу гордість і погоджуся…

Подих їй перехопило, вона замовкла.

— Кажи далі! — скрикнула Еліс. — На що ти маєш погодитись, люба Коро?! О! Коли б це я була на твоєму місці! Щоб урятувати тебе, втішити нашого старенького батька, щоб повернути волю Данкенові — з якою радістю віддала б я за це життя!

— Віддати життя! — уже спокійнішим і твердішим голосом повторила Кора. — То було б легко! І можливо, то не найгірше, що мене чекає. Він хоче, щоб я, — провадила вона далі стишеним голосом, коли згадала образливу пропозицію, — щоб я пішла з ним у дику пущу, до селищ гуронських, і щоб залишилась там. Щоб я стала його жінкою! Скажи ж

мені, Еліс, дитя моє дороге, сестронько люба, що маю чинити? І ви теж, майоре, порадьте мені. Чи можна рятувати життя такою жертвою? Ти, Еліс, прийняла б його з моїх рук, такою ціною сплачене? І ви, Данкене, — підкажіть мені. Ви обоє вирішуйте, що мені робити, я на все згодна.

— Щоб я на таке пристав! — вигукнув у подиві й обуренні юнак. — Коро, Коро! Ви жартуєте з нашого нещастя! Не згадуйте більш про цей жахливий вибір! Сама думка про нього гірша за тисячу смертей.

— Я так і знала, що ви це скажете! — скрикнула Кора. Щоки її зарожевіли, темні очі знов заіскрилися глибоким почуттям: — А що скаже моя Еліс? її волі я скорюся без суперечного слова.

Хоча вони обоє, Гейворд і Кора, прислухалися з болісною напруженістю і увагою, від Еліс не почули ані слова у відповідь. Тендітна й вразлива дівчина мовби закам'яніла, дізнавшись про бажання Магуа. Плечі її обвисли, пальці рук конвульсійно ворушилися, голова спала на груди, і вся її постать, схилена під стовбуром дерева, виглядала наче символ зраненої жіночності. Але, хоч життя в ній ослабло, була вона цілком притомна. За хвилину голова її повільно порушилась на знак рішучої незгоди.

— Ні, ні, ні. Краще помремо разом, як і жили!

— Тоді помри! — шалено скреготнувши зубами, вигукнув Магуа, заскочений цим виявом несподіваної твердості в тій, кого він уважав за найслабшу поміж бранців. З усієї сили гурон метнув у беззахисну дівчину томагавком. Топірець пролетів попри Гейвордове лице і, стявши кілька розвіяних кучериків дівчини, з тремтінням уп'явся в дерево над її головою. Видовище це розбурхало в Данкені шалений гнів. Зібравши всю свою силу, він розірвав пута, що його зв'язували, і кинувся на іншого тубільця, котрий з голосним криком лаштувався влучніше вдарити томагавком. Вони зітнулися, обхопили один одного й упали на землю. Голе тіло супротивника вислизнуло Гейвордові з рук, і врешті індіянин

почав перемагати — він став коліном білому на груди, притиснувши його вагою величезного свого тіла. Данкен уже бачив, як зблиснув ніж у повітрі, коли це нараз щось повз нього просвистіло і майже одночасно гримнув постріл. Тягар, що гнітив йому груди, полегшав, розлюченість на лиці індіянина змінилася виразом якоїсь дивної порожнечі, і тіло його впало мертве на купу висхлого листя.

РОЗДІЛ XII

Блазень: Іду, пане,

Біжу, пане,

Та скоро вернуся.

В. Шекспір, "Дванадцята ніч"

Гурони стояли, пойняті жахом, що так несподівано смерть скосила їхнього товариша. Але завваживши фатальну точність пострілу, що вразив ворога, не зачепивши друга, загукали водносталь: "Довгий Карабін!" — і завили дико й жалобно. Відповів їм голосний вигук із маленького гайка, де індіяни необачно полишили свою зброю. А за мить з'явився на видноті Соколине Око, що в похваті не встиг знову набити віднайденої рушниці і тепер вимахував нею над головою, широкими стрибками біжачи в бік ворога. Але хоч біг він сміливо й хутко, випередив його стрункий і жвавий юнак, що з надзвичайною зухвалістю вскочив у саме осереддя гуронів. Погрозливо крутячи томагавком та блискучим ножем, він зупинився, закриваючи собою Кору. Не встигли ще гурони бодай думкою осягнути ці несподівані й зухвалі рухи, як, промайнувши їм перед очима, обіч юнака виросла ще одна постать, розмальована в символічну подобу смерті. Блискавична поява цих войовничих нападників змусила відступити диких мучителів, що раз по раз вигуками виявляли свій подив і додавали добре відомі страховиті наймення:

— Стрибкий Олень! Великий Змій!

Однак обережний і пильний ватаг гуронів не дався так легко збити себе з плигу. Кинувши гострим оком по невеликій галяві, він одразу зрозумів, звідки вчинено напад. Підбадьорюючи товаришів словом і власним прикладом, він видобув довгого небезпечного ножа, загорлав і вергнувся на Чингачгука, котрий стояв напоготові. Це був знак до загального побою. В обох сторін не було набитих рушниць, отож битву мало вирішити змагання холодною зброєю та силою м'язів.

Анкес криком відповів на крик і, скочивши до одного з гуронів, влучним ударом томагавка розтяв йому череп аж до мозку. Гейворд вихопив з дерева зброю Магуа і собі теж запально порвався до бою. А що супротивники тепер були рівні числом, то на кожного припадало по одному перебійцеві. Удари падали з ураганним шаленством і швидкістю блискавки. Соколине Око, опинившись на відстані руки від ворога, вимахом своєї грізної зброї спаралізував невправну оборону індіянина і поклав його на землю. Гейворд, занадто розгарячкований, щоб чекати, поки зіткнеться із своїм супротивником рука в руку, пустив у нього томагавк. Поцілений руків'ям у чоло, гурон повстримався на бігу, а юнак, підбадьорений цим незначним успіхом, нерозважливо поквапився підскочити до ворога голіруч. Одразу, проте, він пересвідчився, що надміру поспішив, бо мусив тепер напружити всю свою спритність і відвагу, щоб уникнути ножа роззлощеного гурона. Не маючи довше снаги протистояти ворогові, такому звиниому й проворному, він прип'явся тілом до тіла і спромігся в такий спосіб залізним стиском знешкодити руки індіянинові. Але зусилля це було надто знеможне, щоб довго тривати. В цю критичну хвилю він почув поряд чийсь голос:

— Смерть негідникам! Ніякого милосердя клятим мінгам!

І приклад мисливцевої рушниці загилився у неприкриту голову індіянина, що змагався з Гейвордом. М'язи йому послабли, а тіло безвладно вивільнилося з майорових рук і лягло непорушно.

Коли Анкес розтрощив череп одному своєму супротивникові, він обернувся, наче зголоднілий лев, шукати собі другого. П'ятий гурон, єдиний, що не брав участі в першому зіткненні, тим часом вижидав. Завваживши, що всі довкола завзялись битися смертним боєм, він вирішив докінчити справу пекельної помсти. З переможним криком він підскочив до беззахисної Кори, пославши наперед гострого топірця як свого провісника. Томагавк дряпонув плече дівчині й перерубав лозини, якими її було прив'язано до дерева. Дістався несподівано волю, вона не кинулась, одначе, тікати, а, лишень обминувши індіянових рук, припала до грудей Еліс, байдужа на власну безпеку. Невмілими й тремтячими пальцями Кора силкувалася розв'язати пружне галуззя, що сковувало тіло сестрі. Тільки виродок міг би не зглянутись, побачивши таку чисту й благородну самовідданість; але гуронові груди не знають жалю. Схопивши Кору за розкішне волосся, що вільно розсипалося їй по плечах, він одірвав її від сестри й брутально кинув навколішки. Індіянин накрутив собі на руку жмут волосся, смикнув рукою вгору, а тоді з глумливим і збудженим сміхом обвів ножем навкруг прегарної голівки своєї жертви. Але за цю мить жорстокої втіхи він заплатив утратою нагоди, бо саме зараз усе це побачив Анкес. Широчезними стрибками Анкес підбіг до гурона і тілом своїм ударив його просто в груди, відкинувши на кілька ярдів, де той і простерся долі. Проте й сам Анкес від раптового зіткнення звалився з ніг неподалік. Зірвалися на ноги вони водночас, кинулися один на одного, завдаючи ударів, і заюшились кров'ю. Але боротьба була недовга: Гейвордів томагавк і мисливцева рушниця поцілили череп гуронові ту ж мить, коли Анкесів ніж пробив його серце.

Бій уже скінчився, тривала ще тільки боротьба між Хитрим Лисом та Великим Змієм. Обидва дикі войовники довели, що вони заслуговують на свої промовисті прізвиська, які дано їм за участь у давніших війнах. Спершу якийсь час кожен спритно ухилявся від раптових і небезпечних ударів супротивника, а тоді нараз вони скочили один на одного і скрутилися клубком, наче двійко гадючих близнят. На тому місці, де змагалися ці досвідчені й завзяті суперники, видно було саму хмару куряви та листя, що сунула від середини до краю галявини, наче якою хурделицею гнана. Під впливом різних почуттів — хто вдячності, хто

дружби, хто синівської любові Гейворд, Соколине Око й Анкес разом вибігли наперед і оточили те курище, що повивало обох індіян. Даремно Анкес снувався навколо, шукаючи нагоди затопити ножем у груди батьковому ворогові; марно зависла в повітрі грізна мисливцева рушниця, і марно силкувався Данкен вхопити гурона за ноги. Швидкі рухи перебійців, покритих порохом і кров'ю, немовби зливали їхні тіла в одне. Постаті смаглявого гурона й могіканина, на подобу смерті розмальованого, миготіли в них перед очима так блискавично й часто, що друзі Чингачгука ніяк не могли завдати помічного удару. Щоправда, бували короткі моменти, коли крізь запону куряви зблискували, наче в казкового василіска, несамовиті очі Магуа. Кидаючи бистрі й люті погляди, він добре бачив, чим має скінчитись ця боротьба в присутності стількох ворогів. Але не встигала чия супротивна рука впасти на його роковану голову, як уже натомість винурювалося похмуре лице Чингачгука. В такий спосіб бойовище пересунулось до краю галявини. Могіканинові, нарешті, пощастило завдати добрячого удару ножем. Магуа раптом попустив Чингачгука й упав навзнак, лишившись лежати непорушно, наче мертвий. Його супротивник схопився на рівні ноги й видав переможний поклик, що луною прокотився під склепінням лісу.

— Добре втяли делавари! Переміг могіканин, — вигукнув Соколине Око, знов підіймаючи вгору свою смертоносну рушницю. — Прикінцевий удар білого не уйме честі нашому другові, ані не відбере у нього права на скальп!

Але в ту саму мить, коли небезпечна зброя мала вже впасти, хитрий гурон блискавичним крутьком уник удару, а тоді, скотившись із краю урвища, скочив на ноги й в один стрибок пірнув у саму гущавину низького чагарника, що ріс на узбіччі. Делавари, які вважали, що їхній ворог мертвий, скрикнули в подиві й умить галасливо порвалися бігти за втікачем, наче гончаки, що побачили оленя. Та пронизливий умовний вигук розвідника одразу ж постримав їх, і вони вернулися на вершину пагорба.

— Це на нього схоже! — мовив завзятий лісовик, вроджене почуття справедливості якого великою мірою його зраджувало, коли йшлося про мінгів. — Брехун і ошуканець, аякже! Щирий делавар, бувши подоланий у чесній боротьбі, спокійно б лежав і чекав на смертельний удар у голову, а ці капосні макуаси чіпляються за життя, наче дикі кішки. Хай собі тікає, хай. Він один, без рушниці, чи там лука, і далеко від своїх приятелів-французів. Мов гримуча змія, позбавлена жала, він не може заподіяти лиха, аж поки зіб'є мокасинами довгу дорогу по цій піщаній рівнині, що, зрештою, на нас теж чекає. Глянь, Анкесе, — додав він по-делаварському, — твій батько знімає вже скальпи. Слід би було приглянутися всім цим лайдачиськам на галяві, а то, може, й ще котрийсь чкурне до лісу, повискуючи, як підстрелена сойка!

Мовивши таке, чесний, але невблаганний розвідник обійшов полеглих і кожного в непорушні груди штрикнув своїм довгим ножем, причім робив це так незворушно, наче це були трупи звірят. Його, одначе, випередив старший могіканин, що встиг уже поздирати з мертвих голів емблеми перемоги.

Але Анкес — усупереч своїм звичаям, ба навіть вдачі, — з притаманною йому чулістю поспішився разом з Гейвордом допомогти жінкам і, хутко розплутавши Еліс, передав її в Корині обійми. Підвівшися з колін, де вона стояла обік сестри, Еліс припала до Кориних грудей і, голосно схлипуючи, промовила ім'я їхнього старого батька, а її лагідні, мов у голубки, очі заіскрилися надією.

— Ми врятовані, врятовані! — раз у раз шепотіла вона. — Ми повернемось в обійми нашого дорогенького татуся, і його серце вже не розіб'ється з горя! І ти теж, Коро, сестро моя, більше ніж матір мені, і ти теж урятована. А Данкен, — додала вона, з усмішкою чарівної невинності шукаючи поглядом юнака, — і наш хоробрий, благородний Данкен — він навіть найменшої рани не має!

На ці гарячкові й нескладні слова Кора нічого не відповідала, а тільки притискувала Сестру до серця, схилившись над нею з невимовною

ніжністю. Мужній Гейворд не соромився сліз, коли стежив за цією зворушливою сценою. Анкес, розпашілий з бою і заплямований кров'ю, стояв як спокійний і начебто незворушний глядач; але з очей йому зійшла лютість, і світились вони співчуттям, що Підносило його над рівнем одноплеменців далеко випереджувало досвід його Плем'я.

Соколине Око тим часом, пересвідчившись, що гурони й справді вже не годні порушити гармонії цієї мальовничої сцени, підійшов і розплутав Девіда, що аж досі чекав із безприкладним терпінням.

— Ну от, — вигукнув розвідник, кидаючи позад себе останню прутину, — знову ти господар своїм рукам і ногам, хоча, здається мені, ти не розумніше користаєшся ними, аніж коли був ще немовлям. Я не старший за тебе віком, але я жив здебільшого в дикій пущі і, можна сказати, досвіду маю понад свої літа. Отож коли порадою від такої людини ти не погребуєш, то послухай мене і спродай ту свою пищавку, що онде носиш у куртці, першому-ліпшому йолопові, а собі придбай натомість яку пожиточну зброю, хоча б кавалерійського пістолета. Ретельністю та терпінням ти, може, й добудеш сякої-такої вправності. Бо зараз, либонь, ти й рам згоден, що крук — ліпший птах від сміхуна-дрозда. Перший бодай падло прибирає з-перед очей людських, а другий тільки бешкет годен чинити в лісі, зводячи слух усім, хто його чує.

— Зброя й сурма для бою, а пісня удячна для перемоги! — мовив на те звільнений Девід. — Друже, — додав він, простягаючи худорляву тендітну руку Соколиному Оку й кліпаючи зволоженими очима, — дякую тобі, що волосся моє вціліло там, де провидіння його засіяло. Може, в когось чуприна гладша або кучерявіша, а проте я завше гадав, що моє волосся цілком відповідає мозкові, ним прикритому. Що я не взяв участі у боротьбі — то це не так від нехоті, як від того, що мене зв'язали ті погани. Відвагою і вмілістю в бою ти показав себе вартим подяки християнина, тим-то я дякую тобі, перше ніж віддатись іншому, поважнішому обов'язкові.

— Це все дрібниці, ти й сам у цьому переконаєшся, коли довше з нами перебудеш, — відповів розвідник, уже куди прихильніший до псалміста через його щиру вдячність. — Я повернув собі свого давнього товариша, "оленебоя", — казав він далі, кладучи руку на замок рушниці, — а це вже одне неабияка перемога. І ірокези хитрі, але вони самі себе перемудрили, коли склали рушниці не напохваті. І якби Анкес та його батько виявили хоча б звичайну міру індіянської терпеливості, ми почастували б тих негідників із трьох рушниць замість однієї і покінчили б разом з усією зграєю, з тим-о стрибаком, як і з його товаришами. Але мало статися інакше, і, може, воно на краще.

Розвідник тим часом сів на землю і з ледь не батьківською турботливістю заходився перевіряти свою рушницю. Девід теж сів, видобув маленьку книжечку та окуляри в залізній оправі і мовив уголос:

— Прошу вас, друзі, вкупі зо мною вознести дяку за це чудовне визволення із рук варварів та невірних. Ось цей урочистий гімн якраз відповідний: зветься він "Норсгемптон".

Далі він назвав сторінку й вірш і приклав сопілку собі до уст. Цього разу, одначе, ніхто Йому не підтягував, бо сестри повністю заглибилися в свої роздуми. Але малолюдність його аудиторії, яку становив, власне, один Тільки невдоволений чимось розвідник, не відстрашила Девіда, і він, піднісши голос, одспівав свій гімн од початку до кінця без будь-яких перешкод.

Соколине Око слухав, спокійно собі приводячи до ладу кремінь у рушниці та наново набиваючи її, і благочестивий спів, якому не сприяли обставини й бракувало слухачів, не розбурхав його почуттів. Ніколи ще жоден менестрель, чи як там слушніше б назвати Девіда, не вдавався до свого хисту перед такою нечулою публікою. Невдовзі розвідник похитав головою і, буркнувши щось нерозбірливе, з чого вчулися лиш слова "горло" та "ірокези", пішов зібрати та переглянути здобуту в гуронів зброю. До нього прилучився Чингачгук, що поміж трофеїв уже знайшов і

свою, й синову рушницю. Гейворд і Девід теж тепер дістали зброю; куль же й пороху так само було подостатком.

Коли все розібрали й зброю розподілили, розвідник заявив, що пора в дорогу. Тим часом Гемет уже скінчив свій спів, а сестри заспокоїли свою збудженість. За допомогою Данкена та молодого могіканина обидві сестри спустилися крутосхилом з пагорба, куди вони оце недавно вибиралися в зовсім іншому стані і де мало не склали голів своїх. Біля підніжжя гори знайшлися їхні нарагансети, що мирно поскубували собі листя кущів. Сівши верхи, сестри подалися слідом за розвідником, що в найскрутніших ситуаціях так часто давав докази своєї дружби.

Подорож, однак, була недовга. Соколине Око круто звернув праворуч з глухої стежки, що нею ішли гурони, вступив у гущавину, перетяв дзюркітливий струмок і зупинився у вузькому видолинку в затінку декількох в'язів. Звідси до підніжжя того фатального пагорба було яких кільканадцять ярдів, і коні придалися подорожанам тільки на те, щоб перебрести неглибокий потік.

Розвідник та індіяни, видимо, були знайомі з цією відлюдною місцинкою, бо, прихиливши свої рушниці до стовбурів дерев, вони заходилися розгрібати сухе листя, і, коли дістались до голубої глини, звідти випрснуло кришталево чисте іскристе джерело. Білий розглянувся, немов чогось шукаючи, що б мало бути десь поряд.

— Оті гемонські недбальці, могоки, заспокоювали тут спрагу вкупі з своїми братами тускарорами та онондагами, — пробурмотів він. — І десь волоцюги заподіли кабаківку. Оце й чини добро таким невдячним собакам! Тут, у цій дикій глушині, з глибу землі б'є джерело води, та ще й такої цілющої, що куди там ті найкращі аптекарські трунки! І бач, негідники столочили все в глині й забрьохали, наче яка найпослідуща худоба, а не люди.

Анкес мовчки простяг йому ту саму кабаківку, що її в своєму роздратованні Соколине Око не завважив на гілці в'яза. Наповнивши посудину водою, розвідник відступив убік, де грунт був твердіший і сухіший, спокійно сів і з насолодою, не поспішаючи, вгамував жагу. Тоді почав пильно розглядати рештки харчу, що залишився від гуронів, — їхня торбина з їжею висіла в нього через плече.

— Дякую, хлопче! — мовив він, віддаючи Анкесові порожню кабаківку. — Тепер ми побачимо, чим живляться ці шаленці-гуроии, коли сидять у засідці. Гляньте-но! Шельмаки знають, що ласіше в оленині. Можна подумати, що вони здатні засмажити стегно не згірше за найкращого в краю кухаря! Аж ні: кожен кавалок сирий, — на те ірокези й дикуни. Анкесе, візьми моє кресало та розпали вогонь. Шматок добірної печені не завадить нам по такій втомній дорозі.

Гейворд, побачивши, що їхні провідники невжарт лаштуються до підживку, допоміг дівчатам зійти з коней, а потім і собі сів біля них, радіючи нагоді перепочити після недавніх смертельних переживань. Поки готувалась їжа, юнак, збуджуваний цікавістю, запитав, як це сталося, що їх так несподівано і вчасно врятовано.

— Чому ми маємо завдячувати, що так швидко вас побачили, шляхетний мій друже? — мовив він до розвідника. — І без підмоги з форту Едварда?

— Якби ми пішли до повороту річки, то, повернувшись, встигли б тільки згребти листя над вашими тілами, але не врятувати ваші скальпи, — спокійно відказав той. — Ні, ні, замість витрачати час і сили на дорогу до форту, ми зачаїлися над берегом Гудзону, чекаючи, що робитимуть гурони.

— Отже, ви знаєте весь перебіг подій?

— Не зовсім. Зір в індіян занадто гострий, щоб дуже близько до них підходити, тож ми сиділи нишком. Важко лиш було примусити цього могіканського хлопця, щоб не вистромлявся з криївки. Ой, Анкесе, Анкесе, ти вівся, наче яка плетуха, цікава все знати, а не як вояк-слідогляд.

Анкес дозволив собі допитливо глянути на мужнє обличчя мовця, але не сказав нічого й ніякого каяття не виявив. Навпаки, Гейворд наче завважив у поставі молодого могіканина дрібку зневаги чи навіть і гніву, і що це почуття, ладне вибухнути, юнак стлумив у собі лише через глибоку повагу до свого білого товариша та ще з огляду на його слухачів.

— Ви бачили, як нас брали в полон? — спитав Гейворд.

— Ми чули це, — була промовиста відповідь. — Індіянський крик — дуже зрозуміла мова для тих, хто провів усе своє життя у пущі. Коли ви вийшли на берег, ми мусили повзти попід листям, наче змії, і зовсім тоді втратили вас з очей, аж поки побачили прив'язаними до дерев і рокованими на смерть.

— Наше визволення — то справа провинний. Це майже диво, що ви не згубили сліду, бо гурони поділилися на два гурти, і в кожному були коні.

— Авжеж, ми були таки збилися з пантелику і, можливо, й не знайшли б вас, якби не Анкес. Ми пішли стежкою в глибину пралісу, бо слушно собі гадали, що дикуни, саме туди подадуться з бранцями. Але коли ми так Пройшли кілька миль і ніде не знаходили і тої зламаної галузки на ваших слідах, мене вже почав брати сумнів, а надто ще тому, всі сліди були від мокасинів.

— Переможці були досить передбачливі — нас примушено взутись, як і вони, — мовив Данкен, піднімаючи ногу й показуючи свої шкіряні взувки.

— Авжеж, це було розумно й на них схоже. Але ми мали досить досвіду, щоб не датися на такий дешевий підступ.

— То чому ж ми завдячуємо свій порятунок?

— Кмітливості молодого могіканина. Він, виявилося, краще за мене розуміється на деяких речах, що в них важко повірити, хоч і бачиш їх навіч. Хай це соромно, але я, чистої крові білий, мушу це визнати.

— Щось надзвичайне? Але про що саме йдеться?

— Анкес наважився сказати, що коні, на яких їдуть панночки, — провадив Соколине Око, не без цікавості окинувши поглядом нарагансетів, — ступають водночас або правими або ж лівими ногами, на відміну, скільки я знаю, від усіх інших чотириногих, окрім ведмедя. Але вони й справді, оці коні, завше ходять у такий спосіб, я на власні очі це бачив і пересвідчився в цьому, йдучи двадцять миль їхнім слідом.

— Це характерна прикмета цих тварин. Вони походять із затоки Нарагансет у маленькій окрузі Провіденс і славляться витривалістю та легкістю ходи. Цю породу високо цінують і, як бачимо, часто їй доручають почесні вантажі!

Могікани, що порались біля вогню, зупинились послухати Данкена, а коли він скінчив, багатозначно зиркнули один на одного, і батько видав свій звиклий вигук подиву. Розвідник замислився, як людина, що засвоює щойно добуте знання, і ще раз кинув допитливий погляд на коней.

— Отже, Анкес зауважив сліди, — озвався він нарешті, — і вони допровадили нас до потрощеного куща. Одну гілку, поблизу відбитка кінського копита, було надламано вгору, як ото жінка зриває квітку із стебла, а всі інші гілки, пошарпані й поламані немовби дужою чоловічою рукою, обвисали донизу. З цього я виснував, що хитромудрий шибай

побачив зігнуту гіллячку й наламав їх цілу купу, щоб ми подумали, наче то олень пошматував рогами.

— Ваша проникливість вас не ошукала, бо направду так воно й діялось.

— Це було легко вгадати, — додав розвідник, зовсім не свідомий своєї надзвичайної проникливості. — То ж зовсім інша річ, аніж кінь з непрямою ходою. Отоді я й подумав, що мінги напевне подадуться до цього джерела, негідники-бо добре знають, яка тут чудова вода.

— То воно аж таке знамените? — спитався Гейворд, приглядаючись пильніше до безлюдного видолинку та дзюркітливого джерела, що било з темно-рудої землі.

— Мало хто з червоношкірих, що простують на південь або схід від великих озер, не чули про його цілющу воду. Може й ви покуштуєте?

Гейворд узяв кабаківку, але, сьорбнувши трохи води, бридливо відставив посудину. Розвідник засміявся, своїм звичаєм безгучно Й щиро, і похитав головою з великим задоволенням.

— Що, не той присмак, до якого звикли? Колись і мені він так само не подобався, але потому я розсмакував його й тепер залюбки йду до цього джерела, як олень до лизавки[20]. Найкращі ваші вина не тішаться більшою повагою серед білих, — як це джерело серед індіян, особливо коли хто недужий. Але Анкес розпалив уже вогонь, пора подумати й про їжу, бо перед нами ще довга дорога.

Так раптово перервавши розмову, розвідник хутко заходився смажити оленину. Печеню одразу ж і поїли. Соколине Око та могікани підживлювалися мовчки й ретельно, як люди, що мають набратися сил для важкої невідкладної праці.

Коли цей необхідний, але приємний обов'язок було здійснено, кожен лісовик нахилився й востаннє ковтнув із самітного й мовчазного джерела, що до нього, як і до його довкільних побратимів-джерел, протягом подальших п'ятдесяти років цілими юрбами стали збиратися з усього континенту ті, що мали багатство, красу й таланти, а пошукували собі здоров'я та насолод. По тому Соколине Око дав команду рушати. Сестри сіли на коней, Данкен і Девід, узявши рушниці, подалися слідом за ними; перед вів розвідник, а могікани йшли позаду. Подорожани хутко простували вузькою стежкою на північ. Цілющі води джерела й далі змішувалися з сусіднім ручаєм, а непоховані тіла забитих і далі лежали просто неба на вершині пагорба — було це занадто звичне явище для лісових вояків, щоб збуджувати в комусь жаль або які думки.

РОЗДІЛ XIII

Я пошукаю легшої дороги.

Т. Парнел, "Нічна картина смерті"

Дорога, що обрав Соколине Око, провадила через ту саму піскувату рівнину з видолинками та пагорбами, якою наші подорожани мандрували вранці того ж таки дня, маючи собі за провідника Магуа, що його підступним замірам не судилося здійснитись. Сонце схилилося нижче до відлеглих гір, а стежка йшла густим лісом, отже спека вже не дуже облягала. Мандрівці посувалися швидко і ще задовго до смерку подолали велику частину втомної дороги.

Розвідник, так само як і тубілець, що його місце він заступив, здавалося, інстинктивно вибирав шлях за ледь помітними ознаками, зрідка лиш притишуючи ходу й ні разу не зупиняючись подумати. Побіжно гляне на мох на стовбурах дерев, деколи кине погляд угору, в бік призахідного сонця, а то ще пильно, хоч і мимохідь, зважить оком напрямок одного з численних струмків, переходячи його вбрід, — і вже йому ясно, куди прямувати, ніяких сумнівів уже нема. Тим часом ліс почав

змінювати свою барву — світла зелень, що прояснювала його листяне склепіння, бралася в темнуваті тони, звістуючи близький кінець дня.

Сестри то намагалися проглянути крізь дерева потік злотавого світла, що утворював сліпучий ореол навкруг сонця, декуди пере-мережаний рубіновими смужками, а то дивились на стовпище хмар, підбитих ясно-жовтою стягою, що нависали над горами в західній частині неба. Раптом Соколине Око повернувся і, показуючи на яскраво забарвлене небо, мовив:

— Оце знак, щоб людина шукала собі підсилку та природного спочину. Краще й мудріше було б нам розуміти ці прикмети й брати приклад із птахів у небі, а тварин на землі. Наша ніч, проте, буде недовга, — як тільки зійде місяць, ми вирушимо далі. Пам'ятаю, що тут колись мені довелося битись із макуасами в тій війні, коли я вперше пролив людську кров. Тоді ми спорудили з колод щось наче укріплення, аби оборонити свої скальпи від тих драпіжників. Якщо мої признаки не підводять мене, ми знайдемо те місце за кількадесят ярдів ліворуч від нас.

Не чекаючи на згоду чи бодай яку відповідь, розвідник без вагання заглибився в густі зарості молодих каштанів, розсовуючи буйне гілля, що слалося трохи не до самої землі. Ступав він сміливо, як людина, що на кожному кроці бачить речі, знайомі їй віддавна. І пам'ять не ошукала розвідника. Пройшовши кількасот ступнів крізь хащі, порослі каштанами й терням, він опинився на галявині, посеред якої на зеленому пагорку красувалося згадане вже укріплення. Ця, власне, абияк зліплена й занедбана хатина була одним з тих тимчасових фортів, що їх споруджувано при наглій потребі, а потім і полишувано, скоро минала небезпека, і так вони трухліють у лісовій глушині, майже забуті, як і обставини, що покликали їх до життя. Таких пам'яток походів і змагань чимало трапляється в широкій смузі незайманої землі, що розділяла колись ворожі провінції. Руїни ці нагадують про колоніальну історію і виглядом своїм добре вписуються в похмурість навколишньої місцевості.

Дах, покритий корою, давно завалився і стерся на порох, але грубі соснові колоди, наспіх зладжені докупи, ще трималися, хоч один кут халупи вже похилився під тиском, загрожуючи падінням усієї перестоялої споруди. Гейворд і його супутники не наважувалися близько підходити до цієї непевної халупчини, але Соколине Око та індіяни ступили досередини не тільки без остраху, а навіть і з видимим зацікавленням. Поки розвідник допитливо приглядався до руїн зокола та знутра, так наче все йому тут пробуджувало давні спогади, Чингачгук з гордовитістю звитяжця переказував рідною мовою синові про сутичку в цьому безлюдному місці, що в ній і він брав участь ще за молодих літ. Нотка смутку, однак, домішувалась до почуття тріумфу, і голос його бринів, як звичайно, лагідно й мелодійно.

Сестри тим часом радо зійшли з коней і лагодилися до приємного відпочинку у вечірньому холодку, певні, що їм не загрожує тут ніяка небезпека, хіба що лісовий звір. Данкен, проте, був обережніший.

— Чи не краще було б обрати для перепочинку якесь глухіше місце, достойний друже? — спитав він у розвідника, коли побачив, що той уже скінчив свої короткі оглядини. — Місце, яке менш знають і куди рідше заходять?

— Серед живих мало хто знає про це укріплення, — поволі, задумливо відповів Соколине Око. — В книжках чи оповіданнях не часто мовиться про сутички, як ось ця, що тут була між могіканами та могоками. Я був тоді молодий хлопець і боровся на боці делаварів, бо знав, що це вони ображені й покривджені. Сорок днів і сорок ночей витримували ми облогу тих гемонів ось у цій будівлі, що я її спланував, а почасти й спорудив, хоч сам я, як ви пам'ятаєте, не індіянин, а білий чистої крові. Делавари завзялися добре тоді, а нас же було десятеро проти двох десятків, аж нарешті числом ми зрівнялися майже, і тоді ми вже напали на них. Ані один їхній не лишився живий, щоб донести своїм звістку про долю загону. Так, так! Був я тоді молодий-зелений, не призвичаєний бачити кров і не міг припустити думки, щоб мертві тіла людські поневірялися на голій землі, щоб їх звірі розшарпали, а дощі

кістки їм вибілили. Отож я власними руками поховав їх ось під цею могилкою, що ви сидите, і не погана й лавчина вийшла, хоч і на людських кістках вона.

Гейворд і обидві сестри зараз же посхоплювалися з поросло́ї травою могили. Жінки, дарма що оце тільки пережили неймовірні страхіття, не могли не здригнутись від природного цілком жаху, коли дізналися, що так близько могили мертвих могоків. Сутінки, понура місцина, облямована кущами, за якою в живій німотності зводились аж мало не до хмар сосни, і мертва нерухомість величезного лісу — все сприяло тому, щоб підсилити моторошне відчуття.

— Тепер вони вже нешкідливі, — провадив далі Соколине Око, махаючи рукою і сумовито посміхаючись на ці прояви стривоженості, — Вони вже ніколи не знімуть бойових покликів, ані завдадуть удару томагавком! А з тих, що вкладали їх тут, живі зосталися лиш Чингачгук і я. Його брати й інші родичі становили наш військовий загін, а тепер ви бачите перед собою всіх, хто залишився від його роду.

Очі слухачів мимохіть співчутливо звернулися в бік індіян. Темні постаті їхні ще видніли в затінку халупчини, і син, затамувавши подих, прислухався до батькової розповіді — адже історія ця додавала честі тим, кого він здавна шанував за одвагу та індіанські чесноти.

— Я думав, що делавари мирний народ, — зауважив Данкен. — І що вони ніколи не воювали, а оборону свого краю доручили отим саме могокам, яких ви перебили.

— Почасти цьому правда, — відказав розвідник, — але в основі — це підла брехня. Такий договір і справді колись укладено, але то все спричинила підступність голландців, котрі хтіли таким чином роззброїти тубільців, законних володарів цього краю. Могікани, хоч вони й належать до делаварського народу, мали справу з англійцями і ніколи не заходили в такі дурні оборудки, а все покладалися на власну мужність. Та й усі

делавари стали так чинити, коли зрозуміли, що їх ошукано. Перед вами могіканський сагамор, ватаг над ватагами! Колись його рід полював оленя на неосяжному терені. А що нащадкові лишилося? Коли господь його прибере, хіба шість ступнів землі йому знайдеться, де він спочиватиме в мирі, та й то, якщо котрий приятель завдасть собі труду поховати тіло так глибоко, щоб його не вивернув леміш плуга!

— Та вже годі, — сказав Гейворд, побоюючись, що ця розмова призведе до суперечки, яка не дасть змоги відпочити обом сестрам. — Ми пройшли виснажливу дорогу, і мало хто з нас такий витривалий, як ви, щоб не знати втоми чи знесилля.

— Це я завдячую своїм кісткам та м'язам, — втішений компліментом, озвався мисливець, простодушно оглядаючи своє мускулясте тіло. — Там, по селищах, можна знайти й кремезніших і важчих людей, але вам довелося б довгенько між ними попошукати, перше ніж знайшовся б такий, хто здатен пройти п'ятдесят миль, не переводячи віддиху, або ж цілі години бігти на ловах за гончаками на відстані голосу. Отож правда, плоть і кров не в усіх однакові, і цілком природна річ, що панночкам треба перепочити після дня, такого багатого на переживання та враження. Анкесе, очисть джерело, поки ми з твоїм батьком приготуємо цим тендітним голівкам дашок з каштанового віття та постелимо ліжника з трави та листя.

На цьому розмова припинилась, і мисливець із товаришами заходився лаштувати ночівлю для своїх підопічних. Струмок, що багато літ тому спонукав індіян саме тут спорудити своє тимчасове укріплення, невдовзі очищено від листя, і кришталево-чиста вода, бризнувши з джерела, зросила зелений пагорок. Тоді над одним із кутків будівлі зліпили сяке-таке накриття, щоб захистити від рясної в тому кліматі роси, а долі настелили сестрам ложе з тонкого гілля кущів та висхлого листя.

Поки ревні лісовики клопоталися цим готуванням, Кора та Еліс трохи підвечеряли — більше з обов'язку, аніж відчуваючи голод. Потому вони вступили поміж стіни будинку і вклалися на запахущому ліжникові.

Незважаючи на прикрі спогади й передчуття, сестри скоро заснули сном потомлених людей, і сон їм леліяла надія на завтрашній день.

Данкен почав лагодитись на нічні чати зокола будинку, поблизу дівчат. Але розвідник, помітивши його замір, показав на Чингачгука, що спокійно розташувався на траві, і сказав:

— Очі білого занадто важкі й невидющі для такого чатування. Цей могіканин буде наш вартовий, тож лягаймо спати.

— Минулої ночі я виявився сплюхом, — мовив Гейворд, — і тому мені менш потрібен відпочинок, ніж вам, що повелися як справжній вояк. Спіть собі всі, а я пильнуватиму.

— Якби ми були в білих наметах шістдесятого полку і ворогом нашим були французи, я б і не хотів кращого вартового, — відповів розвідник. — Але в такій темряві, серед згуків дикої пущі ви будете безпорадні, як мале дитя, і вся ваша пильність ні на що не здасться. Отож укладайтеся спати, як ми з Анкесом, і спіть спокійно.

Гейворд побачив, що молодий індіянин і справді тим часом простягся на схилі пагорка, не маючи наміру втратити ні хвилини, приділеної для сну. За його прикладом пішов і Девід, що йому язик дуба став у роті — через гарячку, викликану раною, ще й посилену виснажливим переходом. Не хотівши далі марно сперечатись, юнак удав, ніби згоджується з розвідником, і приліг під хатиною, спершися спиною до стіни. В думці, одначе, він рішуче поклав собі не змикати очей, аж поки передасть звірений на нього безцінний скарб у руки самого Манро. Соколине Око, певний, що переконав Данкена, скоро заснув, і над глухим закутком пущі запанувала тиша, така ж глибока, як і тоді, коли наші подорожани прийшли сюди.

Довгий час Данкен не скорявся снові і пильно вловлював кожен звук із лісу. В міру того як вечорові тіні облягали місцину, він усе більш

напружував зір. Але навіть коли зорі замерехтіли в нього над головою, він ще спроможен був розрізнити силуети своїх товаришів, що простерлися на траві, а також постать Чингачгука, що сидів випростуваний і нерухомий, подібний до одного з дерев, які темним муром оточували галявину. Він чув легке дихання сестер за кілька кроків од себе, і ані листок не шелеснув, щоб до його слуху не долинув той шепітливий повів. Врешті, однак, тужливий спів дремлюги змішався із скигленням сови, посоловілі Данкенові очі вже лише вряди-годи підводились до яскравого миготу зірок, і от йому вже видалося, ніби дивиться він на них через обважнілі повіки. Раптово шарпнувшись, він прийняв куща за вартового, а тоді голова його сперлася на плече, плече схилилося до землі й усе тіло безвладно розслабло. Юнак заснув твердим сном, і приснилося йому, що він — давніх часів лицар і стоїть на нічних чатах перед наметом визволеної королівни і має надію спобігти її ласки такою самовідданістю та пильністю.

Данкена збудив легкий удар у плече. Він скочив на ноги, невиразно собі пригадуючи, що це ж він був збирався вартувати цілу ніч.

— Хто йде? — запитав він, звичним рухом сягаючи рукою до боку, де б мала бути шпага. — Кажи! Друг чи ворог!

— Друг, — мовив упівголоса Чингачгук. Індіянин показав угору, на місяць, що крізь прогалини між дерев сіяв своє погідне світло просто на бівуак наших подорожан, і додав каліченою англійщиною — Місяць сходить, а форт білої людини далеко, далеко звідси. Пора рушати, поки сон склепив очі французові.

— Слушно мовиш. Збуди товаришів та осідлай коні, а я тим часом підніму панночок.

— Ми вже не спимо, Данкене, — почувся лагідний, сріблястий голос Еліс з-за стіни будівлі, — і готові швидко їхати, відсвіжившися сном. От ви

здорожилися за день, а тут ще й цілий втомливий вечір вартували біля нас!

— Скажіть краще: мав би вартувати, бо мої зрадницькі очі знов мене підвели. Двічі вже я виявився не вартим тої довіри, яку мені даровано.

— Ні, Данкене, не заперечуйте, — усміхнувшись, перебила його Еліс, виходячи з тіні хатини на світло місяця, сама дуже гарненька по відпочинкові. — Я знаю, що ви легковажний, коли йдеться про вашу власну особу, і аж надто дбайливий заради інших. А чи не могли би ми тут трохи довше перебути, щоб ви теж відпочили? Кора і я — ми з охотою, з великою охотою, побули б на сторожі, поки ви й усі ці хоробрі люди поспите часинку.

— Якби сором міг відстрашити мене від сонливості, я повинен би був ніколи більше і ока не заплющити, — відказав юнак, знепокоєно дивлячись на щире обличчя дівчини, де, однак, не зауважив і натяку на який можливий докір. — Бо ж воно таки правда, що через власну легковажність я наразив вас на небезпеку, а тепер не спромігся навіть оберегти ваш сон, як належиться воякові.

— Ніхто, тільки сам Данкен може звинуватити Данкена в такій слабкості. Ходіть ляжте спати. Повірте мені, — хоч ми й слабосилі дівчата, а на чатах вистоїмо.

Від прикрої потреби й далі доводити безпідставність приписуваних йому заслуг Данкена врятував вигук Чингачгука, по чому його син став напружено прислухатись.

— Могікани чують ворога, — прошепотів Соколине Око, на той час теж уже вставши. — Вони відчувають якусь небезпеку в повітрі.

— Боронь боже! — скрикнув Гейворд. — Чи ж нам не досить пролитої крові?

Проте, кажучи ці слова, він схопив рушницю і висунувся наперед, готовий накласти життям в обороні жінок, щоб спокутувати свою, зрештою, цілком вибачливу недбалість.

— То хіба якась лісова звірина блукає недалеко, шукаючи поживку, — сказав він пошепки, коли до його вух долинули тихі й начебто далекі звуки, що сполошили могікан.

— Тс-с! — відказав, уважно дослухаючись, розвідник. — Це людина, навіть я чую її ходу, хоч який мій слух слабкий проти індіянського. Той гурон, тікаючи, певно, спіткав один з передових загонів французів, і тепер вони натрапили на наш слід. Не хотів би я ще раз тут проливати людську кров, — додав він, тривожно вдивляючись у навколишню темряву. — Але що має бути, того не минути! Відведи коней досередини, Анкесе, а ви, друзі, теж відступіться під цей захисток. Він старий і неміцний, та все ж таки це укриття, і кулі для нього не дивина.

Його зараз же послухано — могікани одвели коней углиб руїн, і туди ж якнайтихіше подалася й решта подорожан.

Людська хода чулась тепер занадто виразно, щоб далі ще сумніватись. Невдовзі до неї прилучилися голоси індіян, які перегукувались поміж собою. Розвідник пошепки пояснив Гейвордові, що то гуронська мова. Дістався місця, де коні ввійшли в хащі чагарників округ хатини, переслідники, видимо, загубили слід, що їх досі вів.

З голосів судячи, зібралось там зо двадцятеро чоловік, і кожне галасливо висловлювало свою думку, свою пораду.

— Негідники знають, що нас мало, — прошепотів Соколине Око, який стояв у глибокій тіні поруч Гейворда і визирав у шпарку між колодами. — Інакше б ці лінюхи не сунули так гамірно, як баби, Прислухайтесь-но до цих гадів! Наче в кожного по два язики і лиш по одній нозі!

Данкен, сміливий у бою, в цю хвилю напруженого чекання не спромігся, проте, нічого відповісти на спокійне й небезпідставне зауваження розвідника. Він тільки ще міцніше стиснув рушницю, притулився до шпарини і з дедалі більшим неспокоєм вдивлявся на освітлену місяцем галявину. Тут почувся чийсь глибокий і впевнений голос, що подавав команду, чи скорше пораду, і мовчанка, в якій його вислухано, посвідчувала, що власник цього голосу тішиться неабияким авторитетом у гуронів. По цьому шелест листя та потріскування сухого гілля сповістило, що індіяни розійшлися в різні боки, шукаючи загубленого сліду. На щастя для переслідуваних, місячне світло, яке лагідно сіялося на галявину, не було досить сильне, щоб пробити густе листяне склепіння лісу, і там усе тонуло в мороці. Пошукування виявились марні: втікачі так раптово й хутко звернули із стежки в хащі, що годі було доглянути бодай найменшого по них сліду в лісовій нетрі.

Незабаром, однак, стало ясно, що невгомонні індіяни, переходячи заростями молодих каштанів, поволі зближуються до внутрішнього краю тієї смуги хащів, що оточували галявину з хатиною.

— Вони йдуть, — прошепотів Гейворд, силкуючись устромити цівку рушниці в шпарину між колодами. — Стріляймо, тільки вони покажуться!

— Не подавайте ані знаку життя! — відказав на те розвідник. — Клацання рушниці чи навіть запах зернинки пороху накличе нам на голови всю ту зграю зголоднілих собак. Коли вже судив бог боротись нам за скальпи, покладіться на досвід людей, які знаються на індіянських звичаях і не часто показують спину, почувши бойовий поклик.

Данкен скинув оком позад себе і побачив, що сестри, тремтячи, скулилися в протилежному кутку хатини, а могікани стоять у затінку, наче двоє випростуваних вартових, готові до удару в слушний момент. Отож стримавши свою нетерплячку, він знову визирнув у шпарину й мовчки чекав далі. Цієї миті зарості розступилися і високий озброєний гурон вийшов на галявину й ступнув кілька кроків. Коли він дивився на мовчазну хатину, місяць освітив його смагляве обличчя, на якому

проступив вираз подиву та цікавості. Він видав той своєрідний вигук, що звичайно супроводить ці емоції в індіянина, і тихенько гукнув до себе товариша.

Сини лісу постояли якусь хвильку разом, показуючи один одному на напіврозвалену споруду й тихо розмовляючи мовою свого плем'я. Тоді вони почали наближатись, ступаючи повільно й обережно і раз у раз пристаючи глянути на хатину, немов сполохані олені, що в них цікавість владно змагається з тривогою. Нога одного з них раптом станула на пагорок, і він зупинився придивитись, що то таке. У цю мить, як зауважив Гейворд, розвідник видобув із піхов ножа "і попустив цівку рушниці. Юнак і собі теж налагодився до боротьби, що видавалася тепер неминучою.

Тубільці були так близько, що найменший порух коней чи навіть людський віддих, голосніший звичайного, виказали б утікачів. Але коли гурони здогадались, що пагорок — це могила, увага їхня звернулася в зовсім інший бік. Вони заговорили між собою тихо й урочисто, ніби пройнявшись глибокою повагою вкупі з побожним острахом. Потім почали обережно задкувати, не відводячи погляду від руїн хатини, наче остерігаючись, що з-поза мовчазних її стін можуть вийти привиддя. Так вони повернулись до краю галявини, поволі вступили в зарості і зникли.

Соколине Око спустив приклад рушниці до землі, глибоко й вільно зітхнув і мовив голосним шепотом:

— Атож, вони поважають померлих, і це врятувало їм життя, а може, також і життя людей, кращих за них.

Гейворд на мить глянув на свого товариша, але нічого не відповів і зараз же обернувся знов у той бік, де зникли гурони. Він чув, як вони вже перейшли смугу густих заростів, і скоро зрозумів, що до них підступила решта переслідувачів, уважно слухаючи їхню розповідь. По кількох хвилинах серйозної та врочистої розмови — що зовсім не схожа була на той галасливий шарварок, який гурони зчинили були, вперше там

зібравшися, — звуки стали затихати й даленіти, аж урешті й зовсім загубилися в глибині лісу.

Соколине Око зачекав, поки Чингачгук, прислухавшись, дав знак, що навіть найслабший відгомін переслідників геть потонув удалині, а тоді кивнув Гейвордові вивести коней та допомогти сестрам сісти верхи. Тільки-но це було зроблено, подорожани вибралися через розвалені ворота й рушили в бік, протилежний до того, звідки вони прийшли. Вступаючи з освітленої місяцем галявини у понуру лісову хащу, сестри нишком не раз ще оглядались на німотну могилу та на руїни укріплення.

РОЗДІЛ XIV

Вартовий. Хто йде?

Орлеанська Діва. Селяни, вбогі люди Франції.

В. Шекспір, "Король Генрі IV"

В поспіху полишаючи хатину, всі настільки були заклопотані порятунком, що ані шепотом ніхто не прохопився, аж поки заглибились у самий ліс. Розвідник знову вів перед, хоч тепер його хода, навіть коли вони відійшли досить далеко від своїх переслідувачів, була обережнішою, бо цієї лісової околиці він не знав. Часто він зупинявся порадитись із могіканами, показуючи на місяць або пильно приглядаючись до кори на деревах. Під час цих коротких перепочинків Гейворд і сестри, напружуючи загострений небезпекою слух, намагалися вловити бодай які-небудь ознаки близькості ворога. В такі моменти здавалося, що вся ця незмірна пуща спить вічним сном: ні найменшого звуку не чути було в лісі, хіба що десь іздалеки насилу долинав шемріт потічка. Птах, звірина, людина — коли й людині трапилося де бути в цій глушині — все мовби поснуло. Проте дзюркіт струмка, дарма що слабкий і ледь виразний, привернув увагу розвідника, і, облишивши вагання, подорожні впевнено попрямували в той бік.

Добившись до берега ручаю, Соколине Око знову пристав; він скинув із ніг мокасини і жестом сказав Гейвордові з Гаметом зробити те саме. Ступивши потім у воду, вони йшли річищем майже годину, не зоставляючи по собі сліду. Місяць уже сховався за величезні чорні хмари над західним обрієм, коли вони вибралися з неглибокого й звивистого потоку і піднялися на піщану рівнину, поросту лісом. Тут розвідник почувся як дома, бо ступав тепер твердо й рішуче, мов людина, певна своїх знань. Стежка незабаром почала спинатись вище, і подорожні зауважили, що гори обабіч усе ближчають г що недалеко вже й до ущелини.

Раптом Соколине Око зупинився і, зачекавши всіх інших, промовив тихо й спокійно, від чого слова його звучали ще поважніше в німотній темряві довкілля.

— Легко впізнавати стежки, знаходити солоні джерела та корита потоків у глушині. Але хто, бачивши цей краєвид, насмілився б сказати, що могутнє військо стояло онде під отими мовчазними деревами серед гір?

— То ми недалеко від Вільям-Генрі? — спитав Гейворд, ближче підступаючи до розвідника.

— Туди ще довга й утомлива стежка, і найбільший клопіт впасти на неї. Дивіться, — мовив він, показуючи на невелике озерце поміж дерев, на тихій поверхні якого відбивались яскраві зорі. — Оце Кривавий ставок, а я стою на землі, де не тільки часто проходив, але де й боровся колись із ворогом цілий довгий день від рана до смерку.

— А! То під цим понурим і завмерлим плесом знайшли собі могилу полеглі герої! Я чув цю історію, але ніколи не бував сам на озері.

— За один день ми тричі билися тут з французами, — провадив Соколине Око, радше снуючи свою власну думку, аніж відповідаючи

Данкенові. — Сотні французів бачили сонце востаннє того дня, і, коли було вже по всьому, мертвих, а то й поранених тільки повкидано у цей-от ставок. На власні очі я бачив, що його вода забарвилася кров'ю і стала така червона, як ніколи вода в природі не буває.

— Зате це хоч мирна, сподіваюсь, могила для вояка... То ви, отже, довго служили на цьому прикордонні?

— Я? — перепитав розвідник, з вояцькою гордістю випростовуючи свою високу постать. — Ці гори небагато чули рушничних пострілів не від моєї рушниці, а поміж Горікеном і річкою ледве чи знайдеться хоч одна квадратова миля, на якій мій "оленебій" не повалив би живої істоти, — чи то ворога, чи дикого звіра. Тс-с! Он нібито щось проходить над берегом ставка!

— Невже в цьому похмурому лісі знайшовся ще хтось, як і ми, безпритульний?

— Цей хтось, може, не дуже дбає за дах над головою чи притулок, а нічна роса не зволожить тіла, що цілі дні у воді, — відказав розвідник, конвульсійно стиснувши плече Гейвордові. Сила того стиску недвозначно посвідчила, що хоч який розвідник хоробрий, він не вільний від забобонного ляку.

— На бога! Це людська постать, і вона надходить! До зброї, друзі, бо ми не знаємо, що це за проява.

— Qui vive?[21] — спитав суворий голос, що в цій безлюдній понурій місцині справді-таки прозвучав як поклик із того світу.

— Qui vive? — озвався той самий голос, і зараз же клацнув спуск, а незнайомець став у погрозливу позу.

— Франція, — відповів французькою мовою Гейворд, виходячи з тіні дерев на берег ставка і зупиняючись за кілька ярдів від вартового.

— Звідки й куди ви такої ранньої години? — спитав гренадер, вимовою даючи знати, що він родом із самої Франції.

— Я повертаюся з розвідки і йду спати.

— Ви королівський офіцер?

— Звісно, друже. Чи я тобі видався англійським колоністом? Я стрілецький капітан. — Гейворд зорієнтувався, що вояк був саме із стрільців. — Зі мною дочки коменданта фортеці. Ага, ти вже чув про це. Я взяв їх у полон біля другого форту й веду до генерала.

— Слово честі, пані, мені вас дуже шкода, але таке військове щастя! — мовив молодий солдат, галантно віддаючи честь. — Ви побачите, що наш генерал шляхетна людина і вельми ґречний з дамами.

— Як звичайно військові, — відказала по-французькому ж Кора, нітрохи не збентежившись. — До побачення, друже, бажаю вам приємніших обов'язків, аніж ці вояцькі.

Солдат чемним уклоном подякував за добрі побажання, Гейворд ще додав: "Добраніч, мій друже!", і подорожани спокійно рушили вперед. А вартовий далі собі став походжати над берегом завмерлого ставка, у думці навіть не покладаючи, що ворог може бути аж такий зухвалий. Він стиха почав наспівувати слова, що сплили йому в пам'яті, коли побачив жінок, — чи то, може, їх йому підказали спогади про далеку й прекрасну вітчизну:

Вино й кохання — вічно хай живуть...

— Добре, що ви зрозуміли цього негідника, — прошепотів розвідник, коли вони відійшли досить далеко, і знов опустив рушницю. — Я одразу збагнув, що він із тих невгомонних французів. Його щастя, що заговорив з нами по-дружньому, а то б і йому знайшлося місце в ставку серед земляків.

Мову розвідникові перебив протяглий і важкий стогін з-над берега, немов і направду духи загиблих блукали досі побіля своєї водяної могили.

— Він був таки з плоті й крові, — зауважив розвідник. — Жоден дух не здолав би так вправно владати зброєю!

— Що з плоті — це так, але чи бідолаха ще на цім світі — то річ непевна, — мовив Гейворд, озирнувшись і не побачивши Чингачгука поруч. Почувся ще один стогін, слабший від попереднього, а далі щось тяжке глухо плюхнуло у воду, і все знову стихло, так наче береги понурого ставка від самого створення світу не знали проявів життя. Розвідник і молодий офіцер ще стояли в непевності, коли постать індіянина вигулькнула з хащів. Ватаг підійшов ближче, і всі побачили, що одною рукою він приладновує до пояса димучий ще скальп безталанного молодого француза, а другою ховає закривавленого ножа й томагавка. По тому він повернувся на своє місце з виглядом людини, яка вчинила щось варте похвали.

Розвідник поставив рушницю прикладом до землі, обхопив руками її цівку й глибоко задумався. А тоді струсонув смутно головою і пробурмотів:

— Як на білого, це було б жорстоко й нелюдськи, але для індіянина воно звичне й природне, — цього, я думаю, ніхто не заперечить. Хоча я волів би, щоб то був клятий мінг, а не веселий хлопець із старого краю!

— Досить про це, — мовив Гейворд, побоюючись, щоб нічого не свідомі сестри не здогадались, що саме їх затримало, а від себе

відганяючи огиду міркуваннями, подібними до мисливцевих. — Так уже сталося, і нічим тут не зарадиш. Як бачите, ми, напевно, у смузі, де стоять ворожі вартові. Тож у якому напрямку подамось?

— Так, — озвався Соколине Око, відходячи з задуми. — Ви маєте слушність, над цим уже запізно розважати. А французи таки не в жарт оточили форт, і нам дуже тонкий клопіт — прошмигнути повз їхні позиції.

— Та й часу в нас небагато, — додав Гейворд, — підвівши погляд угору, де імла вже повивала призахідний місяць.

— І часу небагато, — погодився розвідник. — Зробити це ми можемо в два способи, коли така буде ласка божа, без якої нам взагалі нічого не вдіяти.

— Кажіть же про них хутчіш, час притискає.

— Перший спосіб — це спішити панночок, коней їхніх пустити на волю, а індіян послати наперед, щоб зняли ворожих вартових. Так по трупах ми ввійдемо до форту.

— Це не годиться, ні, ні! — перебив його шляхетний Гейворд. — Вояк може собі так пробити дорогу, але не в жіночому товаристві.

— Воно й справді це була б кривава дорога, і не випадає таким тендітним ніжкам нею ступати, — охоче погодився розвідник. — Але я вважав, що заради мужності треба й цей варіант згадати. Тоді нам треба повернутись на нашу стежку, вибратися поза лінію їхньої" оборони, потім круто звернути на захід і ввійти в гори. Там я зможу вас так сховати, що всіх клятих собак з Монкалмової псарні зіб'ю зі сліду, і то на цілі місяці.

— Тоді рушаймо швидше!

Далі казати вже не було потреби, бо Соколине Око, промовивши короткий наказ "За мною!", рушив назад тією самою стежкою, що привела їх до небезпечного місця. Посувалися вони обережно й тихо, так само як і розмовляли хвильку тому, — щоб не опав їх ворожий патруль або пікет із засідки. Проходячи понад ставком, Гейворд і розвідник крадькома позирали на жахітно понурі його води, марно силкуючись догледіти тіло людини, котра недавно ще походжала тихим берегом. Але тільки й усього, що досі мірно плюскотіли невеличкі хвилі, єдині свідки того страхітливого вчинку. Незабаром вся ця похмура місцина разом із ставком потонула в мороці позаду подорожніх.

Невдовзі Соколине Око звернув у бік гір, що з заходу обмежували вузьку долину. Швидкою ходою ішов він попереду своїх супутників, тримаючись у тіні, що відкидали високі й нерівні гірські верхів'я. Дорога стала тепер важка, стелячись поміж бескеття, часто перебиваючись ярами, тож поступ наших подорожан був повільний. Але обтяжливість дороги їх уже не так доймала, бо під охороною темних і голих горбів обабіч вони чулися безпечніш. Нарешті крутою кам'янистою стежкою, що звивалася межи скель та дерев — певний доказ того, що пробили її люди, при-звиклі до дикої природи, — стали вони поволі вибиратися вгору, скелі обходячи, а на дерева спираючись.

Поступово, в міру того як подорожани видобувалися вище, густий морок, що звістує наближення дня, почав бліднути, і все довкола прибирало своїх виразних природних барв. Коли вони вийшли з приземкуватого лісу, що ним поросли голі схили, на плискувату замшілу верхівку гори, над зеленим соснистим пагорбом по той бік Горікенової долини зарожевів ранок.

Тут розвідник сказав сестрам зійти з коней, а сам, розгнуздавши потомлених тварин та знявши з них сідла, пустив їх вільно пастися серед миршавих кущів і трави, що росли на цій верховині.

— Ідіть, — мовив він, — і шукайте собі паші. Та стережіться, аби самі не стали піджив-ком хижим вовкам у горах.

— Хіба нам вони більше не потрібні? — запитав Гейворд.

— Дивіться самі, — відказав розвідник, підходячи до східного краю скелі й помахом руки запрошуючи ближче решту подорожніх. — Якби так легко було побачити серце людське, як оце звідси видно нутро Монкалмового табору, мало б зосталося в світі лицемірів, і підступність мінгова пішла б за ніщо проти чесноти делаварів.

Коли подорожани підступили аж над саму прірву, вони одразу переконались у справедливості слів розвідника, котрий так передбачливо допровадив їх сюди.

Гора, що на ній вони стояли, здіймалась на тисячу футів у повітря і формою нагадувала високий стіжок, що виступав із пасма гір, які довгі милі тяглися вподовж західного берега озера аж до спіткання із своїми посестрами потойбіч води. Звідти пасмо це, у вигляді переплутаного й пошарпаного громаддя скель, де-не-де покритих зелом, ішло далі, до Канади. Під самими стопами глядачів широким півколом слався у міжгір'ї південний берег Горікену, переходячи неподалеки у хвилясте рівнинне плато. В бік півночі простиралося плесо Святого озера — вузьке, як здавалося з цієї паморочливої висоти, — порізане незчисленними бухточками, прикрашене химерними мисами, поцятковане безліччю острівців.

Над озером, ближче до його західного краю, містилися оборонні вали й низькі будівлі форту Вільям-Генрі. Два широкі бастіони паче виступали з самої води, що обмивала їм підніжжя, тоді як глибокий рів та розлоге болото захищали їх з інших боків. Задля безпеки дерева навколо укріплень було вирубано широкою смугою, але решту території вкривали зелені зарості, і лише де-не-де вода розмаїтила краєвид, та грізні скелі підносили свої чорні й оголені вершини над хвилястими обрисами гірських пасом. Перед лінією укріплень видко було поодиноких вартових, що стояли на втомних чатах проти сильнішого ворога, а всередині валів подорожні бачили людей, що спали після нічної варти. На південному сході, але побіч самого форту, на виступі скелі, розташувався укріплений

табір. Соколине Око показав своїм супутникам на той загін, що недавно разом з ними вирушив із-над Гудзону в поміч обложеним, а тепер, як розгледів розвідник, був у форті Вільям-Генрі. Над лісом трохи далі на південь рясно здіймався густий зловісний дим, легко відрізняючись від прозоріших випарів із джерел. Розвідник звернув на цей дим Гейвордову увагу: ясно було, що саме там отаборилися ворожі сили.

Проте молодого офіцера найбільш зацікавило те, що він побачив на західному березі озера, близько південного його краю. На смузі землі, що звідси видавалася занадто вузькою, аби містити таку силу війська, але насправді мала кілька сот ярдів завширшки — од берега Горікену до підніжжя гір, — видніли білі намети та військове спорядження десяти тисяч чоловік. Батареї гармат було вже виставлено перед табором, і саме коли глядачі, дізнаючи різних емоцій, дивилися вниз, на краєвид, що розстилався, наче карта, у них під ногами, в долині розлігся гарматний гуркіт і громохкою луною прокотився вздовж пасма гір на сході.

— У них там лишень світає, — розвагом сказав Соколине Око, — і гармашам спало на думку пострілом збудити поснулих. На кілька годин ми припізнилися. Монкалм уже посів ліси своїми клятими ірокезами.

— Форт справді обложено, — відказав на те Гейворд. — Але хіба нема жодного способу туди добутись? Коли б навіть і полон, то у великому гурті воно легше, аніж потрапити нам знов до рук індіян, що скрізь тут нишпорять.

— Дивіться! — скрикнув розвідник, мимохіть звертаючи Корину увагу на оселю її батька. — Он як від пострілу сприснуло каміння із стіни комендантового будинку! Еге, ці французи розкидають його на кавалки швидше, аніж його було збудовано, хоч який він міцний і надійний.

— Гейворде, мені серце німіє, коли бачу, що батько в небезпеці, а я не можу поділити з ним його долі, — мовила безстрашна, але занепокоєна дочка. — Ходім до Монкалма, попросимо його пропустити

нас. Невже б він відмовив проханню дитини, що прагне до рідного батька?

— Навряд чи ви донесли б своє волосся до французького намету, — недвозначно сказав розвідник. — Коли б мені хоч один з тих тисячі човнів, що он стоять порожнем над берегом, це можна було б зробити. Скоро буде по стрілянині, онде насуває туман, і день стане ніччю, коли індіянська стріла небезпечніш за гармату. Якщо ви змагаєте на силі й підете за мною, я спробую вас провести. Мені таки кортить дістатися до форту, хоча б задля того, щоб розігнати мінзьких собак, що ховаються край он того березового гайка.

— Ми готові. Заради такого ми згодні наразитися на будь-яку небезпеку, — твердо відповіла Кора.

Розвідник обернувся до неї з усмішкою щирої неприхованої похвали і сказав:

— Хотів би я мати тисячу дужих і бистроногих хлопців, що були б такі ж хоробрі, як ви! Тоді б я ще до тижня викурив цих варняків-французів назад до барлога, і вили б вони в мене, як пси на цепу або голодні вовки. Але рушаймо, — додав він, звертаючись до всіх, — туман так хутко западає, що в нас часу тільки вийти на рівнину та зашитись у ньому. І затямте: коли що зі мною станеться, посувайтесь далі так, щоб вітер віяв вам у ліву щоку; або, радніш, ідіть за могіканами, — вони завше винюшкують дорогу, вдень чи вночі.

Він махнув усім іти за собою і сам рушив униз крутим схилом, ступаючи невимушено, хоча й обережно. Гейворд допомагав сестрам спуститись, і за кілька хвилин вони були вже під горою, на яку оце недавно видиралися з такими труднощами.

Напрямок, що обрав Соколине Око, скоро вивів подорожан на рівнину, до місця майже навпроти воріт у західній стіні форту; тут, за

яких півмилі від їхньої мети, розвідник зупинився, поки надійдуть Данкен з товаришами. Йшли подорожани жваво, та й твердість грунту цьому сприяла — тож не диво, що вони випередили туман, який важко розсновувався над озером, і довелося зачекати, поки густа імла повиє хвилястою пеленою ворожий табір. Могікани скористалися затримкою й викралися з лісу розвідати довколишню місцину. За ними неподалік пішов і розвідник, аби чимшвидше послужитися їхнім звітом та щоб і самому розглянутись на ближчій околиці.

За хвилину він повернувся, густо почервонілий, і в небагатьох словах виклав своє розчарування:

— Той хитрюган-француз виставив сторожу з червоношкірих та білих на самій нашій дорозі, а в цій млі на неї так само легко й наскочити, як і обминути її.

— А хіба не можна дати гака, щоб уникнути небезпеки, і вже потім вернути назад на нашу стежку? — запитав Гейворд.

— Звернувши з дороги в тумані, хто може сказати, коли він видобудеться на неї знову? Мла над Горікеном — це не повів із люльки миру й не дим після мушкетного стрілу!

Не встиг він скінчити, як розлігся гарматний гуркіт і ядро, поціливши молоде деревце в лісовій гущавині, відскочило від стовбура й упало на землю, прорізавши ще борозну в грунті. Ту ж мить вигулькнули обоє індіян, і Анкес, вимахуючи рукою, повагом мовив щось по-делаварському.

— Може й так, хлопче, — пробурмотів розвідник, вислухавши. — Прикрої лихоманки так не лікують, як зубного болю. Рушаймо, бо мла спадає.

— Стривайте! — скрикнув Гейворд. — Пер-ще поясніть, на що ви сподіваєтесь.

— Сподівання куценькі, але й те краще за нічого. Оце ось ядро, — мовив розвідник, копаючи нешкідливий уже метал, — зорало землю, летівши з форту, і коли ніякі інші знаки нам не дадуться, триматимемось напрямку цієї борозни. Але досить слів, ходім уже, коли не хочемо, щоб, розтанувши, мла полишила нас на півдорозі, на видноті для пострілів з обидвох таборів.

Гейворд збагнув, що й справді надійшла критична хвиля, коли вчинки вагоміші за слова. Ставши поміж сестер, він хутко повів їх із собою, не спускаючи з ока ледь видної постаті розвідника попереду. Небавом юнак упевнився, що Соколине Око анітрохи не перебільшив щільності туману, бо вже ярдів за двадцять подорожани насилу годні були розрізнити один одного крізь імлисту поволоку.

Вони взяли трохи ліворуч, пройшли півколом і вже покрили, як гадав Гейворд, половину відстані до форту, коли це за кільканадцять кроків почули грізний окрик:

— Qui va la?[22]

— Швидше! — прошепотів розвідник, знов одхиляючись ліворуч.

— Швидше! — повторив Гейворд, коли донеслося з десяток ворожих окриків, і кожен бринів погрозливо.

— C'est moi,[23] — озвався Данкен, скорше вже тягнучи, аніж ведучи за собою сестер.

— Дурню! Хто це — я?

— Друг Франції.

— Либонь, ти на ворога більше скидаєшся. Стій, до лиха, а то спроваджу тебе на той світ! Ні! Вогонь, друзі, вогонь!

Наказ негайно було виконано, і туман розколошкали постріли з півсотні мушкетів. На щастя, не було змоги добре поцілити, і кулі протинали повітря збоку від наших подорожан, хоч так близько, що непризвичаєному слухові Девіда й сестер видавалося, наче вони повискують над самим вухом. Знову знялися крики, почувся наказ не тільки ще стріляти, а й переслідувати ворога. Коли Гейворд коротенько переказав зміст цих наказів, Соколине Око пристав і мовив рішуче й твердо:

— Відкриймо вогонь. Вони подумають, що це вилазка, і відступлять або ж зачекають підкріплень.

План був собі добрий, але не на те вийшло. Тільки-но французи почули постріли, вся рівнина мовби ожила: мушкети загримотіли од берега озера аж до крайлісу.

— Ми накличемо на себе ціле їхнє військо і спричинимо загальний наступ, — сказав Данкен. — Ведіть нас далі, друже, рятуйте своє життя, та й наше.

Розвідник щиро б послухав ради, але в поспіху й шарпанині то туди, то сюди він загубив орієнтацію. Марно наставляв він обличчя: подув вітру був рівно холодний з усіх боків. Але тут Анкес став у пригоді, знайшовши борозну від гарматного ядра, що прошило три суміжних мурашники.

— Ану лиш я гляну! — нахилившись, Соколине Око сам пересвідчився в напрямкові й рвучко рушив уперед.

Крики, прокляття, перегуки, мушкетний гул тепер чулися раз по раз і зусібіч. Раптом яскравий спалах освітив усю місцину, імлу шарпнуло вгору густими кільцями, і кілька гарматних ядер пронеслися над рівниною, а гори важким відлунням повернули той гуркіт.

— Це з форту! — вигукнув Соколине Око, круто повертаючи назад. — А ми, несусвітні дурні, бігли впрост до лісу, під ножі макуасів.

Виявивши свою помилку, втікачі чимдуж подалися в протилежному напрямку. Данкен охоче дозволив Анкесові допомагати Корі, яка з радістю прийняла цю підтримку. Французи, розпалені гонитвою, явно наступали їм на п'яти, і кожна мить загрожувала полоном, якщо не смертю.

— Ніякого милосердя негідникам! — репетував якийсь ревний переслідник, чи не той, хто керував погонею.

— Будьте мужні, завзятці шістдесятого! — несподівано розлігся голос над утікачами. — Чекайте, аж побачите ворога, ціляйте низько, щоб змести його з бруствера!

— Батьку! Батьку! — почувся гострий крик з туману. — Це я, Еліс! Твоя Еліс! О, пощади! Порятуй своїх дочок!

— Стій! — прогримів той самий голос із-гори, пройнятий батьківським болем, і такий він був гучний, що докотився до самого узлісся і повторила його там луна. — Це вона! Господь повернув мені моїх дітей! Відчиніть ворота; шістдесятий, вперед! Не стріляйте, щоб не забити моїх дорогих голуб'яток! Одженіть цих французяк багнетами!

Данкен почув, як зарипіли іржаві завіси, і, порвавшись на звук, побачив довгу лінію солдатів у темно-червоних уніформах, що хутко підбігали до бруствера. Він упізнав свій батальйон королівських американських стрільців і поспішив перебрати на себе провід. Невдовзі французів було відігнано від передмур'я форту.

На хвильку Кора й Еліс застигли на місці, раптом полишені самі на себе, але не встигли вони ані що сказати чи хоч подумати, як офіцер кремезної статури, — посивілий ветеран, вираз вояцької суворості якого

дещо злагіднів від часу, — вихопився з густої мли і притиснув їх до своїх грудей. Великі палючі сльози котились по його зблідлому й зморшкуватому обличчі, і він промовив з характерним своїм шотландським акцентом:

— Дякую тобі, господи! Тепер хай приходить небезпека, слуга твій готовий на все!

РОЗДІЛ XV

Тепер ходімо приймемо посла,

Хоч наперед сказати можу я,

Про що він річ свою вестиме.

В. Шекспір, "Король Генрі V"

Кілька днів минуло серед знегод, небезпек і хвилювань, як то звичайно в облозі, коли ворог переважає числом, а обложені не мають досить сили протистояти його атакам. Виглядало так, наче Веб із своїм військом, що байдикувало над Гудзоном, геть позабув про ту скруту, в якій опинились його співвітчизники. Монкалм привів у довколишні ліси своїх індіянських союзників, і їхні крики й вереск доносилися до британського стану, морозячи кров у жилах людей.

Зовсім інакше велося в тих, що стояли облогою. Підохочувані словом і прикладом своїх командирів, вони мали досить вояцького духу, щоб підтримувати давню власну славу. Наче вдовольнившись многотрудним переходом через глушину, вони не захотіли посісти навколишні гори, звідки могли б безкарно винищити обложеного ворога. В пізніші часи такою перевагою не нехтувано б ані години, але тоді ця зневага до верховин, — а скорше побоювання того, що видиратись туди треба з неабиякими труднощами, — була характерною хибою воєн. Породила її

примітивність боротьби з індіянами, коли супротивники стикалися в лісових хащах, коли фортеці були рідкістю, а артилерія майже не до вжитку.

Скрутно довелося мужньому шотландцеві, що мав боронити форт Вільям-Генрі. Бо хоч ворог злегковажив горами, однак же на рівнині гармати розташував вельми розважливо і послуговувався ними з неабиякою майстерністю. А обложені могли протиставити нападникам тільки наспіх споруджені недосконалі укріплення.

Надвечір п'ятого дня облоги, а четвертого дня своєї служби у форту майор Гейворд скористався переговорами з ворогом і вийшов на вал одного з бастіонів над водою подихати свіжим повітрям та заодне приглянутись поступові французів. Він був сам, коли не рахувати вартового, бо гармаші також не забарилися скористатись перервою у своїй тяжкій праці. Надвечір'я було напрочуд тихе, а легкі повіви од води несли свіжість і супокій. Здавалося, що й для самої природи настало замир'я — коли стихли гарматний гук і лункіт рушничних пострілів, вона мовби прибрала найсолодших і найчарівніших своїх обрисів. Прощальне проміння призахідного сонця освітлювало землю вже не так палюче, як зазвичай буває тут серед літа. Гори виглядали зелено, затишно й мальовниче під цим лагідним світлом, де-не-де злегка затіненим напівпрозорими хмарками. На поверхні Горікену ряснилися острівці, декотрі ледь видні з води — немов у водяній оправі, інші вибивалися вище, пагорками зеленого оксамиту. Рибалки з французького війська мирно собі плавали на невеликих човенцях поміж тими острівцями — або веслуючи, або просто віддавшися на волю течії.

Воднораз тишею та життям був перейнятий краєвид. Все, що від природи, подихало ніжністю й величчям, а що від людини, — виглядало бадьоро й радісно.

Було вивішено два білі прапорці. Один висів на крайньому виступові форту, другий на найближчій батареї обложників. Позад них майоріли,

важко звиваючись у шовкові складки, суперницькі стяги Англії та Франції.

Із сотню веселих і безжурних юнаків-французів витягували невід на засипаний рінню берег у небезпечній близькості від грізної, але мовчазної гармати форту. Гори на сході відлунювали їхні голосні крики й бучний сміх. Дехто поспішав над озеро взяти участь у розвагах, а інші вже видиралися на поблизькі гоїш, підохочувані невтомною цікавістю, властивою цьому народові. Єдиними бездіяльними, хоч і співчутливими глядачами цих розривків і забав були вартові обложників та самі обложені. Лише подекуди солдати в пікеті затягували яку пісеньку чи й заходили в танець, приваблюючи тим з лісових криївок смаглявошкірих тубільців. Одне слово, все виглядало радше на святковий день, аніж на часину, урвану з небезпек та праці кривавої і безжальної війни.

Кілька хвилин Данкен стояв у задумі, оглядаючи краєвид, коли це увагу його привернув відгомін чиєїсь ходи по той бік валу навпроти воріт. Він підійшов на край бастіону і побачив розвідника, що під вартою французького офіцера наближався до укріплень форту. Обличчя Соколиного Ока було понуре й пригнічене, показуючи тим самим, як глибоко його допікало, що потрапив він до ворожих рук. Був він без дорогої своєї зброї, а руки мав зв'язані ззаду оленячим паском. Парламентери з білими прапорцями переходили тепер часто, і Гейворд спершу подумав, що це знов якийсь французький посланець. Але скоро впізнавши цю високу постать і мужнє, хоч і похнюплене лице свого товариша-лісовика, він аж здригнувся з подиву й поспішив зійти з бастіону вглиб форту.

Одначе тут він почув інші голоси, що на часинку перебрали його увагу. Біля одного з внутрішніх виступів валу Данкен спіткав обох сестер, що також вийшли передихнути свіжим повітрям після кількох днів у закритому приміщенні. Вони не бачились від того небезпечного моменту, коли Данкен кинувся у бій, обороняючи їхню безпеку ще перед входом до форту. Тоді сестри були до краю знесилені, а тепер вигляд мали бадьорий та квітучий, дарма що й досі не полишали їх неспокій і тривога.

Нічого, отже, дивного, що, побачивши дівчат, юнак позабув на хвильку все інше, аби перемовитися з ними словом. Але його випередив жвавий голос Еліс.

— А, це ви, недбальцю! Невірний лицар, що покинув дам свого серця на бойовиську! — скрикнула вона. — Довгі дні, ба ні, цілу вічність ми чекаємо, що ви впадете нам до ніг, благаючи милосердя й прощення за своє відступництво, а вірніше сказати — втечу! Бо ж і справді ви втекли так хутко, що й переслідуваному оленеві вас не здогнати, як сказав би наш достойний розвідник.

— Ви розумієте, що це Еліс так висловлює нашу вдячність і благословення, — додала поважнішим тоном Кора. — Але, правду мовивши, ми трохи дивувались, чому ви так пильно уникаєте нас, не даючи нам змоги до батькової подяки долучити й нашу.

— Ваш батько може посвідчити, що хоч здалеку од вас, я ні на мить не забував про вашу безпеку, — відказав юнак. — Ми завзято боролися за он ті хатини, — він показав рукою на сусідній обкопаний табір. — А в кого вони будуть у руках, той запевне пануватиме й над фортом, і над усім, що в форту. Цілі дні й ночі, відколи ми розлучились, я перебував там, бо вважав, що це мій обов'язок. Але, — додав він, марно силкуючись приховати смуток в очах, — коли б я знав, що мою гідну вояка поведінку зрозуміють як втечу, до всього іншого я б і через сором не став вам перед очі.

— Гейворде! Данкене! — скрикнула Еліс, нахиляючись заглянути в очі юнакові, що одвернув обличчя вбік. Пасемко її золотавого волосся впало їй на розпашілу щоку, заслонивши сльозу в очах. — Якби я думала, що своїм базіканням завдам вам болю, я б нічого такого не казала! Кора може потвердити, коли схоче, як щиро ми вам вдячні, яка глибока — я ледве не сказала, яка палка — наша вдячність.

— І Кора посвідчить ці слова? — скрикнув Данкен, а похмурість на його обличчі перекинулась у радісну усмішку. — Що скаже наша серйозніша сестра? Чи вояцький обов'язок це достатня причина простити лицареві його недбальство?

Кора відповіла не зразу, а, повернувшись лицем до озера, немовби щось видивляла на його гладкому плесі. Коли ж вона скинула поглядом на юнака, в темних її очах стояв такий біль, що Данкен увесь пройнявся співчуттям до дівчини.

— Вам погано, люба міс Манро! — вигукнув він. — Ми собі жартуємо, а ви страждаєте.

— Це пусте, — відповіла Кора з жіночою стриманістю. — Я не можу дивитись на сонячний бік у життя, як ця щира й запальна дівчина, бо маю більший життєвий досвід, і в цьому, мабуть, моє нещастя, — додала вона, ласкаво кладучи руку сестрі на плече. А тоді мовила, наче вирішивши скинутись хвилевої слабкості: — Краще розглянулися б ви навколо, майоре Гейворде, і сказали, на що може сподіватись дочка воїна, для якого найбільше щастя — зберегти свою військову честь і добре ім'я.

— Ні те, ні те не можуть заплямувати обставини, над якими він безвладний, — гаряче відповів Данкен. — Але ваші слова нагадали мені про мій обов'язок. Я йду до вашого мужнього батька довідатись, що він думає про подальшу оборону форту. Хай бог вас благословить, шляхетна… Коро… Гадаю, що я можу й повинен називати вас на ім'я.

Вона щиро простягла йому руку, а губи її задрижали й обличчя поблідло.

— Хоч як складеться ваша доля, я певен — ви завжди будете окрасою і честю жіноцтва, Коро. До побачення, Еліс, — захоплення в майоровім голосі змінилося на ніжність. — До побачення, Еліс. Скоро ми зустрінемось, і сподіваюсь, як переможці серед загальної радості!

Не чекаючи на відповідь, юнак збіг поростими травою сходинками з бастіону, перетяв плац і за мить опинився перед батьком сестер. Коли Данкен увійшов, Манро, глибоко занепокоєний, сягнистими кроками ходив із кутка в куток по своїй вузькій кімнатчині.

— Ви вгадали моє бажання, майоре, — мовив він. — Я саме збирався по вас послати.

— Мені дуже прикро, сер, але той посланець, якого я вам так ревно рекомендував, повернувся під французькою вартою. Гадаю, що нема підстав сумніватись у його вірності?

— Я добре знаю Довгого Карабіна, і вірність його поза підозрами. Але його звичайне щастя цим разом, здається, відступилося. Монкалм захопив його і з тою клятою французькою ґречністю відіслав до мене, не забувши при тім зауважити, що, мовляв, він знає, як високо я ціную розвідника, і тому не наважується його затримувати. Оце єзуїтський спосіб, майоре Гейворде, ознаймити людині її нещастя.

— Але як же генерал Веб і його допомога?

— А хіба ви, йдучи до мене, не подивились на південь і не завважили її? — гірко засміявшись, мовив старий воїн. — Тихше, тихше, не кваптеся так, юначе, дайте панству час на дорогу!

— Отже вони надходять? Це розвідник переказав?

— Але коли? Звідки? Цей тупак позабув мені сказати. При собі він, здається, мав і листа — єдиний приємний момент у всій цій справі. Бо той маркіз Монкалм… Їй-бо, Данкене, в нас у Шотландії таких маркізів хоч греблю гати… так от коли б у тому листі яка неприємна звістка, він, той французький добродій, із звичною своєю уважливістю передав би його нам.

— Тобто він листа забрав, а посланця звільнив?

— Атож, так і зробив, і все з отою французькою bonhomie[24].

— Але що каже розвідник? Має ж він очі, й вуха, і язик. То що він доповідає усно?

— О добродію, йому жодного з тих органів не бракує, і він може все розповісти, що бачив і чув. А виглядає воно так: на березі Гудзону стоїть форт його величності, названий Едвардом у честь його королівської високості принца Йоркського, як вам відомо, і в тому форту повно війська, як і належиться бути.

— Але невже там не помітно ніякого руху, ніяких ознак, що вони готуються нам на допомогу?

— Щоранку й щовечора там влаштовують паради, а коли хто з цих неотес-колоністів підсипле трохи пороху до вогню, варячи вівсянку, то порох лишень запалиться, та й годі! — Тоді раптом змінивши гірко-іронічну манеру на поважнішу й задумливу, він додав — І все-таки в тому листі могло й мало бути таке, що нам придалося б знати!

— Ми мусимо невідкладно щось вирішити, — мовив Данкен, користуючись цією зміною настрою коменданта, щоб перейти до найважливішої справи. — Я не можу приховати від вас, сер, що табір уже довго не витримає. На жаль, не краще справа і в самому форті — більше половини гармат підірвано.

— А чи ж могло бути інакше? Одні виловлені з дна озера, інші іржавіли в лісі, ще відколи цей край відкрито, інші зовсім і не гармати, а чисті тобі забавки. Невже ви, добродію, гадаєте, що за три тисячі миль од Великобританії ми можемо мати тут дуже справну артилерію?

— Стіни наші завалюються, дається взнаки брак харчу, — провадив своє Гейворд, незважаючи на вибух гніву полковника. — Та й люди починають виявляти неспокій і тривогу.

— Майоре Гейворде, — сказав Манро з гідністю людини, старшої віком та рангом, — якби я всього цього не знав, не розумів теперішньої нашої скрути, то намарне б я прослужив його величності півстоліття і діждався цієї сивини. Але ми не повинні забувати про честь і королівського війська, і свою власну. Доки буде надія на поміч, я боронитиму цю фортецю, хоча б навіть і камінцями з-над берега озера. Нам би треба скинути оком на той лист, довідатись, які наміри має генерал Веб.

— І я можу вам бути корисним у цій справі?

— Так, добродію, можете. Маркіз де Монкалм, на додачу до своєї чемності, пропонує мені зустрітися з ним на півдорозі між фортом та його табором, щоб, як він каже, передати ще якусь інформацію. Проте я гадаю, мені було б нерозважливо дуже спішитись на цю зустріч. Тим-то я хочу уповноважити на ці переговори вас, як одного з найстарших наших офіцерів. Бо то уйняло б честі Шотландії, коли б якийсь чужинець перейшов чемністю шотландського дворянина!

Не вдаючись до марної суперечки, котрий народ гречніший, Данкен радо погодився заступити ветерана в зустрічі з Монкалмом, попрощався і вийшов.

Оскільки Гейворд лише заступав коменданта форту, церемоніал, що супроводив би зустріч командувачів двох ворожих армій, було відмінено. Замирення ще тривало, отож хвилин за десять Данкен виступив із воріт форту — під звуки барабанного бою і під захистом білого прапорця. Назустріч Гейвордові вийшов французький офіцер і з відповідними формальностями провів його до намету славетного командувача французького війська.

Генерал прийняв молодого парламентера в колі найстарших своїх офіцерів, а також кількох індіянських ватагів, що брали участь у війні на боці французів, кожен очолюючи вояків свого плем'я. Зиркнувши на гурт червоношкірих, Гейворд аж пристав на мить із несподіванки, коли побачив поміж них злостиве обличчя Магуа, що дивився на нього спокійним та гострим поглядом. З уст Данкенові зірвався навіть легкий скрик подиву, — але зараз же він згадав про свою місію і, притамувавши схвильованість, обернувся до Монкалма, котрий уже виступив наперед його привітати.

Маркіз де Монкалм. був у цю пору в самому розквіті літ і, можна сказати, в зеніті слави. Однак навіть тепер він поводився, як звикле, привітно і вирізнявся не менше своєю ґречністю, як і лицарською відвагою. Данкен одвів погляд від злостивого обличчя Магуа і з приємністю подивився на усміхнене лице й витончені риси та шляхетну військову поставу генерала.

— Monsieur, — почав Монкалм, — j'ai beaucoup de plaisir a — bah! — ou est cet interprete?

— Ja crois, monsieur, qu'il ne sera pas necessaire, — скромно відповів Гейворд. — Je parle un peu Franзais.

— Ah! j'en suis bien aise, — мовив Монкалм, по-дружньому беручи Данкена під руку й проводячи його вглиб намету, подалі від сторонніх вух. — Je deteste ces fripon-la; on ne sait jamais sur quel pied on est avec eux. Eh bien! monsieur[25], — мовив він далі, все так само французькою мовою, — хоча для мене було б великою честю прийняти вашого коменданта, тим не менш я пишаюся, що він відрядив натомість такого талановитого і, безперечно, такого люб'язного офіцера, як ви.

Данкен вклонився, приємно вражений компліментом, дарма що поклав собі не піддаватись на красні слівця, які могли б приспати його

чуйність. Монкалм же, помовчавши хвильку, наче збирався з думками, почав знову:

— Ваш командир — людина хоробра, цілком здатна чинити мені належний опір. Однак, добродію, чи не пора прислухатись більше до голосу людяності, аніж до голосу мужності? Адже героя характеризує рівною мірою і те, й те.

— Ми вважаємо обидві ці риси нерозривними, — посміхнувшись, відказав Данкен. — Але якщо на відвагу вашої ексцеленції ми не раз могли виявляти свою власну відвагу, то вдатися до людяності нам не траплялося жодної нагоди.

Монкалм своєю чергою вклонився, хоч і злегка, з виглядом людини, напрактикованої в мові лестощів. Потому, розваживши трохи, він додав:

— Можливо, моя підзорна труба заводить мене в оману і ваші вали витримують удари наших гармат краще, аніж мені видається. Вам хоч відомі наші сили?

— Відомості наші не в усьому згідні, — недбало зауважив Данкен. — Проте ми щонайвище оцінюємо ваші сили в двадцять тисяч чоловік.

Француз прикусив губу й пильно глянув на співбесідника, наче хотів відчитати його думки, а тоді, не змигнувши й оком, немовби вдвічі перебільшена цифра справді відповідала дійсності, повів:

— Неприємний це комплімент нашій вояцькій пильності, що при всіх зусиллях ми неспроможні приховати чисельності своїх військ, хоча в цих лісах це б мало бути легше, ніж будь-де. Ви гадаєте, що тим часом зарано ще прислухатись голосу людяності, — додав він, хитро посміхнувшись, — а однак я не можу повірити, що в грудях такого юнака, як ви, б'ється нечуле серце. Я чув, що комендантові дочки дісталися до форту вже під час облоги.

— Це правда, добродію, проте це зовсім не послаблює нашої мужності, а хіба навпаки. Якби самої тільки твердості духу вистачило, щоб протистояти такому досвідченому воякові, як маркіз де Монкалм, то я без вагань доручив би оборону форту старшій з тих панночок.

— Шляхетні риси спадкові, і я охоче вірю вашому слову. А втім, як я вже сказав, мужність має свої межі, і не треба забувати про людяність. Сподіваюся, ви уповноважені провадити переговори про капітуляцію?

— На думку вашої ексцеленції, наша оборона аж так слабка?

— Мені б не хотілося, щоб оборона занадто затяглася і вивела з рівноваги моїх червоношкірих союзників, — вів далі Монкалм, зирнувши на гурт мовчазних і поважних виглядом індіян, а запитання Данкенове полишаючи без відповіді. — Я й тепер уже насилу їх стримую.

Гейворд мовчав, нараз пригадавши собі недавно пережиті небезпеки і тих двох беззахисних істот, що ділили з ним усі знегоди.

— Ці панове, — сказав Монкалм, поглиблюючи свій позірний наступ, — особливо небезпечні, коли їх чим роздратовано. Зайве вам і говорити, як важко стримувати їх у гніві. Так отже, добродію, обговорюватимемо умови?

— Боюся, що ваша ексцеленція недооцінює обороноздатність форту Вільям-Генрі й силу його залоги.

— Я стою не перед Квебеком, а лишень перед земляними валами, і обороняють їх дві тисячі триста хоробрих воїнів, — почулася стисла відповідь.

— Наші вали земляні, то правда, і вони не на скелі Кейп Даймонд[26]. Але ж цей самий берег виявився згубним для Діскау та його армії. До

того ж значні військові сили в кількох годинах дороги від нас, і їх ми залічуємо до свого резерву.

— Яких шість-вісім тисяч чоловік, — озвався Монкалм з видимою байдужістю. — І їхній командир мудро гадає, що за валами форту безпечніше, ніж у чистому полі.

Тепер уже Гейворд прикусив губу, з прикрістю почувши, як спокійно Монкалм говорить про загін, чисельність якого він, безперечно, перебільшив. Обидва замовкли на хвилину, аж урешті Монкалм поновив розмову, і то таким тоном, наче був певен, що Гейворд прийшов саме погодити умови капітуляції. Із свого боку молодий офіцер всіляко пробував довідатись бодай щось про зміст перехопленого листа. Але ні одному, ні другому не повелося в їхніх замірах, і по тривалих безплідних переговорах Данкен розпрощався з маркізом, щиро вражений ґречністю та хистом ворожого командувача, але так само далекий від бажаної мети, як і на початку розмови. Монкалм провів Гейворда до виходу з намету і ще раз запропонував чимнайшвидше зустрітися з комендантом форту на рівнині між двома таборами.

Тут вони розійшлися. Данкен у супроводі французького офіцера повернувся до передового посту французів, а звідти одразу подався до свого командира.

РОЗДІЛ XVI

Едгар. Я прошу перед боєм прочитати цього листа.

В. Шекспір, "Король Лір"

Полковника Манро Гейворд застав у товаристві дочок. Еліс сиділа в батька на колінах, перебираючи сиве волосся йому на чолі своїми тендітними пальчиками, а коли він, бува, ніби сердився на ці пестощі, заспокоювала його вдаваний гнів, притуляючись своїми рожевими устами

до зморшкуватого надбрів'я старого. Кора сиділа поруч, — спокійно всміхаючись, вона мовчки, мало не з материнською любов'ю приглядалась до рухів своєї молодшої сестри. У цій ніжній родинній сцені мовби забувалося і про недавно пережиті небезпеки, і про ті, що чигали на них у близькому майбутньому. Всі троє наче спішили скористатися з короткого замирення, щоб віддатись найчистішим і любим почуттям. Дочки на часину забули про свої страхи, а ветеран про свої турботи.

Данкен, мавши на думці чимшвидше доповісти комендантові про переговори, ввійшов до кімнати без попередження і застиг на порозі, мило вражений цим видовищем. Спершу його не завважено. Але скоро жваві й рухливі очі Еліс помітили відбиття його постаті в дзеркалі. Дівчина спаленіла, скочила з батькових колін і скрикнула:

— Майор Гейворд!

— Що таке? — запитав батько. — Я послав його трохи перебалакати з тим французом. А, добродію, ви молодий і жвавий! Забирайтеся звідси, пустунки! Тут і без вас, торохтійок, повні вуха клопоту.

Еліс, сміючись, рушила за Корою, що перша подалася з кімнати, аби не заважати розмові. Манро тим часом, замість того щоб розпитувати Гейворда, заклав руки за спину й почав ходити туди-сюди, схиливши голову в задумі. Перегодом він підвів погляд, пройнятий глибокою батьківською любов'ю, і мовив:

— Вони чудові дівчата, Гейворде, не гріх і похвалитись!

— Якої я думки про ваших дочок, ви вже знаєте, полковнику Манро.

— Авжеж, юначе, авжеж, — нетерпляче перепинив його старий, — Першого ж дня, тільки-но прибувши сюди, ви навіть хотіли мені своє серце розкрити. Тоді я вважав, що не годиться старому воякові розводити про батькове благословенство та весільні церемонії, коли

ворог його короля непроханий поривається на бенкет! Але я помилявся, Данкене, мій хлопче, я помилявся. І тепер я готовий уважно вислухати все, що ви маєте сказати.

— Незважаючи на всю мою щиру радість від ваших слів, я б найперше хотів передати вам Монкалмове доручення…

— Та до дідька того француза з усім його кодлом, добродію! — запально вигукнув Манро. — Він ще не взяв нашого форту, та й не візьме, якщо Веб нас не підведе. Ні, добродію, дякувати небу, ми ще не в такій скруті, щоб хто міг закинути Манро нехтування родинними справами. Ваша мати, Данкене, була єдина дитина мого найдорожчого друга, і я вас вислухаю, хоч би всі кавалери ордена святого Луї[27] з тим французьким святим на чолі стали перед воротьми до форту й просили ласки переговорити зі мною.

Гейворд зрозумів, що в такий спосіб комендант форту виявляє свою зневагу до доручення французького генерала, і вирішив не суперечити старому, знаючи, що його примха скоро минеться. Отож він відповів полковникові, як міг безтурботніш:

— Моє прохання, як вам відомо, сер, — мати честь назватись вашим сином.

— Ой мій хлопче, ви кажете досить недвозначно! Але дозвольте запитати, чи свої почуття ви так само ясно висловили й моїй дочці?

— Ні, слово честі! — гаряче вигукнув Данкен. — Я вчинив би недостойно, якби скористався привілеєм свого становища!

— Ви повелись як джентльмен, майоре Гейворде, і цілком слушно. Одначе Кора Манро — дівчина розважлива й задосить розвинена, щоб потребувати опікунства, хай і батькового.

— Кора?..

— Атож, Кора. Адже ви домагаєтесь руки моєї старшої доньки, чи не так, добродію?

— Я... я... я, здається, не згадував її імені, — затинаючись мовив Данкен.

— То чиєї ж руки ви просите, майоре Гейворде? — запитав старий вояк, не приховуючи своїх ображених почуттів.

— Ви маєте ще одну й не менш гарну дочку.

— Еліс?! — скрикнув батько з таким самим подивом, як перед хвилею Данкен, назвавши ім'я її сестри.

— Саме про неї я й думав, сер.

Юнак мовчки чекав, що відповість йому полковник на ці, як виявилось, несподівані для нього слова. Кілька хвилин Манро широкою та швидкою ходою міряв кімнату, суворі його риси конвульсійно здригались, і весь він, здавалося, поринув у думки. Нарешті він зупинився перед Гейвордом, втопив у нього погляд і заговорив тремтячими устами:

— Данкене Гейворде, я любив вас в ім'я того, чия кров тече у ваших жилах; я любив вас за ваші власні чесноти; я любив вас, сподіваючись на щастя для своєї дитини. Але вся ця любов обернулася б на ненависть, якби мої побоювання справдились.

— Боронь боже, щоб я вчинком чи думкою спричинив таку зміну! — вигукнув юнак, ані змигнувши оком під гострим поглядом полковника. Не припускаючи й гадки, що Данкен не розуміє його, Манро під впливом щирої постави юнакової одійшов трохи на серці і мовив далі вже лагідніше:

— Ви хочете стати мені сином, а чи ж знаєте ви минуле людини, що її б назвали своїм батьком? Сідайте, юначе, і я в коротких словах розкрию вам свої болі.

Тепер про Монкалмове доручення забули й Данкен, що мав його переказати, і Манро, що мав його вислухати. Кожен підсунув собі стільця, і поки старий ветеран збирався з думками, либонь, не дуже веселими, юнак ховав свою нетерплячку під виглядом шанобливої уважливості.

— Ви знаєте, майоре Гейворде, що мій рід давній і почесний, — нарешті почав полковник, — дарма що не має достатків, які б відповідали його високому становищу. Я був чи не такого віку, як ви, коли присягнув на вічне кохання Еліс Грем, єдиній доньці нашого сусіда, власника досить поважного маєтку.

Але батько Еліс не дав нам згоди на шлюб, і не тільки через мою бідність. Тоді я вчинив так, як і личить порядній людині, — повернув дівчині її слово, а сам пішов служити королю. Я перебув у багатьох краях, пролив чимало крові у різних кутках світу, аж поки військовий обов'язок привів мене на Вест-Індські острови. Тут мені судилося запізнати дівчину, що невдовзі стала моєю дружиною і матір'ю Кори. Була вона дочкою одного добродія з тих островів. Її мати, коли хочете, на своє лихо, — визивно заявив старий, — походила по далекій лінії від тієї бідолашної раси, що так підло обернена в рабство заради примх багачів та нероб. Атож, сер, таке прокляття Шотландії — оцей протиприродний союз з чужинецьким народом крамарів! Але не дай боже, щоб котрийсь із них, англійців, зневажив би мою дитину — він відчув би всю силу батькового гніву! А втім, ви ж самі, Гейворде, родом із півдня, де тих нещасних істот уважають за нижчу расу.

— На лихо, це правда, сер, — відповів Данкен і так збентежився, аж — очі опустив додолу.

— І ви кидаєте цей докір моїй дочці? Ви зневажаєте саму думку про зв'язок з такою низькою істотою, хоч би й яка Кора гарна та цнотлива? — ревниво запитав розгніваний батько.

— Хай бог мене боронить від такого негідного забобону! — відказав Данкен, дарма що сам у душі знав, як занадто глибоко вкорінене в ньому це почуття. — Ніжність, врода, чарівність вашої молодшої дочки — ось що, полковнику, спричинило мій потяг, отже звинувачення ваші зовсім безпідставні.

— Маєте рацію, добродію, — уже спокійнішим, а радше лагіднішим тоном озвався Манро. — Дівчина — викапана матір, коли та була в її віці й не зазнала ще горя. Як смерть забрала в мене дружину, я повернувся до Шотландії, ставши заможним після одруження. І що б ви думали, Данкене? Еліс, мій бідний янгол, не виходила заміж усі ці довгі двадцять літ, і все це заради чоловіка, що міг і забути її! Але вона зробила й більше, добродію, — вона простила мені невірність, і тепер, коли всі перешкоди були усунені, погодилася стати моєю дружиною.

— І це вона Елісина матір? — запально вигукнув Данкен; добре, що полковник був занадто заклопотаний своїми думками й не запримітив цього підозрілого поспіху.

— Так, це вона, — потвердив старий ветеран. — Тільки дорого судилось їй заплатити за цю мою радість. Та на небі вона між святих, добродію, і не випадає людині, що на порозі могили, нарікати на таку благословенну долю. Жили ми разом, проте, лише рік. Недовге щастя для жінки, чия молодість зів'яла в безнадійній скорботі.

Щось величне й суворе було у вигляді Манро, так що Гейворд не зважився й на слово співчуття. Манро сидів, наче забувши, що він не один. На обличчі йому застиг біль, а з очей котилися важкі сльози і вільно падали на підлогу. Врешті старий ворухнувся. Ніби опам'ятавшись, він

устав, пройшовся по кімнаті, наблизився до свого підлеглого й запитав владним тоном:

— Майоре Гейворде, ви, здається, мали мені щось переказати від маркіза де Монкалма?

Данкен і собі схопився і зараз же почав, дещо плутаючись, викладати своє напівзабуте доручення. Нам немає потреби знов заходити в усю цю справу — як майстерно і при тім чемно французький генерал обійшов усі намагання Гейворда довідатись, пощо, власне, той жадає зустрічі з Манро, і як категорично, хоч так само чемно, дав він зрозуміти, що в разі Манро не хоче цього особисто почути, то й зовсім не почує. В міру того як полковник вслухався в деталі розповіді, почуття обов'язку брало гору над батьківською любов'ю, і коли Данкен скінчив, перед ним стояв тільки старий ветеран, вражений у своїй вояцькій гордості.

— Ви сказали досить, майоре Гейворде! — розгнівано скрикнув Манро. — Досить, щоб стало на цілу книжку про французьку ввічливість! Цей добродій запрошує мене на побачення, а коли я посилаю до нього свого досвідченого заступника — бо хоч молоді віком, ви заслуговуєте на ці слова, — він відповідає мені загадкою!

— Можливо, сер, він не такої високої думки про вашого заступника. Та й запросини були адресовані комендантові форту, а не його помічникові.

— Гаразд, але ж хіба заступникові не дано всієї повноти влади й достойності, що має той, хто послав його? Він хоче переговорів з Манро! Їй-богу, добродію, я задовольню його прохання — хай переконається, що ми непохитні, попри всю їхню силу й погрози. Це була б не зла політика, юначе.

Данкен, котрий вважав, що далеко важливіш якомога швидше дізнатися зміст перехопленого листа, охоче, проте, пристав на комендантову думку.

— Безперечно, йому не додасть утіхи побачити нашу твердість, — сказав він.

— Маєте слушність, як ніколи. Я волів би, сер, побачити Монкалма в ясний день і на чолі його війська, яке б ішло на штурм форту. Це був би певніший спосіб спізнати, який у них дух, у тих французів, аніж ця тактика облоги, що до неї вони вдалися. Наші предки зневажали такі викрути.

— Можливо, це й правда, сер, але на викрути ми мусимо відповідати викрутами. Що ж ви накажете у зв'язку з цими переговорами?

— Я зустрінуся з французом негайно і без усякого страху, як і личить вірному слузі короля. Ідіть, майоре Гейворде, і дайте команду, щоб заграли в сурми, та пошліть їм сказати, хто до них вирушає. На переговори ми вийдемо з невеликим почтом — так годиться, бо ж я виступатиму від імені його величності. І послухайте, Данкене, — додав він пошепки, хоч вони самі були в кімнаті, — добре було б мати помічний загін під рукою, в разі якийсь підступ за цим усім криється.

Майор, вислухавши наказ полковника, вийшов і поспішив зробити необхідні приготування, бо вже западав вечір. За кілька хвилин він вишикував невеликий загін і послав ординарця з білим прапором сповістити французів про наближення коменданта форту. Потім Данкен на чолі загону підійшов до воріт, де вже чекав Манро. По закінченні звичайних військових церемоній ветеран і його молодий товариш у супроводі свого ескорту вийшли з форту.

Ледве пройшли вони сотню ярдів, як з видолинка поміж двома таборами, де пробігав потічок, їм назустріч виступив гурт французів —

генерал із своїм почтом. Манро, опинившись поза укріпленнями, прибрав гордовитої постави і ступав кроком широким і певним. Тільки він побачив білий плюмаж на капелюхові Монкалма, як очі його зблиснули відвагою і весь він наче помолодів.

— Накажіть нашим хлопцям бути насторожі, добродію, — упівголоса мовив він Данкенові.

Тут його перепинив барабанний дріб з боку французів, якому у відповідь озвалися англійські барабани. Тоді від кожного загону вийшло по ординарцеві з білим прапорцем, і обережний шотландець зупинився, маючи позад себе свій ескорт. Зараз же після цих вступних привітань Монкалм рушив назустріч Манро, скинувши капелюха й ґречно вклонившись, аж мало не черкнувши землі білосніжним плюмажем. Манро виглядав величніше й мужніше, зате йому бракувало легкості й украдливої чемності француза. Яку хвилину жоден не озивався — обоє допитливо приглядались один до одного, — але врешті Монкалм. як вищий званням і в згоді з характером побачення, перший зняв річ. Звично повітавшись, він обернувся до Данкена, усміхнувся, як до знайомого, і мовив по-французькому.

— Мені дуже приємно бачити вас при нашій розмові. Тепер ми обійдемось без службового перекладача: на вас я можу звіритись, як на самого себе.

Данкен уклоном подякував за комплімент, а Монкалм, повернувшись до свого ескорту, що за прикладом англійців підступив до самого генерала, сказав:

— Назад, хлопці, — тут гаряче. Відступіться трохи.

Перше ніж і собі дати такий же наказ на знак своєї довіри, майор Гейворд обвів оком долину і занепокоєно зауважив, що з узлісся довкола приглядаються в їхній бік численні, хоч і ледь видні гурти індіян.

— Добродій де Монкалм, звісна річ, погодиться, що наше становище трохи відмінне, — заклопотано мовив майор, вказуючи на небезпечного ворога, що виглядав мало не зусібіч. — Якщо ми відпустимо свій ескорт, залишимось цілковито у руках супротивника.

— Добродію, — відказав Монкалм, прикладаючи руку до серця, — вашу безпеку я гарантую словом французького дворянина. Цього має бути досить.

— Гаразд. Відійдіть назад, — наказав Гейворд офіцерові, що очолював англійський ескорт. — Відійдіть на відстань голосу і чекайте команди.

Манро, що з явною тривогою дивився на відхід загону, негайно зажадав пояснень.

— Виявляти недовіру не в наших інтересах, сер, — з'ясував йому Данкен. — Маркіз де Монкалм ручиться за нашу безпеку, і я наказав нашим відступити трохи, — хай він побачить, що ми покладаємось на його слово.

— Може, воно й слушно, добродію, але щось я не дуже довіряю цьому маркізові.

— Ви забуваєте, дорогий сер, що перед нами офіцер, прославлений як у Європі, так і в Америці. Воїна з таким ім'ям нам нічого остерігатись.

Старий махнув рукою — мовляв, хай уже, — хоч на суворому обличчі в нього застиг вираз упертої підозріливості, що походила скорше від спадкової зневаги до ворога, аніж з якихось конкретних причин. Монкалм терпляче ждав, поки скінчиться цей тихий діалог, а тоді підступив ближче й мовив:

— Я просив цієї зустрічі з вашим комендантом, майоре, сподіваючись йому довести, що він зробив усе можливе, аби підтримати честь свого короля і що пора зважити на голос людяності. Я завжди свідчитиму, що ваш опір був чинний і тривав, аж доки лишався бодай промінь надії.

Почувши переклад цього вступного слова, Манро відповів з гідністю й належною чемністю:

— Я високо ціную таку похвалу з уст добродія Монкалма. Але гадаю, що вона стане ще вартніша, коли більше матиме під собою підстав.

Француз посміхнувся, коли Данкен переклав йому відповідь, і мовив:

— Те, чого вповні заслуговує похвальна мужність, може бути зведене нанівець даремною впертістю. Можливо, полковникові Манро треба оглянути мій табір, щоб пересвідчитись у нашій силі і в безнадійності дальшого опору?

— Я знаю, що французький король має добре військо, — незворушно відказав шотландець, ледве Данкен скінчив переклад, — але в мого короля незгірше й так само вірне.

— Одначе, на щастя для нас, воно не тут, — запально поспішився Монкалм, не дочекавшись послуг перекладача. — Доля війни мінлива, і хоробра людина піддається їй так само мужньо, як і проти ворога виступає.

— Якби я знав, що добродій Монкалм володіє англійською, я б не брав на себе клопіт невдатного перекладання, — сухо сказав Данкен, пригадавши собі недавню розмову з Манро.

— Я перепрошую, добродію, — відказав француз, і легка барва проступила на його смаглявому обличчі. — Але це велика різниця — розуміти мову й розмовляти нею. Через те прошу вас допомагати мені й

надалі. — І трохи помовчавши, він додав — Ці горби дають нам змогу оглядати ваші укріплення, панове, і їхнє незавидне становище мені відоме так само, як і вам.

— Запитайте французького генерала, чи може він у свої труби побачити аж до Гудзону, — згорда сказав Манро. — І чи знає він, коли й звідки сподіватись війська Веба.

— Хай генерал Веб сам за себе скаже, — чемно відповів Монкалм, простягаючи Манро розкритого листа. — І ви переконаєтесь, що він зовсім не має на думці виступати проти мене.

Ветеран ухопив простягнений йому папір, навіть не чекаючи на Данкенів переклад; гарячкова нетерплячка його рухів ясно виказувала, як багато для нього важив зміст листа. Тільки-но перебіг він очима текст, як вояцька гордість на його обличчі змінилась виразом смутку, губи йому затремтіли, лист випав з безвладної руки на землю, а голова схилилась на груди, як у людини, чиї надії розвіяно одним ударом. Данкен підняв листа і, не перепрошуючи за самовільство, хутким поглядом ухопив страшну звістку. Генерал Веб радив їм без загайки здатися, прямо посилаючись на те, що не має змоги вислати на допомогу ані солдата.

— Це не підробка, — зауважив Данкен, пильно розглядаючи папірець з обох боків. — Ось підпис Вебів — це, напевно, й є перехоплений лист.

— Він мене зрадив, — гірко мовив нарешті Манро. — Я ніколи в житті не знав, що таке ганьба, а він покрив мене безчестям і сивину мою ославив соромом.

— Не кажіть так! — скрикнув Данкен. — Форт ще в наших руках, а так само й честь! Спродаймо ж тоді свої голови за таку ціну, що буде задорогою для ворога.

— Дякую тобі, хлопче, — приходячи до тями, сказав старий ветеран. — Ти нагадав полковникові Манро про його обов'язок. Ми повернемось і знайдемо собі могили поза тими валами.

— Панове, — озвався Монкалм, раптом порушений благородством, і підступив на крок до Манро й Гейворда, — погано ви знаєте мене, Луї де Сен-Верана, коли думаєте, що я можу скористатися з цього листа, щоб принизити сміливців або доскочити сумнівної слави. Перше ніж відійдете, вислухайте мої умови.

— Що каже цей француз? — суворим тоном запитав полковник. — Кортить похизуватись, що перехопив гінця з листом? Перекажіть йому, добродію, що як він хоче залякати ворога словами, нехай зніме облогу й подасться до форту Едварда.

Данкен переклав Манро французову мову.

— Ми вас слухаємо, добродію де Монкалм, — уже спокійніше мовив ветеран.

— Утримати форт вам неможливо, — заявив великодушний ворог, — і в інтересах мого короля він має бути знищений. Але вам самим, як і вашим хоробрим товаришам, даровано буде всі пільги, дорогі вояцькому серцю.

— Наші прапори? — спитав Гейворд.

— Заберете їх до Англії і покажете своєму королеві.

— Наша зброя?

— Візьмете з собою. Ніхто краще за вас не зможе її вжити.

— Наш відхід і передача форту?

— Буде здійснено в найпочесніший для вас спосіб.

Данкен обернувся перекласти цю пропозицію своєму командирові, котрий вислухав її із щирим подивом, глибоко вражений такою незвичайною і несподіваною шляхетністю.

— Ідіть, Данкене, — сказав Манро. — Ідіть із цим маркізом, — бо він таки й справді, либонь, маркіз, — до його намету й там погодьте умови. До двох речей дожився я на схилі віку, що їх ніколи не думав побачити. Англієць боїться допомогти співвітчизникові, а француз такий чесний, що не користає цією перевагою.

Це мовивши, старий ветеран знов схилив голову на груди й повільно рушив назад до форту. Понурий його вигляд ясно казав знепокоєній залозі, що новини він несе невеселі.

Данкен лишився полагоджувати умови капітуляції. Бачили, як до форту він повернувся десь близько півночі під час першої нічної варти і, приватно переговоривши з комендантом, одразу ж вийшов знову. Тоді було оголошено замирення — Манро підписав договір, згідно з яким форт уранці мав бути зданий ворогові, а залога збереже свою зброю, прапори, спорядження, — тобто, як каже військовий звичай, — і свою честь.

РОЗДІЛ XVII

Тканину ми тчем. І човник ганя.

Роботу скінчили. Готове ткання.

Т. Грей. "Поет"

Супротивні війська, що отаборилися в глушині над Горікеном, провели цю ніч на 9 серпня 1757 року майже так само, як провели б її і на рівнинах Європи. Переможені були мовчазні, понурі й похнюплені, переможці тріумфували. Але й смуток, і радість мають свої межі, і ще задовго до світанку глибока тиша залягла в навколишніх лісах. Тільки зрідка порушував її веселий окрик якого розбуялого молодого француза з передових пікетів або ж погрозливе застереження від форту, де варта й далі пильнувала, щоб не підпустити завчасу ворога. Однак навіть ці випадкові вигуки завмерли в мороці, що западає перед самим сходом сонця. О цій сонній порі марно було б шукати бодай найменшого знаку присутності війська на берегах Святого озера.

Серед цієї глибокої тиші раптом відхилилася заслона, що прикривала вхід до просторого намету в стані французів, і надвір вийшов якийсь чоловік. Він був щільно закусаний плащем — так наче стерігся вологи або ж хотів уберегтись від цікавих поглядів. Гренадер, що пильнував сну французького генерала, вільно пропустив цього чоловіка та ще й відсалютував йому. Незнайомець хутко подався через містечко шатрів, простуючи в напрямку форту Вільям-Генрі. Щоразу, натикаючись на численні пікети, він, як виглядало, давав цілком належні відповіді, бо його незмінно пропускали.

За винятком цих коротких, хоч і частих, затримок, він мовчки проходив од центру табору до аванпостів. Коли він підійшов до солдата, що стояв на чатах найближче до форту, почувся звичний вигук по-французькому:

— Хто йде?

— Франція, — була відповідь.

— Пароль?

— Перемога, — відказав незнайомець, підступаючи так близько, щоб солдат розчув його шепіт.

— Гаразд, — мовив солдат, знов беручи рушницю на плече. — А раненько ви гуляєте, добродію.

— Треба матись на бачності, мій хлопче, — зауважив незнайомець і, відхиливши полу плаща й глянувши солдатові у вічі, рушив далі в бік англійських укріплень. Вояк здригнувся, а його зброя теленькнула, коли він виставив її наперед, з найглибшою пошаною відсалютовуючи незнайомцеві. Поновивши ж прохідку на своїй ділянці, він пробурмотів крізь зуби:

— І справді, треба матись на бачності! Либонь, у нас такий капрал, що ніколи не спить.

Тим часом офіцер ішов собі, вдаючи, ніби не почув солдатових слів, і пристав аж тоді, як спустився до низького берега озера, в небезпечній близькості до західного бастіону форту, що виступав над водою. Захмареного місячного світла вистачало, щоб розрізнити хоч і неясні обриси навколишніх предметів. Тим-то незнайомець завбачливо сперся на стовбур дерева і простояв так довгий час, з пильною увагою приглядаючись до темних і тихих валів англійського форту. Дивився він не просто як цікавий чи байдужий глядач — навпаки, з того, як очі його перебігали з місця на місце, знати було й військову досвідченість, і пильність. Нарешті він наче вдовольнився своїм спогляданням. Нетерпляче озирнувши верхів'я гори на сході, — так мовби з тривогою чекав настання світанку, — він уже обертався рушати назад, коли це до слуху його долинув легкий шурхіт за виступом найближчого бастіону і змусив затриматися.

Саме в цю мить чиясь постать підступила на край валу, зупинилась і теж почала приглядатись — цим разом до відлеглих наметів французького табору. Далі голова цього чоловіка обернулася на схід,

ніби він теж занепокоєно чекав наближення ранку. Потім він прихилився до валу і задивився на дзеркальне плесо озера, що, наче підводне склепіння неба, полискувало тисячами ряхтливих зірок. Рання пора, понурий вигляд, як і вся кремезна статура цієї задуманої людини на валу англійського форту, ясно сказали французові, хто це був. Обачливість та й проста людяність спонукували його відійти, і він став обходити стовбур дерева, аж тут новий звук привернув його увагу і затримав на місці. Це був ледве чутний плюскіт води, услід за чим зашемріла рінь на березі. Ще раз мить немовби з самого озера вигулькнула чиясь темна постать і почала безгучно скрадатися до того місця, де стояв француз. По цьому повільно звелася рушниця, але постріл не встиг пролунати — французова рука простяглась уперед і лягла на замок рушниці.

— Гу! — скрикнув індіянин, вражений, що його підступний замір стримано в такий незвичний спосіб.

Нічого не відповівши, французький офіцер поклав руку на плече індіянинові і в непорушній мовчанці повів його від місця, де їхня розмова була б небезпечна і де принаймні один із них шукав собі жертви. Тоді, розхиливши поли плаща, щоб видко було уніформу й на грудях орден святого Луї, Монкалм запитав суворо:

— Що це має означати? Хіба мій син не знає, що між англійцями та його канадськими батьками закопано томагавка?

— А що гуронам робити? — відказав індіянин, так само по-французькому, хоч і калічено. — Жоден вояк не має скальпа, а блідолиці вже заприятелювали!

— А-а, Хитрий Лис! Мені здається, він поводиться занадто ревно для друга, який недавно ще був ворогом. Скільки разів заходило сонце від часу, коли Хитрий Лис покинув англійський табір?

— Де те сонце? — затято спитав гурон. — За горами. Зараз темно й холодно. А як воно знов прийде, буде ясно й тепло. Хитрий Лис — це сонце свого плем'я. Поміж ним та його народом були хмари й чимало гір, але тепер сонце сяє і небо погідне.

— Що Хитрий Лис має вплив у своїм народі, це я добре знаю, — сказав Монкалм, — бо ще вчора він полював на скальпи своїх одноплемінців, а сьогодні його вже слухають на раді біля вогнища.

— Магуа — великий ватаг.

— Хай він доведе це, навчивши свій народ як слід ставитись до наших нових друзів.

— А пощо ватаг канадців привів своїх молодих вояків у ліси і стріляв із своїх гармат у земляну хату? — запитав хитрий індіянин.

— Щоб її здобути. Мій король володіє цією землею і наказав мені, твоєму батькові, вигнати звідси цих англійських зайд. Вони погодилися піти, і він уже не називає їх ворогами.

— Гаразд. Але Магуа зняв томагавка, щоб забагрити його кров'ю. Зараз він ще чистий. Коли він зачервониться, Магуа його закопає.

— Проте ж Магуа присягав не закаляти французької лілії. Вороги великого короля за Солоним озером — це його вороги, а друзі короля — його друзі.

— Друзі! — зневажливо повторив Магуа. — Нехай батько Магуа дасть йому руку.

Монкалм, відчуваючи, що вплив на войовничі племена, зібрані під його рукою, легше підтримати поступливістю, аніж суворістю, неохоче простяг

руку індіянинові. Той приклав генералів палець до глибокого шраму в себе на грудях і врочисто запитав:

— Чи мій батько знає, що це?

— Який би вояк цього не знав! Це знак по свинцевій кулі.

— А це? — запитав далі індіянин, обернувшись до француза спиною, цим разом не прикритою плащем.

— Це? Мого сина було прикро ображено. Хто таке зробив?

— Магуа міцно спав у вігвамах англійців, і їхні дрючки полишили ці сліди, — з глухим сміхом відказав індіянин, не приховуючи дикої люті, що душила його. Але через хвильку опанувавши себе, він раптом додав у гордовитій манері, властивій тубільцям — Іди й скажи своїм молодим воякам, що вже мир. А Хитрий Лис знає, як промовляти до гуронського вояка.

Зневаживши дальшу розмову або можливу відповідь на свої слова, Магуа взяв рушницю під пахву й мовчки рушив через табір до лісу, де залягло його плем'я. Щокілька ярдів до нього озивалися вартові, але він уперто йшов далі, байдужий до тих окликів, і солдати лише тому не стріляли в нього, що знали як постать і ходу, так і незвичайно сміливу вдачу цього індіянина.

Монкалм довго ще стояв на березі, де його покинув співрозмовник, і невесело роздумував про затятість свого самовладного союзника. Нарешті він одігнав від себе ці думки, що видались йому за вияв слабкодухості в момент тріумфу, і повернув до свого намету, дорогою давши наказ військовим сигналом будити армію зі сну.

Першому ж ударові французьких барабанів відповіла луна із форту, і незабаром усю долину виповнили звуки військової музики, дедалі

голоснішої і різкішої, так що барабанного дробу й не чути вже стало. Ріжки переможців сурмили весело й бадьористо, аж поки найостанній недбалець-солдат не зайняв свого місця, але вони одразу ж і змовкли, тільки-но видали свій пронизливий сигнал британські сопілки. Тим часом уже розвиднялося, коли французьке військо вишикувалось привітати свого генерала, яскраве сонце освітило їхні лави. Тепер було офіційно сповіщено про перемогу — що, зрештою, і без того вже всі знали. Вибраний спеціально загін, що мав охороняти ворота форту, продефілював перед Монкалмом. По цьому дали сигнал, загін рушив до воріт і під самими жерлами гармат, за які ще недавно точилася боротьба, приготувався перейняти форт.

Зовсім інше діялось в англо-американському стані. Ледве долинув застережний сигнал про наближення переможного загону, як у форті гарячково почали збиратися до близького відходу. Понурі солдати брали на плечі незаряджені рушниці й ставали до лав з таким виглядом, наче їм кров розгарячіла від боротьби і вони тільки чекають нагоди відомстити за ганьбу, що ранила їхню вояцьку гордість, дарма що вони приховували ображеність під військовим етикетом. Жінки та діти перебігали з місця на місце — одні переносили свої вбогі пожитки, інші шукали своїх чоловіків і батьків.

Манро став перед мовчазним своїм військом похнюплений, проте твердий лицем. Хоч як він намагався з чоловічою гідністю зносити нещастя, видно було, що несподіваний удар глибоко вразив його серце.

Данкена зворушив цей німий, а такий промовистий вияв горя. Сповнивши вже свої обов'язки, він підступив до Манро й запитав, чи не може чим стати в пригоді.

— Мої дочки, — була коротка й виразиста відповідь.

— Боже! Хіба нічого для них ще не зроблено?

— Сьогодні я лише солдат, майоре Гейворде, — сказав старий ветеран. — Усі, кого ви бачите, це теж мої діти.

Данкенові цього було досить. Не гаючи ані хвилинки дорогого часу, він побіг до помешкання Манро по сестер. Застав він їх на порозі невисокого будинку, вже готових відходити. Навколо них зібрався гамірний і заплаканий гурт жінок, які поприходили сюди, підсвідомо мавши певність, що тут буде їм найбезпечніш. Обличчя Корине поблідло, і на ньому малювався неспокій, але вона була так само тверда й рішуча. Натомість розчервонілі очі Еліс виказували, що вона довго й гірко плакала. Обоє вони зустріли Гейворда, не криючи радості, і першою, всупереч своєму звичаю, заговорила Кора.

— Форт втрачено, — мовила вона, сумовите всміхнувшись. — Проте наша честь, сподіваюсь, не заплямована.

— Вона ясніє, чистіша ніж коли. Але, люба міс Манро, тепер пора вже подумати й про себе. Військовий звичай, гордість… та сама гордість, що ви так високо її цінуєте, вимагають, щоб ваш батько і я певний час ще перебули з військом. Тож де знайти оборонця, що захистив би вас від усяких прикрих несподіванок, можливих при цих обставинах?

— В цьому нема потреби, — відказала Кора. — Хто наважиться скривдити дочок такої людини, як наш батько, і в таку годину?

— Я б не покинув вас одних, навіть якби мені давали під команду найкращий королівський полк, — провадив далі юнак, хапливо оглядаючись. — Не забувайте, наша Еліс не така міцна духом, як ви, і лиш господь зна, що їй суджено пережити.

— Може, ви й маєте слушність, — відповіла Кора, знов усміхнувшись, але ще сумніш. — Ось чуєте? Доля посилає нам друга в найскрутнішу хвилину.

Данкен прислухався і відразу зрозумів, кого вона має на думці. До вух юнакових долинула тиха й поважна мелодія побожного співу, так добре знаного в східних провінціях, і спонукала його кинутись до сусіднього будинку, звідки вже вибралися мешканці. Там він побачив Девіда, що виливав свої благочестиві почуття в єдино можливий для себе спосіб. Данкен зачекав, аж поки з помаху руки співака йому видалося, що пісню скінчено, і, торкнувши Гемета за плече, в кількох словах пояснив своє прохання.

— Еге ж, — відповів простосердий учень царя Ізраїлю, коли Гейворд замовк. — Ті панночки гарні з себе та й до співу вдатні. І воно подобає, щоб ми, змучені стількома небезпеками, в годину миру теж трималися вкупі. Я прилучусь до них, тільки скінчу вранішню молитву, яку ще маю доповнити співом подяки. Ти не відспіваєш його зі мною, друже? Розмір звичайний, а мелодія теж відома.

Простягши свою книжечку і дуже ретельно подавши тон, Девід так рішуче розпочав свій спів, що годі його було й перервати. Гейворд мусив почекати до останнього вірша і лишень тоді, побачивши, як псалміст скидає окуляри й ховає книжечку, він мовив знов:

— Ви матимете на обов'язку стежити, щоб ніхто не підступав до панночок з лихими замірами і не брав на глум при них їхнього мужнього батька. Помагатиме вам у цьому їхня челядь.

— Еге ж.

— Можливо, в'язнутимуть індіяни або які здобичники з французів, — так ви нагадайте їм умови капітуляції і погрозіться доповісти про їхню поведінку Монкалмові. Слова, я гадаю, вистачить.

— А коли ні, то подіє ось це, — докинув Девід, показуючи на свою книжечку й маючи при цьому вигляд водночас лагідний і самовпевнений. — Тут є слова, що коли їх промовити, а радніш прогриміти з належним

притиском і у відповідному ритмі, то вони втишать хоч би й чию буйну вдачу:

Чом лютують дикі ці погани?

— Годі, — сказав Гейворд, обриваючи черговий спалах співоцького хисту Девіда. — Ми зрозуміли один одного, і час братися за свої обов'язки.

Гемет охоче погодився, і вдвох вони пішли до жінок. Кора привітала свого нового й дещо незвичного захисника принаймні люб'язно, а бліде Елісиие обличчя трохи навіть опромінила її вроджена жвавість, коли вона дякувала Гейвордові за піклування. Данкен запевнив сестер, що зробив усе можливе в цих умовах і, як на його думку, цілком достатнє, щоб зберегти їм душевний спокій; про небезпеку ж бо не може бути й мови. Далі він заявив, що має намір приєднатись до них, пройшовши з передовим загоном кілька миль до Гудзону, і поспішив попрощатися.

Тим часом дано було сигнал до відходу, і перші ряди англійської колони рушили з місця. Сестри здригнулись на звук сурми, а озирнувшись, побачили білі уніформи французьких гренадерів, що вже посіли ворота форту. В цю мить немовби величезна хмара звійнулася у них над головами. Глянувши вгору, Кора й Еліс завважили, що вони стоять під широкими складками французького прапора.

— Ходім звідси, — мовила старша сестра. — Дочкам англійського офіцера не личить тут залишатись.

Еліс ухопилася за сестрину руку, і вони разом покинули плац, а довкола них вирувала й сунула юрба.

Коли вони виходили з воріт, французькі офіцери, знавши, що це полковникові дочки, низько їм вклонялися, однак не перебирали міри, щоб не вразити їхньої гідності. Всі вози й усі в'ючаки завантажені були

хворими та пораненими, отож Кора вирішила краще терпіти втомність пішої дороги, аніж позбавити вигод котрого з тих нещасних. Бо й без того через недостачу будь-яких підвід у цій глушині чимало покалічених та недужих вояків мусили поволеньки шкандибати у хвості колони. Але вся валка була вже в русі — слабі та поранені, що стогнали й мучились; їхні здорові товариші, мовчазні й понурі; жінки та діти, повні страху перед невідомим.

Коли ця збентежена й налякана юрба вийшла на відкриту просторінь поза фортом, їхнім очам відкрилася ціла картина. Неподалік праворуч і трохи ззаду стояло під зброєю французьке військо — Монкалм зібрав докупи всі свої загони, скоро тільки його варта зайняла форт. Французи пильно й мовчки дивилися на відступ переможених, не забуваючи віддавати їм належну військову шану, і ніхто не дозволяв собі й натяком образити своїх невдатних супротивників. Рухомий тлум англійців, загальним числом до трьох тисяч чоловік, повільно сунув рівниною, зближаючись до місця, де дорога на Гудзон входила в густий ліс. На узліссях обабіч аж роїлося від гуронів, що чигали, наче ті яструби, і не кидались на здобич, лишень остерігаючись присутності французів. Декотрі тубільці то зашилися й поміж англійської колони, простуючи разом з нею; і хоч вони не крили свого похмурого невдоволення, досі ще нікому не заподіяли кривди.

Передня частина колони, з Гейвордом на чолі, уже вступала в ліс, поступово зникаючи з ока, коли нараз Кора почула десь іззаду суперечку. Один солдат, не хотівши кидати своїх речей, відстав від товаришів, а тепер через цю свою легковажність мусив боронитись від індіян-грабіжників. Вояк був занадто дужий та ще й пожадливий, щоб добровільно власним добром поступитись. До боротьби прилучилися сторонні: одні, аби перешкодити грабункові, інші, аби допомогти грабіжникам. Голоси чулися дедалі голосніші та сердитіші, і де хвилину тому було десяток індіян, уже їх з'явилася, наче яким чудом, ціла сотня. Цю мить Кора побачила Магуа, як він хильцем перебігав між земляків, під'юджуючи їх своїм лиховісним красномовством. Гурт жінок та дітей пристанув і збився докупи, наче зграйка наполоханих тріпотливих птахів.

Одначе індіяни скоро вдовольнили свою жадливість, і порізнені гурти білих знов рушили вперед.

Тепер гурони відступили трохи й наче дозволили своїм ворогам спокійно йти далі. Але саме як проходило повз них кілька жінок, яскравий шалик на плечах в однієї з них звабив око якомусь дикому й нестримному індіянинові. Він підійшов до жінки і, ані трохи не вагаючись, простяг по нього руку. Жінка, скорше з перестраху, аніж для порятунку шалика, загорнула в нього дитину і тільки міцніше притисла цей згорток до грудей. Кора вже хотіла порадити їй віддати шалика, коли це гурон раптом його пустив і вирвав у матері з рук розплакане немовля. Покинувши все, що мала при собі, захланним індіянам, жінка розпачливо метнулася відібрати своє дитя. Індіянин понуро посміхнувся і витяг перед себе руку на знак того, що згоден мінятись, у той час як другою рукою тримав дитину за ніжки й вимахував нею над головою, наче для того, щоб піднести вартість викупу.

— Ось... ось... все... що я маю! — вигукувала задихана жінка і неслухняними тремтячими пальцями здирала з себе все, що легше давалося зняти. — Візьми все, тільки віддай мені дитину!

Індіянин відшпурнув нічого не варте ганчір'я, а коли побачив, що шалик уже припав іншому здобичникові, його глузливий осміх змінився на гримасу жорстокості, і він ударив немовля головою об камінь, а дригке тільце швиргонув матері під ноги. На якусь хвильку мати завмерла, немов живе втілення розпуки, безтямно втупившись у нечутливі рештки того, що ось тільки-но ще сміялося й горнулось до неї. Тоді нараз вона звела очі й обличчя до неба, наче просити в йога прокляття на голову жорстокого нелюда. Але доля не дала їй часу на це гріховне благання, бо ошалілий з невдачі й розпалений видовищем крові гурон милостиво вразив її томагавком. Мати осунулася на землю й упала поруч своєї дитини, останнім порухом рук обійнявши немовля з такою самою ніжною любов'ю, з якою пестила його за життя.

У цю грізну хвилину Магуа приклав руки до рота й подав свій лиховісний сигнал. На цей добре знаний клич розсипані там і сям індіяни порвалися вперед, так наче зграя гінчаків на поклик мисливського ріжка, і невдовзі такий зчинився вереск на всій рівнині, а також і під склепінням лісу, який не часто зривається з людських уст. Тим, хто його чув, аж серце завмирало з жаху, замалим не такого ж моторошного, як у судний день.

Понад дві тисячі тубільців вихопилося з лісу і з диким шаленством напало на англійців. Ми не будемо змальовувати тих відразливих жахливих сцен, що діялись при цьому. Смерть панувала повсюди, і то в наймоторошніших та найогидніших виявах. Опір тільки роздражнював убивць, котрі завдавали своїх нещадних ударів ще довго після того, як жертви їхні лягали трупом.

Регулярні частини скоро згуртувалися суцільною лавою, намагаючись відстрашити нападників. Почасти це їм пощастило, хоч у багатьох солдатів повиривали з рук незаряджені рушниці, коли вони марно пробували втихомирити дикунів.

В цій колотнечі час минав так швидко, що ніхто його й не завважував. Сестрам видалося, ніби минула ціла вічність, відтоді як вони безсило застигли на місці, скуті жахом, хоч насправді пройшло тільки хвилин десять. Коли впав перший удар, їхні товаришки з лементом скупчились довкола них, жодної змоги не даючи до втечі, а потім, як страх та смерть розсіяли більшість того тлуму, — дорога вже відкрилася, але просто під індіянські томагавки. Скрізь лунали крики, зойки, стогони й прокляття. Цю мить Еліс завважила кремезну постать свого батька, який хутко йшов рівниною, прямуючи до французького війська. Байдужий до особистої безпеки, він, власне, простував до Монкалма зажадати ескорту, передбаченого умовами капітуляції. Півсотні блискучих топірців та гострозубих списів загрожували йому, але навіть у своєму шаленстві гурони вшанували високий ранг та холоднокровність полковника. Він рукою спокійно відводив зброю вбік або ж індіянин сам її опускав, не

мавши духу завдати удару. На щастя, мстивий Магуа шукав собі жертви якраз там, звідки йшов Манро.

— Тату! Тату! Ми тут! — скрикнула Еліс, коли старий ветеран проходив неподалік, мабуть, їх не завважуючи. — Сюди, тату, бо ми загинемо!

Вона знов гукнула батька, і таким тоном, що й кам'яне серце зворушилося б, однак відповіді не дістала. Раз, щоправда, Манро наче почув її, бо зупинився й прислухався; але Еліс саме впала непритомна на землю, а Кора по-материнському схилилась над її тілом. Манро скрушно похитав головою і рушив далі, погноблений своєю високою відповідальністю.

— Панночко, — сказав Гемет, дарма що безсилий, він і не думав кидати своїх підопічних. — Це дияволів шабаш, і християнинові тут не місце. Втікаймо.

— Можеш іти, — відказала йому Кора, не відриваючи погляду від непритомної сестри. — Рятуйся сам. Мені ти вже не допоможеш.

З виразистого жесту її руки, що супроводив слова, Девід зрозумів тверду Корину рішучість. Якусь хвилю він дивився на смуглявошкірих тубільців, що чинили круг нього свій пекельний обряд, а тоді його висока постать ще більш випросталась, груди випнулися, риси обличчя зробилися чіткішими, засвідчуючи силу тих почуттів, що його поривали.

— Коли іудейське хлоп'я могло приборкати злий дух Савлів грою на арфі й побожними гімнами, то, може б, варто й тут оце випробувати силу музики, — мовив він.

І піднісши свій голос до найвищих тонів, він заспівав так гучно, що його почули й поверх гамору цієї кривавої різанини. Кілька індіян кинулися до них, маючи намір забити безборонних сестер і забрати їхні

скальпи, але враз пристали послухати, побачивши застиглу на місці чудну постать Геметову. Здивування скоро перейшло в захват, і вони подались шукати інших, не таких відважних жертв, одверто подивляючи холоднокровність, з якою білий вояк співав свою передсмертну пісню. Девід же, підбадьорений таким успіхом, що він приписував священному псалмові, співав і далі на всю силу грудей. Ці незвичні згуки привернули увагу одного з індіян, що оддалеки перебивався од гурту до гурту, як людина, котра гребує пересічну здобич, полюючи натомість більш гідну її слави. Був це Магуа, що, побачивши давніх своїх бранців, знову зданих на його ласку, аж верескнув із радості.

— Ходи, — мовив він, кладучи свою нечисту руку Корі на сукню. — Вігвам гурона ще порожній. Чи ж там не краще, ніж тут?

— Геть! — вигукнула Кора, затуляючи очі від цієї відразливої прояви.

Індіянин глузливо засміявся і, піднісши вгору закривавлену руку, відказав:

— Вона червона, але кров'ю білих!

— Потворо! Вся ця кров, море крові на твоїй совісті. Це ти заводій цієї різанини!

— Магуа — великий ватаг! — запально відповів індіянин. — То темноволоса піде до його племені?

— Ніколи! Убий, коли твоя воля, і вдовольнися помстою.

Магуа повагався хвилину, а тоді, раптом схопивши на руки вутле тіло зомлілої Еліс, хутко побіг з ним до лісу.

— Стій! — вигукнула Кора і, не тямлячи себе, кинулась услід за гуроном. — Пусти дитя! Негіднику, що ти робиш?!

Але Магуа був глухий до її голосу — він занадто добре розумів свою перевагу, щоб з неї не скористатись.

— Заждіть, панночко, заждіть! — гукав Гемет до збезумілої Кори. — Священний спів починає діяти, і скоро ця пекельна метушня втихне.

Однак, постерігши, що на його мову не звертають уваги, вірний Девід поспішився за розпачливою дівчиною, знов завівши на повен голос псалм і вимахуючи довгою рукою собі в такт. Так перетяли вони рівнину, минаючи втікачів, пробігаючи повз поранених і забитих. Дикому гуронові разом з його жертвою велося безпечно, тим часом як Кора давно б уже впала під ударами індіян, коли б не ця дивацька істота, що ступала їй у сліди, бувши сама під обороною духу шаленства, як уважали червоношкірі.

Магуа знав, як обійти небезпечні місця і уникнути переслідування. Через вузький яр він уступив до лісу й тут недалеко під опікою такого ж дикого та злостивого гурона, як і сам, знайшов нарагансетів, що їх не так давно залишили наші подорожні. Перекинувши Еліс через хребет одному коневі, сестрі її Магуа дав знак сідати на другого.

Хоч який жах викликав у дівчини цей гурон, Кора не могла не відчути полегкості, що криваве побоїсько зосталося вже позаду. Вона сіла верхи і так благально й любляче простягла руки по Еліс, що навіть гурон поступився їй. Він переніс Еліс на того коня, де сиділа Кора, і, взявши до рук вуздечку, рушив углиб пущі. Девід, побачивши, що його кидають самого — як, мовляв, непотріб, навіть забиття не вартий, — перехопився своїм довгов'язим тілом на хребет залишеного коня і чимдуж, наскільки трудна стежка дозволяла, подався за Магуа та обома сестрами.

Незабаром вони почали підійматися. Рух коня поволі приводив Еліс до пам'яті, але Кора занадто приглядалася до сестри, та ще й наслухалась до вигуків із рівнини, щоб звертати увагу, в якому напрямку вони простують. Коли, нарешті, видобулися вони на пласку вершину гори і

підступили над край прірви із східного боку, Кора впізнала те місце, де вона була під дбайливою опікою розвідника. Магуа наказав дівчатам зійти з коня, і вони, хоч самі бранки, не здолавши цікавості, цієї неодмінної супутниці страху, глянули на запаморочливе видовище внизу.

Різанина досі ще не скінчилась. Повсюди видко було безборонних людей, що втікали від лютих переслідників, а озброєне військо християнського короля стояло собі осторонь з байдужістю, якої ніколи не було пояснено і яка кинула незмивну пляму на ім'я Монкалмове. Меч смерті не зупинявся, аж доки пожадливість не взяла гору над мстивістю. Тоді зойки поранених і крики їхніх убивць почали стихати. Вони або зовсім завмерли, або ж їх усіх покрив голосний і пронизливий вереск переможних дикунів.

РОЗДІЛ XVIII

Отелло. Та як завгодно:

Убивця чесний я, коли вже хочте,

Бо задля честі вбив, а не для помсти.

В. Шекспір, "Отелло"

Та кривава й нелюдська сцена, що її ми побіжно змалювали в попередньому розділі, відома в історії колоніальних воєн як "Різанина під фортом Вільям-Генрі". Раніше ще одна подібна подія заплямувала честь Монкалмову, так що навіть передчасна й славна смерть французького генерала не здолала зняти з його імені це тавро. З бігом часу воно, однак, забувається, і тисячі люду, що знають про героїчну загибель Монкалма на рівнинах Абрагаму, не мають і гадки, наскільки йому бракувало моральної мужності, без якої людині годі бути насправді великою. На підставі цього характерного прикладу можна було б написати цілу студію про недосконалість людської натури, показавши, як

легко великодушність, висока чемність і лицарська відвага блякнуть від холодного себелюбства; можна було б виставити світові людину, велику в усіх другорядних рисах характеру, але якій за бракло цієї величі, коли обставини вимагали керуватися саме принципами, а не політикою. Але це завдання поза наші можливості. Історія, як і кохання, охоче додає своїм героям німб величі, і цілком можливо, що в очах нащадків Луї де Сен-Веран буде просто Мужнім оборонцем своєї країни, а його жорстока байдужість на берегах озер Освего й Горікену перейде в непам'ять. Щиро жалкуючи на цю слабість нашої сестриної музи-історії, мусимо, проте, чимшвидше повернутися з її священного терену на своє далеко скромніше подвір'я.

Надходив уже третій вечір після взяття форту, але нам ще треба забаритись на берегах Святого озера. На рівнині перед фортом, там, де панував тоді нелюдський галас і вереск усе посіли тиша й смерть. Заплямовані кров'ю переможці вже відійшли, і їхній табір, де ще недавно лунали веселощі французького війська, лежав у німоті, як спорожніле містечко хатин. Форт перетворився на задимлену руїну: обвуглені крокви, рештки підірваних гармат, уламки мурованнь лежали всуміш на перетолоченій землі.

В погоді також зайшли прикрі зміни. Сонце сховало своє тепло за густим туманом, і сотні людських тіл, що почорніли під серпневою спекотою, тепер застигли безформними купами від повівів холодного, майже як у листопаді, вітру. Білі кучеряві хмарини, що були зависли над горами, прямуючи до півночі, поверталися тепер як густе й довге, без кінця-краю, запинало, гнане диким вихором. Зникла дзеркальна гладінь Горікену, зелені й сердиті хвилі батожили берег, мовби хотіли викинути з себе весь бруд на споганену землю. Тільки місцями зберегло озеро колишній свій чар, хоч відбивало в собі лишень похмуре й нависле темне небо. Вже не стало тієї приємної на око імли, що лагіднила краєвид, пом'якшуючи різкі обриси, і гострий північний вітер вільно шаленів над водяним плесом, не даючи ані поглядові на чому спочити, ані уяві чим надихнутися.

Вітрище це безжально обдирало рослинність на рівнині, що виглядала так, наче її блискавкою посмалило. Але де-не-де вже прозирали темно-зелені пучки трави — либонь, перші паростки, напоєні людською кров'ю. Уся ця місцина, що погожої пори, під ясним сонцем, милувала погляд, тепер скидалась на алегоричний образ життя, де кожна річ поставала в найсуворіших, дарма що правдивих, барвах, позбавлених будь-яких півтонів.

Ледь помітні одинокі стеблини трави лякливо випростувались після поривів вітру. Вирізнялися своєю голизною сягнисті бескеття гір. Зір марно шукав би полегші в безмежній порожнечі неба, закритого від очей тьмавою поволокою пошарпаних туманів.

Вітер подував нерівно — то низько припадав до землі, мовби нашіптував свої жалі в застиглі вуха полеглих, а то розкочувався різким і тужливим посвистом і, впадаючи до лісу, вихором крутив гілля та листя на своїй дорозі. Посеред цієї незвичної зливи кілька голодних круків змагалися з вітром; тільки-но поминувши зелений океан лісу під собою, вони сідали, де не попадуть, на землю й заходжувалися до своєї гидомирної учти.

Словом, це була картина пустки й руїни. Здавалося, безжальна рука смерті одним махом стинала все живе, що важилося на рівнину ступати. Але тепер заборону наче було знято, і вперше, відколи одійшли винуватці страшних злочинів, що спотворили тут лице землі, з'явилися на рівнині живі людські істоти.

Десь за годину перед заходом сонця п'ятеро чоловік вийшло з вузької прогалини між дерев, з того боку, де була стежка на Гудиш, і рушило до руїн форту. Спершу посувались вони повільно й обережно, мовби ходу їм стримувала відраза до цього моторошного видовища або ж вони боялися, щоб не ожила різанина. Попереду всіх легко ступав юнак; пильність та жвавість його рухів посвідчувала, що це тубілець. Він сходив на кожен пагорок, роздивлявся довкола і помахом руки вказував супутникам своїм найзручніший шлях. Ті, хто йшов за ним, теж не

виглядали на новачків у лісовій війні. Один з-поміж них, також індіянин, ішов трохи збоку, не спускаючи з узлісся погляду, призвичаєного вловлювати найменші ознаки небезпеки. Решта троє були білі, вбрані в одежу, яка кроєм та барвою пасувала до їхньої небезпечної виправи — йти слідами чужого війська в глушині.

Кожен з них по-різному — як до вдачі — сприймав ту моторошну картину, що поставала їм перед очима. Юнак, що легкою ходою ішов попереду, потайки, але уважно приглядався до спотворених жертв, намагаючись приховати своє збентеження, хоч це йому не дуже вдавалось — занадто-бо незвичне й сильне було зворушення. Його червоношкірий супутник не знав цієї слабкості — і спокійно минав гурти мерців. Білі також реагували на це видовище по-різному, хоч зрівна пойняті великою тугою. Один із них, сам сивий і зморшкуватий, що його вояцька постава й хода виказували в ньому, попри мисливську одежу, принатуреного військовика, — він не соромився вголос зітхати, коли щось аж надто жахливе потрапляло йому в очі. Молодик здригався коли-не-коли, але притлумлював свої почуття з огляду на старшого товариша. І лише той, хто йшов позад усіх, не крив своїх думок, байдужий, що його можуть побачити або почути. Наймоторошніші картини він споглядав незворушно, і тільки його скам'яніле обличчя посвідчувало, як глибоко він обурюється злочином ворога.

Читач, звісно, вже здогадався, що це були обидва могікани, їхній білий друг-розвідник, а також Манро й Гейворд. І справді — це старий батько вирушив на пошуки своїх дочок, а супроводили його майор, що так глибоко перейнявся долею сестер, та ті самі хоробрі й вірні лісовики, що вже мали нагоду довести свою вмілість і відданість.

Дійшовши до середини рівнини, Анкес видав голосний скрик, на який поспішилися його товариші. Молодий вояк зупинивсь неподалік пороху хаотично перемішаних жіночих трупів. Незважаючи на весь жах цього видовища, Манро й Гейворд підбігли до просмерділих уже людських останків і, в пориві любові байдужі до неподобності такого поводження, почали торгати різнобарвні хламіття й сукні, шукаючи слідів дорогих їм

істот. Скоро цей пошук приніс полегкість і батькові, і закоханому, хоч перед ними знов постали муки непевності, ледве чи легші за найжорстокішу Правду. Мовчазні й задумані, стояли вони побіля трупів, коли до них підійшов розвідник. Гнівно глянувши на цю сумну картину, щирий Лісовик уперше, відколи ступив на рівнину, промовив голосно й чітко:

— Я бував у багатьох лютих січах і ходив Кривавим слідом довгі години, але ніколи я. гак виразно не бачив диявольської руки, як ось тут. Мстивість — це індіянське почуття, а Кожен, хто знає мене, знає, що я білий чистої Крові. Але присягаюся — тут, перед лицем неба, що коли ці французи знов траплять мені на мушку, моя рушниця не змовкне, допоки кремінь кресатиметься та пороху стане! Томагавк і ніж я полишаю на тих, кому вони з природи зручніші… А ти що скажеш, Чингачгуку? — додав він по-делаварському. — Невже ж бо гурони зможуть цим похвалятись перед своїм жіноцтвом?

Спалах обурення перебіг смаглявим обличчям могіканського ватага. Він сягнув по ножа в піхвах, а тоді спокійно відвернувся, прибравши такого незворушного вигляду, наче ніколи й не здавався на пориви пристрасті.

— Гу! — скрикнув нараз юний могіканин, зводячись навшпиньки і пильно вдивляючись перед себе, вигуком своїм та рухом сполошивши круків.

— Що там, хлопче? — прошепотів розвідник, прищулившись, як ото пантера перед стрибком. — Дай боже, щоб це який французяка, що нишпорить поміж трупів! Мій "оленебій" сьогодні не схибить!

Анкес, нічого не відповівши, скочив убік і через хвильку схопив з куща клапоть зеленої Кориної вуалі і переможно ним вимахував. В одну мить круг нього зібрався увесь гурт.

— Моє дитя! — промовив Манро швидко й напівпритямно. — Віддайте мені моє дитя!

— Анкес спробує, — була коротка зворушлива відповідь молодого індіянина.

Але це просте, хоч вимовисте запевнення пройшло повз свідомість бідолашного батька. Він ухопив той клапоть матерії і зібгав його в руці, а очима зашастав по кущах, немовби й жахався, і одночасно сподівався побачити в них розкриття моторошної таємниці.

— Тут немає трупів, — зауважив Гейворд. — Кривава завія, здається, пройшла стороною.

— Це, звісно, так, і то ясніше за небо в нас над головою, — відказав незворушний розвідник. — І однак або вона сама, або ті, хто пограбував її, пройшли повз цей кущ, бо я добре пам'ятаю, як цією вуаллю вона запинала собі лице, таке любе на кожен погляд. Твоя правда, Анкесе, — темноволоса була тут і, мов сполохана сарна, втікала до лісу. Та й хто, мігши втекти, залишився б на певну смерть? Пошукаймо-но краще сліду. Мені часом видається, що індіянське око годне завважити навіть слід джмеля в повітрі!

На ці слова молодий індіянин кинувся наперед, і ледве розвідник скінчив свою мову, як з узлісся долинув переможний його вигук. Коли знепокоєні пошукачі збилися до того місця, на нижній гілляці бука всі побачили ще один клапоть вуалі.

— Тихше, тихше, — застеріг розвідник, своєю рушницею заступаючи дорогу ревному Гейвордові. — Ми тепер знаємо, що ронити, але краси сліду не треба порушувати. Один поспішний крок може завдати нам години клопоту. Їх ми вже вистежили, це річ безперечна.

— Хай бог тебе благословить, добрий чоловіче! — вигукнув Манро. — То куди ж вони втекли й де вони, мої діти?

Шлях їхній залежить від багатьох обставин. Коли вони самі, то могли й кружляти, і просто вперед піти; далі, як миль за дванадцять, вони не забралися. Але коли їх зачепили гурони чи хто інший з французьких індіян, то вони вже тепер, мабуть, під самою Канадою. Та яка різниця? — мовив далі розвідник, спостерігши тривогу й розчарування на обличчях слухачів. — На одному кінці сліду стоять могікани і я, і можете бути певні, що ми знайдемо другий його кінець хоч би й за сотню ліг відси. Обережно, обережно, Анкесе. Ти нетерплячий, мов той поселенець. Ти забуваєш, що від легкої ноги ледь помітний слід!

— Гу! — вигукнув Чингачгук, що тим часом пильно придивлявся до пробитої кимось стежки поміж низькими кущами на узліссі. Він стояв випростаний і так бридливо показував на землю, наче бачив там огиднющу гадюку.

— Це явний відбиток чоловічої стопи! — скрикнув Гейворд, схилившись над тим місцем. — Він ступив на край калюжі, це безперечно. Вони в полоні.

— Краще полон, аніж смерть із голоду в дикій глушині, — озвавсь на те розвідник. — Та й слід полонених легше шукати. Ставлю п'ятдесят бобрових шкурок проти стількох же кременів, що не мине й місяця, як ми з могіканами ввійдемо до їхнього вігвама. Схились-но, Анкесе, та пригляньсь до сліду мокасина, бо це таки мокасин, а не черевик.

Молодий могіканин нахилився над слідом і, розгорнувши листя, став так пильно вдивлятися, як ото лихвар у наш час до непевного векселя. Нарешті він підвівся з колін, задоволений наслідком свого дослідження.

— То як, хлопче? — запитав розвідник. — Що слід каже? Щось він тобі розповів?

— Хитрий Лис.

— А! Знов той ярий диявол! Він, либонь, не вгомониться, аж поки "оленебій" не скаже йому теплого слівця.

Гейвордові не хотілось повірити в цю звістку, тим-то він висловив радше надію, аніж сумнів, сказавши:

— Мокасини такі подібні один до одного. Може, ви помиляєтесь?

— Мокасини подібні! Так само ви можете сказати, що одна ступня подібна до другої! Хоч кожен знає, що є ступні довгі й короткі, є широкі й вузькі, є з високим підбиттям і з низьким, де пальці обернені всередину, а де назовні. Мокасин подібний до мокасина, як книжка до книжки, але хто може читати перше, не часто розуміється на другому. Та так воно й краще — кожен має свої природні переваги. Ану лишень, Анкесе, я сам гляну, — ані книжці, ані мокасинові не завадять дві думки замість однієї. — Розвідник приглянувся до відбитку й зараз же додав — Твоя правда, хлопче, це той самий слід, що ми часто вже бачили. І власник його має звичку випивати при нагоді. А підпилий індіянин завше ступає ширше — зрештою це-бо кожен пияк, червоношкірий чи то білий, ходить перехильцем. Ступня така сама завдовжки й завширшки! Глянь-но сюди, Чингачгуку, ти не раз вимірював його слід, коли ми гналися за цими негідниками від Глену до цілющих джерел.

Чингачгук по коротких оглядинах сліду випростався і спокійно промовив одне тільки слово:

— Магуа.

— Отож це річ певна: тут проходили темноволоса й Магуа.

— А Еліс? — запитав Гейворд.

— Її слідів ми ще не бачили, — відповів розвідник, уважливо приглядаючись до дерев, кущів та землі. — А що оце там? Анкесе, принеси-но ту штуку, що теліпається он на кущі тернини.

Коли індіянин подав йому жадану річ, розвідник підніс її вгору і засміявся своїм звичаєм, тихо й щиро.

— Це ж пищавка співакова! Тепер ми вже матимем стежку, що й священика допровадить до мети, — мовив він. — Анкесе, пошукай лишень сліду черевика такого завдовжки, щоб витримати шість футів і два дюйми людського м'яса. Цей хлопак починає подавати надії, коли він свій репет змінив на якесь путніше ремество.

— В усякому разі, він не зрадив свого слона, — сказав Гейворд. — А Кора й Еліс мають при собі друга.

— Еге ж, — відказав Соколине Око, опускаючи на землю рушницю і спираючись на неї з видимою зневагою. — Буде їм виспівувати. А чи може він убити їм оленя для підживку, подорожувати, керуючись мохом на букові, або ж перетяти горлянку гуронові? Коли ні, то перший-ліпший дрізд розумніший за нього. Ну то як там, хлопче, ніякого такого сліду?

— Ось наче слід людини в черевиках, — мовив Гейворд, радий нагоді перервати ці немилі закиди на адресу Девіда, до якого нараз відчув велику прихильність. — Може, це слід нашого приятеля?

— Обережніш торкайтесь листя, щоб не попсувати відбитка! Ага! Це слід ноги, тільки темноволосої панночки. Та й він занадто малий, як на особу такого шляхетного зросту й величної постави. Псалміст покрив би його одною своєю п'яткою.

— Де він? Дайте я гляну на слід мого дитяти! — сказав Манро, розсовуючи кущі і схиляючись любовно над півзатертим слідом. Хоч хода, по якій цей слід зостався, була легка й швидка, заглиблення ще досить

виразно проступало. Старий ветеран приглянувся до цього відбитка, і очі йому зайшли вологою. Коли він урешті підвівся, Гейворд побачив, що важкі батьківські сльози зросили доччин слід. Бажаючи розважити старого, майор скакав розвідникові:

— Коли вже маємо певність, то рушаймо в дорогу. Тепер бранцям кожна мить здається вічністю.

— Поспішливість не завше слушна, — відказав на те Соколине Око, безперестанку розглядаючись навколо. — Ми знаємо, що тут пройшов той ярий гурон, і темноволоса, і псалміст, але де ясноволоса, що має блакитні очі? Хоч невеличка й не така смілива, як сестра, вона все ж люба окові й приємна в розмові. То хто ж потурбується за неї?

— Хай бог боронить, щоб їй будь-коли забракло захисників. Хіба ми її не шукаємо? Принаймні я не заспокоюсь, доки її не знайду.

— Тоді наші стежки можуть розбігтися, бо вона тут не проходила: хоч яка в неї ступня легка й невелика, слід її було б видко.

Гейворд одійшов, а ввесь його запал ураз де й подівся. Не завважуючи цієї раптової зміни в його настрої, розвідник, подумавши трохи, промовив:

— В цій глушині немає жінки, що могла б залишити такий слід, як темноволоса чи її сестра. Перша з них запевно тут була, це ми знаємо, але де ж слід по другій? Простуймо далі стежкою, а коли нічого нового не знайдемо, повернемось назад і пошукаємо в інший бік. Рушай-но попереду, Анкесе, і пильнуй за сухим листям. Я за кущами стежитиму, а твій батько нехай приглядається до землі під ногами. Ходімо, друзі, сонце вже заходить за гори.

— А я що робитиму? — спитав занепокоєний Гейворд.

— Ви? — перепитав розвідник, уже рушивши вперед із своїми друзями-індіянами. — Ви можете йти позад нас, але тільки щоб не затерли якого сліду.

Пройшовши кільканадцять ярдів, індіяни враз пристали, з незвичною увагою приглядаючись до чогось на землі. Батько й син перемовлялися між собою швидко й голосно, дивлячись то захоплено на землю, а то розрадувано один на одного.

— Вони знайшли маленьку ступню! — вигукнув розвідник, порвавшись наперед і забувши про своє власне завдання. — Що тут було? Засідка? Ні, присягаюсь найкращою руїнницею на цілім кордоні! Тут стояли ті Самі коні, що ото боком ходять! Тепер уже ми знаємо таємницю і все ясно, як Полярна зоря опівночі. Так, тут вони сідали на коней. Онде коні дожидали прив'язані до дерева, а он звідти стелеться бита стежка на північ, просто до Канади.

— Але ж досі ми не бачили сліду Еліс, молодшої міс Манро, — сказав Данкен.

— Хіба за слід буде ота блискітка, що допіру Анкес підняв з землі. Покажи-но її сюди, парубче, хай і ми глянемо.

Гейворд миттю впізнав брошку, яку дуже любила носити Еліс, а гостра пам'ять закоханого ще й підказала йому, що того ранку, коли сталася різанина, він бачив її на шиї в дівчини. Заявивши вголос цю новину, він ухопив дорогу для нього коштовність і так хутко сховав її в себе на грудях, що навіть розвідник нічого не завважив і марно заходився шукати на землі зниклу знахідку.

— Оце маєш! — розчаровано мовив він, перестаючи розгрібати листя цівкою рушниці. — Либонь, це вже старість підходить, коли недобачаєш. Така блискуча марничка, а не видко. Та нічого, з рушницею я ще можу поратись, стане мені порахуватися з мінгами. Але хотілося б і цю штучку

знайти, хоча б заради того, щоб власниці віддати. Оце те, що я називаю з'єднати обидва кінці довгого сліду, бо тепер поміж нами вся широчінь річки Святого Лаврентія, а то ще й Великих озер.

— Тим більше підстав нам не баритись, — одказав Гейворд. — Ходімо!

— Воно й правда, що молода кров і гаряча кров — то все одно. Ми ж не на білок полюємо і не оленя заганяємо в Горікен. Дні й ночі бути нам у дорозі і через таку глушню пробиватись, де рідко людська нога ступає і де книжкова премудрість. ні на що не здатна. Індіянин ніколи не вирушає в такий похід, не викуривши люльки біля рідного вогнища. І хоч сам білий, я, проте, поважаю цей їхній звичай, бо бачу, що він розсудливий і мудрий. Отож ми повернемось назад і розпалимо вогнище в руїнах форту. А на ранок відпочинемо і візьмемось до нашого діла не як балакучі баби або легковажні хлопчаки, а як; личить чоловікам.

З поведінки розвідника Гейворд зрозумів, що сперечатись було б даремно. Манро знов опосіла мовчазна понурість, від якої розворушило б його лише нове сильне збудження. Майор узяв ветерана під руку і рушив услід за індіянами та розвідником, які вже повертали стежкою до рівнини..

РОЗДІЛ XIX

Саларіно. Я певен, що навіть як він вчасно не заплатить, ти не будеш стягувати з нього фунт м'яса. Бо ж навіщо воно?

Шейлок. Для наживки на рибу! Коли нікого воно не наситить, то хоч мою помсту.

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

Вечорові тіні ще дужче згустили довколишню похмурість, коли наші подорожани ввійшли в руїни форту Вільям-Генрі. Розвідник з індіянами одразу ж заходились лаштуватися до ночівлі, а поважність та зосередженість їхніх рухів посвідчували, що навіть і вони, попри весь свій досвід, вражені жахливим видовищем. До почорнілої стіни приставили кілька колод, Анкес притрусив їх хмизом, і вийшов нічогенький собі притулок. Скінчивши, молодий індіянин показав на цю примітивну халупчинку, і Гейворд, без слів розуміючи його, лагідно вмовив Манро ввійти туди. Але сам він довго там не перебув — залишивши старого ветерана в полоні смутку, майор по-спішився на свіже повітря, бо був занадто збуджений, щоб заснути, як це радив полковникові.

Поки Соколине Око та індіяни розпалювали вогнище і поралися коло небагатої вечері з сушеної ведмежини, Гейворд подався в той бік зруйнованого форту, що виходив на відкриту просторінь Горікену. Вітер ущух, і хвилі вже стриманіш та рівномірніш накочувались на піщаний берег. Хмари розступилися, немов стомлені своїм шаленим бігом, — важчі з них купчилися чорною масою на обрії, а легші хутко пропливали ще над водою або ж юрмилися в міжгір'ях, ніби сполохане птаство, що кружляє над своїми гніздами. Де-не-де крізь пливучі випари пробивалася червона мигтюча зірка, забарвлюючи похмуре небо зловісним блиском. По гірських ущелинах уже залягла глупа темрява, і рівнина стелилася наче величезний забутий склеп, де навіть ані шепіт чи шемріт який не порушували сну безталанних мерців.

Довгі хвилини стояв Данкен і вдивлявся в цей краєвид, пригадуючи недавні моторошливі події. Він переводив погляд від підніжжя валу, де лісовики сиділи при мерехтливому вогні, до слабкого світла, яке ще сіялося край обрію, а тоді застиг, тривожно втупившись у густий морок над рівниною, де спочивали забиті. Незабаром йому вчулися звідти якісь таємничі звуки, але такі невиразні й тихі, що хтозна, чи не породжувала їх просто знепокоєна уява. Засоромившись цих своїх перестрахів, юнак обернувся до озера і почав приглядатись до миготливого відбиття зірок на розколисаній поверхні води. Та підсвідомо він і далі наслухався, наче відчуваючи якусь небезпеку. Врешті він цілком певно почув у темряві

чиюсь швидку ходу. Не годен більше приборкати свій неспокій, він стиха покликав розвідника до себе на вал. Соколине Око взяв під руку рушницю й підійшов до Гейворда. Але вигляд він мав спокійний та незворушний, немов показуючи цим, що не сподівається ніякої небезпеки.

— Ось послухайте, — озвався Данкен, коли розвідник зупинивсь поряд нього. — З рівнини чути якісь приглушені звуки — мабуть, Монкалм звідси ще не забрався.

— Тоді вуха придатніші за очі, — без тіні збентеження відказав розвідник; а мовив він повільно й невиразно, бо мав у роті добрий кусень непережованого м'яса. — Я сам бачив, ік він засів у Таї разом з цілим своїм військом. Ті ваші французи, коли їм де поведеться, зараз же вертаються назад до себе, щоб і бавитися з жінотою та потанцювати.

— Цього я не знаю. Але індіянин рідко спить у часі війни, і з пожадливості якийсь гурон міг тут забаритися. Треба було б загасити вогнище й початувати. Ось послухайте! Чуєте цей шелест?

— Індіянин ще рідше тиняється біля могил. Охочий до вбивства, він звичайно задовольняється самим скальпом...

— Чуєте! Знову! — перебив його Данкен.

— Атож, атож. Коли їжі обмаль і коли її подостатком, вовк стає зухвальцем, — мовив незворушно розвідник. — Якби час та ясніша пора, могли б ми роздобутися на кілька їхніх шкур... А що це воно ходить?

— Хіба це не ті самі вовки?

Соколине Око повільно похитав головою і поманив Данкена в густу темінь, куди не сягало світло багаття. Вживши цієї застережності, він напружено й довго наслухався, чи не повториться той самий звук, що

його сполошив. Проте марно натрудивши слух, розвідник нарешті прошепотів Данкенові:

— Треба Анкеса гукнути. Чуття в нього індіянське, і він може вловити те, що нам не дається.

Молодий могіканин потиху розмовляв із батьком, але, почувши совине пугикання, здригнувся, скочив на ноги і глянув на темні вали, наче шукаючи, звідки долинув звук. Розвідник ще раз пугикнув, і за хвилину Данкен уже побачив Анкеса, який обережно скрадався до них уздовж валу.

Соколине Око в кількох словах пояснив Анкесові, за що йдеться. Індіянин зараз же припав до землі і, як видалося Данкену, застиг на місці. Здивований цією бездіяльністю молодого вояка і цікавий знати, як же він поведеться далі, Гейворд підступив кілька кроків ближче і схилився над тим темним місцем, від якого й на мить не відводив погляду. Виявилося, що ніякого Анкеса там уже немає, а вдивляється він просто в пагорок на валу.

— Де могіканин? — запитав Данкен у розвідника, вражено відступаючи трохи. — Я ж бачив, як він осьде впав, і ладен був би присягнути, що він тут і лежить.

— Тс-с! Тихіш, бо хто ж зна, чиї вуха слухають нас, а мінги — то спритне поріддя. Анкес уже на рівнині, і макуасам, якщо вони десь тут є, не так і легко буде його впорати.

— Ви гадаєте, що Монкалм не відкликав звідси всіх своїх індіян? То піднімім на ноги товаришів та візьмімся до зброї! Нас цілих п'ятеро, і ворог нам не первина.

— Ані слова, коли життя вам миле! Ось гляньте на Чингачгука, — він сидить при вогнищі, як личить великому індіянському ватагові. Коли де й

причаївся ворог у темряві, то з лиця могіканина він і гадки не матиме, що той передчуває небезпеку.

— Але ворог може його побачити, й смерть тоді не забариться. Проти вогню його добре видно, і він стане першою й неминучою жертвою.

— Це чиста правда, — відказав розвідник, виявляючи незвичний, як на нього, неспокій, — та що ж подієш? Один тільки підозріливий погляд, і на нас нападуть ще до того, як, ми будемо готові. Він чув, як я гукнув Анкеса, і зрозумів, що тут щось непевне. Остережу його, що це слід мінгів, а індіянське чуття вже підкаже йому, як повестися далі.

Розвідник приклав пальці до рота й тихо засичав, аж Данкен сахнувся з несподіванки, гадаючи, що то змія. Задуманий Чингачгук сидів, підперши рукою голову, але на застережне сичання ураз випростався й хутко та пильно розглянувся темними очима.

Однак прояви неспокою чи тривоги цим раптовим та несамохітним рухом і обмежилися. Рушниця все так само лежала собі напохваті, наче він забув про її існування. Томагавк, що його він задля зручності трохи висунув був із-за пояса, тепер вислизнув на землю, а сам індіянин якось розслаб усім тілом, немовби даючи спокій стомленим нервам і м'язам. Прибираючи попередньої пози, тубілець підперся тепер лівою рукою, ніби для того, щоб права спочила, і чекав на подальші події спокійно й мужньо, як правдивий індіянський вояк.

Хоч недосвідченому окові здалося б, наче могіканин заснув, Гейворд, проте, зауважив, що ніздрі йому роздимаються, що голова його злегка набік похилена, аби краще чути, а бистрий погляд безупинно перебігає з місця на місце.

— От де молодчага! — прошепотів Соколине Око, стискаючи Данкенові плече. — Він знає, що найменший рух чи необережний погляд може звести нанівець наші плани й віддати нас на поталу цим гемонам…

Перебив його спалах і гук пострілу. Вогнище приснуло іскрами, а Чингачгука враз не стало. Розвідник приклав рушницю до плеча й нетерпеливо чекав на появу ворога. Але напад, очевидячки, обмежився невдалим замахом на Чингачгука. Лише й того, що разів зо два в кущах зашелестіло, так наче хтось продирався крізь зарості. А невдовзі Соколине Око вказав на вовків, що поспіхом утікали, мовби ким наполохані. По недовгій хвилі тривожного чекання почувся плеск води і одразу ж за тим другий постріл.

— Це Анкес! — скрикнув розвідник. — Добра зброя у хлопця. Я знаю звук його пострілу, не гірше як батько знає мову своєї дитини, бо сам користувався тою рушницею, поки на кращу спромігся.

— Але що це означає? — спитав Данкен. — За нами стежать, і нам загрожує погибель!

— З розкиданих головешок видно, що в когось були недобрі заміри, а цей ось індіянин ствердить, що ніякого лиха не заподіяно, — відповів розвідник і, спокійно опустивши рушницю, рушив до Чингачгука, що знов вигулькнув у світлі вогнища посеред форту. — Ну як воно, сагаморе? Чи справді мінги на нас посідаються, чи це тільки один з тих тхорів повзучих, що плентаються у хвості війська, скальпують полеглих, а тоді вдома перед жінками своїм геройством хваляться?

Чингачгук спокійнісінько сів на своє місце, оглянув головешку, поцілену кулею, що замалим не стала фатальною для нього самого, і лишень аж тоді відповів коротким англійським словом, піднісши вгору пальця:

— Один.

— Так я й думав, — мовив, і собі сідаючи, Соколине Око. — Негідник устиг чкурнути в воду, ще заким Анкес до нього допався. Тепер ото розбрешеться, як він натрапив на велику засідку, йдучи слідом могікан

та білого мисливця — за офіцерів не буде мови, бо в такій перечепі вони мало що вартніші за дітлахів. Що ж, нехай собі, хай. У кожному народі є чесні люди, хоч між макуасів їх і не густо, і вони зневажають самохвальця, що бреше в живі очі. Куля того шельмака просвистіла в тебе біля вуха, сагаморе.

Чингачгук байдуже глянув у той бік, куди влучила куля, і знову прибрав спокійної пози, — мовляв, такій дрібниці з рівноваги його не вивести. В цю мить з темряви виринув Анкес, сідаючи до вогнища з таким самим незворушним виглядом, що й у батька.

Гейворд зацікавлено й зчудовано придивлявся до цієї сцени. Йому видавалось, що лісовики можуть порозумітися в якийсь таємничий спосіб, для нього незбагненний. Замість хапливої і велемовної розповіді, в якій білий юнак спробував би переповісти, ще й перебільшивши, свої пригоди на рівнині, молодий могіканин, видимо, задовольнився тим, що його вчинки самі за себе промовляли. Та, правду мовивши, й нагоди похизуватись індіянинові не випадало. Якби не запитання Гейвордове, жодного слова не було б сказано на цю тему.

— Що сталося з нашим ворогом, Анкесе? — спитав Данкен. — Ми чули постріл твоєї рушниці і сподіваємось, він був не даремний.

Молодий ватаг відгорнув полу своєї мисливської куртки і спокійно показав на жмут волосся — знак перемоги. Чингачгук узяв скальп у руки і яку хвильку уважно розглядав його. По цьому кинув з виразом зневаги на суворому своєму обличчі й мовив:

— Онейда.

— Онейда! — підхопив розвідник, що був уже втратив цікавість до всієї пригоди, впавши в задуму, як і його приятелі-індіяни. Але тепер він підступив ближче й пильно приглянувся до кривавого символу. — Ну й ну! Якщо ці онейди йдуть нашим слідом, вони скоро оточать нас з усіх боків!

Але й то ж бо: білий не добере різниці між клаптем шкіри того чи того індіянина, а отже сагамор твердить, що цей скальп із черепа мінга. Ба навіть якого саме плем'я цей бідаха, і то каже так легко, наче скальп — це сторінка книжки, а кожна волосинка на нім — літера. Тож яке право мають білі похвалятися своїм знанням, коли й наймудріший з-посеред них не годен прочитати мови, зрозумілої дикунові?! А що ти скажеш, парубче? Якого плем'я цей негідник?

Анкес підніс очі, глянув у лице розвідникові і відповів лагідним своїм голосом:

— Онейда.

— Таки, онейда! Коли індіянин щось каже, то це здебільша правда. А коли його слова підтвердить ще й другий індіянин, то це вже свята правда!

— Бідолаха взяв нас за французів, — сказав Гейворд, — інакше він би не зазіхав на життя друга.

— Аякже, ото він могіканина, в його бойовому розмалюванні, сплутав з гуроном! Це так, якби ви сплутали білі уніформи Монкалмових гренадерів з червоними куртками англійських вояків! — відказав розвідник. — Ні, змія та знала, що робить. Ніякої тут помилки немає, бо делавари й мінги ненавидять одні одних незалежно від того, по якім боці вони у війні білих. Тим-то, якби цей гемон став мені на дорозі, я б, і хвильки не гаючи, випалив би в нього з "оленебоя", дарма що онейда служать англійському королеві, також і моєму владареві.

— Це було б порушення договору і негідний для вас самих вчинок.

— Коли довго спілкуєшся з яким людом, — вів своєї Соколине Око, — і люд той щирий, а сам ти чесний, то неминуче ви заприязнитеся. Воно, правда, білі своїми підступами допровадили індіян до такої мішанки, що

важко й зрозуміти, хто з ким ворогує, а хто в друзях. Гурони й онейди, які розмовляють чи не однаковою мовою, полюють на скальпи одні одних, а між делаварів стався розбрат. Менша їх частина й досі на березі своєї річки, коло великих вічових вогнищ, і б'ється на тому самому боці, що й мінги; більша ж частина оселилася в Канаді, з уродженої ворожості до макуасів. Отож і дійшло до безладу та непорозуміння у війні. Але вдача індіянська не змінюється з кожним поворотом політики, і сподіватись любові між могіканином та мінгом можна не більше, як між людиною та змією.

— Це прикро чути.

— Щодо мене, то я люблю справедливість, тим і не скажу, що ненавиджу мінгів. Але тільки через ніч той зайда онейдів не запізнався з "оленебоєм".

По цій мові наш чесний і несхильний лісовик, визнавши свої міркування за досить переконливі для кінця розмови, — хоч би співрозмовник і іншої був думки, — відвернувся від вогнища. Гейворд же, непризвичаєний до лісової війни, коли щохвилі можна сподіватися підступного нападу, почувався не дуже безпечно і зійшов на вал. Зовсім не те було з розвідником та індіянами. Їхнє чуття, виплекане понад усяку міру тривалим досвідом, не тільки вчасно перестерігало їх перед небезпекою, але й дозволяло її належно оцінити. Жоден з них трьох не мав тепер сумніву в цілковитій безпеці — це було знати з того, як вони готувалися до наради про подальші дії.

Данкен, із свого боку, досить знав індіянські звичаї, щоб збагнути, чому підсилено багаття і чому вояки, не виключаючи й Соколиного Ока, так поважно та врочисто посідали коло вогню. Примостившись сам за виступом валу, звідки він міг і вогнище бачити, і пильнувати за можливою небезпекою ззовні, Гейворд погамував свою нетерплячку і став чекати наслідків наради.

По короткій і промовистій паузі Чингачгук запалив люльку з дерев'яним цибухом, що її було майстерно вирізьблено з місцевого м'якого каменю. Кілька разів затягшись запахущим димом, він передав люльку розвідникові. В такий спосіб люлька обійшла круг тричі, і все це в цілковитій мовчанці. Потім сагамор, як найстарший віком, у небагатьох розважених словах виклав план дії. Розвідник щось одказав, не погодившись із ним, і тоді індіянин заходився побивати співрозмовникові докази. Увесь цей час Анкес сидів мовчки, шанобливо слухаючи мову старших, аж поки Соколине Око Задля ґречності не запитався і його думки. З поводження мовців Гейворд зрозумів, що батько й син обстоюють один погляд, а білий доводить щось інше. Суперечка поволі жвавішала, стало ясно, що вже й амбіції роз-мовців долучаються до неї.

А проте стриманості та чемності в цього дружнього змагання могли б повчитися і найповажніші християнські зібрання, не виключаючи й тих, де сходяться статечні священики. Слів Анкеса слухано з такою самою глибокою увагою, як і зауважень його куди досвідченішого батька, ніхто не спішився з відповіддю, не зваживши перше в мовчанці доказів свого попередника.

Мову могікан супроводили такі виразисті й природні жести, що Гейвордові легко було вловити перебіг їхньої думки. Щодо розвідника, то збагнути його було важче, бо він, спонукуваний гордістю білого, прибрав незвично холодної постави, характерної для кожного англо-американця, доки він не збуджений. Індіяни помахами рук часто вказували на лісову стежку, тож ясно було, що вони обстоюють дорогу суходолом, тоді як кількаразові жести розвідника в бік Горікену посвідчували, що він за перехід озером.

Соколине Око, як видавалося, вже втрачав грунт під ногами і малося дійти до ухвали, суперечної з його думкою, коли нараз він жваво схопився на рівні ноги і запалився тубільним красномовством. Піднісши руку, він став описувати нею півкола, — щоденний рух сонця по небу, — стільки разів, скільки потрібно днів, щоб добитись їм до мети. Тоді зобразив тяжку й виснажливу дорогу через скелі та річки. Жестами,

занадто промовистими, щоб їх не зрозуміти, він указав на вік та кволість заснулого тепер полковника Манро. Данкен завважив, що й за нього мовилося, коли розвідник простяг уперед долоню й назвав Щедру Руку — прізвисько це дали майорові за його добрість індіяни союзних племен — і оцінив його сили не вельми високо. Потім Соколине Око змалював легкий і плавкий біг човна, що становив разючий контраст до нерівної ходи змученої і ослабленої людини. Під кінець розвідник показав на скальп онейди, виразно наполягаючи, що треба рушати незагайно, не лишаючи по собі сліду.

Могікани слухали його з непослабною увагою, і почуття промовцеві відбивались у них на обличчях. Переконливість доказів Соколиного Ока поволі зробила своє, і останні його слова супроводилися вигуками схвалення. Сказати коротко, індіяни пристали на розвідникову думку. Анкес та його батько так охоче й щиро визнали неслушність своєї власної гадки, що якби вони обоє були представники великого й цивілізованого суспільства, то цією згідливістю своєю назавжди втратили б репутацію здібних політиків.

Скоро дійшли певної ухвали, як геть про всю суперечку, за винятком наслідку її, було забуто. Соколине Око навіть не розглянувся круг себе, щоб побачити в очах слухачів по хвалу своїй перемозі, а спокійнісінько простягся довгим тілом біля напівпригаслого багаття і заплющив очі.

Полишені тепер у певному розумінні самі на себе, могікани, що так багато часу віддавали чужим клопотам, скористалися з нагоди, щоб подумати й про себе. Забувши про поважний і суворий тон індіянського ватага, Чингачгук заговорив до свого сина ніжно й чуло. Анкес аж засвітився з радощів, і не встиг ще розвідник хропінням засвідчити свій сон, як у поведінці індіян зайшла цілковита зміна.

Тому, хто ніколи не чув їхньої мови, годі й передати її мелодійність; і в сміху, і в кожному слові батька з сином вчувалася щира ласка. Діапазон їхніх голосів, надто юнакового, був просто разючий: од найглибшого баса він сягав аж до високих тонів, мало не жіночих. Батькові очі захоплено

стежили за невимушеними й пружними рухами сина, і щоразу він усмішкою відповідав на його заметливий, хоч і тихий сміх. Підо впливом цих шляхетних і природних почуттів, суворе обличчя сагаморове злагідніло, й ані сліду жорстокості на ньому не лишилося. Символ смерті на тілі старого скидався вже радше на який маскарадний стрій, аніж на прозвісника невблаганної і неминучої загибелі.

Отак цілу годину вділили вони на вияв своїх найтепліших почуттів. По цьому Чингачгук раптом завинув голову укривалом і простягся на голій землі, даючи цим на знак, що хоче спати. Анкес одразу ж споважнів. Підгорнувши жарини ближче батькові до ніг, юнак і собі поклався.

Впевненість у безпеці від досвідчених лісовиків передалася й Гейвордові, і він скоро пішов за їхнім прикладом. Ще далеко було до півночі, а люди всередині зруйнованого форту поснули, здавалося, таким же міцним сном, як і та сила полеглих, що кістки їх уже починали біліти на рівнині.

РОЗДІЛ XX

Албаніє! Схиляю погляд я

Перед тобою, матір непокірних!

Дж. Байрон, "Чайльд Гарольд"

Зорі ще ряхтіли на небі, коли Соколине Око прийшов будити сплячих. Відкинувши свої плащі, Манро й Гейворд ураз посхоплювались на ноги, тільки-но лісовик гукнув їм стиха, стоячи на порозі їхнього примітивного сховку. Вийшовши з-під укриття, вони побачили, що розвідник чекав на них, а замість вітання лише значливо махнув рукою, наказуючи мовчати.

— Помоліться подумки, — прошепотів він. — Ллє не озивайтесь ані півсловом: білий рідко вміє пристосувати свій голос до лісу, як то ми

пересвідчилися на прикладі нашого бідо-лахи-співака. Ходімо, — мовив він далі, повертаючись до фортечної стіни, — спустімся до рову отут. І пильнуйте, щоб ступати тільки на каміння або на гілля.

Подорожні рушили слідом за розвідником, хоч для двох із них ця надзвичайна обережність була невтямки. Коли опинились вони на дні рівчака, що оточував форт із трьох боків, прохід їм захарастили руїни. Ідучи обережно й терпляче за своїм провідником, вони, однак, здолали цю перешкоду й вибились на піщаний берег Горікену.

— Оце слід, якого тільки носом можна винюшити, — задоволено мовив розвідник, оглядаючись назад на важку дорогу. — Трава — це зрадливий килим для втікачів, але на древі й камені не лишається сліду від мокасинів. Коли б на вас були військові чоботи, то ще річ була б непевна, а в оленячих узувках, належно пошитих, можете сміливо ступати по камені. Анкесе, притягни човна ближче до берега. На цьому піску сліди дуже помітні. Обережніш, парубче, обережніш! Треба, щоб човен не черкнув берега, інакше ті негідники одразу второпають, кудою ми подалися.

Юнак послухався слів розвідника, і той, перекинувши на борт човна дошку, прихоплену з руїн, жестом запросив обох офіцерів усідати. Після цього всі сліди дбайливо затерто, всьому довкола надано попереднього вигляду, і Соколине Око й собі вибрався на вутле берестяне суденце. Гейворд мовчав, поки індіяни, обережно веслуючи, вигнали човна досить далеко від форту, аж під широку й темну тінь, що з гір на сході падала на дзеркальне плесо озера. Тут він запитав:

— Яка потреба була так спішитися з від'їздом, та ще й криючись?

— Якби кров онейди могла забарвити оці чисті води, ви прочитали б з неї відповідь, — одказав розвідник. — Хіба ви вже забули про того зайду повзучого, що його забив Анкес?

— Звісно, ні. Але ж він, здається, був сам один, а мерців нема чого боятись.

— Авжеж, той був сам. Однак індіянин з такого великого плем'я певен, що за його кров ворог заплатить передсмертним криком.

— Але наша присутність, авторитет полковника Манро можуть бути достатньою гарантією проти гніву наших-таки союзників, надто ще коли той нещасний сам у своїй долі винен. Сподіваюся, через таку дрібницю ви анітрохи не змінили нашого курсу.

— Гадаєте, що якби перед тим шельмаком став сам король, то його куля звернула б убік? — не здавався розвідник. — Чом же тоді той славний француз, старший на всю Канаду, не стримав гуронів від різанини, коли слово білого так дуже впливає на індіян?

Відповідь Гейвордову стримав стогін Манро. Перечекавши хвильку з поваги до горя свого старшого друга, майор мовив:

— За цю свою провину маркіз де Монкалм відповість перед богом.

— Отож-бо. Тепер ви маєте слушність, бо слова ваші спираються на віру й справедливість. Одна річ — кинути полк своїх солдатів поміж бранців та оскаженілих індіян, і геть зовсім інша — відмовляти дикуна від ножа й рушниці, раз по раз повторюючи "мій сину". Пі, ні! — провадив далі розвідник, оглядаючись назад на ледь видний за туманом та відстанню форт і сміючись, своїм звичаєм, тихо й щиро. — Хай шукають у воді сліду! Л поки ті гемони розпитають у риб, хто це веслував цього погожого ранку через озеро, ми вже перекинемось на той бік Горікену.

— Але мавши ворогів попереду й позаду, ми весь час будемо в небезпеці.

— В небезпеці? — спокійно повторив Соколине Око. — Ні, зовсім ні. Пильно назираючи й наслухаючись, ми зможемо обігнати переслідників на кілька годин. А коли дійдеться до рушниць, троє з нас владають ними, як мало хто на пограниччі. Отож ніякої небезпеки. Правда, що нас, можливо, трохи притиснуть, ну й може статися сутичка чи там інша яка невелика пригода, але ми завше матимем де вкритися, і пороху нам не забракне.

Гейворд, мабуть, дещо іншої думки був про небезпеку, ніж розвідник, бо, нічого не відповівши, мовчки просидів декілька миль дороги. Вже світало, коли подорожні ввійшли у тіснину озера і стали швидко й обережно скрадатися між безлічі острівців. Цим шляхом відходив Монкалм із своїм військом, і наші подорожні не певні були, чи не полишив він індіян по засідках, аби його тили боронили і підбирали відсталих. Через це могікани та розвідник підпливали до вузької протоки як звикле тихо й сторожко.

Чингачгук відклав весло, а Анкес і Соколине Око гребли далі, проводячи суденце крутими й поплутаними каналами, де на кожному кроці могла чигати небезпека. Сагамор переводив пильний погляд з острівця на острівець, з гайка на гайок, а коли смуга води ширшала, гострим своїм зором сягав голих скель та похмуро навислого лісу над тісниною.

Гейворд розглядався з подвійною цікавістю: як через мальовничість місцевості, так і Через цілком природне побоювання якої немилої несподіванки. Він уже почав був сумніватись в останньому, коли це на знак Чингачгуків весла водносталь завмерли.

— Гу! — вигукнув Анкес майже в ту саму мить, коли легким стуком по борту човна батько його застеріг перед небезпекою.

— В чім річ? — запитав розвідник. — Озеро таке гладке, мовби вітрів тут зроду не було, і вперед видно на цілі милі. На воді ніде я не бачу ані цяточки.

Індіянин повагом підніс весло й показав ним у той бік, куди сам невідривно дивився. Данкен і собі звернув туди погляд. Кількадесят ярдів попереду лежав ще один порослий лісом острівець, такий тихий, мирний і самотній, наче він ніколи не знав людської ноги.

— Нічого я не бачу, — озвався він. — Земля й вода. І гарний краєвид.

— Тс-с! — перебив розвідник. — Так, сага-море, ти завше маєш слушність. Це тільки тінь, але вона неприродна. Бачите, майоре, онде мла висить над острівцем? Туманом її не назвеш, бо вона скорше скидається на тонку хмарину…

— Це випари з води.

Навіть дитина це знає. Але що то за чорніша смужка насподі тієї хмарини, понад ліщиною? Це від вогнища, і, гадаю, вже трохи пригаслого.

— То під'їдьмо ближче й переконаємось, — мовив нетерпляче Данкен. — На такому клаптику землі багато людей не приміститься.

— Коли про індіянську хитрість ви знаєте тільки з книжок та з міркувань білих, це зведе вас на манівці, якщо й зовсім не до смерті, — відказав Соколине Око, вивчаючи місцевість з характерною для себе проникливістю. — Якщо вільно мені висловити свою думку, то я скажу, що перед нами два виходи: або повернутись і відмовитись, отже, від наміру наздогнати гуронів…

— Ніколи! — вигукнув Гейворд занадто голосно, як на їхні обставини.

— Гаразд, гаразд, — поспішив Соколине Око жестом заспокоїти юнакову гарячковість, — я теж так гадаю, тільки що з досвіду свого я вважав за потрібне й цей вихід назвати. В такому разі нам треба пливти далі, а коли там у тіснині індіяни чи французи, то пробитись он тим межигір'ям. Чи слушно кажу я, сагаморе?

Індіянин тільки занурив весло в воду й погнав човна вперед, а що кермував саме він, то цей його рух вистачив за відповідь. Гребці ревно налягли на весла, і за яку хвилину човен дістався до місця, звідки вже стало видно цілий північний берег.

— Вони таки там, усі ознаки свідчать, — прошепотів розвідник, — два човни й дим. Мла ще покриває нас, а то б уже ми почули бойовий поклик цих негідників. Разом, друзі! Ми віддаляємось від них, кулі вже майже не досягнуть нас.

Добре знайомий тріск рушниці, куля з якої поковзом пролетіла спокійною поверхнею протоки, і пронизливий крик з острова перебили розвідникову мову й показали, що подорожан уже викрито. Наступну мить кілька тубільців скочило до своїх човнів і порвалося за ними навздогінці. Наскільки Данкен завважував, ці похмурі звістуни прийдешньої битви не спричинили жодної зміни ні в обличчях, ні в рухах могікан і розвідника, тільки весла надовше. Та згідніше занурювались у воду, і легенький човен мчав уперед, наче вільний птах.

— Тримай їх на такій віддалі, сагаморе, — холоднокровно оглянувшись через ліве плече, мовив Соколине Око, не перестаючи й на мить веслувати. — Щоб не ближче. У цих гуронів не водиться рушниці, що стріляла б аж так далеко, зате на мого "оленебоя" можна покластися з певністю.

Розвідник, переконавшись, що могікани й самі дадуть раду з човном, розважливо поклав весло і взяв свою смертоносну рушницю. Тричі він приставляв її до плеча і, коли вже всі сподівалися на постріл, щоразу

опускав, жадаючи підпустити ворога трошки ближче. Нарешті його метке й зважисте око, здається, задовольнилося і він почав уже повільно підводити цівку, коли це раптовий вигук Анкеса, що сидів на носі човна, змусив його ще раз утриматись від пострілу.

— Що там, парубче? — спитав Соколине ()ко. — Своїм словом ти врятував гурона віл, передсмертного крику. Мав ти на це підстави?

Анкес показав на скелястий берег попереду, від якого відчалив інший човен їм навперейми. Загроза була надто очевидна, щоб її пояснювати словами. Розвідник поклав рушницю і знов узявся до весла, а Чингачгук скерував човна трохи до західного берега, щоб збільшити відстань між ними й новим ворогом. Тим часом диким і шаленим криком нагадали про себе переслідники ззаду. Ця разюча сцена повернула до життя навіть Манро.

— Пристаньмо до берега і даймо бій дикунам, — сказав він з виглядом досвідченого вояка.

— Хто хоче перемогти у війні з індіянами, — відказав розвідник, — не повинен гребувати наукою в них. Тримай човна ближче до берега, сагаморе: ми обходимо цих шельмаків, і вони там далі, може, спробують перетяти нам дорогу.

Соколине Око мав слушність. Гурони, побачивши, що так вони втікачів не наздоженуть, дещо змінили напрямок, аж урешті обидва човни стали рухатись рівнобіжно, ярдів двісті один від одного. Тепер усе залежало від швидкості. Легкі суденця мчали так прудко, аж вода перед ними мружилась у дрібні хвильки, а самі вони поколихувались із боку в бік. Мабуть, якраз через цю обставину, а також і тому, що всі були на веслах, гурони одразу не вдалися до вогнепальної зброї. Але втікачі надміру приставали на силі, та й переслідників було більше числом. Данкен з неспокоєм зауважив, що розвідник тривожно розглядається довкола в надії знайти якийсь вихід із скрути.

— Відверни трохи човна від сонця, сагаморе, — сказав затятий лісовик. — Негідники, я бачу, збираються стріляти. Якщо поцілять одного з нас, ми всі будемо без скальпів. Повертай від сонця, відгородимось від них цим острівцем.

Думка ця виявилась не без рації. Перед ними лежав довгий низький острівець, і коли вони зрівнялися з ним і рушили вздовж одного берега, переслідувачам довелося обминати Його по другий бік. Розвідник з товаришами одразу використали цю перевагу, і скоро кущі заслонили їх від гуронів, як вони подвоїли зусилля, і без того вже неймовірні. Обидва човни вигулькнули з-за острова, немов двоє коней, що несуться вчвал, причому втікачі вели перед, а переслідники поспішали за ними.

— А ти, Анкесе, таки знаєшся на берестяних човнах, коли вибрав саме цього в гуроиів, усміхаючись мовив розвідник, явно більше втішений перемогою в гонах, ніж реальною тепер надією на втечу. — Ці гемони знов завеслували на повну силу, і ми мусимо боронити свої скальпи не кулями й гострим оком, а цими плескуватими деревинками! Ану, замашистіш, друзі, і всі разом!

— Вони лаштуються стріляти, — сказав Гейворд. — Тепер ми на одній лінії з ними, і куля навряд чи схибить.

— Лягайте на дно ви й полковник, — відказав розвідник. — Це зменшить ціль.

Гейворд посміхнувся.

— Що б це був за приклад для солдатів, якби старші рангом ховалися від вогню!

— Ой господи, ця мені хоробрість білого! — вигукнув розвідник. — Така сама нерозумна, як і більшість його вчинків. Невже ви гадаєте, що сагамор, Анкес чи навіть я, білий чистої крові, вагалися хоча б хвильку,

виставляючи дурно голови під кулі? Пощо ж тоді французи спорудили свій Квебек, коли битись треба тільки в чистім полі?

— Воно-то правда, друже, — відповів Гейворд, — але все ж наш звичай не дозволяє нам скористатись із вашої ради.

Випал з гуронських рушниць перервав їхню розмову, і, коли кулі задзижчали круг втікачів, Данкен побачив, як Анкес обернув назад голову й глянув на нього та Манро. Дарма що ворог був близько й небезпека велика, обличчя молодого могіканина, як мусив майор визнати, виявляло тільки подив, що от знайшлися охочі без потреби наражатись на постріли. Чингачгук, либонь, таки краще знався на звичках білих, бо дивився вперед, навіть і на мить не відводячи очей. Раптом куля вибила йому з рук легке й гладке весло і кинула його далеко перед човном. Гуроні радісно закричали й випалили ще раз. Анкес дужче гребнув лопаттю свого весла, човен виписав дугу, і Чингачгук підхопив своє весло. Розмахнувши ним у повітрі, він видав бойовий поклик могіканський, а тоді знову заходився веслувати запопадливо й уміло.

Голосні крики: "Великий Змій!", "Довгий Карабін!", "Стрибкий Олень!" знялися враз із човнів позаду і немовби додали завзяття переслідникам. Розвідник схопив у ліву руку свого "оленебоя" і, піднісши його над головою, погрозився ворогові. Дикуни на цю образу відповіли гамірним вереском і ще одним випалом. Кулі сипнули по озеру, але одна пробила кору на маленькому суденці. Суворі обличчя могікан навіть у цю критичну хвилю залишались такі, як і завше, — ані тривога, ані надія не відбивались на них. Натомість розвідник озирнувся і, своїм звичаєм тихо сміючись, мовив до Гейворда:

— Негідники люблять чути свої постріли, ллє серед них ніхто не здатен правильно вирахувати відстань з розколиханого човна! Бачте, онде ті тумаки зняли одного весляра, щоб набивав рушниці. Це дає нам змогу проходити щонайменш три фути на кожні їхні два.

Тим часом Данкен, одначе, не так певно почувався щодо цих вимірів, отож був дуже радий, коли побачив, що завдяки спритності могікан та розвідника їхній човен таки і правді помітно вирвався наперед. Гурони знову вистрілили, і одна куля вдарила в лопать весла Соколиного Ока — тільки того й шкоди.

— Добре, — озвався розвідник, пильно оглядаючи щербину на веслі. — Вона не пробила б шкіри навіть дитині, а не те що нам, обметаним бувальцям. Ану-но, майоре, поорудуйте цією плескуватою деревинкою, щоб я дав слово "оленебоєві".

Гейворд ухопився за весло й почав гребні, з більшим, однак, запалом, аніж умінням, І Соколине Око налаштував рушницю, хутко прицілився й вистрілив. Гурон на носі переднього човна, що, власне, підвівся й собі стрілити, раптом упав навзнак, а рушниця шубовснула йому з рук у воду. Проте зараз же він шов схопивсь на ноги й безтямно замахав руками. Його товариші на хвильку перестали веслувати, човни їхні зіткнулися й стали на місці. Чингачгук і Анкес скористалися з цієї перерви, щоб віддихнути, а Данкен уперто гріб далі.

Тільки тепер батько й син мовчки, але допитливо оглянули один одного — чи котрий не поранений, бо обоє добре знали, що в такій скруті вони ані криком, ані словом не викажуть свого поранення. Погляд Анкесів затримався на батьковім плечі, по якому збігали краплини крові. Помітивши цей погляд, сагамор зачерпнув у жменю води й змив нею кров, у такий простий спосіб даючи знати, що рана дрібничкова.

— Тихше, тихше, майоре, — сказав розвідник, встигши ще раз набити рушницю. — Мий так уже трохи задалеко, щоб "оленебій" міг уповні своєю красою блиснути, та й ви ж бачите, оті гемони раду радять. Хай вони підійдуть на відстань пострілу — на моє око в цьому запевно можна покластись — і я манитиму шельмаків за собою впродовж усього Горікену. Ручуся, що їхні кулі найбільше хіба дряпонуть кого, тоді як "оленебій" з трьох пострілів забере два життя.

— Ми забуваємо про свою мету, — зауважив, веслуючи, Данкен. — На бога, скористаймося цією перевагою і втікаймо!

— Віддайте мені моїх дітей, — хрипко промовив Манро. — Не грайтеся вже батьковим болем, поверніть мені діток.

Від довгих літ навчений шанувати накази старших, розвідник звик до слухняності. Отож, кинувши останній тужливий погляд на ворожі човни, він доклав рушницю, змінив знесиленого Данкена і заходився веслувати з цілої сили своїх непідвладних утомі м'язів, Могікани й собі налягли на весла, І за кілька хвилин між утікачами та переслідниками пролягла така велика просторінь води, що Гейворд знов полегшено перевів подих.

Озеро тепер ширшало, шлях їхній стелився поміж високими зубчастими горами. Острівців траплялося вже менше, і їх легко було обминати. Удари весел стали більш розмірені й ритмічні, і гребці, ледь відірвавшися від небезпечних переслідувачів, веслували так спокійно, наче це були звичайні собі гони, а не втеча, можна сказати, від самої смерті.

Замість прямувати до західного берега, обачливий Чингачгук скерував човна у бік тих гір, що поза ними, як відомо, Монкалм провів своє військо до грізної фортеці Тайкондероги. Оскільки гурони — виглядало на те — відмовились від погоні, така надмірна обережність здавалася зайвою. А проте цим новим курсом човен плив аж кілька годин, поки втікачі добулися до затоки з північного краю озера. Тут човна підігнали до берега, й усі вийшли на суходіл. Соколине Око й Гейворд видерлись на скелю поблизу, і розвідник, перше оглянутий водяну рівнину в них під ногами, поспав майорові на маленьку чорну цяточку попід мисом на відстані яких кілька миль.

— Бачите он те? — спитав він. — Що то за річ, як на вашу думку? І до чого б ви зараз вдалися, полишені тут самі на себе, на свій досвід білого?

— На такій відстані й такого розміру — я не думаю, щоб це був птах. Невже й справді це щось живе?

— Ні, це добрий берестяний човен, і веслують на ньому хитрі й люті мінги. Небо дало мешканцям лісів такий гострий зір, що був би без потреби людям у селищах, де можна собі очі поліпшити за допомогою різних приладів. Та все ж аніяким очам не провидіти всіх тих небезпек, що на нас тепер чигають. Шельмаки вдають, ніби їм лиш вечеря на думці, але тільки посутеніє, порвуться за нами, як пси по здобич. Ми мусимо або їх ошукати, або відмовитись від гонитви за Хитрим Лисом. Ці озера корисні часом, а надто коли дичина сідає на воду, — вів далі розвідник, заклопотано роздивляючись довкіл, — але вони не дають ніякого захистку, хіба що рибам. Бог його зна, як цей край виглядатиме, коли селища його обсядуть. І війна, і полювання втратять свої чари.

— Не барімся, коли нема на те поважної причини!

— Щось не дуже мені подобається он той димок, що в'ється вздовж скелі над човном, — перебив його замислений розвідник. — Ладен присягтися, що не тільки ми його бачимо. Він править за сигнал. Ну, та словами нічого не зараєш. Треба діяти.

У глибокій задумі Соколине Око зійшов із свого спостережного поста на берег. Про свої враження він розповів по-делаварському індіянам, і всі втрьох вони провели коротку, але поважну раду. Потім негайно взялися до діла.

Човна витягли з води і на плечах понесли в ліс, лишаючи по собі чимширші й помітніші сліди. Незабаром дійшли до струмка, перетяли його і трохи далі підбилися під велику голу скелю. Звідси, де слідів, безперечно, не було вже видно, вони повернулись назад до ручаю, — задкуючи і якнайобережніш вступаючи у свої сліди. Річищем потоку зійшли вниз до озера і знов спустили човна на воду. Невисокий виступ берега заслоняв їх од мису, а самий берег укривали буйні кущі, навислі

над водою. Користаючи з цього природного прикриття, вони терпляче попливли вперед, аж нарешті розвідник заявив, що вже безпечно б і на берег висісти.

Перепочинок тривав, поки не запали сутінки. Тоді знов подалися в дорогу — захищені темрявою, вони мовчки налягали на весла, простуючи до західного берега. Хоча нерівні обриси гір, до яких вони прямували, Данкен лиш насилу міг розрізнити, проте старий могіканин скерував човна в маленьку затоку з певністю й точністю досвідченого лоцмана.

Човна тут ізнов підняли на плечі, перенесли до лісу і старанно загребли купою хмизу. По цьому кожен узяв свою зброю й торбину, і розвідник заявив Манро та Гейвордові, що він з могіканами готовий рушати далі.

РОЗДІЛ XXI

Пані Форд. Якщо ви тут знайдете чоловіка, хай помре він блошиною смертю.

В. Шекспір, "Віндзорські кумоньки"

Подорожани опинились на межі того краю, що мешканцям Штатів і досі менш відомий за якісь там арабські пустелі чи монгольські степи. Це безплідне й суворе верхоріччя відділяє притоки Шамплену від приток Гудзону, Могоку й Святого Лаврентія. Відтоді як діється наша історія, заповзятлива людність американська опасала його смугою багатих і квітучих поселень, а проте навіть тепер ніхто, крім мисливця та індіянина, не важиться заглибитись у дикі нетрі цього краю.

А що Соколине Око й могікани, як на те, часто виміряли гори й долини цієї великої незайманщини, то вони й цим разом без жодних обав вільно рушили собі у її глибини, призвичаєні до безлюдства та невигод. Цілі години долали подорожні важку дорогу, то орієнтуючись по зорях, то

прямуючи уздовж якого струмка, поки врешті розвідник вирішив отаборитись. Після короткої наради з індіянами вони розпалили вогнище й заходилися лаштуватись на ночівлю.

Узявши приклад із своїх досвідченіших товаришів, Манро й Данкен спали цієї ночі якщо й не зовсім спокійно: то, в усякому разі, без страху. Роса вже випарувалась, сонце розвіяло туман і яскравим промінням освітило ліс, коли вони знов рушили в дорогу.

По кількох милях Соколине Око, що йшов попереду, почав сповільнювати ходу, ступаючи чим далі обережніш. Часто він зупинявся, оглядав дерева, а перетинаючи хоч би й дрібний струмочок, уважав на глибину потоку, його швидкість, колір води. Не звіряючись на самого себе, він раз у раз заклопотано радився із Чингачгуком. Під час однієї з таких нарад Гейворд помітив, що Анкес, хоч уважно прислухається до розмови, сам у ній не бере участі. Данкенові кортіло запитати молодого ватага, чи все гаразд, але спокійна й гідна постава індіянина показала йому, що Анкес — як, власне, і Данкен теж — цілком покладається на розум і розважливість старших товаришів. Нарешті розвідник озвався по-англійському, щиро пояснивши, що вони опинилися в скруті.

— Коли я побачив, що стежка до гуронського селища стелиться на північ, — сказав він, — мені не треба було багато морочитись, аби зрозуміти, що вони йтимуть долинами, поміж водами Гудзону й Горікену, доки не добудуться до витоків канадських річок, які допровадять їх до самого серця країни французів. Але ось ми вже недалеко від Скаруну[28], а жодного сліду так і не побачили. Можливо, ми не туди пішли?

— Боронь боже від такої помилки! — вигукнув Данкен. — Пройдімося ще раз своїм слідом і пригляньмося пильніше. А не може Анкес нам чогось слушного порадити?

Молодий могіканин хутко глянув на батька, але не відповідав, усе так само стриманий На обличчі. Чингачгук перехопив його погляд і помахом руки дозволив синові заговорити. Ту ж мить лице Анкесове зблиснуло радістю. Схопившися з місця, мов олень, він умах вискочив на невеличкий пагорок за якийсь десяток ярдів попереду і тріумфально пристав над свіжопокопирсаною землею, так наче тут недавно проходила в'ючна тварина. Весь гурт Стежив очима за цим несподіваним рухом і з розквітлого обличчя юнака вичитав приємну звістку.

— Слід, — заявив розвідник, підходячи до Анкеса. — Цей парубок, як на свої літа, неабияк спостережливий і кмітливий.

— Але дивна річ, що він так довго мовчав про це, — тихо промовив Данкен, ставши обік розвідника.

— Ще б дивніша річ була, якби він заговорив без дозволу! Ні, ні. Цей ваш білий молодик, що знання свої здобуває з книжок і міряє їх сторінками, може собі уявити, що розумом, як і ногами, він прудкіший за батька. Але де досвід за вчителя, там учень добре знає, чого вартий пережитий вік.

— Дивіться! — мовив Анкес, показуючи на південь і на північ, куди в обидва боки слалася помітна тропа. — Темноволоса подалася до морозу.

— Жоден собака ніколи не мав кращого сліду, — відказав розвідник, жваво пориваючись уперед у підказуваному напрямку. — Нам пощастило, та ще й здорово! Можемо йти тепер, задерши вгору носа. Ага, ось вони, ваші ступаки. Цей гурон подорожує, немов білий генерал. Здурів хлопець, не йнакше. Пошукай-но, сагаморе, чи нема тут де сліду від коліс, — провадив він далі, озираючись і задоволено сміючись. — Скоро ми побачимо, що цей довбур їде в кареті, а за ним стежать три пари очей, найкращих на все пограниччя.

Піднесений розвідників настрій і такий дивовижний успіх переслідування, та ще й після того, як дали гак на добрих сорок миль, оживив надію в серці у кожного. Вперед тепер посувалися швидко, мавши певність подорожнього, що простує битим шляхом. Коли який ручай, скеля або твердий грунт переривали слід, метке око розвідника віднаходило його трохи далі, і то так швидко, що майже не доводилося приставати. Те, що Магуа йшов самими долинами, тільки полегшувало їм дорогу, запевняючи бодай напрямок руху. Але звідси зовсім не випливало, що гурон занехаяв звичне тубільне мистецтво ошукувати переслідувачів, — фальшиві сліди, раптові повороти траплялися часто, де дозволяв на це струмок чи характер поверхні. Однак подорожани рідко давалися на обман або викривали свою помилку, ще коли були недалеко від сліду.

В другій половині дня вони перекинулись через Скарун і рушили на захід. Проходячи глибокою долиною, через яку біг прудкий потік, вони несподівано опинились на місці спочивку Хитрого Лиса. Над струмком лежали головешки погаслого багаття, усюди були розкидані оленячі кістки, галузки на деревах пообгризувані кіньми. Побіч Гейворд знайшов навіть невеличкого куреня і приглянувся до нього зворушено, гадаючи, що саме тут спочивали Кора й Еліс. Але хоч землю навкруг було витолочено і відбитки ніг людських та тваринних ясно видко, далі всякі сліди раптом зникали.

Щоправда, сліди нарагансетів скоро знайшлися, але коні, здавалося, просто никали самопасом. Анкес, що, як і Чингачгук, намагався вистежити, куди ж ті коні пішли, раптом знайшов зовсім свіжі ознаки їх присутності.

Перше ніж кинутись їхнім слідом, він сповістив товаришів про своє відкриття і, поки ті ще радилися, встиг вигулькнути знову, ведучи обидві кобилиці — сідла на них були поламані, а черпаки брудні, так наче тварини вільно блукали з кілька день.

— Що це означає? — запитав Данкен, бліднучи й стривожено озираючись, мовби кущі й листя крили в собі якусь жахливу таємницю.

— Що наша дорога близько до кінця і що ми у ворожій країні, — відповів розвідник. — Якби на того негідника напирала погоня й панночки не годні були йти пішки, він міг би зняти з них скальпи. Але не чуючи ворогів за плечима й маючи такі добренні коні, він і волосини їм не зайняв. Я знаю, що у вас на думці, і це сором нам, білим, таке думати. Коли хто гадає собі, що хай навіть і мінг здатен заподіяти зло жінці, той не знає ані індіянської вдачі, ані законів лісу. Ні, ні. Я чув, що французькі індіяни забралися в ці гори полювати на лосів, і ми, очевидно, недалеко від їхнього табору. Та хоч би там як, коні є тут, а гуронів нема; отже пошукаймо, куди вони подалися.

Соколине Око й могікани тепер не в жарт взялися до роботи. Накреслили коло кількасот футів в обводі, і кожен узяв на себе ділянку. Пильні обстежини, одначе, нічого не дали. Відбитків було багато, але все такі, що не виходили поза цю місцину. Розвідник і його товариші ще раз обійшли круг стоянки, ступаючи слід у слід, і зібралися знов посередині, не більше знаючи, як і перше знали.

— Що за чортовиння! — вигукнув Соколине Око, побачивши розчаровані обличчя індіян. — Мусимо зійти вниз, сагаморе, до початку струмка, і дюйм по дюйму все перевірити. Оце щоб гурон похвалявся перед своїми, що його нога не полишає сліду! Та ввік такого не може бути!

Сам подавши приклад, розвідник з подвоєним завзяттям узявся до пошукувань. Ані листочка не полишили у спокої, кожну хмизину підіймали й кожного камінця, — бо ж відомо, що індіяни часто прикривають ними свої сліди, працюючи над цим страх як терпляче й ревно. Але нічого нового не відкрилося. Нарешті моторний Анкес перший скінчив свою пайку роботи, загатив землею струмок і відвів воду в інше річище. Тільки-но корито струмкове підсохло, він схилився над ним і почав гостро й допитливо приглядатись. Захоплений вигук сповістив про

успіх молодого вояка. Коли весь гурт з'юрмився навкруг, Анкес показав на відбиток мокасина у вогкому намулі.

— Хлопчина буде гордістю свого народу і терням у тілі гурона, — мовив Соколине Око, дивлячись на слід не з меншим захопленням, як котрий природознавець на мамутове ікло чи мастодонтове ребро. — Але це слід не індіянина. Занадто великий притиск на п'яту, і носаки квадратові, наче це якийсь французький танцюриста викидав коники перед земляками. Анкесе, збігай-но назад, зміряєш стопу співакову. Онде напроти тої скелі, під горою, чудовий її відбиток.

Коли юнак виконав доручення, розвідник і Чингачгук уважно перевірили слід. Розміри збіглися, і Соколине Око без вагань заявив, що це слід Девіда, котрий змушений був знову черевики змінити на мокасини.

— Тепер мені все ясно, так наче я на власні очі бачив хитрощі Лисові, — додав він. — Співакові таланти, головне, в горлянці та ногах, тож його й примусили йти першим, а самі ступали йому в сліди.

— Але, — скрикнув Данкен, — я не бачу слідів...

— Панночок, — перепинив його розвідник. — Цей шельмак знайшов спосіб якось нести їх, аби таким чином ошукати переслідувачів. Голову даю, що за кільканадцять ярдів ми побачимо сліди їхніх гарненьких ніжок!

Подорожани рушили тепер уздовж струмка, занепокоєно вдивляючись у відбитки ступнів. Потік скоро повернувся у своє русло, але лісовики, не спускаючи з ока його берегів, ішли все далі, певні, що слід лежить під водою. Трохи більш як за півмилі струмок обмивав підніжжя великої голої скелі. Тут усі зупинилися, щоб пересвідчитись, чи не вийшли з води гурони.

І добре зробили, бо меткий і спостережливий Анкес невдовзі нагледів відбиток ноги на мшині, куди необачно ступив котрийсь гурон. Ідучи в підказаному напрямкові, молодий могіканин заглибився в сусідні зарості і впав на слід такий свіжий та виразний, як і той, що був перед струмком. Ще один вигук юнака сповістив товаришів про відкриття і припинив їхні пошуки.

— Так, хитрість це чисто індіянська, — мовив розвідник, коли весь гурт зібрався біля сліду. — Тут і білий запевне дався б ошукати.

— То ми йдемо далі? — запитав Гейворд.

— Не так хутко, не так хутко. Дорогу свою ми знаємо, але не завадить уважно над усім поміркувати. Така моя думка, майоре. Тут усе ясне й певне, крім одного: як той негідник перепровадив жінок, не полишивши від них сліду в струмку. Навіть гурон занадто ґречний, щоб дозволити їхнім делікатним ніжкам ступити у воду.

— Але чи ось це не поможе нам у клопоті? — сказав Гейворд, указуючи на подобу якихось примітивних нош, зроблених з гілля і лозинами переплетених, що валялися неподалік, викинуті, очевидячки, за непотребою.

— А таки поможе! — врадувано скрикнув Соколине Око. — Шельмаки на хвилину дороги витратили цілі години фальшувань, аби лиш затерти за собою сліди. Що ж, я знаю: вони ладні й увесь день згаяти на таку марницю. Ось ми маємо три пари мокасинів і дві пари маленьких ніг. Ну й дивація, що людська істота може ходити на таких дрібненьких ніжках! Дай-но мені ременя, Анкесе, я зміряю довжину цієї ступні. Боже, таж вона не більша за дитячу, а проте панночки ж височенькі й поставні.

— Тендітні ніжки моїх дочок не витримають цих знегод, — озвався Манро, по-батьківському ніжно вдивляючись у легкі сліди своїх дітей. — Боюся, що знайдемо їх ледь притомними в цій пустелі.

— Цього можна не боятись, — відповів розвідник, звільна хитаючи головою. — їхня хода, як звідси видно, тверда и певна, хоч легка, а крок не широкий. Ось гляньте, п'ята ледве землі торкнулася, а онде темноволоса перестрибнула з кореня на корінь. Ні, ні, запевняю, що жодна з них не збирається непритомніти. Співак — це інша річ, з його сліду виразно знати, що він натрудив собі ногу й почав приставати. Оно він послизнувся, оце ступав широко й накульгував, а осьде знов-таки йшов наче в плетених лижвах. Отож-бо й є, що хто здається на своє горло, ногами не дуже владає.

Маючи ці незаперечні свідчення, бувалий лісовик з такою певністю й точністю визначав істину, немовби в живі очі бачив її народження. Підбадьорені запевненнями розвідника й заспокоєні його ясними й водночас простими доказами, подорожани нашвидкуруч підживились і подалися знов у дорогу.

Розвідник кинув погляд на призахідне сонце і так хутко рушив уперед, що Гейворд і Манро, який тримався досить бадьоро, мусили добре-таки напинатися, щоб не відстати. Простували вони видолинком, уже відомим читачеві, а що гурони тепер не силкувалися приховувати своїх слідів, то переслідники й не барилися дорогою у ваганнях. Одначе не минула ще й година, як Соколине Око помітно сповільнив ходу і, замість дивитися просто себе, почав тривожно розглядатись навколо, наче побоюючись небезпеки. Незабаром він зупинився зовсім і почекав на товаришів.

— Я нюхом чую гуронів, — мовив він до могікан. — Онде поза верхів'ям тих дерев видніє чисте небо. Ми заблизько підійшли до їхнього табору. Сагаморе, ти підеш праворуч, попід горою, а Анкес піде вздовж струмка ліворуч. Я ж подамся слідом. Коли б що сталося, гасло — тричі каркнути по-воронячому. Я бачив одного з цих птахів за всохлим дубом — це також свідчить, що ми біля табору.

Індіяни мовчки розійшлися кожен у свій бік, а Соколине Око з двома офіцерами обережно рушили далі вперед. Гейворд невдовзі підійшов

ближче до розвідника, ревно бажаючи чимшвидше завважити ворога, переслідуваного з такими зусиллями та завзяттям. Розвідник сказав йому скрастися на узлісся, де як звичайно росли густі чагарі, і зачекати там, доки він приглянеться до деяких підозрілих ознак по сусідству. Данкен так і зробив і незабаром опинився на місці, звідки йому відкрилася вкрай незвичайна картина.

На площі в багато акрів дерева було повалено, і лагідне світло літнього вечора падало на галявину, утворюючи прегарний контраст із сутінковими тонами лісу. Неподалік від Данкена потік розпливався в озерце, що покривало більшу частину низовини між горами. З басейну цього вода витікала водоспадом так рівномірно й тихо, що здавалось, наче це творіння рук людських, а не природи. Із сотню глиняних хижок стояло в березі, а декотрі то й з води виставали, мовби повіддю залляті. Їхні округлі дахи, які добре боронили від негоди, посвідчували, що в спорудження цих глинянок вкладено більше старанності й завбачливості, ніж прийнято в тубільців навіть щодо сталих їхніх осель, вже не кажучи про тимчасові, на разі ловів чи війни. Одне слово, ціле селище або містечко, хоч як його там назвати, було побудоване куди правильніш і охайніш, аніж білий чекав би від індіян. Але селище виглядало покинутим — принаймні Данкен так думав кілька хвилин. Нарешті йому видалось, що до нього рачки зближаються людські постаті, тягнучи за собою якесь важке і, либонь, грізне знаряддя. Цю мить декілька темних на вигляд голів вигулькнуло з жител і вся галява немов зароїлася дивними істотами; одначе вони так хутко шмигали від криївки до криївки, що годі було розглянути, які вони і що роблять. Занепокоєний цими підозрілими й незрозумілими рухами, Гейворд уже був хотів каркнути з-вороняча на знак тривоги, коли це його увагу привернув шурхіт листя недалеко.

Юнак здригнувся і несамохіть відступив кілька кроків, побачивши ярдів за сто якогось індіянина. Але враз же Данкен опанував себе і замість дати сигнал, що міг би стати фатальним для нього самого, завмер без руху й почав пильно стежити за поведінкою незнайомця.

За хвилину Гейворд переконався, що його не помічено. Тубілець і собі, здавалося, приглядався до низеньких хижок і таємничих рухів пожильців. Чудернацьки розмальоване обличчя незнайомого не давало змоги розрізнити його рис, хоч Данкенові воно уявлялося не так жорстоким, як сумовитим. Голова його, як звичайно, поголена, мала тільки на маківці жмут волосся, з якого звисало три-чотири збляклих пір'їни соколиного крила. Подертий перкалевий плащ покривав йому верхню половину тіла, а за штани правила звичайна сорочка з рукавами замість холош. Литки його були голі й дуже подряпані терням, зате на ступнях він мав добрі мокасини з оленячої шкіри. Загалом виглядів незнайомець убого й жалюгідно.

Данкен все ще не спускав з ока цю прояву, коли до нього тихо й обережно скрався розвідник.

— Бачте, ми таки біля їхнього селища чи табору, — прошепотів юнак. — А це один з дикунів у власній персоні. І, певне, перешкодить нам у дальшій дорозі.

Повівши очима за Данкеновим пальцем і побачивши незнайомця, Соколине Око здригнувся й опустив рушницю. Потім ще нижче схилив грізну цівку і витяг свою довгу шию, щоб пильніше придивитись.

— Гемон цей не з гуронів, — мовив розвідник, — і не з якогось канадського плем'я. Але, судячи з його одежі, він пограбував білого. Атож, Монкалм винишпорив усі ліси і зібрав собі добрячий гурт потолочі. Вам не видко, де він поклав свою рушницю чи лука?

— Він наче без зброї, та й лихих замірів, здається, не має. Якщо він не подасть гасла своїм товаришам, що онде снуються над водою, нам його нічого боятись.

Розвідник обернувся до Гейворда і глянув на нього в неприхованому подиві. А тоді, широко розкривши рота, засміявся щиро й нестримно, хоч, своїм звичаєм, нечутно, навчений тривалим спілкуванням з небезпеками.

— "Товаришам над водою!" — повторив він і додав — Оце вона, ваша шкільна наука! Але цей негідник має довгі ноги, і йому не можна довіряти. Не спускайте з нього рушниці, поки я підповзу з-за кущів і візьму його живцем. Тільки в жодному разі не стріляйте!

Розвідник уже майже пірнув у хащі, коли Гейворд постримав його рукою і запитав:

— А якщо ви будете в небезпеці, можу я стріляти?

Соколине Око дивився на нього хвильку, наче не певен, як сприймати це запитання, а потім кивнув головою і відповів, усе ще сміючись безгучно:

— Хоч за цілу чоту, майоре.

Наступну мить густе листя вже сховало його. Данкен у гарячковій нетерплячці чекав кілька хвилин, аж поки знов побачив розвідника. Той плазом скрадався ззаду до індіянина, сам завдяки своїй одежі ледь помітний при землі. За кілька ярдів від заміреного свого бранця він повільно й тихо звівся на ноги. У цей момент щось там голосно заляпало по воді, і Данкен одвів туди погляд саме вчасно, щоб побачити, як із сотню темних постатей разом шубовснуло в озеро, сколотивши воду. Затиснувши рушницю, Гейворд знов подивився на індіянина, що стояв неподалік. Той начебто й далі нічого не підозрював — витягти шию, він з якоюсь дурнячою цікавістю втупився на метушню в озері. Тим часом простягнена вперед рука розвідника була вже над ним. Але нараз вона відсмикнулася, і власника її знов посів нестримний і безгучний сміх. Коли ці веселощі Соколиного Ока перейшлися, він, замість здушити свою жертву за горлянку, плеснув її по плечі й згукнув уголос:

— Що це, приятелю? Збираєшся бобрів псалмам учити?

— Еге ж, — була готова відповідь. — Творець, що так щедро вділив їм талантів, либонь, не пошкодував для них і голосу, щоб могли вони піднести йому хвалу.

РОЗДІЛ XXII

Основа. То всі ми тут зійшлися?

Айва. Всі як один. І місце ось чудове

На нашу пробу.

В. Шекспір, "Сон літньої ночі"

Читачеві легше собі уявити, аніж нам змалювати, подив Гейвордів. Причаєні індіяни раптом перекинулись на чотириногих звірят, озеро — на бобриний став, водоспад — на греблю, споруджену цими працьовитими й кмітливими істотами, а гаданий ворог — на випробуваного друга, Девіда Гемета, псалміста. Присутність останнього розбурхала стільки несподіваних надій стосовно долі обох сестер, що юнак, не задумуючись, вихопився із засідки й хутко приєднався до двох головних учасників цієї сцени.

Розвідник не зразу вгамував свої веселощі.

Без ніякої ґречності він твердою рукою крутонув сухорлявого Гемета в один бік і в другий, кілька разів при тім зазначивши, що вбрання псалмістове робить честь гуронам. По цьому він так міцно стис руку Девідові, аж у того сльози виступили, і побажав йому успіху в новій ролі.

— Це ж ти лагодився до співу перед бобрами, авжеж? — мовив він. — А що, ці гемонята вже трохи розуміються на співочому реместві, бо такт хвостами не зле вибивають, як ти тільки-но чув. І вчасно це вони вчинили, а то б мій "оленебій" завдав би їм першої ноти. Знав я людей, що хоч уміли читати й писати, дурніші були за старого досвідченого бобра. Ллє щодо репету, то ці звірята зроду німі. А як тобі подобається отака пісенька?

Почувши проразливий каркіт, Девід аж затулив свої чутливі вуха, а Гейворд, дарма що знав про умовлене гасло, мимоволі зиркнув угору, шукаючи очима птаха.

— Бачиш? — провадив, сміючись, розвідник, показавши на решту товариства, що поспішалися на поклик. — Оця музика чогось варта — вона дає мені до помочі дві добрі рушниці, вже не кажучи про ножі й томагавки. Але, бачиться, ти цілий і здоровий. Тож розкажи нам, що сталося з панночками.

— Вони в полоні у поганина, — відповів Девід. — І хоч душею вони змучені, тіло їхнє в безпеці.

— Обидві? — ледве спромігся на слово Гейворд.

— Еге ж. Правда, дорога наша була тяжка і харч убогий, але нарікати можемо лиш на те, що насилувано нам почуття, проти волі завівши нас у чужу землю.

— Хай бог тебе благословить за ці слова! — вигукнув, увесь тремтячи, Манро. — То мої дитятка повернуться до мене такі ж чисті й невинні, як і пішли!

— Хтозна, чи їх визволення близьке, — непевно відказав Девід. — Старшого цих дикунів немов злий дух посів, і тільки Всевишній може його

збороти. Я пробував на нього впливати й удень і вночі, але ні спів, ні голос не порушують йому душу.

— А де той негідник? — гостро перебив його розвідник.

— Сьогодні він полює на лосів з молодими вояками, а завтра, я чув, вони заглибляться далі в ліси, ближче до кордону Канади. Старшу дівчину відправлено до сусіднього племені, он поза тою шпичастою скелею, а молодша під опікою гуронських жінок. Оселі їхні несповна дві милі звідси, на рівнині, де вогонь працював за сокиру, готуючи для них місце.

— Еліс, моя мила Еліс, — пробурмотів Гейворд. — Навіть сестри, останньої своєї підтримки, вона вже не має.

— Еге ж. Але оскільки молитва й вдячний спів можуть утішити засмучену душу, вона не страждає.

— То вона ще тішиться музикою?

— Тільки поважною та врочистою. Хоч мушу визнати, що, попри всі мої зусилля, дівчина більше плаче, ніж сміється. В такі моменти я не набиваюсь із священним співом. Але часто бувають у нас хвилини душевного заспокоєння, і наші голоси згідно підносяться в солодкому співі, вражаючи слух дикунам.

— А чом тобі дозволяють так вільно розгулювати?

Девід набрав вигляду смиренної покори і скромно відповів:

— Такому вбогому хробакові, як я, нічим похвалитись. Духовні співи втратили були силу в тому кривавому бойовиську, через яке ми перейшли. Але тепер вони її відновили, і то навіть над душами погані. Оце тим-то я й можу ходити собі, де хочу.

Соколине Око засміявся і значливо постукав себе по чолу, в такий спосіб задовільніше пояснивши цю незвичну поблажливість тубільців.

— Індіяни ніколи не кривдять причинних, — сказав він. — Та чому ж тоді, маючи перед собою відкриту дорогу, не пішов ти назад своїм слідом, либонь що виднішим за білчин слід, аби принести звістку до Едварда?

Розвідник, виходячи зі своєї несхильної вдачі, вимагав від Девіда просто неможливого вчинку. Одначе псалміст, анітрохи не втративши лагідності, відказав покірно:

— Повернутись до християнського світу — це була б радість для моєї душі. Але що ці слабкі істоти віддано мені під опіку, то я радше пішов би за ними хоч і до єзуїтських ідолопоклонців, аніж би покинув їх у полоні й журбі.

Не вельми врозумлива була кучерявиста мова Девіда, зате щирий і певний погляд його та гаряча барва на обличчі не полишали місця сумнівам. Анкес підступив ближче й зичливо глянув на нього, а його батько висловив своє схвалення звичним коротким вигуком. Розвідник же промовив, простягуючи псалмістові його сопілку:

— На, приятелю. Думав я розпалити вогонь твоєю пищавкою, але коли вже ти її так цінуєш, візьми собі й дудни, скільки влізе.

Гемет схопив сопілку з такою радістю, на яку тільки міг спромогтися, не порушивши поважності, відповідної до свого покликання. Перевіривши кілька разів на свій голос чинність інструмента й упевнившись, що нічого з ним не сталося, він цілком виразно налагодився виконати кілька строф з відомої вже нам книжечки.

Гейворд, однак, поспішився урвати його побожне готування, розпитуючи далі про умови, в яких перебувають бранки, і робив це тепер

детальніше, аніж спочатку, коли був занадто схвильований. Девід, хоч і поглядав тужливо на свій скарб, мусив, проте, відповідати, а надто ще коли до розмови пристав і батько дівчат. Час від часу принагідне запитання вставляв і розвідник. Таким оце чином, незважаючи на часті перерви, коли до голосу погрозливо пробивався віднайдений інструмент, переслідувачі роздобулися на чимало важливих даних, що могли стати їм у пригоді при визволенні сестер, — справді неабияк важкій.

Розповідь Девідова була проста й не багата на факти.

Магуа перечекав на горі до слушної години на відступ, а тоді зійшов у діл і рушив уздовж західного берега Горікену, прямуючи на Канаду. Хитрий гурон, добре обізнаний на стежках, знав і те, що близька погоня їм не загрожує, отож просувалися вони поволі й не дуже втомлюючись. Із щирої мови Девіда виявилося, що його самого радше просто терпіли, ніж потребували, бо навіть Магуа і той не був цілком вільний від звичної в тубільців пошани до людей, пойнятих Великим Духом. Вночі вони особливо гляділи бранок — і щоб уберегти їх від вогкості, і щоб унеможливити їм втечу. Біля струмка коні пустили самопасом і, дарма що позаду була далека дорога, спробували затерти за собою всі можливі сліди, як то ми вже знаємо.

Прибувши до табору, Магуа, згідно з тубільною традицією, роз'єднав полонянок. Кору він відіслав до племені, яке тим часом оселилося в сусідній долині. Що це було за плем'я і як звалося, Девід, занадто мало обізнаний з історією та звичаями індіян, не міг сказати. Він тільки знав, що це плем'я не брало участі в останньому поході на форт Вільям-Генрі, що воно належало до союзників Монкалма, як і гурони, та підтримувало дружні, хоч і дещо обережні стосунки з цим войовничим і диким плем'ям.

Могікани й Соколине Око слухали цю уривчасту й трохи безладну розповідь, дедалі більше зацікавлюючись. Коли Девід саме намагався змалювати побут того плем'я, де перебувала Кора, розвідник його урвав:

— Ти бачив у них ножі? Якого вони виробу, англійського чи французького?

— Думки мої не сходили до такої марноти, а більше спрямовані були на те, щоб утішити бранок.

— Може, настане час, коли ніж дикунів не здаватиметься тобі марнотою, не вартою уваги, — відказав розвідник, не криючи зневаги до тупості співака. — А чи було вже в них свято врожаю? Або які тотеми в цього плем'я?

— Врожай вони святкували не раз, бо хлібного зерна в них подостатком, а зварене і молоком, воно приємне на смак і потравне для шлунка. Щодо тотема, то я не знаю, що це таке. Але коли це причетне до індіянської музики, то шкода й мови. Вони ніколи не співають гуртом молитов і належать до найтемніших ідолопоклонців.

— Це вже неправда. Навіть мінги і ті славлять великого бога. Нікчемна це вигадка білих, — на сором наш, я мушу визнати, — ніби індіянський вояк поклоняється рукотворним божкам. Щоправда, вони намагаються замирити злого духа, але хто ж би так не чинив, маючи нездоланного ворога? Зате ласки й допомоги вони просять тільки у Великою й Доброго Духа.

— Можливо, — сказав Девід. — Але я бачив у них дивні, химерно розмальовані образи, до яких вони ставляться з особливою шаною і повагою. А один образ — то й зовсім щось відворотне й гидомирне.

— Це змій? — хутко спитав розвідник.

— Та щось таке. Воно скидається на бридку плазучу черепаху.

— Гу! — в один голос промовили обидва заслухані могікани, а розвідник похитав головою з виглядом людини, що зробила важливе, хоч

не дуже приємне відкриття. Тоді впав у слово старий могіканин. Він говорив по-делаварському, але так спокійно й поважно, що прикував до себе увагу й тих, хто не розумів його мови. Жести його були проречисті, а деколи й жваві. Раз він підніс руку вгору, а коли її опускав, поли його легкого плаща розійшлися, і він приклав пальця до грудей, наче підкреслюючи свої слова. Данкенів погляд ковзнув за цим рухом і помітив на смаглявих грудях старого ватага чудово намальовані блакитною фарбою обриси черепахи. В пам'яті Гейвордовій спливло те, що колись він чув за дику ворожнечу, яка порізнила великі делаварські племена, і йому скортіло запитати про це. Але бажання його випередив розвідник, що одвернувся від свого червоношкірого друга й сказав:

— Ми довідались про таке, що може і на добро й на лихо нам вийти, як уже небо вволить. — Адже наш сагамор — не тільки шляхетної крові делавар, а й великий вождь Черепах. Із слів співака ясно, що серед тих людей, про яких він нам розповідає, чимало делаварів. А коли б він менше сурмив своїм горлом і бодай половину того часу віддав на обачливе розпитування, ми б уже знали, скільки в них вояків. Одне слово, перед нами небезпечна стежка, бо друг, що перестав бути другом, часто грізніший за явного ворога.

— Я не зовсім розумію... — сказав Данкен.

— Це давня й сумна історія, і не дуже приємно мені її згадувати, бо таки щира правда, що найбільше лиха тут спричинили люди з білою шкірою. І скінчилося все тим, що брат пішов на брата з томагавком у руці, а міиги й делавари опинились на одній стежці.

— Отже, ви гадаєте, що Кора серед парості цього племені?

Розвідник лише притакнув головою, наче хотів уникнути дальшої розмови на цю болісну тему. Нетерплячий Данкен поквапився висунути кілька відчайдушних планів визволення сестер. Манро, здавалося, позбувся вже своєї байдужості і вислуховував шалені юнакові проекти з

шанобою, що ніяк не личила його поважному вікові й сивині. Натомість розвідник, давши запалові закоханого трохи охолонути, знайшов спосіб переконати його, що не можна так легковажно ставитись до справи, яка потребує великої витримки й мужності.

— Добре було б, — додав він, — співакові повернутись до індіян і повідомити панночок, що ми вже недалеко. В разі потреби ми можемо викликати його умовним гаслом. Приятелю, ти розрізниш каркіт ворона від посвисту дремлюги?

— Це приємна пташинка, дремлюга, — відповів Девід, — і співає так ніжно й меланхолійно. Тільки такт зашвидкий і зле виміряний.

— Ну, то коли тобі подобається її спів, хай він буде нашим гаслом. Отже пам'ятай, коли почуєш його тричі, приходь до кущів, звідки він долинув…

— Стривайте! — втрутився Гейворд. — Я піду з ним.

— Ви? — скрикнув вражено Соколине Око. — Вам що, схід сонця набридло бачити?

— Девід — живий доказ, що гурони вміють бути милосердні.

— Атож, але в Девіда горлянка працює, наче він не сповна розуму.

— Я також можу вдати — божевільного, дурня, героя, будь-кого, аби лиш урятувати ту, що я кохаю. Не противтеся мені, я вже вирішив!

Соколине Око хвильку дивився на юнака в безмовному подиві. Але Данкен, що досі з поваги до знань і досвіду розвідника в усьому його слухався, тепер прибрав вигляду зверхника, волі якого важко опиратись. Помахом руки він відкинув усякі можливі заперечення і тоді, вже стриманіше, повів далі:

— Ви вмієте замаскувати людину. То змініть мене, розмалюйте, коли хочете. Зробіть з мене... хоч би й блазня!

— Я так гадаю, що кого яким створила рука всемогутнього, таким він і має бути, — пробурмотів незадоволено розвідник. — Та й коли ви посилаєте загони в бій, чи не вважаєте за потрібне перше дати їм до відома розташування власних сил, аби вони знали, коли й де. шукати друга?..

— Послухайте, — перебив його Данкен, — вірний товариш наших бранок каже, що ці індіяни з двох різних племен, а то й народів. Одні вам здаються делаварами, і в них та, що ви звете "темноволосою". А друга, молодша, безумовно, в наших запеклих ворогів — гуронів. Її визволити — це мій обов'язок. Поки ви разом із своїми друзями домовлятиметесь, щоб індіяни видали вам старшу, я спробую визволити молодшу або накладу життям.

Мужнім запалом іскрились Гейвордові очі, і вся його постава не могла не викликати поваги. Соколине Око, дарма що добре знався на хитрощах індіян і бачив усю небезпечність заміру молодого офіцера, не знав, як його стримати. А можливо, щось у цьому заході відповідало його власній сміливій вдачі та замилуванню в пригодах: замилування це зростало в ньому разом з досвідом, так що врешті без ризику й небезпеки він уже не відчував повноти життя. В усякому разі, настрій розвідника враз пересівся, і він почав навіть допомагати майорові в здійсненні його плану.

— Гаразд, — мовив він, добродушно усміхаючись. — Коли олень хоче до води, хай іде попереду, а не ззаду. Чингачгук має силу всілякої фарби. Сідайте он на колоді, і щоб я світа сонця не бачив, коли він хутко не зробить з вас першорядного блазня, як ви собі хочете!

Данкен пристав на цю раду, і могіканин, що уважно слухав їхню розмову, залюбки взявся до діла. Добре знаючись на всіх тонкощах цього тубільного ремества, він вправно і швидко покрив тіло юнакове

химерними візерунками, причому кожної лінії, що промовляла б за приховану ворожість, старанно уникалося, а натомість підкреслено було всі образи, які посвідчували дружні наміри їхнього носія, його товариську й веселу вдачу. Коротше кажучи, блазнівська маска заступила всі ознаки вояка. Таке характерство не дивина була для індіян; а що Данкен до того ще й перебрався в іншу одіж, то при його знанні французької мови він любісінько міг виставити себе за штукаря з Тайкондероги, який блукає поміж союзних і дружніх племен.

Коли юнак був достатньо розмальований, розвідник уділив йому ще кілька добрих порад, погодив сигнали та призначив місце зустрічі в разі обопільного успіху. Прощання молодого офіцера з Манро було сумовитіше, дарма що розлуку прибитий горем полковник сприйняв — усупереч до своєї палкої та щирої натури — якось байдужно. Розвідник одвів Гсйворда вбік і сказав, що має намір залишити старого ветерана в безпечному місці під опікою Чингачгука, а сам з Анкесом подасться на розвідини до гаданих делаварів. Висловивши ще раз свої поради й застороги, він так урочисто й тепло попрощався з Данкеном, то той був глибоко зворушений.

— І хай господь вам допоможе! — закінчив розвідник. — Мені подобається ваша завзятість, бо це дар молодості, котрий особливо личить тому, в кого гаряча кров і мужнє серце. Але вважте на слова людини, яка добре знає, що каже. Щоб перейти хитрістю мінга або перевершити відвагою, вам доведеться проявити всю свою мужність і більше розуму, аніж книжки дають. Хай вам господь допоможе! А якщо гурони знімуть із вас скальпа, покладіться на того, хто має за плечима двох добрих вояків: за кожну волосину вони заплатять одним життям.

Данкен палко потис руку цьому достойному й незламному товаришеві, ще раз доручив старого ветерана його піклуванню і, побажавши всім успіху, кивнув Девідові рушати. Соколине Око хвилину з неприхованим захопленням дивився услід мужньому й енергійному юнакові, а тоді в непевності похитав головою, обернувся й повів решту гурту вглиб лісу.

Шлях Данкена й Девіда провадив через бобрину галявину, понад берегом ставка. Лишень тепер, опинившись сам на сам із своїм простакуватим товаришем, таким малопомічним у скрутний момент, вперше відчув молодий офіцер труднощі свого завдання. У присмерку довколишній суворий краєвид став ще понуріший. Чимось зловісним відгонила навіть тиша бобриних хижок, де всередині, як він знав, вирувало життя. Коли він дивився на ці гідні подиву будівлі й завважував надзвичайну обережність їхніх мудрих мешканців, йому спало на думку, що звірята на цій незайманщині мають інстинкт, трохи не впо-рівень до людського розуму. І Данкен подумав з тривогою, на яку нерівну боротьбу зважився він так необачливо. Тоді йому сплив у пам'яті образ Еліс, її горе, небезпечність її становища — і його власні страхи було забуто. Підбадьоривши Девіда, він рушив далі легкою і швидкою ходою заповзятливої юності.

Обігнувши ставок, вони відійшли від води й почали підійматись на невелике узвишшя. За півгодини дороги перед ними розкинулась інша галявина, з усіх ознак — також належна бобрам, але яку ці кмітливі звірята чомусь покинули, перебравшись, певне, у вигіднішу місцину. Перше ніж вийти на узлісся, Данкен завагався на мить — річ цілком природна для людини, яка збирається на силі, щоб з головою кинутись у небезпечну справу. Заразом ця коротка зупинка дала йому змогу поспіхом розглянутись.

По другий бік галявини, поблизу струмка, що спадав із скель, він помітив понад півсотні хижок, абияк зліплених з колоддя й хмизу всуміш із землею. Стояли вони де прийдеться, і так мало було у вигляді їхньому охайності та краси, що Данкен, тільки-но бачивши чепурненьке бобрине селище, вже почав сподіватись нової несподіванки, ще більш разючої. Це сподівання тільки посилилось, коли в непевних сутінках він розгледів, як перед хижками зо двадцять-тридцять постатей то виринало з високої трави, а то западало в неї, наче зариваючись у землю. Ці миготливі образи скорше скидались на темних привидів чи упирів, аніж на живих істот з м'яса й крові. На мить вихоплювалось якесь високе голе і творіння, дико розмахувало руками в повітрі і зникало, потім воно

винурювалось деінде, або ж на його місці виростало інше, не менш таємниче. Девід, постерігши, що Данкен зупинився, простежив за його поглядом і мовив, наче вгадуючи Гейвордові думки:

— Багато родючої землі лежить тут облогом. І я можу без хвастощів сказати, що хоч недовго перебуваю між цих поган, а вже чимало доброго насіння посіяв понад дорогою.

— Цим племенам влови любіші за будь-яку іншу працю, — не зовсім улад відказав Данкен, усе ще дивлячись на ті чудні прояви.

— Побожний спів — це не праця, а радість для душі. Але, на жаль, тутешні хлопці занедбують свої таланти. Рідко спобігав я молодь, щоб така була обдарована співати псалми, а проте вони як ніхто легковажать цей свій хист. Три вечори перебув я тут, тричі збирав хлоп'ят заспівати гуртом благочестивої пісні, і щоразу вони відповідали мені виттям і вереском, що аж кров мені морозило!

— Про кого ви говорите?

— Та про тих бісенят, що онде марнують дорогий час на різні дурні вихиляси. Цей бідолашний люд зовсім не знає пожиточного впливу покари. У країні беріз ніде не побачиш різки, тож і не дивно, що благословенний дар божий розтринькується тут на такі крики.

Девід затулив собі вуха, щоб не чути пронизливого хлоп'ячого вереску з лісу, а Данкен, скрививши губи в насміх над своїм забобонним страхом, твердо промовив:

— Ходім далі.

Псалміст скорився, і вони обоє попрямували до "наметів філістимлян", як часом висловлювався про індіян Девід.

РОЗДІЛ XXIII

Адже ж лишень шляхетній дичині

Є привілей у нашій стороні:

Так, оленя полюючи, слід знати,

Коли, та як, та де його стріляти…

Проте всім байдуже, коли та де

Лис капосний до пастки попаде.

В. Скотт, "Озерна діва"

На відміну від білих, індіяни не мають звичаю охороняти свої селища. Добре ознайомлені з різними лісовими прикметами, вони заздалегідь прочувають будь-яку небезпеку, вже не кажучи про те, що ворогові доводиться долати майже непрохідні стежки. Але коли вже цей ворог якось там спромігся обійти пильність розвідників, то він навряд чи спіткає вартових поблизу селища. До того ж усі. союзні з французами індіяни чудово знали про недавню поразку англійців і не чекали нападу ворожих племен, підлеглих британській короні.

Отож коли Данкен і Девід опинились між дітлашні, то поява їхня була зовсім несподівана. Але тільки хлопці їх помітили, як знявся різкий застережний крик, і вся ватага в одну мить, наче дивом яким, зникла з очей. Голі смагляві тіла, сплащені при землі, так добре о цій порі зливалися з прив'ялою травою довкола, що спершу здалося, немов і справді їх земля поглинула. І лиш як Данкен пильніше приглянувся, він завважив, що звідусіль у них втоплено темні, жваві й нишпористі очі.

Це допитливе вдивляння аж ніяк не підбадьорило молодого офіцера, нагадавши йому про наступний іспит, цим разом уже перед дорослими індіянами. У нього навіть промайнула думка відступити. Але вагатись було вже запізно. На дитячий крик з найближчої хатини вийшло яких десятеро вояків і стало при вході похмурим настороженим гуртом, поважно чекаючи наближення чужинців.

Девід, певною мірою вже принатурений, анітрохи не знітився таким видовищем і спокійно прямував саме до тієї будівлі. Була це найголовніша хатина в селищі, дарма що недбало зліплена з кори та гілля: тут проваджено ради й збори племені. Тільки на превелику силу спромігся Данкен не зрадити свого хвилювання, коли проходив попри скупчених на порозі кремезних індіян. Проте він знав, що життя його залежить від самовладання, тож і поклався на обачливість свого товариша, ступаючи слідом за ним і намагаючись тим часом зібратися з думками. Кров застигла йому в жилах, коли він опинився лице в лице перед своїми лютими й немилосердними ворогами, — але він опанував себе настільки, що на позір зовсім незворушно пройшов усередину хатини. За прикладом розважливого Гемета, молодий офіцер видобув з купи в кутку хатини в'язку запашного хмизу й мовчки сів на ній.

Скоро несподіваний гість увійшов, вояки з порога повернулися до хатини й розташувались побіля нього, налагодившись терпляче ждати, поки гідність чужинцева дозволить йому заговорити. Ще більше індіян стояло, прихилившись до стовпів, що підтримували вутлу халупчину, а троє-четверо найстарших і найвизначніших ватагів посідало просто на землі трохи попереду.

Хатину освітлював запалений смолоскип, червоним колихким пломенем перекидаючись із обличчя на обличчя, з постаті на постать. Данкен скористався цим світлом, щоб з вигляду господарів угадати, якого він має сподіватись прийому. Але проникливість його виявилась нездалою супроти прибраної незворушності гуронів. Ватаги ледве чи хоч раз глянули на нього, а все втуплені були в землю, маючи такий вираз на обличчі, що легко дався б витлумачити і як повагу, і як недовіру. Ті, хто

стояв у тіні, були менш стримані. Данкен скоро відчув на собі їхні допитливі й крадьковиті погляди, що перебігали по всій його постаті, не полишаючи поза увагою ані риски на обличчі, ані найменшого поруху, ані смужки пофарбування, ані крою одежі.

Нарешті один індіянин — трохи вже посивілий, але тілом ще дужий, саме о мужній порі — вийшов із темного кутка, де він був чи не задля того, щоб краще роздивитись, і звернувся до прибульця. Говорив він мовою вайандотів, або гуронів, — отже Гейворд його не розумів, хоча з жестів ясно було, що слова індіянина скорше привітні, аніж ворожі. Данкен похитав головою і помахом руки дав зрозуміти, що він не годен відповісти.

— Хіба ніхто з братів моїх не знає по-французькому чи по-англійському? — запитав він французькою мовою, перебігаючи очима по обличчях індіян і сподіваючись, що хтось йому притакне головою.

Кілька вояків обернулось на звук його голосу, а проте жоден не відповів.

— Мені прикро було б дізнатись, що ніхто і цього мудрого й хороброго народу не розуміє мови, якою Великий Монарх промовляє до дітей своїх, — повільно й чітко вів далі Данкен, вживаючи найпростіших французьких слів. — Йому боліло б серце, якби він знав, що червоношкірі вояки так мало його поважають.

Запала тривала й ваговита мовчанка — пі найменший порух, ані блиск очей не виказували враження від цих слів. Данкен, знаючи, що його господарі мовчання мають за чесноту, радий був перепочинкові, щоб зібратися з думками. Врешті той самий вояк, що вже звертався до прибульця, сухо запитав його канадсько-французькою говіркою:

— Чи наш Великий Батько, промовляючи до свого народу, вживає мови гуронів?

— Для нього немає різниці між його дітьми, чи то червоношкірі вони, чорні чи білі, — ухильно відповів Данкен. — Але найбільше йому любі хоробрі гурони.

— А що скаже він, — спитав завбачливо ватаг, — коли гінці перелічать йому всі ті скальпи, які ще п'ять ночей тому були на головах англійців?

— Англійці його вороги, — мовив Данкен, мимохіть здригнувшись, — тим-то він, звісна річ, скаже: "Це добре. Мої гурони дуже відважні".

— Наш канадський батько думає інакше. Замість дивитись уперед і нагородити своїх індіян, він оглядається назад. Він бачить мертвих англійців, але не гуронів. Що ж бо це означає?

— Такий великий ватаг, як він, має думок більше, ніж слів. Він пильнує, щоб ніякий ворог не йшов його слідом.

— Човен загиблого вояка не попливе Горікеном, — похмуро відказав дикун. — Вуха його відкриті для делаварів, які нам не друзі, і вони наповнюють їх брехнею.

— Цього не може бути. Ось послухай лишень: я знаюся на хворобах, і він послав мене до своїх дітей, червоношкірих гуронів з-над великих озер, розпитати, чи хто з них не заслаб.

Тепер знов запала мовчанка, і погляд кожного звернувся на Гейворда, мовби для того, щоб упевнитись, чи не брехливі його слова. І такі ті погляди проникливі були й гострі, що в Данкена аж душа завмерла. Але, на щастя, той самий індіянин приніс йому полегкість, холодно запитавши:

— Хіба ж мудрі люди з Канади розмальовують собі шкіру? Ми-бо чули, як вони похваляються, що обличчя в них бліде.

— Коли індіянський ватаг приходить до своїх білих батьків, — відмовив Данкен незворушним тоном, — він скидає свою одежу з буйволячої шкури і вдягає сорочку, йому подаровану. Мої брати розмалювали мене, і я ношу цей малюнок.

Схвальний шепіт був відповіддю на ці підхлібні для індіян слова. Той самий літній ватаг жестом виявив свою зичливість прибульцеві, і більшість його товаришів пішли за цим прикладом: простягували вперед руку й видавали короткий вигук схвалення. Данкен передихнув вільніше, гадаючи, що найгірше Його випробування вже позаду. А оскільки Він устиг наготувати просту й правдоподібну історійку, щоб підперти свою вигадку, його надії на успіх ще й скріпилися.

По хвилі перерви, наче потрібної, щоб розважити належну відповідь гостеві, підвівся інший вояк і налаштувався промовляти. Він уже розтуляв. уста, коли нараз якийсь глухни, острашливий звук почувся з лісу, і зараз же за ним гострий пронизливий крик, що, дедалі наростаючи, все більше скидався на довге й жалібне вовче виття. Вражений несподіванкою і жахом, Данкен скочив на ноги, забувши про все, крім цього моторошного крику. Ту ж мить усі вояки поспішилися надвір, і повітря сповнилось неймовірним галасом, що майже покрив ті страшні звуки з-під склепіння лісу. Не мігши далі стримуватись, Гейворд і собі вихопився з хатини і опинивсь посеред безладного тлуму, де зібралося чи не все живе з цілого селища — чоловіки, жінки й діти, старі й молоді, хворі й здорові. Одні щось кричали, інші в шаленій радості плескали руками, і кожне виявляло свою дику втіху з якоїсь незвичайної пригоди. Гейворд, попервах ошелешений цим гамором, з перебігу подальших подій скоро зрозумів, у чому справа.

Небо ще було досить ясне, і крізь просвіт-лини поміж дерев добре видніли стежки, що впадали в гущину лісу. На одній із цих стежок вигулькнула з лісових заростів вервечка індіян, яка повільно зближалася до селища. Індіянин, котрий ішов попереду, ніс коротку жердину, що на ній, як згодом виявилось, висіло кілька скальпів. Ті моторошні крики, що чув Данкен, були, як не без підстав називають їх білі, "окликом смерті":

кожен-бо звістував племені смерть одного ворога. Гейворд трохи розумівся на звичаю індіян, і, знаючи тепер, що його розмову з господарями перебив несподіваний поворот переможного загону, він навіть утішився, що увага з нього перекинеться в інший бік.

За яких кількасот футів від осель загін зупинився. Водночас завмерли і жалібні та моторошні крики, що виявляли зарівно як скорботу по загиблих, так і радість переможців. Один з вояків щось уголос прокричав, — здавалося, зовсім і не страшне, але зрозуміле не більше, ніж попередній разючий вереск. Одначе гурони сприйняли цю новину з просто несказанним запалом. Ввесь табір умить перетворився на арену неймовірної метушні й галасу. Вояки повидобували свої ножі і, розмахуючи ними, поставали у дві шереги, що простяглися від новоприбулих аж до хатин. Жінки похапали палиці, сокири, яка там зброя нагодилась, і побігли щодуху, щоб і собі взяти участь у жорстокій забаві. Навіть діти й ті не пасли задніх: хлопчаки, що заледве зброю в руках тримали, витягали томагавки батькам із-за пояса і вкрадалися в шереги, вміло наслідуючи дикунські звичаї старших.

На галявині де-не-де лежали великі купи хмизу, і якась заповзята стара жінка підпалювала їх, аби освітити всю сцену. Розбуявши, вогонь притлумив сутінкове вже денне світло і падав усім речам чіткіших і водночас потворніших обрисів. Галявина, обмережана рядами високих і темних сосен, становила тепер незабутню картину. Новоприбулі вояки стояли в глибині її, а дещо попереду були двоє чоловіків, як видко, головні учасники майбутнього видовища. Вогонь палахкотів не досить сильно, аби виявити їхні риси, проте і так можна суло переконатись, що ведуться вони обоє зовсім по-різному. Тоді як один стояв твердо й випростувано, готовий героїчно зустріти свою останню хвилину, другий похилив голову, наче скутий страхом чи пригноблений соромом. Шляхетний Данкен відчув у душі захоплення першим і жаль до нього, хоч, звісно, не мав змоги виявити ці свої почуття. Він пильно приглядався до кожного його найменшого поруху і, озираючи цю зграбну й стрункy статуру, силкувався переконати себе, що коли взагалі людині мужнього серця дано вийти цілою з суворої випроби смертельного бігу, то цей

молодий бранець може мати надію. Гейворд несамохіть присунувся ближче до темної шереги гуронів і аж подих затамував від хвилювання. Цю мить дано було сигнал, і вибух неймовірних криків, куди дужчих за попередні, розтяв тишу. Погноблений бранець не рухнувся навіть з місця, тоді як другий при першому ж скрикові порвався бігти, жвавий і прудкий, мов олень. Але замість того, щоб кинутись між дві ворожі лави, як то сподівалося, він тільки ступив у цей небезпечний прохід, і не встигли йому й одного удару завдати, як він уже крутнувся і, перескочивши через голови дітей, опинився по зовнішній бік грізних гуронських рядів. На цей його викрут сотня голосів відповіла прокляттям, і все збуджене тьмище розсипалось довкіл у дикій погоні за бранцем.

З десяток запалених куп хмиззя понурим блиском освітлювали місцевість, що виглядала на якусь химерну надприродну картину, де злостиві демони відправляють криваві й нечестиві обряди. Ті, хто був край галявини, скидались на примар, що миготіли перед очима, розтинаючи повітря шаленими й безглуздими жестами, а в тих, хто пробігав у повному світлі багать, на розпалених обличчях видимо виступали дикі пристрасті.

Легко зрозуміти, що це з'юрмище мстивих ворогів не давало втікачеві змоги навіть передихнути. Одну мить здавалося, що він зможе добитись до лісу, але його випередив вояцький загін і погнав назад, у саме осереддя безжальних переслідувачів. Вертнувшись, наче зацькований олень, він стрілою перемахнув через стовп лизучого полум'я, неушкоджений продерся крізь натовп і опинився по другий бік галявини. Але й тут перетяли йому дорогу вороги, кілька старших і хитріших гуронів. По цьому ще раз він спробував пробитися крізь тичбу людську, мовби шукаючи рятунку в її засліпленості гнівом. А тоді надійшла хвилина, коли Данкен подумав, що мужній завзятець таки загинув.

Не видко нічого було, крім темної плетениці людських тіл, безладно перемішаних. Із тої мішанки виринали то руки, то лискучі ножі, то грізні палиці, але удари явно завдавалося наосліп. Пронизливий жіночий вереск та люті викрики вояків посилювали жаске враження. Вряди-годи

Данкен застерігав поглядом струнку постать, яка вихоплювалась у розпачливому стрибку, і йому хотілося вірити, що бранцеві ще не забракло на силі. Раптом юрба відпружилась і підступила назад, ближче до Гейворда. Жінок та дітей попереду позбивали з ніг, натисши на них із затилля юрби. Бранець знову вигулькнув у цю хвилину замішання. Але він немовби відчув, що така велика натуга виходить за межі людських можливостей. Скориставшись вільним проходом, що на мить відкрився перед ним, бранець рвонувся з-посеред тлуму вояків у розпачливій і, як здалося Данкенові, останній спробі добігти до лісу. Немов знаючи, що з боку молодого офіцера йому не загрожує небезпека, він помчав попри самого Гейворда, мало не черкнувши його своїм тілом. Зараз же за втікачем майнувся високий та дужий гурон, що досі ощадив свої сили, і вже він підніс руку на вирішальний удар, коли раптом Данкен підставив йому ногу, індіянин перечепився через неї і дав такого сторчака, що аж випередив на кілька кроків свою жертву. Бранець наче тільки й чекав цього — він обернувся, метеором зблиснув перед очима Данкенові, і, поки той прийшов до тями та розглянувся за ним, він уже спокійно сперся на невеликий розмальований стовп-тотем перед входом до головної хатини в селищі.

Побоюючись, щоб його допомога бранцеві не виявилась фатальною для нього самого, Данкен поспішив одійти слідом за юрбою, що тепер приступала ближче до хатин, похнюплена й понура, як і кожен тлум, розчарований у своїх сподіваннях на криваве видовище. З цікавості чи, може, з якого людянішого почуття Данкен наблизився до незнайомця. Той стояв, рукою обхопивши стовпа, і дихав важко й натужно по такому виснажливому перегоні, але не подавав жодного знаку своїх переживань. На час він був під обороною прадавнього священного звичаю, аж поки плем'я на раді вирішить його долю. Однак з настроїв усіх довколишніх рішення це було ясне наперед.

Не мала такої лайки й образи мова гуронів, якої б розчарована жінота не кидала В лице чужинцеві, котрий уник їхніх рук. Воші кпили з його зусиль, казали йому, глузуючи, що ноги в нього вправніші за руки, що йому варто б мати крила, скоро він не тямкий з луком чи ножем. На все

це бранець не відповідав і тільки своєю поставою виказував гордовиту зневагу. Ще більше розпалені з його незворушності та вдатності в бігові, жінки від слів перекинулись на малозрозумілий крик і закінчили гострим пронизливим вереском У цю хвилину та сама кмітуха, що ото завбачливо порозпалювала вогнища, пробилася крізь юрбу й зупинилась перед самим бранцем. Змарніла й зачухрана постать цієї старої недурно, либонь, скидалася на відьомську. Підкинувши злиденне лахміття, що покривало їй тіло, вона простягла вперед довгу кощисту руку й зневажливо затицяла пальцями в нього під носом, а тоді почала голосно мовою ленапів, як зрозумілішою для своєї жертви:

— Слухай сюди, делаваре! Твій народ — це бабське плем'я, і заступ більше личить вашим рукам, ніж рушниця. Жінки ваші оленів народжують, і якби серед вас уродився ведмідь, дика кішка чи змій, ви б сипонули навтіки. Дівчата гуронські пошиють тобі спідницю, а ми знайдемо тобі чоловіка.

Вибухом дикого сміху зустріли всі цю зливу образ. Ніжні й мелодійні голоси молодих жінок якось дивно бриніли на тлі скрипучого сміху ядучої старої відьми. Але бранець стояв, недосяжний до всіх цих знущань. Голову він усе тримав непорушно, паче не завважував нікого круг себе, хіба що коли гордовитим поглядом позирав на темні постаті вояків оддалік, німотних і похмурих спостерігачів цієї сцени.

Розлючена такою самовладою бранця, стара стала в зухвальну позу, взялася руки в боки і вибухнула потоком нових поклепів, що їх нашому мистецтву годі на папері й висловити. Однак марно вона роздималася — бо хоч серед свого плем'я і славилась вона неабиякою майстерністю клясти, цим разом їй вільно було аж до піни на устах доходити, а в бранця навіть і м'яз на тілі не здригався. Ця його байдужість почала доймати й інших глядачів. Один юнак, трохи ще не хлопчина, заходився до помочі старій карзі, розмахуючи томагавком перед жертвою та доточуючи свої порожні нахвалки до жіночих образ. У цю мить бранець обернувся лицем до світла і глянув униз, на недоростка, з виразом крайньої зневаги. Але зараз же він одхилився назад до стовпа і знову

прибрав спокійної постави. Проте навіть цієї короткої хвильки вистачило Данкенові, щоб перейняти на собі твердий і проникливий Анкесів погляд.

Ошелешено затамувавши віддих при цьому трагічному відкритті, Гейворд мимоволі опустив очі, боячись у якийсь невідомий спосіб пошкодити й без того невеселій бранцевій долі. Однак безпосередніх підстав на таке побоювання не було. Саме в цей момент якийсь вояк почав продиратися крізь юрбу. Суворим жестом відсторонивши жінок та дітей, він узяв Анкеса за руку й повів до хатини, де проваджено наради племені. Туди й подалися всі ватаги та достойніші вояки, а занепокоєний Гейворд спромігся непомітно і собі теж втиснутись між них досередини.

Кілька хвилин минуло, доки індіяни посідали кожен згідно з своїм станом та значенням. Розташувалися десь так само, як і попереднього разу: старші й значніші ватаги посередині, під ясним світлом запаленого смолоскипа, а молодші й менш значні — подалі, утворюючи темну лаву смаглявих і розмальованих облич. Анкес — спокійний, випростований і зібраний — став у самому середку хатини, під отвором у покрівлі, крізь який видно було мерехтіння одиноких зірок. Його мужня й гордовита постава справила-таки певне враження на гуронів, бо в частих їхніх поглядах на нього, хоч і невблаганних, виразно проступало захоплення.

Зовсім інакше обстояло з тим незнайомцем, якого Данкен бачив поруч Анкеса до його відчайної спроби втекти. Тоді він не кинувся втікати, а під час усього того рейваху застиг непорушно на місці, мов живе втілення сорому й ганьби. Хоча жодна рука не привітала його й анічий погляд не стежив за ним, він також увійшов до хатини, безоглядно покірний долі, яка б вона там не була. Гейворд при першій же нагоді глянув йому в лице, потай душі боячись, щоб не виявився це ще хтось знайомий, але ні, це був таки якийсь невідомець, ба навіть і більше — людина з певними ознаками гуронського вояка. Одначе він не прилучився до своїх одноплемінців, а сів осторонь, самотній у цьому тлумищі, і скулився, так наче хотів зайняти якнайменше місця. Коли всі повсідалися й тиша запанувала, сивоголовий ватаг, з яким читач уже мав нагоду познайомитися, промовив голосно мовою ленні ленапів:

— Делаваре, ти хоч і з бабського плем'я, але довів свою мужність. Я нагодував би тебе, — тільки ж той, хто їсть із гуроном, повинен стати йому другом. Залишайся в мирі до сходу сонця, коли буде сказано останнє наше слово.

— Сім ночей і стільки ж літніх днів постував я, ідучи гуронськити слідом, — холодно відказав Анкес. — Діти ленапів знають, як простувати стежкою справедливості, не зупиняючись на підживок.

— Двоє моїх молодих вояків настигають зараз твого товариша, — провадив далі гурон, наче не завважуючи хвастощів бранцевих. — Коли вони повернуться, наші мудрі люди скажуть, жити тобі чи вмерти.

— Хіба гурон вух не має? — зневажливо кинув Анкес. — Делавар, відколи він ваш бранець, двічі чув гук знайомої рушниці. Твої молоді вояки ніколи не повернуться.

Коротка й похмура мовчанка запала по цих зухвалих словах. Данкен, зрозумівши, що могіканин мав на думці смертоносну рушницю розвідника, аж нахилився вперед, щоб краще розгледіти, яке враження на переможців справить Анкесова заява. Але ватаг задовольнився простим запитанням:

— Якщо ленапи такі спритняки, чом же один з найхоробріших вояків їхніх опинився тут?

— Він погнався за боягузом і впав у пастку. Мудрий бобер теж може впійматись.

Кажучи це, Анкес показав пальцем на самотнього гурона, тільки тим і обмеживши свою увагу до такої негідної, постаті. Мова Анкесова, як і тон його, викликали велике збудження серед слухачів. Погляд кожного понуро втупився в провинного одноплемінця, і тихий погрозливий шемріт перебіг по юрбі. Цей зловісний гомін докотився й надвір, і жінки та діти

натислися щільно всередину, так що поміж кожними двома плечима виглядало чиєсь цікаве й напружене обличчя.

Тим часом старіші ватаги посеред хатини радили раду, перемовляючись короткими, рубаними реченнями. Кожен думку свою висловлював просто й енергійно. Тоді знов запала мовчанка, тривала і поважна. Всі відчували, що ось-ось мається прийняти важливу ухвалу. Ті, хто був ззаду, поспиналися навшпиньки, щоб краще бачити, і навіть винуватця-гурон забув на хвильку про свою ганьбу, піднісши голову й стривоженим поглядом втупившись у гурт ватагів. Мовчанку врешті порушив літній вояк, про якого не раз уже згадувано. Він підвівся з землі й, пройшовши повз нерухомого Анкеса, у велегідній позі зупинився біля провинного одноплемінця. Цю мить та сама кощиста стара, що ото пащекувала перед безборонним могіканином, із смолоскипом у руці пробилася насеред хати, ступаючи якимось чудним видрібцем і бурмотячи щось неврозумливе, чи не закляття якесь. Дарма що вдерлася сюди вона ніким не прохана, ніхто їй і не перешкоджав.

Підступивши до Анкеса, вона піднесла смолоскипа, щоб червоним його блиском освітити геть усе обличчя бранцеві. Могіканин і далі стояв непорушно й гордовито, не вподобляючи навіть поглядом настирливу жінку. Очі його незмигно дивились у далечінь, неначе прозирали крізь усі перепони й бачили прийдешнє. Заспокоївши свою жагу розглядин, жінка пробурмотіла щось задоволено і заходилась піддавати такій самій випробі й свого боягузливого земляка.

Молодий гурон мав на собі небагато одежі, а майже все гарне тіло його було по-бойовому розмальоване. У світлі смолоскипа проступав виразно кожен його м'яз, кожен суглоб. Данкен аж одвернувся, жахом пойнятий, коли побачив, як судомно колотиться тіло бідоласі. Жінка заходилася вити, тихо й жалібно, на це прикре та ганебне видовище, але ватаг простяг руку і обережно відсторонив стару.

— Хитка Тростино, — звернувся він до молодого злочинця його рідною мовою і назвавши його на ім'я, — хоча Великий Дух зробив тебе

приємним окові, краще б тобі було зовсім не родитись. Язик твій вдома добре чути, але в бою він німий. З усіх моїх юнаків ти найглибше вганяєш томагавк у стовп військовий, але найслабше б'єш ним в англійців. Ворог знає, яка в тебе спина, але ніколи не бачив кольору твоїх очей. Тричі він кидав тобі виклика, і тричі ти забував на нього відповісти. Твоє ім'я ніколи не згадуватиметься в твоєму плем'ї — його вже забуто.

Коли ватаг почав звільна виголошувати ці слова, вимовно пристаючи після кожної фрази, злочинець підвів лице, шануючи вік та становище ватагове. Ганьба, жах і гордощі змагались у нього на виду. Очима, пройнятими болем, глянув він навкруг, на людей, що в подихові їхнім була його доля. Врешті гордощі таки взяли гору на часину. Він звівся на рівні ноги й, оголивши груди, твердо подивився на гострого лискучого ножа, що заніс над ним невблаганний суддя. І коли ніж заглиблювався йому в груди, навіть усміхнувся, наче втішений, що смерть виявилась така легка. А тоді важко впав долілиць, біля ніг незворушно випростаного Анкеса.

Стара жінка зчинила голосний лемент і, впустивши смолоскипа на землю, покрила все мороком. Потремтілі глядачі, немов сполохані привиди, вислизнули хутчій із хатини, і Данкенові видалося, що тільки він один та тріпотлива ще жертва індіянського судилища й лишилися тут.

РОЗДІЛ XXIV

Збори він враз розпустив,

і всі кинулись миттю до зброї.

Гомер, "Іліада"

Але зараз же Гейворд переконався у своїй помилці. Чиясь тверда рука лягла йому на плече, і Анкесів голос прошепотів до вуха:

— Гурони — собаки. Вояк не здригнеться, побачивши кров боягуза. Сивоголовий і сага-мор у безпеці, і рушниця Соколиного Ока не дрімає. Іди! Анкес і Щедра Рука тепер не знайомі. Досить.

Данкен радий був би довідатись більше, але Анкес уже злегка підштовхнув його до дверей, застерігаючи перед небезпекою, в разі б гурони викрили їхнє знайомство. Повільно й неохоче вийшов Гейворд на двір, скоряючись необхідності, і змішався з юрбою. Пригаслі вогнища на галявині слабким і непевним блиском освітлювали темні постаті, що мовчки сновигали туди-сюди, а подеколи яскравіший спалах впадав у хатину і вихоплював з мороку постать Анкеса, котрий усе ще стояв випростувано біля трупа гурона.

Незабаром усередину зайшло кілька вояків і забрали мертве тіло до лісу. На Данкена піхто не звертав уваги, і він блукав собі поміж осель, намагаючись знайти хоч які-небудь сліди тієї, що заради неї важив головою. При теперішньому замішанні в племені йому легше легкого було б утекти до своїх товаришів, якби таке бажання з'явилося. Але натомість до незбавної тривоги за Еліс долучився ще один, хоч і менший, клопіт — за долю Анкеса, і все це не дозволяло йому з нічим забратися звідси. Тим-то він никав од хатини до хатини, заглядав до кожної і так обійшов ціле селище. Махнувши, зрештою, рукою на ці даремні пошукування, Данкен подався назад до радної хатини. Мав він на думці відшукати Девіда та й усе в нього розпитати.

Дійшовши до будівлі, що виявилась водночас і пристанищем суду, й місцем страти, юнак побачив, що збудження вже ущухло. Вояки знову зібралися, спокійно палили люльки й обговорювали найважливіші пригоди з останньої виправи до витоків Горікену. Поворот Данкенів, дарма що мав би нагадати їм про таємничі обставини його появи тут, нібито не збудив у них ніякої підозри. Отож недавня моторошна сцена навіть ще й допомогла Гейвордові, і він добре розумів, що треба не барячись зужиткувати таку несподівану перевагу.

Не виказуючи свого вагання, він увійшов до хатини й сів, так само поважний у рухах та вигляді, як і господарі. Швидкий допитливий погляд переконав його, що Анкес і досі стоїть на місці, а Девід ще не повернувся. Молодий могіканин, здавалося, був цілком вільний, коли не вважати на юнака-гурона, що не спускав з нього пильного ока, та ще озброєного вояка, що прихилився до одвірка при вузькому вході. Але в розмові Анкес не брав жодної участі й сам радше скидався на гарно вирізьблену статую, аніж на живу людину з плоті й крові.

Гейворд ще не забув, яка нещадна й блискавична кара в цього люду, щоб зайве наражатися на ризик. Через це він волів би сидіти мовчки й розважати, аніж вступати в розмову, коли випадково міг би викритись його обман. На жаль, індіяни, либонь, іншої були думки, бо недовго він і сидів — завбачливо обравши собі місце не на видноті, — як один з ватагів звернувся до нього по-французькому:

— Мій канадський батько не забуває дітей своїх. Дякую йому за це. Злий дух забрався в жінку мого молодого вояка. Чи не може мудрий прибулець його вигнати?

Гейворд трохи знався на чудних ритуалах, що до них удаються в таких випадках індіяни. До того ж він одразу збагнув, що цією обставиною можна скористатись і на власну руч. Кращого приводу годі й шукати було. Проте, знаючи, що йому слід заховувати гідність, як то личить його прибраному фахові, він стримав свої почуття і відказав з належною таємничістю:

— Духи бувають різні. Одні улягають силі мудрості, інші ж — за неї дужчі.

— Мій брат — великий лікар, — мовив хитрий індіянин. — Може, він спробує?

Гейворд притакнув на знак згоди. Гурон цим задовольнився і, чекаючи слушного моменту, щоб вийти, спокійно знов запалив люльку. Данкен же тим часом нетерпеливився, кленучи в душі цей індіянський звичай вдавати зовні незворушність, хоч мусив і собі теж його дотримувати. Хвилини збігали страх як повільно, здавалось, ціла година минула, поки гурон, урешті, відклав люльку й перекинув плаща через плече, немов збираючись рушати до житла хворої, власне, близької своєї родички. У цю мить на порозі хатини з'явилась постать якогось дужого вояка; мовчки пройшовши повз насторожених індіян, він сів на ту саму купу хмизу, з другого кінця якої сидів Данкен. Молодий офіцер нетерпляче глянув на свого сусіду і аж онімів з жаху: поруч нього був Магуа.

Несподіване повернення цього хитрого й страшного ватага затримало гурона, що був уже зібрався виходити. Кілька погаслих люльок запалено знову, а новоприбулець, діставши з-за пояса томагавка, натоптав тютюном ямку в його обусі й почав утягувати дим через порожнину в топорищі, і то так байдужно, наче це не він провів два втомних дні у ловах. Хвилин десять минуло — Данкенові вони вічністю видалися, — поки вояки отак сиділи, повиті білим димом, і ніхто не озивався.

— Вітаємо! — нарешті промовив один із них. — Чи знайшов мій брат лося?

— Молоді вояки вгинаються під його тягарем, — відказав Магуа. — Хай Хитка Тростина піде на стежку ловецьку й перестріне їх.

Глибока й страшна мовчанка запала, коли було згадано це заказане ім'я. Гурони водночас поопускали люльки, наче всі в цю мить вдихнули щось нечисте. Дим звивався над ними в кільця і підіймався вгору, де виходив крізь отвір у даху, а повітря всередині почистішало й стало видно кожне темне обличчя. Більшість вояків утупилося долі, і лише кілька молодших та незначніших дико скосило очі в бік сивого індіянина, що сидів між двома найповажнішими ватагами племені. Ані виглядом, ані

вбранням він не виправдував такої особливої до себе цікавості, — хіба, може, тим, що був незвично пригнічений, бо одіж мав таку, як повсякдень тубільці носять. Як і в інших довкола, погляд у нього був прикутий до землі. Добра хвилина збігла, аж поки він зважився підвести очі; помітивши, мін на нього звернено загальну увагу, він підвівся на рівні ноги й промовив серед мертвої тиші:

— Це брехня. В мене не було сина. Той, хто мав це ім'я, вже забутий. Кров його була и бліда, чужа гуронським жилам. Лихий чіпевей спокусив мою жінку. Великий Дух сказав, що рід Віс-ен-таша мусить урватись. Щасливий, хто знає, що недоля його роду помре разом:і ним. Я скінчив.

Промовець, батько того юнака-легкодуха, озирнувся, мовби шукаючи у слухачів схвалення своєї твердості. Але суворі звичаї його народу над силу були цій старій немічній людині. Вираз його очей суперечив барвистій і хвалькуватій мові, і кожен м'яз на обличчі здригався від муки. Цілу хвилину він так стояв, розкошуючи гірким своїм тріумфом, а тоді повернувся, немов чужі погляди завдали йому болю, закрив лице плащем і вийшов безшелесною індіанською ходою, аби в тиші власної хатини шукати співчуття у тієї, що, як і він, була стара, самотня й осиротіла.

Індіяни, що вірять у спадковість і добрих, і злих рис характеру, мовчки дали йому вийти. Потім один ватаг — з тактом, якого й у цивілізованішому суспільстві часом бракує, — одвернув увагу присутніх від прояву слабкості, що її свідками вони тільки-но були, задля чемності звертаючись до Магуа, як новоприбульця:

— Делавари никали круг мого селища, наче ведмеді коло вуликів. Але хто коли бачив, щоб гурон приспав свою пильність?

Небо не так темніє перед бурею, як спохмурнів Магуа, почувши ці слова.

— Делавари з-над озер? — вигукнув він. — Та ні. Ті, що побабіли, живучи на своїй річці. Один із них вибився аж сюди.

— А мої хлопці зняли з нього скальпа?

— Ноги в нього бистрі, хоч руки більше надаються до заступа, аніж до томагавка, — відказав гурон, показуючи на непорушну Анкесову постать.

Не виявляючи жіночої цікавості, без ніякої уваги до бранця з того ненависного йому народу, Магуа й далі попахкував люлькою, поринувши, мовляв, у задуму, як звичайно, коли не було наглої потреби на його хитрість чи красномовство. Потай душі здивований уже й тією новиною, що почув з уст бідолашного батька, він, однак, усякі розпитування відклав до слушнішої нагоди. Аж по довгім часі струсив він попіл з люльки, застромив томагавка на своє місце, підтягнув пояса й підвівся, лишень тепер глянувши в бік полоненця, що стояв трохи позад нього. Чуйний, хоч видимо й захоплений своїми думами, Анкес завважив цей рух і раптом обернувся до світла. Погляди їхні зіткнулися. Майже хвилину ці завзяті сміливці невідривно дивились лице в лице, і ані в жодного запеклий погляд не змигнувся. Анкес випростався, і ніздрі його затремтіли, як у тигра перед стрибком. Але вся його постава таку твердість і незламність виявляла, що він здавався живим втіленням бойового божества свого племені. Натомість обличчя Магуа показалося рухливішим, і поволі зухвальний вираз на ньому заступила хижа радість. Із самої глибини грудей вирвався голос його; коли він викрикнув грізне ім'я:

— Стрибкий Олень!

Почувши це кожному відоме наймення, геть усі посхоплювалися на ноги, і на якусь часину стоїчну стриманість тубільців цілковито зборов подив. Усі в один голос повторювали це ненавидне, а водночас і поважане ім'я, аж почули його й надворі. Луною підхопили його жінки та

діти, що товклися побіля хатини, і слідом за цим розляглося жалібне й пронизливе їхнє виття. А між вояків збудження тим часом уже ущухло. Всі посідали на свої місця, наче присоромлені власною нестриманістю, і тільки виразисті погляди ще довго раз у раз оберталися в бік цього бранця, що так часто доводив свою мужність у боротьбі з найславнішими гуронськими войовниками.

Анкеса втішила ця перемога, але радість свою він виявляв лише спокійною осмішкою — ознакою зневаги, спільною для всіх часів і народів. Магуа спостеріг цей вираз і, піднісши руку, погрозився нею бранцеві. Легкі срібні оздоби в нього на руці задзеленькотіли, коли він мстиво вигукнув по-англійському:

— Ти помреш, могіканине!

— Цілющі води ніколи не повернуть до життя мертвих гуронів, — відповів на це Анкес мелодійною мовою делаварів. — Бурхлива річка обмиває їм кістки. Гуронські чоловіки — баби, а жінки їхні — сови. Іди склич усіх собак гуронських, хай побачать вояка. Мене нудить від смороду полохливої крові.

Останній натяк допік гуронів до живого.

Багато їх розуміло бранціву мову, поміж ними й Магуа. Цей хитрий індіянин зараз же поспішив скористатися моментом. Скинувши з плеча легкий шкіряний плащ, він простяг уперед руку й дав волю своєму буйному й небезпечному красномовству. Дарма що вплив Магуа на одноплемінців і підупав через випадкову його слабовільність та відхід від свого племені, мужність його, як і слава доброго промовця, були незаперечні. Ніколи йому не бракувало слухачів, і рідко траплялося, щоб не навертав він їх на свій бік. Цим же разом ще й жага помсти підсилювала природний його хист.

Він згадав про напад на острівець при водоспаді Глен, про загибель своїх товаришів, про втечу найгрізніших їхніх ворогів. Потім змалював той пагорок, куди він допровадив був бранців. Ані словом не згадавши про власні брудні заміри щодо дівчат, яким не судилося здійснитись, він зупинивсь на тому, як несподівано наспів на них Довгий Карабін і як прикро скінчилась ця пригода. Тут Магуа розглянувся і примовк, — мовляв, щоб ушанувати пам'ять загиблих, хоч насправді лише задля певності, чи вплинув початок його промови. Як звичайно, погляди всіх прикуті були до нього, кожне завмерло в напруженій увазі.

Тоді Магуа стишив голос, досі дзвінкий, чіткий і дужий, і заговорив про заслуги полеглих. Не було пропущено жодної з чеснот, поважаних у індіян. Один славився вдатністю у ловах, інший невтомний був, переслідуючи ворога. Цей був хоробрий, а той щедрий. Словом, звертаючись до цього нечисленного племені, він знаходив такі струни, з яких кожна будила відгук у чиємусь серці.

— Чи ж кістки моїх юнаків спочивають на цвинтарищі гуронів? — сказав він під кінець. — Ви знаєте, що ні. Духи їхні відійшли до привхідного сонця й перебираються через велику воду в край щасливих ловів. Але вирушили вони без харчу, без рушниць та ножів, без мокасинів, голі й убогі, як і в світ прийшли. Чи ж так має бути? Невже їхні душі добудуться до країни справедливості, як голодні ірокези чи полохливі делавари? А чи мають вони зустріти своїх друзів зі зброєю в руках і і одежею на плечах? Що подумають наші батьки про плем'я вайандотів? Вони глянуть на своїх дітей суворим оком і скажуть: "Забирайтесь геть. Це якісь чіпевеї прийшли, вдавши з себе гуронів". Браття, ми не повинні забувати мертвих; червоношкірий завше пам'ятає! Ми так обтяжимо спину цього могіканина, що він аж схитнеться від наших щедрот, і відішлемо його вслід за моїми юнаками. Вони волають до нас о поміч, хоч ми й не чуємо їх. Вони кажуть: "Не забудьте нас". І коли вони побачать, що дух цього могіканина, тягарем обважений, поспішає за ними, вони переконаються, що ми їх не забули. Тоді вони будуть щасливі, і наші діти скажуть: "Так чинили наші батьки для своїх друзів, і так ми чинім для них". Що там англієць! Ми забили їх багатьох,

але земля не вдовольнилася тією кров'ю. Тавро на імені гурона можна змити лиш індіянською кров'ю. Делавар цей мусить померти!

Ця ревна промова, так запально виголошена, та ще й з характерною для гуронів піднесеністю, ледве чи могла схибити. Магуа добре вмів грати і на природних нахилах, і на забобонах своїх слухачів, так що вони, й без того призвичаєні приносити жертви пам'яті загиблих, тепер у жадобі помсти втратили всяку подобу людяності. А надто ж один з вояків, дикий та лютий виглядом, гарячково вслухався в промовцеві слова. Обличчя його змінювалося з кожною новою емоцією, аж урешті застиг на ньому вираз смертельної озлоби. Тільки-но Магуа скінчив, як він зірвався на ноги і з диявольським вереском замахнув томагавком, що зблиснув у світлі смолоскипа.

Рух індіянина й крик були занадто несподівані, щоб словом далося стримати його від кривавого заміру. Здавалося, що це блискавка вприснула йому з рук, але в ту ж саму мить дорогу їй перетяла якась темна смуга — рука Магуа, котрий простяг її відвернути удар. Швидкий цей рух не запізнів: гострий топірець стяв тільки бойове перо, що прикрашало жмут волосся на голові в Анкеса, а далі прошив собі благеньку стіну хатини, мовби з якої страшної машини пущений.

Коли Данкен побачив загрозливий жест індіянина, серце йому шалено закалатало, і він скочив на ноги в найшляхетнішому пориві допомогти своєму другові. Але зараз же він переконався, що удар схибив, і жах його перетворився на подив.

Анкес, непідвладний хвилюванню, стояв непорушно, дивлячись просто в очі ворогові, — навіть мармур не міг би бути холодніший, спокійніший і твердіший. А за хвильку він осміхнувся на цю щасливу для нього невправність гуронову, і пробурмотів кілька зневажливих слів рідною мовою.

— Ні! — мовив Магуа, переконавшись, що орлиця не поранено. — Нехай сонце освітить пою ганьбу, нехай жінки побачать, як тремтить його тіло, бо йнакше наша помста буде і птичою забавою. Заберіть його туди, де тиша. Ось побачимо, як делавар уночі спатиме, знаючи, що вранці він має вмерти.

Молоді хлопці, що їхнім обов'язком було охороняти бранця, зв'язали йому руки ликом і в глибокій зловісній тиші вивели його з хатини. Тільки вже на виході Анкес трохи завагався. Він обернувся й кинув гордовитий погляд на своїх ворогів, а Данкен вичитав у цьому погляді щось наче відблиск надії.

Магуа чи то задовольнився цим своїм успіхом, чи то надміру був заклопотаний якимись темними планами, але більше вже не розпитував. Закутавшись у плаща, він також вийшов, не повівши далі тієї розмови, що могла б виявитись фатальною для його сусіди, Данкена. А сам Гейворд, дарма що твердий вдачею, — пойнятий гнівом і тривогою за Анкеса, полегшено перевів подих, коли не стало цього небезпечного й підступного ворога. Збудження від промови Магуа поволі влягалося. Вояки посідали, і хмари диму знову повили хатину. Так минуло чи не півгодини — ніхто, не озивався й навіть очей не підводив. Поважністю й задумою наповнена мовчанка, — як звичайно буває в цих людей, запальних і стриманих воднораз, — заступила бурхливий спалах емоцій.

Докуривши люльку, ватаг, що просив Данкенової допомоги, нарешті, зібрався рушати й скинув пальцем удаваному лікареві йти за собою. Продираючись крізь пасма диму, Данкен дуже був радий хоч аж тепер передихнути чистим і прохолодним повітрям літнього вечора.

Індіянин не пішов до осель, де марно шукав бранки Гейворд, а повернув убік, просто до підніжжя гори, що нависла над гуронським селищем. Вузька й колінкувата стежка поросла густим чагарником. Хлопчаки знов гуляли на галявині — наслідуючи недавню дійсність, вони гралися в утечу до стовпа. Аби гру цю зробити чимправдивішою, якийсь зух підклав огонь у вцілілі ще купи сушні. Полум'я одного з таких вогнищ

освітлювало дорогу ватагові й Данкену і робило довколишній суворий краєвид ще більш диким. Бувши недалеко від голої скелі, вони вийшли на трав'яний острівець між кущів і мали вже його перетяти, коли це хтось підкинув ще хмизу до багаття. Вогонь бухнув угору й вихопив на світло навіть найдальші закутини, а на тлі білої скелі враз постала якась темна й таємнича постать, що перегородила їм дорогу. Індіянин, завагавшись, пристанув і почекав на Данкена. Велика чорна брила, що спершу видалась завмерлою, якось дивно порушилася з місця. Ізнов полум'я пояскравішало, і невідома об'ява чіткіше проступила: верхня частина її безнастанно колихалася, хоч ціла та істота нібито сиділа на землі. Тепер навіть Данкен упізнав, що то ведмідь. Гарчав він голосно й сердито, подеколи зблискували непевно його очі, але поза тим ніяких лихих намірів звір не виявляв. Гуронові принаймні ведмідь видався миролюбним, бо, пильно приглянувшись йому, ватаг спокійно рушив далі.

Данкен, знаючи, що в індіян часто ведмеді бувають за свійських, подумав, що це якийсь улюбленець племені вибрався підживитись. ()тож він трохи заспокоївся й поспішив за індіянином, а ведмідь дав їм вільно пройти. Гурон уже не придивлявся до цього несподіваного гостя, тоді як Гейворд мимохіть таки озирався назад, побоюючись нападу з-за спини. Хвилювання його знов ожило, коли він спостеріг, що звір невідступно точиться за ними стежкою. Данкен хотів уже про це зняти мову, але тут, власне, індіянин відхилив двері з кори й увійшов до печери в глибині скелі.

Скориставшись цією нагодою втекти, Данкен радий був навіть і такому благому захисткові перед звіром. Ввійшовши, однак, він зараз же відчув, що пелехань і собі шарпає двері, а оце вже й заступив своїм тілищем увесь прохід. Вони опинились тепер у вузькій і довгій розколині, звідки неможливо було відступити, не спіткавшися з ведмедем. Юнакові залишалось тільки йти далі за провідником-індіянином, ступаючи якомога до нього ближче. Він чув, як ведмідь часто гарчав йому за спиною, а раз-другий то й пробував покласти лапиську на плече, наче хотів зупинити Данкена.

Хтозна, як довго здолав би Гейворд витримувати таке напруження, але, на щастя, скоро дійшло до полегкості. Перед ними весь час мерехтіло слабке світло, і ось тепер вони опинились біля його джерела.

Велика порожнина в скелястому масиві простими, але винахідливими перегородками з каменю, галуззя та кори була поділена на багато осібних приміщень. Отвори вгорі пропускали денне світло, а вночі тут послуговувалися натомість вогнищами та смолоскипами. В цій печері гурони хоронили найцінніше своє добро, і зокрема те, що належало всьому племені. Сюди ж таки помістили, як виявилося і хвору жінку, гадану жертву злого духа, — мовляв, через каміння йому важче доступитись, аніж через листяну покрівлю хатини. Комірчина, куди завітали Данкен і його провідник, саме й була вділена для недужої. Гурон підійшов до її лежанки, круг якої стояв гурт жінок, а Гейворд з подивом помітив серед них свого зниклого друга — Девіда.

Одного погляду вистачило Данкенові переконатись, що вилікувати цю хвору — понад його сили. Вона лежала, наче паралічем розбита, байдужа до всього навколо і, на щастя, нечула до своїх страждань. Гейворд навіть втішився, що його крутійство стосуватиметься людини, занадто слабої, щоб її обходили успіх чи неуспіх цих маніпуляцій. Отож легенькі докори сумління за ошуканство притихли, і Данкен уже почав обдумувати, як найвідповідніш відіграти свою роль, аж нараз він побачив, що його випереджують і саме спробою появити силу музики.

Гемет ще перед приходом Данкена та індіянина лагодився був до духовного співу; тепер же він на хвильку забарився, але потім гаки подав тон своєю сопілкою і розпочав гімн, що мав би сподіяти чудо, коли б була достатня віра в потугу. Ніхто псалмістові не став ви заваді — індіяни поважали його причинність, а Данкен радий був хоч би й такій затримці. Ще не завмерли останні ноти Геметового співу, як Гейворд аж здригнувся з несподіванки, почувши позад себе чийсь підмогильний голос, що вторував співакові. Оглянувшись, він побачив у темній закутині печери пелехатого звіра, що сидів на задніх лапах, без угаву

розколихував тулуба і гаркувато муркотів якщо не слова, то, в усякому разі, мелодію псалма.

Легше уявити, аніж змалювати, як вразив Девіда цей незвичайний відлунок. Очам своїм не вірячи, він весь занімів з великого дива. Почуття, яке він схильний був вважати за зчудування (але яке більше скидалося на страх), вибило йому з голови хитро задуманий план сповістити Гейвордові важливу новину. Він тільки вигукнув: "Вона близько й чекає на вас!" — і прожогом вибіг з печери.

РОЗДІЛ XXV

Милюк. А роль лева у вас переписано? То дайте її мені вже тепер, я ж бо в науці не жвавий.

Айва. Ти й так її зіграєш — там нема чого вчити, а тільки гарчати.

В. Шекспір, "Сон літньої ночі"

Смішне й урочисте дивно перемішались у цій сцені. Звір усе ще погойдувавсь невтомно, але його кумедні спроби наслідувати Девіда одразу ж і припинились, як псалміст покинув поле дії. Геметові слова сказано було по-англійському, і Данкенові вони видались не без прихованого змісту, хоч тим часом ще не зрозумілого. Міркуванням на цю тему хутко поклав край ватаг, підійшовши до ложа хворої і відігнавши жінок, які з'юрмилися тут побачити вмілість незнайомцеву. Йому скорилися мовчки й неохоче. А коли в лункому скелястому проході завмер останній відгомін від стуку вхідних дверей, він показав на свою непритомну дочку й сказав:

— Тепер нехай мій брат явить свою силу. Так недвозначно покликаний до виконання прибраних своїх обов'язків, Гейворд зрозумів, що зволікати було б небезпечно. Збираючись із думками, він вирішив удатися до заклять та чудернацьких ритуалів, що під покрівцем їх

індіянські чаклуни звичайно ховають своє неуцтво та безсилля. Бувши в такому розколошканому стані, річ цілком імовірна, що він скоро вчинив би яку фатальну помилку. Але, на щастя, вже першу його спробу перепинив сердитий рик чотириногої істоти. Тричі він намагався почати — і щоразу наражався на опір ведмедя, дедалі погрозливіший та лютіший.

— Хитрі духи ревниві, — сказав гурон. — Я йду. Брате, ця жінка — дружина одного з найхоробріших моїх юнаків. Будь справедливий до неї. Заспокойся, — додав він, пробуючи втихомирити невдоволеного звіра. — Я йду.

Він зараз же й вийшов, і Данкен опинився в. цьому дивному порожньому приміщенні сам на сам з безнадійно хворою жінкою та розгніваним небезпечним звіром. Ведмідь з характерним своїм порозумінням дослухався до ходи індіянина, а коли почулась луна від других причинених дверей, обернувся, перехильцем підійшов до Данкена й сів перед ним, випростуваний, мов людина. Юнак стривожено розглянувся за якою-небудь зброєю, тепер уже не в жарт побоюючись нападу.

Але настрій тварини раптом наче змінився. Замість і далі гарчати або якось інакше виявляти свій гнів, весь її волохатий тулуб заколотився, немов дрижаки його посіли. Величезні незграбні пазури задлубилися по-чудному біля вищиреної морди, і поки Гейворд занепокоєно стежив за цими рухами, грізна голова відпала набік, а з-під неї вигулькнуло чесне й суворе обличчя розвідника, який від щирого серця сміявся притаманним йому безгучним сміхом.

— Тс-с! — застеріг Гейворда обережний лісовик, щоб той не вигукнув з великого дива. — Ці шельмаки близько, і будь-який звук, не схожий на чаклування, може як стій їх сюди накликати.

— Навіщо цей маскарад? І чому вдались ви до такого ризикованого заходу?

— Е! Буває так, що всі розрахунки летять шкереберть через якусь випадковість, — відказав розвідник. — Але всяка історія починається од початку, тож я все вам і розповім своїм ладом. Після того як ми розійшлися, коменданта й сагамора я залишив у старій бобриній хижці. Там їм безпечніш від гуронів, ніж у самому форті Едварді, бо серед цих індіян з північного заходу ще не завелося крамарів, і вони бобрів шанують більше, як їхнє хутро. Тоді ми з Анкесом, як і домовлено було, подалися до другого селища. Бачили ви хлопця?

— На превеликий жаль! Він — бранець і засуджений до страти завтра на схід сонця.

— Я цього й побоювався, — уже не так жваво мовив розвідник. Але скоро він опанував себе й твердим голосом провадив далі: — Оце, власне, його нещастя й привело мене сюди — не міг же я покинути такого хлопця на поталу гуронам. А втішилися б негідники, якби могли до одного стовпа припнути і Прудкого Лося й Довгого Карабіна, як вони мене називають! Тільки чом дали вони мені це ім'я? Адже мій "оленебій" та ті канадські карабіни не більше між собою подібні, як глина й кремінь!

— Не відходьте від суті, — перебив його нетерплячий Гейворд. — Гурони ж кожну мить можуть повернутись.

— Не бійтесь. Чаклунові дається свій час, так само як і мандрівному провідникові у селищах білих. Що нашу розмову не переп'ють, ми гарантовані так само, як і священник, починаючи двогодинну казань. Отож ми з Анкесом спіткали загін цих шельмаків, що повертався з походу, і хлопчина трохи задалеко вирвався, як на розвідника. Правда, не можна його й винуватити — гаряча кров у хлопця, а тут ще гурон виявився боягузом і, втікаючи, навів Анкеса на засідку.

— І дорого він заплатив за цю слабкодухість!

Розвідник значливо черкнув рукою по горлу й кивнув головою, — мовляв, "я розумію". Потім повів далі, вже голосніше трохи:

— Втративши хлопця, я напосівся на гуронів, як ви, певно, здогадуєтесь. Дійшло до сутички з одним-двома з їхніх, що відстали, хоч це тут ні до чого. Коли я підстрелив тих двох гемонів, то вже без нових перешкод підійшов під саме селище. Випало так, чи, вірніш, на це була виразна воля провидіння, що натрапив я на їхнього славетного чаклуна. Він саме перевдягався, готуючись стати на бій з сатаною. Ну, я легенько й лупонув його по голові, відбив ошуканцеві памороки на часину. Тоді заткав йому рота жменею горіхів, щоб не галасував, і прив'язав між двома деревцями, а сам нап'яв на себе його ведмежу. шкуру, аби й далі своє робити.

— Але ж і чудово вдаєте ви звірину! Самого ведмедя могли б осоромити.

— На бога, майоре! — відповів улещений лісовик. — Кепський був би з мене учень, якби, стільки років проживши в лісовій глушні, не вмів я наслідувати вдачі й рухів цієї звірини. Коли б це рись чи й ціла пума — то я б так зіграв, що тільки ну! А вдавати такого тупака, як ведмідь, якоїсь там зграбності й не треба. Хоча, правда, легко його й переграти. Еге ж, перебільшити природу куди простіше, ніж їй дорівнятись. Не кожен наслідувач це знає, але воно так. А втім, уся наша праця ще попереду. Де ж наша панночка?

— Хтозна! Я заглядав до всіх хатин у селищі й ніде ані сліду не завважив.

— А ви чули, що псалміст сказав на відході: "Вона близько й чекає на вас"?

— Я гадав, що то про нещасну цю жінку…

— Простак той налякався й трохи ніби не до речі бовкнув, але він щось мав на думці. За цими стінами цілий табір можна заховати. А що ведмідь повинен уміти лазити по стінах, то я й зазирну поверх них. Є ж десь тут, либонь, горщики з медом, а я, ви знаєте, звір ласий до солоденького.

Розвідник оглянувся, засміявся на власний дотеп і з удаваною ведмежою незграбністю подерся на перегорожу. Але вибравшись нагору, він зараз же знаком звелів Данкенові мовчати й поспіхом спустився вниз.

— Вона тут, — прошепотів він. — Онде за тими дверима. Я б спробував яким словом утішити бідолашну, але боюся, що, побачивши таке страховище, вона ще й глузду рішиться. Хоча, як на правду, то й ви, майоре, в цім розмалюванні не вельми чарівні.

На ці слова Данкен, що був уже кинувся до дверей, прикро сахнувся назад.

— Хіба я такий уже гидкий? — аж засмучено спитав він.

— Вовка то ви не налякали б і королівського стрільця не відвернули б від пострілу, але я знав час, коли ви краще виглядали. Як на індіянку, то ваше посмужене лице зовсім не відразливе, хоч білі дівчата воліють природний колір шкіри. Ось, прошу, — розвідник показав на кришталево чисте джерело, що прискало зі скелі й нижче губилося в розколині. — Можете собі змити сагаморову оздобу, а коли повернетесь, я спробую вас розмаїти по-новому. Чаклуни так само часто міняють розмалювання, як міські джиґуни вбрання.

Розважливому лісовикові не треба було шукати дальших аргументів. Ще й не скінчив він, як Данкен уже припав до води. В одну мить усі відстрашливі чи бридкі риси з обличчя зникли, і юнак знову став чистий лицем, як природа його обдарувала. Так підготувавшись до зустрічі з коханою, він похапцем попрощався з товаришем і зник за дверима. А

розвідник зичливо подивився на нього, кивнув услід головою й пробурмотів побажання щастя. По цьому він заходився спокійнісінько нишпорити по коморі — бо печера, крім усього іншого, правила гуронам і за схованку ловецького здобутку.

Дорогу Данкенові вказувало тільки слабке мерехтливе світло, та закоханому його вистачало на цілу Полярну зірку. Прямуючи на цей вогник, добувся він до неба своїх надій, а власне — до другого закапелка печери, пригаченого для такої важливої бранки, як дочка коменданта форту Вільям-Генрі. У цьому приміщенні валялося повно різного знадібку, награбованого в нещасному форті. І посеред того всього навалу знайшов він ту, кого шукав, — бліду, стривожену, налякану, але все так само любу. Девід попередив її про ці відвідини.

— Данкен! — скрикнула вона й задрижала на звук власного голосу.

— Еліс! — відказав він, перестрибуючи через валізи, скриньки, зброю, меблі, аж поки станув обік неї.

— Я знала, що ви ніколи мене не покинете, — мовила вона, підводячи до нього очі, і рум'янець на мить заграв їй на засмученому обличчі. — Але ви самі! Я вдячна вам, що мене не забуто, але краще б, якби ви не зовсім самі були.

Помітивши, що вона дрижить і ледве на ногах тримається, Данкен лагідно посадовив її і розповів про всі ті пригоди, які читач уже знає. Еліс слухала, затамувавши дух. І хоч Данкен, шкодуючи її почуття, лише між іншим згадав про горе бідолашного батька, дівчина розплакалась так гірко, як, здавалося, ніколи ще в житті не плакала. Одначе ніжні слова юнакові потрапили її швидко заспокоїти, і далі вже вона слухала його розповідь стриманіш та уважно.

— Отже бачте, Еліс, — закінчив він, — вам треба напружити всі сили. З допомогою нашого неоціненного досвідченого друга, розвідника, ми

можемо вирватись від цього дикого народу, тільки вам доведеться виявити всю свою мужність. Пам'ятайте, що наша втеча поверне вас у батькові обійми і що його щастя, як і ваше також, залежить від цих ваших зусиль.

— Чи ж можу я заради батька цього не зробити?

— І заради мене теж, — доповнив її слова юнак, ніжно стискуючи дівчині долоню обома руками.

Невинний і здивований погляд у відповідь вмусив Данкена висловитись ясніше.

— Тут не пора й не місце барити вас егоїстичними бажаннями, — мовив він. — Але чиє серце, так переповнене, як моє, не хотіло б поділитись бодай частиною свого тягаря? Кажуть, ніщо так людей не зближує, як спільна недоля. Те, що ми з вашим батьком перетерпіли задля вас, з'ясувало майже все поміж нами.

— А люба Кора, Данкене? Певно, її ж не забули?

— Не забули! Авжеж-бо ні. Ще й як за неї переживали! Шановний ваш батько любить обох вас однаково, от хіба я… Ви пробачте, Еліс, але мені здається, що її достойності трохи…

— Тоді ви не знаєте, чого моя сестра варта! — перебила його Еліс, висмикуючи руку. — Про вас вона завжди каже як про найдорожчого друга.

— Я дуже радий бути їй близьким другом, — поспішив одказати Данкен. — Хай навіть тісніша буде наша дружба. Але щодо вас, Еліс, то з ласки вашого батька я хотів би мати надію на ближчий і більш інтимний зв'язок.

Еліс затремтіла раптово й на хвильку одвела погляд убік, засоромившись; проте скоро опанувала себе, принаймні зовні.

— Гейворде, — сказала вона, дивлячись юнакові в лице з дитинною довірою й невинністю, — не вимагайте від мене нічого, перше ніж я попрошу благословення в батька!

"Більш я й не повинен казати, а от менше — я не міг", — подумки почав уже юнак, коли це хтось легенько ляснув його по плечі. Скочивши на ноги, він обернувся і просто перед себе побачив темну постать і злостивий вид Магуа. Глибокий горловий сміх дикуна прозвучав Данкенові в цю мить, наче пекельний дияволів регіт. В раптовому пориві він мало не кинувся на гурона — хай би доля їхня вирішилась у смертельному двобої! Але не мав він ніякої зброї, не певен був, чи Магуа сам один, та ще ж на ньому лежала й відповідальність за безпеку дівчини, дорожчої йому тепер над усе в світі, — отож він і зрікся розпачливого наміру.

— Чого ти хочеш? — запитала Еліс, покірно складаючи руки на грудях і страх за долю Гейворда силкуючись приховати під маскою холодної байдужості, звичайної для неї, коли вона розмовляла із своїм викрадачем.

Обличчя врадуваного індіянина знов посуворішало, хоч усе-таки він обачливо відступив перед загрозливим поглядом білого. Гостро подивившись на обидвох своїх бранців, Магуа станув убік і привалив колодою двері, але не ті, що ними ввійшов Данкен. Аж тепер Гейворд зрозумів, яким це чином застукано їх зненацька. Подумавши, що вже настав кінець, він притис Еліс до грудей, готовий і на смерть у такому товаристві. Одначе Магуа щось зовсім і не квапився натішитись помстою. Найперше він хотів унеможливити втечу новому бранцеві: індіянин навіть не глянув удруге на непорушні постаті серед печери, поки не позбавив остаточно їх надії втекти через той вихід, яким він сам скористався. Міцно притиснувши до себе тендітну дівчину, Гейворд пильно спостерігав за всіма його рухами. Як гордощі, так і очевидна безнадійність

становища не дозволяли юнакові просити милості у ворога, якого він не раз був перемагав. Закінчивши свою роботу, Магуа підійшов до полоненців і сказав по-англійському:

— Блідолиці ловлять у пастки бобрів, а червоношкірі знають, як ловити англійців.

— Чини свою брудну волю, гуроне! — розгарячковано вигукнув Гейворд, забуваючи, що ризикує він не тільки власним життям. — Я зневажаю й тебе, і твою помсту.

— Але чи білий чоловік скаже ці слова, при стовпі стоячи? — глузливо запитав Магуа, явно не маючи віри в тверду волю юнакову.

— Кажу тобі це в вічі й повторю перед усім плем'ям!

— Хитрий Лис — великий ватаг, — відповів на те індіянин. — Він піде й приведе своїх юнаків, хай побачать, як блідолиций кпитиме собі з тортур.

Він обернувся й уже мав виходити тими дверима, що ввійшов Данкен, коли нараз почув гарчання і завагався. На порозі з'явився ведмідь; він сів на задні лапи і, своїм звичаєм, заколихався з боку на бік. Магуа, так само, як і батько тієї хворої жінки, уважно приглянувся до звіра. Він був далеко не такни забобонний, як прості його одноплемінні, і, скоро впізнавши відоме всім чаклунське одіння, хотів зневажливо пройти повз чаклуна. Але голосніше цим разом і погрозливіше гарчання змусило його знов зупинитись. Тоді він раптом вирішив, що жартів уже досить, і твердо рушив уперед. Освоєний звір поступив трохи назад у прохід і, звівшись на задні лапи, передніми замахав у повітрі, як то чинять, бува, правдиві ведмеді.

— Дурню! — вигукнув Магуа по-гуронському. — Іди грайся з дітьми та жінками, а воякам дай спокій.

Він ще раз спробував проминути гаданого чарівника, настільки повний зневаги, що не вважав за потрібне хоча б нагрозитись ножем чи томагавком, який звисав йому з пояса. Аж раптом тварина простягла руки — чи то пак лапи — і здушила його таким дужим стиском, що не далеко було й до справді "ведмежих обіймів". Гейворд, затамувавши подих, стежив за рухами Соколиного Ока. Випустивши з своїх рук Еліс, він схопив оленячого паска з якогось там клунка і, коли розвідник непорушно затис по боках гуронові руки, скочив наперед і міцно їх зв'язав. Разів зо двадцять обснувати Магуа руки й ноги — на це пішло менше часу, ніж на розповідь нашу. Коли страшний ворог, зв'язаний, став уже цілковито безпорадний, розвідник попустив свої залізні обійми, і Данкен поклав його горілиць на землю.

Протягом усієї цієї незвичайної боротьби Магуа, дарма що шалено опирався несподіваному випадкові, аж поки переконався, що потрапив у руки дужчого від себе, — не видав ані звуку. І навіть коли Соколине Око, щоб скорше про все розповісти, скинув із себе пелехату голову, виставивши своє суворе й поважне обличчя, навіть і тоді гурон не втратив філософської самовлади, промовивши лишень звичне "Гу!".

— Ага, ти й на слово вже змігся, — спокійно зауважив переможець. — Але щоб не було це нам на шкоду, я краще заткаю тобі рота.

І, не тратячи ні хвилини, розвідник здійснив свій застережний захід. Тепер уже направду ворога можна було вважати знешкодженим.

— Але як же цей гемон увійшов? — запитав невтомний розвідник, упоравши, нарешті, гурона. — Повз мене ані душі не проходило.

Данкен показав на двері, якими скрався сюди Магуа. Тільки щоб тепер їх відчинити, довелося б задовго морочитись.

— Тоді забирайте панночку й подамося в ліс через другий вихід, — мовив розвідник.

— Це неможливо! — відказав Данкен. — Від страху вона знепритомніла. Еліс, голубонько, дорогенька моя, пробудіться! Ми мусимо втікати. Даремно! Вона чує, але йти не годна. Втікайте самі, достойний друже. Рятуйтеся, а мене полишіть на мою долю.

— Кожен слід має свій кінець, а кожна знегода чогось учить, — сказав розвідник. — Ось, завиніть її в індіянське одіння. Закутайте все її тіло. Ні, ні, таких ніжок, як ця, тут, у глушині, не буває, і вони її викажуть. Всю, до решткі. Беріть її на руки й ходім. Далі то вже мій клопіт.

Данкен, як це вже звісно зі слів його товариша, охоче послухав і зараз же підхопив на руки легеньке тільце Еліс, рушаючи услід за розвідником. Хвора жінка все ще лежала на самоті, тож хутенько проминувши її, вони подалися природною галереєю до виходу. Ще не дійшовши до дверей із кори, Гейворд з розвідником почули шемріт голосів надворі — друзі та родаки недужої терпляче дожидали, коли можна буде ввійти досередини.

— Якщо я розтулю рота, — прошепотів Соколине Око, — моя англійщина, питома для білої людини, одразу мене видасть. Отож мусите ви, майоре, повісти їм своїм жаргоном, — мовляв, злого духа замкнено в печері, а жінку ми беремо до лісу пошукати цілющого кореня. Хитруйте на всі заставки, це річ прощенна.

Двері прочинилися трохи, наче хтось там ззовні наслуховував, і розвідник урвав свої напучення. Відстрашивши підслухача гнівним гаркотом, він сміливо штовхнув стулку дверей і вийшов на свіже повітря, знов убиваючись у роль ведмедя. Данкен ступав майже впритул за ним і незабаром опинився в гурті яких двох десятків стривожених родичів та друзів хворої.

Юрба відступилася трохи і пропустила вперед батька недужої та ще одного, чи не її чоловіка.

— То брат мій вигнав злого духа? — запитав перший із них. — І що це в нього на руках?

— Твоя дитина, — повагом відказав Данкен. — Хвороба з неї вже вийшла, її замкнуто в скелі. Жінку я заберу подалі звідси, щоб скріпити їй силу перед новим нападом. Вона повернеться до вігваму молодого вояка, коли сонце зійде.

Схвальний гомін повітав цю чужинцеву мову, тільки-но батько переклав її одноплемінцям. Ватаг махнув рукою Данкенові рушити далі, а сам голосно й визивно ознаймив:

— Я — муж, я ввійду до печери битися із злим духом!

Гейворд, що вже спішився проминути гурт індіян, почувши ці слова, застиг на місці.

— Хіба брат мій глузду збувся? — вигукнув він. — А чи милосердя не має? Він перестріне хворобу, й вона в нього ввійде. Або випустить її на волю, і вона наздожене дочку його в лісі. Ні! Нехай мої діти чекають зокола, і коли злий дух з'явиться, заб'ють його дрючками. Він — хитрий і зариється в гору, коли побачить, як багато вояків ладно побитися з ним.

Ця незвична пересторога зробила своє. Не входячи до печери, батько та чоловік недужої добули томагавки й наготувалися помститись уявному катові, а жінки й діти з тією ж метою наламали гілля та назбирали каміняччя. Скориставшись нагодою, удавані чаклуни тим часом зникли.

Соколине Око, дарма що поклався на індіянські забобони, не мав сумніву, що розумніші з їхніх ватагів більше терплять цю темноту, аніж у неї вірять. Тим-то він добре знав, як тепер дорога кожна хвилина. Хоч до певної міри ворог сприяв планам утікачів, сам себе дурячи, проте навіть дрібка підозри могла б виявитись для них згубною. Отож розвідник рушив менш помітною стежкою, що проходила тільки понад краєм

селища. В пригаслому світлі вогнищ видно було, як оддалеки ще снували між хатинами дорослі гурони. Але дітлашня вже змінила свої забави на хутряні ложа, і гамір та збудження цього незвичайного вечора поволі тонули в нічній тиші.

Відсвіжне повітря вернуло вже до пам'яті Еліс, а що знепритомніла вона не так через психічний струс, як з тілесної слабкості, то не було потреби пояснювати їй, що сталося.

— Пустіть мене тепер саму йти, — сказала вона, коли втікачі опинилися в лісі, і, хоч ніхто того й не бачив, аж почервоніла, що дозволила юнакові себе нести так довго. — Мені вже добре.

— Ні, Еліс, ви ще надто квола.

Дівчина почала лагідно випручуватись, і Данкен мусив розлучитись із своїм коштовним скарбом. Прибраному ведмедеві, звісно, чужі були розкоші, яких зазнавав юнак, обіймаючи свою кохану, і так само, либонь, незнайомий був йому той щирий сором, що гнітив душу дівчині. Але коли вони досить далеко відійшли від селища і він зупинився й заговорив, то вже про таке, на чому ніхто краще за нього не знався.

— Ця стежка доведе вас до струмка, — мовив він. — Уздовж північного його берега дійдете до водоспаду, там перетнете гору з правого боку і побачите вогні іншого народу. Ви повинні туди піти й попросити притулку. Якщо вони правдиві делавари, ви будете в безпеці. Далеко втекти з цим тендітним створінням тепер неможливо. Не пройдемо ми й десятка миль, як гурони нас обсядуть і здеруть скальпи. Ходіть, і хай вас бог боронить.

— А ви? — вражено спитав Гейворд. — Ми ж не розійдемось тут?

— У гуронських руках гордість делаварів, останній з великого роду могікан у їхній об-ладі, — відказав розвідник. — Я спробую його

врятувати. Якби вони зняли вам скальп, майоре, то за кожну вашу волосину впав би один негідник. Але якщо гурони припнуть до смертного стовпа юного сагамора, вони побачать, як помирає чистої крові білий.

Анітрохи не ображений, що розвідник вище за нього цінує свого, можна сказати, названого сина, Данкен усе-таки вишукував різні аргументи, щоб відмовити його від такого розпачливого кроку. Гейвордові допомагала Еліс, також відраджуючи від цієї небезпечної і сумнівної щодо успіху справи. Однак марне було все їхнє красномовство. Розвідник слухав їх, слухав, а врешті таки не витримав і просто заявив Гейвордові й Еліс, щоб дурно не гаяли часу.

— Чув я, — сказав він, — що замолоду, бува, чоловіка й жінку лучить почуття, міцніше за те, яке в'яже батька з сином. Може, цьому й правда. Я рідко буваю там, де живуть жінки мого кольору, але це почуття, можливо, річ природна у селищах. Ви ризикували життям і всім, що дороге вам, заради цієї панночки, і я гадаю, що ось таке почуття керувало й вами. Щодо мене, то я навчив цього хлопця стріляти, і він добре за те віддячив. Не раз бував він у кривавій сутичці опліч мене, і допоки я чую одним вухом його стріл, а другим — сагаморів, я певен, що ворог не опаде мене ззаду. Взимку й улітку, вночі й удень блукали ми вкупі глушиною, їли той самий харч, один спав, а другий пильнував його сну. І щоб люди сказали, що Анкеса взято на тортури, а я був близько?!. Присягаюся, що перше вірність зникне з лиця землі і "оленебій" стане мирною пищавкою, аніж Анкес загине, другом покинутий.

Данкен випустив руку розвідникові, і той повернувся й твердою ходою подався назад до гуронських осель. Гейворд і Еліс, щасливі своїм визволенням і водночас зажурені, яку хвилину дивились йому вслід, а тоді разом рушили до відлеглого селища делаварів.

РОЗДІЛ XXVI

Основа. Дайте й мені лева зіграти.

В. Шекспір, "Сон літньої ночі"

Попри всю свою рішучість, Соколине Око добре розумів, які на нього чигають труднощі й небезпеки. Отож повертаючись до табору, він напружував свій гострий практичний розум, міркуючи, у який би спосіб ошукати ворогів, що пильністю й чуйністю не поступались йому самому. Магуа й чаклун зберегли своє життя тільки завдяки розвідниковим принципам. Задля своєї безпеки він мав би першими вбити їх, якби не вважав, що такий вчинок, хоч згідний, може, з індіянськими звичаями, ганьбить, проте, білу людину, мовляв, чистої крові. Тим-то він поклався на лики та реміння, якими зв'язав своїх бранців, а сам подався до середини селища.

В міру того як він підходив ближче до осель, хода його ставала обережніша, а зіркий погляд не пропускав жодної прикмети, сприятливої чи то ворожої. Дещо попереду інших стояла одна занедбана хатина — полишена недобудованою, мабуть, через брак деревини або води. Крізь шпарини, одначе, цідилося бліде світло — либонь, тут хтось таки мешкав. До цієї халупчини й попрямував розвідник — немов обачливий генерал, що хоче перше обстежити передові позиції ворога, а тоді вже вчинити напад.

Впавши на всі чотири, як і личить ведмедеві, Соколине Око присунувся до маленького отвору й заглянув у нутро хатини. Виявилось, що це житло Девіда Гемета. Вірний псалміст був тут з усіма своїми скорботами й страхами та непевною надією на захист провидіння. У цю мить, коли розвідник дивився на Девідову незграбну постать, співак саме про нього й розважав на самоті, тобто про ведмежу його подобу.

Хоч яка щира була псалмістова віра в біблійні чудеса, він мав поважний сумнів, чи надприродні сили безпосередньо втручаються в теперішнє життя. Він непохитно вірив, що Валаамова ослиця була заговорила, але щоб ведмідь співав, то це вже трохи занадто. І одмак він чув ведмежий спів на власні вуха. Увесь вигляд і поза його засвідчували глибоке збентеження. Він сидів на. купі хмизу, з якої деколи по парі

галузок підкладав до вбогого багаття, а голову спер на руку, поринувши в сумовиту задуму. Вбрання його було все те саме, тільки що лису свою голову він покрив трикутним капелюхом, настільки приношеним, що ним не спокусився жоден гурон.

Кмітливий розвідник, пам'ятаючи, як шпарко був псалміст утік від ложа хворої жінки, здогадувався, що то за думки опосіли бідолаху. Обійшовши довкола хатини й упевнившись, що вона стоїть осторонь інших, та ще врахувавши, що й особа її пожильця аж ніяк не схилить кого до відвідин, Соколине Око штовхнув низеньку дверину й опинився перед Геметом. Поміж ними було вогнище. Коли розвідник сів, майже цілу хвилину вдивлялися вони мовчки один в одного. Ця несподівана й неймовірна поява — якщо вона не підірвала Девідові світогляду, то в усякому разі похитнула його віру й рішучість. Він потягся по свою сопілку й підвівся, маючи невиразний намір подолати ту з'яву музикою.

— Темне й таємниче страховище! — вигукнув він, тремтячими руками накладаючи окуляри й шукаючи незрадливого свого помічника в усіх знегодах — книжечку псалмів. — (А не знаю, ані хто ти, ані чого прийшло, але коли ти заважуєш лихе щось супроти особи чи прав иайсмиреннішого слуги церкви, вслухайся до натхненної мови юнака ізраїльського й покайся.

Ведмідь затрусив своїм пелехатим тулубом, і добре знайомий Геметові голос відповів:

— Відклади цю пищавку й утиш свою горлянку. П'ять слів простої й зрозумілої людської мови зараз вартніші цілої години репету.

— Хто ти? — запитав Девід, геть ошелешений, щоб там братись до якого співу.

— Людина, як і ти. В жилах у мене ведмежої чи індіянської крові не більше, ніж у тебе. Невже ти так швидко забув, хто тобі повернув оцю дурняцьку штуку, що в твоїх руках?

— Чи ж може таке бути? — відповів Девід, уже вільніше переводячи подих; в голові йому поволі яснішало. — Багато я див бачив з тих пір, як між поган перебуваю, але це вже над усе!

— Ну, ну, — озвався Соколине Око, показуючи своє чесне обличчя, щоб і зовсім розвіяти Девідові сумніви. — Ось подивись на шкіру. Хоч вона й не така біла, як у панночок, та червоність її лишень од вітру й сонця. Але перейдім до справи.

— Перше скажіть мені, що з дівчиною та юнаком, який так мужньо її шукав, — перебив його Девід.

— О, вони щасливо втекли від томагавків тих шельмаків. А на слід Анкеса ти можеш мене спровадити?

— Він у полоні і, боюся, рокований уже на смерть. Дуже прикро мені, що такий достойний юнак має померти в поганстві, і я вже знайшов відповідний гімн…

— Можеш провести мене до нього?

— Це діло не складне, — завагався Девід, — але я дуже боюся, що ваша присутність тільки погіршить його сумну долю.

— Досить слів, рушаймо, — відрік на те Соколине Око.

Він знову сховав голову й перший вийшов з хатини.

Дорогою розвідник дізнався, що його супутник мав доступ до Анкеса з огляду на свою нібито причинність. До того ще допомогла Девідові прихильність одного вартівника, який умів трохи по-англійському, через що псалміст обрав його за об'єкт для навернення. Чи добре гурон розумів наміри свого нового приятеля, річ вельми сумнівна, але факт, що виняткова увага лестить дикунові не менше, як і людині цивілізованій, і отже індіянин пройнявся симпатією до Девіда. Тут немає потреби розводитись, як саме видобув розвідник ці подробиці з Девіда; не будемо ми переказувати й тих вказівок, що розвідник дав псалмістові, коли про все довідався. Перебіг нашої розповіді у своїм часі все це з'ясує читачеві.

Хатина, де ув'язнили Анкеса, стояла в самому центрі селища, і непоміченим підійти до неї чи вийти звідти було просто неможливо. Але Соколине Око зовсім і не замірявся таїтися. Розраховуючи на свою здібність до прибраної ролі, він так навпростець і рушив до хатини. Щоправда, деякий захисток уділила йому пізня година, хоч він і нехтував усякими можливостями критися. Хлоп'яцтво вже спало твердим сном, дорослі теж порозходились по домівках. Лишень яких п'ятеро вояків стриміло біля в'язниці Аикесової, не спускаючи бранця з ока.

Побачивши Гемета в товаристві їхнього Славного чаклуна, якого вони впізнали у ведмежій постаті, гурони без вагання розступилися й дали їм дорогу. Але самі вони й гадки не мали відходити. Навпаки, їх ще й зацікавила нагода побачити які-небудь таємничі обряди.

Оскільки розвідник не міг порозумітися з гуронами їхньою мовою, розмова цілком припала на Девіда. І цей останній, попри все своє простацтво, так блискуче приклав до діла Одержані напучення, що перевищив найбільші сподіванки навчителя.

— Делавари — це баби! — вигукнув псалміст, звертаючись до індіянина, що сяк-так розумівся на англійщині. — Англійці, мої дурнуваті земляки, сказали їм узяти томагавки ц повбивати своїх батьків у Канаді, а вони забули, що вже давно побабіли. Хоче мій брат почути, як Стрибкий

Олень проситиме собі спідниці й милосердя благатиме у гуронів, при стовпі стоячи?

Схвальне "Гу!", голосно вимовлене, посвідчило, з якою втіхою гурон сприйняв би цю слабкодухість ворога, такого ненависного й такого небезпечного.

— Тоді хай він одійде вбік, а чарівник подмухне на собаку! Перекажи це моїм братам.

Гурон переклав товаришам Девідову мову, і вона їм сподобалась — така витончена жорстокість була до смаку їхнім непогамованим темпераментам. Вони відступилися трохи від входу і кивнули гаданому чаклунові входити. Але ведмідь не зрушив з місця і тільки загарчав.

— Чарівник боїться, що його подих може впасти на його братів і позбавити їх також мужності, — провадив далі Девід на цей знак розвідників. — їм треба відійти далі.

Гурони, остерігаючись перед цим найстрашнішим для вояка нещастям, гуртом відступили й зупинились у такому місці, звідки вони тільки бачили вхід до хатини, але розмови не могли чути. Тоді, наче заспокоївшись за їхню безпеку, розвідник повільно ввійшов досередини. Там панувала тиша й півморок, бо в'язень був сам один, а освітлювало хатину лише напівпригасле вогнище, на якому перед тим готовано вечерю.

Анкес, руки й ноги мавши міцно, аж до болю, зв'язані, напівсидів у протилежному кутку хатини. Коли страшна звірина постала йому перед очима, він навіть не зволив на неї глянути. Розвідник, що залишив Девіда біля дверей переконатись, чи за ними не стежать, вважав тим часом за доцільніше не розкриватись. Не озиваючись до в'язня, він заходився витинати різні фиглі, ведмедеві властиві. Молодий могіканин спершу подумав, що гурони таки направду випробовують його дух, спровадивши

до нього живого звіра; та скоро в рухах тварини, таких для Гейворда природних, він постеріг певні хиби й викрив ошуканство. Але зневажливий вираз у юнака на обличчі можна було занадто по-різному тлумачити, щоб достойний розвідник узяв його на карб своїх талантів. Отож, на щастя, Соколине Око не знав, як Анкес, досвідченіший у цій справі, оцінює його гру, а то б він з пересади запевне розтягнув її надовше. Як тільки Девід подав умовне гасло, сердите гарчання ведмедеве одразу заступив зміїний сик.

Анкес зіперся спиною до стіни хатини і так і сидів, заплющивши очі, наче не хотів поганити собі зір бридким видовищем. Але скоро почулося зміїне сичання, як він випростався, глянув в один бік, у другий, схилив голову, а тоді знов запитливо роздивився на всі боки, аж нарешті втупився гострим оком, немов приворожений, у волохате страховисько. Ще раз почулись ті самі звуки — таки вже запевне з рота ведмедеві. Юнак знов перебіг поглядом по хатині і, зупинившись на звірині, промовив глибоким і здушеним голосом:

— Соколине Око!

— Розв'яжи його, — звелів Соколине Око Девідові, що саме підійшов до них.

У той же час, як звільнювано з пут Анкета, зашурхотіла скидувана ведмежа шкура і навіч постав розвідник у власній своїй персоні. Могіканин, інтуїтивно вгадавши, до якого засобу вдався його друг, не виявив найменшого подиву ані півсловом, ані яким порухом. Розсупонившись із пелехатого свого одіння, Соколине Око дістав довгого лискучого ножа її подав Анкесові.

— Гурони за дверима, — мовив він. — Будьмо готові.

При цьому він значливо показав на другого ножа, так само здобутого цього вечора у гуронів.

— Ходім, — сказав Анкес.

— Куди?

— До Черепах. Вони діти моїх предків.

— Ех, парубче, — озвався розвідник по-англійському, як мав звичай у хвилину задуми. — Я вірю, що в жилах у вас та сама кров, тільки час і відстань трохи порізнили її барву. А що ми зробимо, з мінгами за порогом? їх шестеро, а в нас псалміст усе одно, що й нема його.

— Гурони — хвальки, — зневажливо заявив Анкес. — Їхній тотем — лось, але бігають вони, як слимаки. Делавари — діти черепах, але вони прудкіші за оленя.

— Ех, парубче, воно-то правда, що ти кажеш. Я певен, що в бігу ти хоч кого випередиш, а в перегонах на дві милі не тільки перший прийдеш, а ще й перевести дух успієш, поки котрийсь із тих негідників добіжить. Але хист білої людини більше в руках, ніж у ногах. Ось я, скажімо, розтрощити голову гуронові можу не згірше за будь-кого, але щодо бігу, то тут уже нічого не вдію.

Анкес, що вже доходив до дверей, перший пориваючись у дорогу, враз відступив назад, у глибину хатини. Та Соколине Око не завважив цього руху, — заглиблений у свої думки, він і далі говорив, мовби сам до себе звертаючись.

— Зрештою, не годиться полишати одного в неволі через нездольність іншого. Тобі, Анкесе, краще буде чимдуж дременути звідси, а я знов накладу на себе ведмежу шкуру й спробую взяти хитрощами, коли не можу прудкістю.

Молодий могіканин нічого не відповів, тільки спокійно схрестив руки на грудях 1 прихилився до стовпа, що підтримував стіну хатини.

— Ну? Чом ти баришся? — запитав розвідник, глянувши на юнака. — Я матиму часу досить, бо ці негідники перше за тобою поженуться.

— Анкес лишиться, — була спокійна відповідь.

— Навіщо?

— Щоб битись разом з братом свого батька й умерти разом з другом делаварів.

— Оце так, парубче, — мовив Соколине Око, стискаючи Анкесові долоню своїми залізними руками. — Якби ти покинув мене, то повівся б як мінг, а не як могіканин. Але я вважав, що мушу тобі це запропонувати, знаючи, як молодість любить життя. Що ж, коли На війні не ведеться з відвагою, вдамося до хитрощів. Вбирай-но цю шкуру. Я певен, що ведмедя ти вдаси не вельми гірше за мене.

Хоч Анкес, може, трохи іншої був думки про свій хист до наслідування, його поважна постава, однак, анічим цього не виказала. Він мовчки й хутко перебрався у ведмежу шкуру і чекав, що далі вирішить його досвідчений товариш.

— А ти, приятелю, — звернувся Соколине Око до Девіда, — навіть виграєш, помінявшись одежею зі мною, бо твоє вбрання не дуже пристосоване до життя в глушині. Ось візьми мою мисливську куртку й шапку, а мені дай своє укривало та капелюха. Мусиш довірити мені також книжку й окуляри і, звісно, свого свищика. Якщо спіткаємось ми за кращого часу, все це ти одержиш назад, ще й з доброю подякою.

З пойменованим добром своїм Девід розлучився так охоче, що це могло б зробити честь його щиросердю, якби ця заміна не була й справді під багатьма оглядами йому вигідна. Соколине Око, не барячись, перевдягся, і, коли його жваві очі сховалися за скельцями окулярів, а голову йому оздобив трикутний капелюх, при зоряному світлі він таки

легко міг пройти за псалміста, тим більше, що й зростом вони обоє були майже однакові. Тільки-но з переодяганням скінчилося, розвідник обернувся до Девіда.

— Ти дуже полохливий? — запитав він, аби краще зорієнтуватись, які саме вказівки дати псалмістові.

— Помисли мої мирні, а вдачею я, смію гадати, схильний до милосердя та любові, — відказав Девід, трохи діткнутий цим одвертим сумнівом у його мужності. — Але ніхто не може сказати, щоб я коли-небудь, хоч і в найгострішій скруті, втратив віру в бога.

— Найбільша буде тобі небезпека в першу хвилину, коли дикуни виявлять, що їх ошукали. Якщо тебе не порішать одразу, твоя причинність стане тобі в обороні, й ти можеш мати певну надію, що помреш у своєму ліжку. Якщо лишаєшся, ти повинен сісти отут у тіні й удавати з себе Анкеса — допоки хитрі індіяни не викриють обману. Тоді, кажу, прийде хвилина твоєї випроби. Отож вибирай — втікати чи тут зостатись.

— Еге ж, — твердо відказав Девід. — Я лишаюсь замість делавара. Він мужньо й великодушно захистив мені життя, а тепер я можу відплатити йому тим самим.

— Це слова справжнього мужа, людини, що за кращого виховання на щось путніше здалася б. Схили-но голову й підібгай ноги, бо вони такі довгі, що одразу тебе викажуть. Мовчи, скільки мога буде, а коли вже доведеться говорити, вибурхни своїм співом. Індіянам це нагадає, що в тебе не всі вдома. Коли ж, однак, дійде до того, що вони знімуть з тебе скальпа, хоч я в це не вірю, можеш бути певен, що ми з Анкесом не забудемо твого вчинку, а відомстимо за тебе, як і личить справжнім воякам та щирим друзям.

— Стривайте! — скрикнув Девід, бачивши, що розвідник і Анкес збираються відходити. — Я недостойний і смиренний послідовник того, хто заперечував гріховну мстивість. Якщо я загину, не складайте жертв моєму тлі нові, а радше простіть убивць. І коли й надуватимете їх, то вже в молитвах, аби господь просвітлив їм душі та дарував блаженство.

Розвідник завагався й ніби задумався.

— Ця засада не згідна з лісовим законом, — мовив він, — проте по-своєму вона слушна й шляхетна. — Він важко зітхнув, може, Востаннє затуживши за давно покинутим цивілізованим життям. — Нехай бог тебе боронить, друже. Здається мені, що ти не дуже підбився стежки, коли як слід розважити та про вічність не забувати, хоч багато залежить IIд вдачі та від сили спокуси.

Сказавши це, розвідник обернувся, щиро потис Девідові руку і зараз же по цьому вияві дружніх почуттів вийшов із хатини в супроводі нового представника ведмежої породи.

Тільки-но опинившись під поглядами гуронів, Соколине Око, наслідуючи неоковирну постать Девідову, випростав своє довге тіло і, викинувши вперед руку, щоб відбивати такт, заходився наче співати псалму — принаймні так йому видавалося. На щастя для свого непевного плану, мав він діло з вухами, мало призвичаєними до гармонії солодких звуків, бо інакше його жалюгідне вдавання одразу ж викрилося б. Дорога їм пролягала попри самий темний гурт індіян, і що ближче до них підходжено, то розвідників спів голоснішав. Коли обоє втікачів були зовсім близько, той гурон, що знав-по-англійському, витяг руку й зупинив гаданого псалміста.

— Делаварський собака, як він, злякався? — спитав він, нахиляючись уперед та силкуючись поночі прозирнути в вираз співцевого обличчя. — Гурони почують його стогін?

У цю мить рик, напрочуд лютий і природний, вихопився відмедеві з горла, аж молодий індіянин мимохіть опустив руку й відсахнувся, наче для того, щоб пересвідчитися, чи це не правдешній звір перед ним. Соколине Око, боячись, що голос може його зрадити, скористався цим і вибухнув такою зливою музикування, яке в більш витонченому товаристві сприйнято б за чисто пекельний вереск. Зате серед теперішніх його случахів ці звуки тільки додали йому, пошани, якої тубільці завжди вділяють причинним. Індіяни відступилися й пропустили гаданого чаклуна та його одуховленого помічника.

Неабиякої сили волі треба було Анкесові й розвіднику, щоб спокійною і розважливою ходою перетяти селище, а надто ще коли вони помітили, що вартові стлумили свій страх і підійшли до хатини, аби пересвідчитись у дії чарів. Найменший незграбний чи нетерплячий порух Девіда міг би виказати втікачів, а їм же саме час потрібен був для порятунку. На галас, що його й далі знімав розвідник, з хатин повиходило багато цікавих, а раз-другий, під впливом забобону чи то підозріливості, перестрівав їх який-небудь темновидий вояк. Але ніхто їм не заступив дороги — пізня пора, як і зухвальство їхнє, тільки стали втікачам у пригоді.

Сміливці вже видобулись із селища й хутко зближалися до узлісся, коли голосний і протяглий крик розлігся з хатини, де було ув'язнено Анкеса. Могіканин випростався й затрусив своїм волохатим покривом, так наче ведмідь, що його він удавав, готувався до якогось розпачливого зусилля.

— Стривай! — постримав розвідник Анкеса за плече. — Хай ще раз. Це крикнули з подиву.

Недовго вони й чекали, бо зараз же шалені крики струсонули повітря й прокотились через усе селище. Анкес скинув ведмежу шкуру й далі вже йшов сам собою, струнький і зграбний. Соколине Око злегка його ляснув по плечі й вихопився наперед.

— Тепер хай ці чорти шукають нашого сліду! — мовив він, дістаючи з-під куща дві рушниці з усім належним припасом. Передавши Анкесові його зброю, розвідник помахнув своїм "оленебоєм". — Принаймні двоє з них знайдуть на ньому смерть.

Тоді, опустивши рушниці, як то роблять мисливці, переслідуючи дичину, вони кинулись уперед і незабаром зникли в лісовому мороці.

РОЗДІЛ XXVII

Антоній. Я не забуду,

Бо слово Цезаря — закон для всіх.

В. Шекспір, "Юлій Цезар"

Як бачили ми, цікавість індіян, що сторожили в'язницю Анкесову, виявилась дужчою за страх перед подихом чаклуна. Серця їм аж колотились, коли вони обережно підступили до шпарини, через яку цідився слабкий відблиск вогню. Кілька хвилин постать Девіда вони приймали за бранцеву, а потім таки справдилось розвідникове побоювання. Втомившись сидіти скоцюрбленим, псалміст поволі випростав свої довгі ноги, аж поки одною з них порушив убік недогорілу головешку. Спершу гурони подумали, що це делавара так спотворило чаклунство. Але коли Девід, несвідомий, що за ним спостерігають, повернув голову і виставив на світло своє простацьке й лагідне обличчя натомість гордовитих рис Анкеса — жодних сумнівів не лишилось навіть і в темних індіян. Вони гуртом порвались у хатину і, брутально схопивши в'язня, одразу викрили ошуканство. Тоді ото й зчинився перший крик, що почули втікачі. За ним розляглися дикі й шалені вигуки помсти. Девід, твердо поклавши прикрити втечу друзів, вирішив, що прийшла його смертна година. Позбавлений своєї книжки й сопілки, мусив він покладатись на власну пам'ять, що рідко його заводила в таких випадках. Отож він на повен голос затягнув першого вірша жалобного

співу, котрий мав би полегшити йому перехід до іншого світу. Це вчасно нагадало індіянам про його причинність, і, вибігши надвір, вони голосним криком зняли сполох на ціле селище.

Індіянський вояк звичайно спить у повній бойовій готовності. Тим-то вже перші звуки тривоги підняли на ноги зо двісті чоловіків, готових чи до бою, чи й до погоні. Незабаром усі довідалися про втечу, й плем'я зібралося біля радної хатини, нетерпляче дожидаючи, що накажуть ватаги. При такій наглій потребі на мудру думку важко було обійтись без хитрого Магуа. Згадали його ім'я, і кожне розглядалося навкруг, дивуючись, чому він не прийшов. Послано гінців до його хатини.

Тим часом наймоторнішим та найкмітливішим юнакам наказано розвідати узлісся довкіл галявини, щоб упевнитись, чи не задумують чого лихого непевні їхні сусіди, делавари. Від хати до хати забігали жінки й діти, і все селище знов посіла неймовірна метушня. Поступово, однак, безлад цей улігся, і кілька найстаріших та найповажніших ватагів зібралося в хатині на нараду.

Незабаром багатоголосий гамір сповістив, що повертається один із загонів, посланих на розвідини. Юрба зокола розступилася і пропустила до хатини декількох вояків разом з нещасливим чаклуном, що його на такий довгий час розвідник позбавив волі.

По-різному ставилися гурони до свого чаклуна: хто щиро вірив у чаклунську силу, а хто вважав його за ошуканця, — але цим разом його вислухано з найглибшою увагою. Коли він скінчив свою коротку мову, наперед виступив батько хворої індіянки й у кількох виразистих словах виклав те, що він знав. Обидві ці розповіді дали певний напрямок дальшим пошукам, що їх було тепер проваджено з належною індіянам обачливістю.

Замість безладним гурмом кинутись до печери, обстежити її доручили десятьом наймудрішим і найхоробрішим воякам. А що баритись не можна

було, призначені одразу ж підвелись і вийшли. Перед входом у печеру молодші з них пропустили вперед старших і так одні за одними ввійшли в низький і темних прохід, ступаючи твердою ходою, як вояки, готові на все задля добра загалу, хоча в глибині душі кожен і не мав певності щодо ворога, з яким доведеться спіткатись.

Передня частина печери тонула в тиші й понурості. Жінка лежала на тому самому місці й у тій же позі, дарма що декотрі з присутніх запевняли, що бачили на власні очі, як її відносив до лісу гаданий "лікар від білих людей". Ця видима розбіжність з історією, що розповів батько недужої, природно, звернула на нього погляди всіх присутніх. Роздратований цим мовчазним звинуваченням та й сам знепокоєний такою несподіванкою, ватаг підступив до ложа хворої, нахилився й недовірливо глянув їй в обличчя. Дочка його була мертва.

Щире батьківське почуття на хвильку перемогло, і, пойнятий горем, старий вояк затулив очі рукою. Але зараз же він опанував себе, подивився на своїх товаришів і, показуючи на трупа, сказав мовою свого народу:

— Жінка мого молодого вояка пішла від нас. Великий Дух сердитий на своїх дітей.

Скорботну звістку сприйнялося в глибокій мовчанці. Коли перегодом один старіший індіянин якраз хотів щось сказати, з суміжної переділки печери під самі ноги воякам викотилась якась темна річ. Не знаючи, що воно за проява, ввесь гурт аж відсахнувся трохи і в подиві вирячив на неї очі. Тільки-но ця дивовижа потрапила в смугу світла, як усі побачили скривлене, але все так само люте й похмуре обличчя Магуа. Вражені цим відкриттям, індіяни не стрималися од вигуків.

Зрозумівши, в якому Магуа становищі, гурони зблиснули ножами, й скоро пута на його руках і ногах було розтято, а з рота йому видерто кляп. Ватаг звівся на рівні ноги й обтрусився, наче лев, що вибрався з

лігва. Ані слова не вихопилось у нього, а тільки рука судомно стисла колодку ножа та очі спідлоба обвели всіх вояків, мовби шукаючи, на кому зігнати перший порив мстивості.

Щастя для Анкеса й розвідника, та навіть і Девіда, що були вони цю мить поза досягом його руки, а то б запевне спостигла їх тут невблаганна смерть, ніякі сподівання на витончені тортури не відвернули б його удару. Тим часом бачивши довкола тільки дружні обличчя, Магуа мимохіть скреготнув зубами й притамував свою лють, не маючи на кому її зірвати. Він аж мало не душився із скаженої злості; всі присутні завважили цей його прояв гніву, і, боячись ще більш ватага роз-злостити, ніхто не важився озватись. Нарешті по кількох хвилинах найстарший з вояків промовив:

— Мій брат спіткав ворога. Чи він близько, щоб гурони могли помститись?

— Нехай делавар помре! — громозвучно вигукнув у відповідь Магуа.

Знов запала довга й обтяжлива мовчанка, і порушив її обачними словами той самий індіянин.

— Могіканин прудкий у ногах і стрибає далеко, — сказав він, — але мої юнаки вже йдуть його слідом.

— Він утік? — запитав Магуа таким горловим голосом, що виходив мовби з самої глибини його грудей.

— Лихий дух напосівся на нас, і делавар засліпив нам очі.

— Лихий дух! — глузливо перекривив Магуа. — Це дух, що збавив віку багатьом гуронам, дух, що забив моїх юнаків при водоспаді, що здер скальпи з них при цілющому джерелі, що ось допіру зв'язав руки Хитрому Лисові.

— Про кого мій брат говорить?

— Про собаку, що під білою шкірою криє серце й хитрість гуронську, про Довгого Карабіна.

Страшне розвідникове ім'я і цього разу вразило слухачів. Але коли вояки трохи розважили, що їхній грізний і зухвалий ворог добувся аж у саму середину табору й заподіяв тут їм такої шкоди, дика лють посіла місце подиву, і те шаленство, що поривало серце Магуа, нараз передалося кожному воякові. Одні скреготіли зубами із злості, інші скажений крик зняли, ще інші нестямно били руками повітря, наче перед ними був сам ворог. Але раптовий вибух пристрасті швидко й улігся, змінившись на похмуру стриманість, звичайну для індіян в пору бездіяльності.

Магуа, своєю чергою, теж мав час над дечим помізкувати. Тож прибравши тепер позу людини, яка знає, що належиться думати й чинити в такій поважній справі, він сказав:

— Ходім до мого народу. Він чекає на нас.

Індіяни мовчки пристали на його думку й, вийшовши з печери, повернулись до хатини ради. Посідавши, всі звернули погляди в бік Магуа, і він зрозумів, що від нього жадають розповіді про його пригоди. Він підвівся й щиро виклав усю історію, анічого не криючи її не перекручуючи. Ціле ошуканство Данкена н Соколиного Ока стало ясне, як на долоні, так що тепер навіть найзабобонніший у племені переконався в справжньому характері останніх подій. Не підлягало сумніву, що їх зухвало, ганебно одурено. Коли Магуа скінчив і сів на своє місце, вояки — а вони тут зібралися всі з племені — якусь хвилю незмигно дивились один на одного, вражені й сміливістю своїх ворогів і їхнім успіхом. Далі вони стали обмірковувати засоби й можливості помсти.

Виряджено ще кількох переслідувачів у погоню за втікачами, по чому ватаги почали поважну нараду. Багато різних заходів висували по черзі старіші вояки, і кожного Магуа вислуховував мовчки й шанобливо. В хитрому дикунові ожило його лукавство й самовлада, і він простував до своєї мети обачливо та вміло. Лишень коли кожен висловив свою думку, налагодився й він забрати голос. До того ж його словам додала ваги та обставина, що повернулись декотрі переслідувачі і доповіли, що втікачі, за всіма ознаками, знайшли притулок у сусідньому таборі делаварів, цих непевних союзників їхніх. Магуа скористався цією новиною, коли викладав свій план. Як і слід було гадати, враховуючи красномовство й хитрощі гурона, цей план його схвалено було одностайно.

Читачеві вже відомо, що, в згоді з індіянським звичаєм, сестер, тільки вони прибули до селища гуронів, розлучили одну з одною. Магуа швидко зрозумів, що, тримаючи в себе молодшу сестру, він запевнить собі владу над старшою. Отож Еліс він залишив у гуронському селищі, а Кору, яка, власне, його й обходила, на певний час довірив сусідньому племені. Цей останній захід, крім усього іншого, мав на меті ще й підлестити ненадійних союзників виявленим довір'ям.

Ані на мить, як це й властиво дикунам, не забуваючи про помсту, Магуа, проте, не скидався своїх особистих планів на дальше майбутнє. Юнацькі дурисвітства й зраду мусив він спокутувати тривалою упокореністю, перше ніж знов міг би тішитись довірою свого племені, — а без довіри ж неможливе ніяке старшинство поміж індіян. У цій делікатній і складній ситуації спритний гурон не гребував бодай найменшою можливістю збільшити свій вплив. Одним з найудатніших його досягнень на цій ниві було те, як він здобув своєму плем'ю прихильність їхніх могутніх та небезпечних сусідів. В наслідках він не ошукався: гуроні-бо теж улягають людській природі, що спонукає цінувати самих себе міркою чужої думки.

Однак, складаючи ці пожертви в ім'я загалу, Хитрий Лис ніколи не випускав з ока власних цілей. А що несподівана втеча бранців порушила

його плани, то Магуа мусив тепер запобігати ласки в тих, кому ще недавно він просто накидав свою волю.

Декотрі ватаги пропонували напасти на делаварів зненацька, захопити їхній табір, а водночас і бранців відібрати. Адже ж усі були згодні, що їхні честь та інтереси, як також мир і щастя душ померлих гуронів, вимагають невідкладної помсти. Але такі небезпечні й ризикові плани Магуа не важко було відхилити. Він доречно виказав усю їх ненадійність та хибність і аж по цьому зважився висунути свої власні пропозиції.

Почав він з того, що підлестив себелюбству слухачів: це завжди певний засіб привернути увагу. Перелічивши різні нагоди, при яких гурони мужньо відплачували за зневагу, він заходився ревно вихваляти цноту розуму. Ця властивість, мовив він далі, становить посутню різницю між бобрами та іншими звірами, між людьми й тваринами і, насамкінець, між гуронами та рештою людського роду. Достатньою мірою змалювавши принади обачливості, він завів мову про те, як цю рису можна приточити до теперішнього становища плем'я. Їхній блідолиций батько, сказав він, зизим оком дивиться на них, відколи томагавки їхні забагрилися кров'ю; з другого ж боку, в них поруч народ, такий самий численний, як і вони, але з іншою мовою, з іншими інтересами, ворожий їм і ладний скористатись хоч і яким приводом, аби посварити гуронів з великим білим ватагом. Тоді заговорив Магуа про всі їхні знегоди: про винагороди, яких вони мають сподіватись за давні свої заслуги, про те, як далеко вони від своїх ловецьких грунтів і рідних селищ, про те, що треба в цій скруті радше на розум спиратись, аніж на почуття. Але коли він збагнув, що тільки старші вояки похваляють його стриманість, а чимало найзапальніших та найбільш визначних вояків неприхильно сприймають ці обхідні плани, Магуа хитро спровадив мову до теми, їм найлюбішої. Він прямо заявив, що завдяки їхній мудрості можлива повна й цілковита перемога. При цьому він дав на здогад: коли вони поведуться з належною обачністю, їм забезпечено такий успіх, що ненависного ворога буде вибито до ноги. Одне слово, він так наколотив войовничості з хитрістю, а ясного з темним, що підхлібив і старших, і

молодших і в усіх збудив надії, дарма що ніхто не міг би сказати, що гаразд зрозумів його заміри.

Ораторові чи політикові з таким хистом звичайно добре ведеться у сучасників, хоч нащадки можуть і інакше до нього поставитись. Кожному слухачеві здавалось, що більше малося на увазі, аніж було сказано, і що це недосказане збігається саме з його власними нахилами та бажаннями.

Спричинивши такий настрій у своїх співплемінців, Магуа, звісна річ, переміг. Плем'я погодилось діяти обачливо, а провід цілою операцією всі в одну душу доручили ватагові, що нарадив таке мудре й слушне поводження.

Тепер Магуа, нарешті, досяг великої мети свого хитрування та заповзяття. Втрачену довіру племені цілком було повернуто, і його навіть настановлено на чолі походу. Власне, він став владарем гуронів, а вождь у них самовладніший за будь-якого монарха, надто ще коли плем'я перебуває у ворожій країні. Відкинувши, отже, маску дорадника, прибрав він поважної постави, яка личить гідності великого ватага.

У різні сторони розіслано розвідників на обстежини, шпигунам наказано скрастись до селища делаварів; решту вояків відпущено по домівках, щоб чекали там, бувши напоготові, а жінкам та дітям сказано порозходитись і сидіти тихо. По цих розпорядженнях Магуа пройшовся селищем, час від часу зупиняючись та заходячи до кого в хату — там, де, як він гадав, його відвідини можуть підлестити господаря. В друзях він скріпив упевненість, хитких підбадьорив і всім догодив. Потім завернув до власної хатини. Жінка його померла, поки він був на вигнанні, дітей Магуа не мав і жив сам один у своїй халупчині. Була це та сама напівзруйноваиа відлегла будівля, що в ній оселився й Девід. Коли Магуа траплялося застава ти там псалміста, — що, зрештою, бувало не часто, — він дивився на гостя з гордовитою зневагою.

Ось до цієї хатини й повернувся Магуа, скінчивши свій обхід. Але коли інші спали, він не мав і не шукав спочинку. Якби знайшовся хто цікавий та підглянув у цей час за новообраним ватагом, то побачив би, що від повороту додому й до самої хвилини, коли зібралися вояки, він просидів у кутку хатини, все розважаючи про плани на прийдешнє. Деколи крізь шпарини впадав вітерець досередини, тоді полум'я вогнища схоплювалось угору й освітлювало понурого самітника. Під таку хвилю й справді неважко було прийняти сутінкову його постать за князя темряви, що надумує різні кривди та снує плетиво зла.

Задовго ще до світанку до відрубної хатини Магуа почали один по одному сходитись вояки, аж зібралося всіх двадцятеро. Кожен мав рушницю та інший вояцький риштунок, хоч розмальовані вони були по-мир-пому. Магуа ніби не помічав їх приходу, — вони сідали собі в тіні, а дехто ставав непорушно, мов статуя, — аж поки зійшлися всі призначені.

Тоді Магуа підвівся і, вийшовши сам наперед, дав знак рушати. Вояки, ступаючи йому в слід так званим "індіанським ключем", вийшли за своїм провідником надвір. Вибрались вони проти звичаю тихо й крадькома, скидаючись радше на безгучних привидів, аніж на вояцтво, що шукає бучної слави в зухвало сміливих вчинках.

Замість піти стежкою, що провадила просто до делаварського селища, Магуа повів свій загін понад колінкуватим струмком і бобри-ним ставом. Вже розвиднялося, коли вони вийшли на галявину, що її створили ці розумні й працьовиті звірята. Магуа мав на собі давнє своє шкуратяне вбрання з зображенням лиса на ньому; але був у загоні один ватаг, що в; нього саме бобер правив за тотема, і він учинив би мало не святокрадство, якби проминув громаду своїх родаків, не віддавши їм належної шани. Отож він пристанув і так лагідно та дружньо звернувся до звірят, наче й справді були вони які мудрі істоти. Він назвав бобрів своїми братами й нагадав їм, що це завдяки його захистові досі їх ніхто не скривдив, дарма що так багато пожадливих купців спокушають індіян підняти на них руку. Він обіцяв і далі ними опікуватись, сподіваючись навзамін віддяки. Після цього він заговорив про виправу, в якій брав

участь, і манівцями дав навід, що добре було б, якби вони вділили родичам своїм шмат власної мудрості[29].

Свідки цієї незвичайної промови слухали свого товариша так серйозно й уважно, наче їх теж переймали його слова. Раз чи двічі виринало над поверхнею води щось чорне, і гурон, побачивши це, врадувався, що мова його не йде намарне. Саме як він кінчав своє звернення, з отвору однієї напівзруйнованої хижки, де, здавалося, ніхто й не живе, вистромилась голова здорового бобра. Цей надзвичайний прояв довіри промовець сприйняв як дуже щасливу прикмету, і хоч звіря трохи поспішно сховалося назад, він розсипався цілою зливою подяк та похвал.

Коли, на думку Магуа, достатньо було віддано часу, щоб заспокоїти воякові родинні почуття, він дав знак рушати. А що індіяни подались усі враз і ходою, геть зовсім не чутною звичайному вухові, той самий достойний бобер ізнов визирнув з халупчини. Якби котрийсь гурон оглянувся назад, то побачив би, що звірина придивляється до людей з чисто людською цікавістю та пильністю. А й справді — такі певні й розважливі були рухи чотириногої істоти, що навіть найдосвідченіший спостерігач і той би не знав, як їх пояснити. Ллє все з'ясувалося, тільки-но загін вступив до лісу: звірина тоді видобулася з хижки й скинула з себе хутряну машкару, появивши з-під неї суворе лице Чингачгука.

РОЗДІЛ XXVIII

Леонато. Лишень коротко, прошу. Самі ж бачите, що в мене повна голова клопоту.

В. Шекспір, "Багато галасу знічев'я"

Плем'я, або, певніше, половина племені делаварів, що про них часто згадувано і що їхній теперішній табір був дуже близько до тимчасового селища гуронів, могло виставити приблизно стільки ж вояків, що й гурони. Як і їхні сусіди, делавари вступили за Монкалмом на землі

англійської корони і чинили звідти руїнні набіги на ловецькі грунти могоків. Але з властивою для тубільців таємничою стриманістю вони відмовили білим у підтримці саме тоді, коли ті найбільше цієї допомоги потребували. Французи по-різному пояснювали це несподіване відступництво своїх союзників. Переважала думка, що вони так повелися з поваги до давнього договору, який запевнював делаварам військову опіку Союзу шести народів, і тепер їм не хотілося виступати проти колишніх своїх оборонців. Щодо самого плем'я, то воно через своїх посланців заявило Монкалмові по-індіянському стисло, що топірці їхні притупіли і потрібен час, аби їх загострити. Провідник Канади визнав за розумніше терпіти недіяльного друга, аніж кепсько заміреною суворістю зробити з нього відвертого ворога.

Того ранку, як Магуа провів свій мовчазний загін від бобриного селища до лісу, сонце, зійшовши над делаварським табором, освітило люд, заклопотаний уже денною метушнею.

Від хатини до хатини снували жінки, одні готували сніданок, інші прибирали щось там, і кожна не пропускала нагоди перекинутися словом з приятелькою. Вояки стояли гуртами і більше мовчали, а коли вже промовляли що, то добре виважуючи думку. Між оселями було розкидано силу мисливського знаряддя, хоч ніхто наче не збирався на лови. Де-не-де вояки переглядали свою зброю, при тім далеко пильніше, аніж якби малося йти на лісового звіра, і всі час від часу звертали погляди до великої й німої хатини посеред селища, куди, здавалося, й думки їхні були спрямовані.

Раптом з найдальшого краю скелястого узвишшя, де розташувалося селище, вигулькнула чоловіча постать. Чоловік був без зброї, а його розмалювання мало метою радше злагіднити, аніж підкреслити вроджену суворість обличчя. Ставши на видноті, він затримався і приязним жестом підніс руку вгору, а тоді вимовно приклав її до грудей. Делавари відповіли на його привітання і таким самим дружнім жестом запросили незнайомця ближче.

Підохочений цим, він зійшов з широкого прискалку, де його обриси чітко вирізнювались на тлі порожевілого неба, і гордовито рушив до центру селища. Коли він ішов, чулось лише подзвякування срібних оздоб, що прикрашали йому руки й шию, та ще теленькали дзвіночки на його оленячих мокасинах. Дорогою він чемно вітався з вояками, але на жінок навіть уваги не звертав, так наче йому байдуже було до їхньої думки. Наблизившись до гурту вояків, що поважною поставою виразно засвідчували своє старшинство в племені, незнайомець зупинився, і делавари в цій енергійній і стрункій постаті впізнали добре відомого гуронського ватага, Хитрого Лиса.

Привітали його достойно, мовчки й насторожено. Вояки розступилися й пропустили наперед найдосвідченішого свого промовця, що знався на всіх мовах північних тубільців.

— Ласкаво просимо мудрого гурона, — сказав делавар мовою макуасів. — Він прийшов підкріпитися сакатушем[30] зі своїми братами з-над озер, авжеж?

— Він прийшов, — підтвердив Магуа, нахиляючи голову з гідністю східного княжича.

Ватаг простяг руку, взяв прибульця за зап'ясток, і вони ще раз обмінялися дружнім вітанням. По цьому делавар запросив гостя до хатини на сніданок. Магуа прийняв запросини, й обидва вояки, до яких долучилося ще троє-четверо старших делаварів, відійшли вкупі. Решта індіян залишилась на місці. І хоч усім їм страшенно кортіло дізнатись, що спричинило ці незвичайні відвідини, ніхто ні жестом, а чи словом не виявив своєї нетерплячки.

Під час короткого й скромного підживку розмова була вкрай обережна й точилася тільки про лови, в яких Магуа недавно брав участь. Господарі, добре свідомі, що нинішній візит має під собою якісь глибші причини, може, важливі саме для них, вдавали, проте, — і то незгірше за

людей кращого виховання, — ніби це річ природна. Коли всі загодили апетит, жінки позабирали дерев'яні таці й кабаківки, і обидві сторони почали готуватись до змагань у слові.

— Чи лице великого канадського батька знов прихилилося до його гуронських дітей? — запитав промовець делаварів.

— А хіба коли було інакше? — відказав Магуа. — Він називає мій народ "найлюбішим".

Делавар притакнув головою, дарма що гаразд знав неправдивість цих слів, і провадив далі:

— Томагавки ваших юнаків поруділи від крові.

— Цьому правда, але тепер вони знов чисті й тупі, бо англійців вибито, а сусідами нашими є делавари.

Співрозмовник жестом подякував за мирне запевнення й не сказав нічого. Тоді Магуа, наче цей натяк на різанину щось йому пригадав, запитався:

— Чи моя бранка не завдає клопоту моїм братам?

— Ми радо її гостимо.

— Стежка між гуронами й делаварами коротка й відкрита. Нехай мій брат відішле її до моїх жінок, коли вона завдає йому клопоту.

— Ми радо її гостимо, — ще більш вимовистим тоном сказав ватаг делаварів.

Магуа, трохи ошелешений, що йому так виразно відмовляють права одібрати назад свою бранку, але вдаючи байдужість, помовчав кілька хвилин.

— Чи мої юнаки залишають досить делаварам місця полювати в горах? — озвався він урешті.

— Ленапи — господарі на своїх пагорбах, — відповів делавар згорда.

— Це гаразд. Червоношкірі завше справедливі. Чого б вони мали гострити ножі й томагавки одні проти одних? Хіба ж блідолицих не більше, як ластівок буває в пору квітів?

— Добре! — вигукнуло водночас двоє чи троє його слухачів.

Магуа зачекав хвильку, поки його слова влагіднять настрій делаварам, і додав:

— А чи не було чужих мокасинів у цих лісах? Чи не бачили мої брати слідів білих людей?

— Хай приходить мій канадський батько, — ухильно відказав співбесідник. — Його діти будуть йому раді.

— Коли Великий Ватаг приходить до індіян, то щоб мирно покурити з ними люльку у вігвамах. Гурони теж привітають його радо. Але в англійців довгі руки, і ноги їхні не знають утоми. Мої юнаки начебто бачили слід англійців біля делаварського селища.

— Вони не застукають ленапів зненацька.

— Це гаразд. Вояк, що не склепить очей, завше побачить ворога, — сказав Магуа і знов перевів мову на інше, не здолавши остороги

співбесідника. — Я приніс дарунки моєму братові. Його плем'я не ступило на військову стежку, бо не вважало це за слушне, але друзі про них не забули.

Ознайомивши цей свій гойний намір, лукавий гурон підвівся і повагом розклав дари перед очима вражених господарів. Були то здебільша безвартісні оздоби, пограбовані від забитих жінок при форті Вільям-Генрі. Розподіляючи ці марнички, хитрий Магуа виявив не менше кмітливості, як і добиравши їх. Обдаровуючи ціннішим двох найвизначніших ватагів, один з яких був господар хатини, менш достойним він уділяв з решти, при тім ще підсипаючи їм компліментів, так що вони зовсім не чулися ображені. Одне слово, він так удатно намішав корисного з приємним, що йому не важко було одразу ж помітити, наскільки його щедрість та похвали прихилили до нього делаварів.

Цей добре виважений дипломатичний хід без загайки дав певні наслідки. Делавари стали менш поважні і більше привітні, а сам господар, задоволено оглянувши свою лев'ячу пайку в здобичі, сказав кілька разів з притиском:

— Мій брат — мудрий ватаг. Вітаємо його радо.

— Гурони люблять своїх друзів делаварів, — одказав Магуа. — А чом би й ні? Те саме сонце їх засмалило, і їхні праведники по смерті полюватимуть на тих самих землях. Червоношкірі повинні бути братами й пильно зорити за білими людьми. Чи не чув мій брат про шпигунів у цих лісах?

Делавар, що його ім'я означало "Твердосердий", забув цим разом про свою непохитність, якій, власне, завдячував таке прізвисько. Обличчя його пом'якшало, і він відповів уже без манівців:

— Чужі мокасини ступали біля мого табору. Сліди їх доходять аж до осель.

— І мій брат вигнав ті собаки? — запитав Магуа, мовби не завважуючи, що ця відповідь суперечить попереднім делаваровим словам.

— Це не випадало. Діти ленапів завше раді привітати чужинця.

— Чужинця, але не шпигуна!

— Хіба англійці посилають своїх жінок за шпигунів? Чи ж не казав гуронський ватаг, що його бранки взято в бою?

— І він не збрехав. Але англійці вислали вперед своїх розвідників. Вони були в моїх вігвамах, і ніхто їх там не привітав радо. Тоді вони втекли до делаварів, — мовляв, делавари наші друзі, бо серця їм відвернулися від їхнього канадського батька.

Удар виявився дошкульним — у цивілізованому суспільстві за таку вмілість Магуа зажив би слави неабиякого дипломата. Делавари й без того добре знали, що недавнім їхнім відступництвом французькі союзники невдоволені, а тепер ще їм дано на здогад, що й далі за ними стежитимуть підозріливо і з недовірою. Не треба було великої мудрості, аби побачити, що таке становище в майбутньому загрожувало для делаварів дуже прикрими наслідками. Адже далекі їхні селища, ловецькі грунти, сотні жінок та дітей, а також велика частина запасів — усе це ж було, власне, в межах французької території. Ось чому тривожну звістку Магуа — чого-бо гість і хотів — делавари сприйняли явно незадоволено, якщо не стривожено.

— Нехай мій батько гляне мені в лице, — сказав Твердосердий, — і він не побачить зміни. То правда, мої юнаки не виходили на військову стежку, — їм наснилось таке, щоб не йти. Але вони люблять і шанують великого білого ватага.

Чи ж повірить він цьому, коли почує, що найбільшого його ворога діти його приймають, як гостя? Коли йому скажуть, що кровожерний англієць курить люльку біля вашого вогнища? Що той самий блідолиций, який збавив віку багатьох його друзів, вільно собі ходить поміж делеварів? Е, ні! Мій великий канадський батько не дурень.

— Де той англієць, що делавар його боїться? — відказав співбесідник. — Хто це збавив віку моїх юнаків? Хто це смертельний ворог мого Великого Батька?

— Довгий Карабін.

Делавари аж здригнулися з подиву, почувши це загальновідоме ім'я. Вони таки направду тільки тепер уперше довідались, що цей славнозвісний серед індіянських союзників Франції вояк опинився в них у руках.

— Що це мій брат каже? — запитав Твердосердий тоном, який далеко відбігав від звичної стриманості індіян.

— Гурон ніколи не бреше! — холодно заявив Магуа і, спершися головою до стіни хатини, прикрив смагляві груди своїм легким плащем. — Нехай-но делавари перелічать бранці в, і вони знайдуть одного, що шкірою ані білий, ані червоний.

Запала довга й ваговита мовчанка. Ватаг осторонь порадився з товаришами, а тоді вирядили посланців зібрати інших старших племені.

Вояк за вояком входили досередини, і кожен, дізнавшись про важливу новину, що приніс Магуа, виявляв свій подив звичайним для індіян тихим горловим вигуком. Звістка переходила з уст в уста, аж урешті все селище пойнялося збудженням. Жінки покидали працю, силкуючись уловити хоч слово, необережно зронене яким-небудь вояком на раді. Хлопчаки облишили свої забави і безстрашно шмигали серед

батьків, цікаво до них приглядаючись, коли чули голоси захоплення рідкісною сміливістю ненависного розвідника. Одне слово, всі інші клопоти було відкладено, аби плем'я могло вільно, як того звичай вимагає, віддатись такій поважній справі.

Коли збудження трохи вщухло, старші вояки заходилися цілком поважно роздумувати, як же слід повестись у цій дражливій ситуації, так щоб і честі племені не закаляти і щоб його інтересам не пошкодити. Під час усієї цієї заметні та наради Магуа як сів на одному місці, прихилившись до стіни хатини, так і сидів там непорушно, наче цілком байдужий до того, що діялось довкола. А проте він не пропустив повз увагу анінайменшої дрібниці, що могла б свідчити за наміри делаварів. Добре Магуа знав вдачу делаварську, тим-то передбачав, яка буде їхня ухвала; і часто він вгадував думку цих вояків, можна сказати, ще до того, як вона сформувалася в них у голові.

Рада делаварів була коротка. Коли вона скінчилася, загальна метушня показала, що зараз має урочисто зібратись геть усе плем'я. Оскільки такі збори траплялися зрідка, і то лише в разі прикрої потреби, хитрий гурон, який сидів осторонь, пильно до всього приглядаючись, зрозумів, що надходить пора довершити його плани. Отож він вийшов з хатини й мовчки пішов на майдан перед табором, де вже почали збиратися вояки.

Минуло з півгодини, поки зійшлося докупи ціле плем'я, не виключаючи й жінок та дітей. Час цей потрібен був на те, щоб належно приготуватись до таких урочистих і надзвичайних зборів. Але коли сонце підбилося над верхів'я тої гори, що під нею отаборилися делавари, більшість уже сиділа на місцях. Яскравий промінь, пробившись крізь крони дерев на вершечку гори, освітив людський тлум, такий серйозний, уважний і зосереджений, що подібного до нього навряд чи й бачило сонце. Загалом зібралося тут понад тисячу душ.

Завдяки природній стриманості індіян на таких сходинах ніколи не трапляється, щоб який нетерпеливець, вганяючи за дешевою славою,

порушив слухачів своїх до хапливої і нерозважливої суперечки. Такий поспіх та зрозумілість раз і назавше позбавили б його всякої поваги. Викласти суть справи перед зібраним людом годилося саме найстаршим і найдосвідченішим воякам. І допоки один з тих вояків упаде в слово, ані вояцькі звитяги, ані природний хист чи слава промовця не дають нікому права почати першому. Ось і тепер похилий віком вояк, що мав забрати голос, сидів ще мовчки, видимо пригнічений вагою справи, що її малося полагодити. Затримка цього разу тяглася довше звичайного, але навіть найменший хлопчина нічим не виказав своєї нетерплячки або подиву. І тільки вряди-годи той чи інший з присутніх підносив погляд від землі й позирав у бік однієї хатини, власне, тільки тим і відмінної від решти, що була вона краще захищена проти негоди.

Нарешті натовпом перебіг тихий шурхіт і всі, наче в спільному пориві, звелися на ноги. Ту ж мить двері хатини відчинилися, і троє чоловіків, вийшовши з неї, повільно рушили до майдану. Всі троє були похилого віку, старіші за найстаріших вояків, присутніх тут, але той, хто йшов посередині, спираючись на своїх товаришів, досяг таких літ, як рідко буває поміж смертних. Постать його, колись висока та струнка, мов кедр, тепер зігнулась під тягарем своїх понад ста років. Пругка й легка індіянська хода зникла, і він ступав, насилу переводячи ноги. Його темне зморшкувате обличчя становило якийсь дивний контраст з сивим волоссям до плечей, таким довгим і густим, що запевно цілі покоління перейшли відтоді, як їх останній раз підстригувано.

Одіж на цьому патріархові — бо саме так годиться його назвати, з огляду на його вік, походження та повагу між одноплемінців — була багата й пишна, хоч і подібна до звичайного делаварського строю. Її було пошито з найкращих шкур, очищених від хутра, щоб мати де зобразити різні бойові подвиги, вчинені замолоду. Груди йому були в медалях: то з битого срібла, а то одна-дві навіть і з золота — все дарунки різних християнських можновладців з-продовж тривалого його віку. На руках і ногах у нього виблискували різні золоті браслети. Голову його, тепер укриту буйним заростом, оздоблювала подоба пласкої діадеми, своєю чергою прикрашена більш чи менш блискучими дрібничками, та троє

обвислих струсевих пір'їн. Пофарбовані на чорне, ці пір'їни різко виділялись на тлі сніжно-білого волосся. Срібло покривало мало не весь його томагавк, а колодка ножа вилискувала, наче ріг із щирого золота.

Скоро тільки трохи вляглося перше збудження від несподіваної появи "шанованого всіма старого, як з уст в уста прокотився шепіт: "Таменунд". Магуа не раз чув про цього мудрого й справедливого делавара, якого поголос наділяв рідкісним даром спілкуватися і Великим Духом. Певно, саме ця слава спричинила те, що потім білі загарбники давньої іидіянської землі перенесли його ім'я, дещо змінене, на гаданого святого — охоронця всієї величезної держави[31]. Отож гуронський ватаг поспішив витиснутись на кілька кроків з юрби, аби ближче приглянутись до рис людини, слово якої мало так багато заважити в його планах.

Очі старого були заплющені, мовби він втомився так довго дивитись на егоїстичні людські пристрасті. Шкіра його не таку мала барву, як у більшості навколишніх, була-бо густіша й темніша, і то завдяки цілому плетиву тонкого татуювання, що помережало йому чи не все тіло. Без уваги проминувши очима постать Магуа, хоч той і виступав із натовпу, Таменунд сперся на своїх двох достойних товаришів, зійшов на підвищення й сів серед свого люду з гідністю монарха і виглядом батька.

Великою шанобою та любов'ю повітало плем'я появу цієї людини, що, здавалося, більше належить уже до іншого світу. Спливла довга хвиля мовчання, перше ніж найповажніші ватаги вирішили підвестись і, підходячи поодинці до патріарха, побожно клали, собі на голову його руки, наче прохаючи благословення. Молодші вдовольнялися тим, що тільки торкалися його одежі або ж підходили ближче — бодай подихати тим самим повітрям, що й цей муж, такий старий, справедливий і хоробрий. Та й на це наважувались лише визначніші з молодих вояків. Решта плем'я щаслива чулася вже тим, що могла дивитись на цього достойника, поважаного і любленого. Віддавши належну шану, ватаги повернулись на свої місця, і глибока тиша огорнула весь табір.

Трохи перегодом кілька юнаків, яким один із супутників Таменунда щось наказав пошепки, підвелись, вийшли з натовпу і вступили до хатини, що від самого ранку привертала загальну увагу. За хвилину вони показалися знову, ведучи з собою на судилище причинців усіх цих урочистих сходин. Юрба розступилася й, пропустивши їх, замкнулася навкруг широким і щільним поясом людських тіл.

РОЗДІЛ XXIX

Скоро усі вони вкупі на заклик зійшлися й стояли.

Став перед ними тоді Ахілл прудконогий і мовив.

Гомер, "Іліада"

Кора стала попереду інших бранців, свої руки ніжно сплівши із сестриними. Байдужа до страшних і погрозливих облич індіян довкола, ця шляхетна дівчина не зводила погляду з поблідлої і стривоженої Еліс. Обік сестри стояв Гейворд. У цю непевну годину він настільки перейнявся. долею обидвох, що ледве чи міг би сказати, за кого з них переживає більше. Соколине Око, з поваги до своїх вищих рангом товаришів, пристав трохи ззаду. Анкеса з ними не було.

Коли запала цілковита тиша і так збігла хвилина ваговитої мовчанки, один з двох старих ватагів при боці патріарха підвівся й запитав уголос, зовсім не зле вимовляючи англійські слова:

— Котрий з моїх бранців Довгий Карабін?

Ані Данкен, ані розвідник не відповіли. Перший, однак, обвів поглядом темний і мовчазний натовп і мимохіть аж сахнувся, побачивши злостивий вид Магуа. Він одразу збагнув, що лукавий гурон якось причетний до цих зборів, куди їх приведено, і вирішив зробити все можливе, щоб розладнати його підступні плани. Він уже раз був свідком

найбільшої покари в індіян, і боявся, щоб його товариша не вибрали на другу таку жертву. Не мавши часу довго розмірковувати, він раптом поклав собі за всяку ціну врятувати неоціненного друга, хоч би й життям своїм поваживши. Але ще не встиг він нічого сказати, як запитання пролунало вдруге, голосніше й чіткіше вимовлене.

— Дайте нам зброю й місце он там під лісом, — згорда відповів Гейворд. — Наші вчинки самі за нас скажуть.

— Отже, це той вояк, що ім'ям його наші вуха повні! — обізвався ватаг, зацікавлено оглядаючи молодого офіцера, як то ведеться, коли вперше бачать людину, що зажила бучної слави, — заслугами своїми чи силою випадковості, чеснотою чи злочинством. — Що привело білого чоловіка до табору делаварів?

— Потреба. Я шукав харчу, притулку й друзів.

— Цього не може бути. В лісі повно дичини. Вояцька голова не потребує іншого притулку, як погідне небо, і делавари вороги англійцям, а не друзі. Ні, язик твій говорив, але серце мовчало.

Данкен, не знаючи, на яку далі ступити, примовк і завагався. Тим часом розвідник, що уважно прислухався до розмови, твердою ходою вийшов наперед.

— Я не озвався, коли питали, хто з нас Довгий Карабін, але це не тому, що я соромлюся чи боюсь, — почав він. — Чесній людині нема чого соромитись і боятись. Просто я вважаю, що мінги не мають права обзивати якось людину, котрій друзі її дали відповідніше ім'я. Тим паче, що це прізвисько неправдиве: мій "оленебій" зовсім ніякий не карабін, а тільки рушниця. Зроду ім'я моє Натанієль; делавари, що живуть на власній річці, дарували мені назвисько Соколине Око, а ірокези, без моєї на те згоди, хоч я в тім найбільш зацікавлений, прозвали мене Довгий Карабін.

Досі всі присутні пильно вдивлялись у Данкена, а тепер кожен поглядом звернувся до високої і міцної постаті нового претендента на славетне прізвисько. Індіян не здивувало, що аж двоє знайшлося охочих до такого почесного титулу — самозванці, хоч і зрідка, а проте серед них теж траплялися. Суворим і справедливим делаварам ішлося про інше: вони хотіли уникнути помилки. Кілька їхніх старших порадились осторонь між собою і вирішили розпитати гостя.

— Мій брат сказав, що змій укрався до мого табору, — звернувся ватаг до Магуа. — Котрий із них змій?

Гурон показав на розвідника.

— Невже мудрий делавар повірить вовчому виттю? — вигукнув Данкен, ще більш упевнюючись у лихих замірах давнього ворога. — Собака ніколи не бреше, але хто коли чув, щоб вовк казав правду?

Очі Магуа спалахнули вогнем, але, раптом пригадавши собі, що не треба виходити з рівноваги, він презирливо одвернувся. Гурон певен був, що індіянська кмітливість не дасться ошукати. І справді — після ще одної короткої наради обачливий делавар знов повернувся до Магуа і в розважливих словах виклав йому думку ватагів.

— Мого брата названо брехуном, — сказав він, — і друзі його ображені. Вони хочуть показати, що він мовив правду. Дайте моїм бранцям рушниці, й хай вони доведуть, котрий з них Довгий Карабін.

Магуа, хоч добре знав, що така ухвала — це вияв недовіри до нього, сприйняв її за чисту монету й знаком дав згоду, бувши переконаний, що такий вдатиий стрілець, як розвідник, підтвердить правду його слів. Дружнім суперникам зараз же вділено зброю і сказано вціляти понад головами натовпу в глиняного горщика, що як на те стояв на пеньку ярдів за п'ятдесят від стрільців.

Гейворд посміхнувся сам до себе, що ось має змагатися з розвідником, але вирішив від свого не відступати, поки не дізнається справжніх намірів Магуа. Він приставив рушницю до плеча, старанно прицілився — раз, другий і третій — і аж тоді випалив. Куля втялася в деревину за кілька дюймів від горщика. Індіяни дружніми схвальними вигуками ознаймили, що цей постріл посвідчує високу вправність стрільця. Навіть Соколине Око притакнув головою — мовляв, він сподівався гіршого. Але сам він щось і не збирався вступати в змагання: добру хвилину він стояв, непорушно спершись на свою рушницю, заглиблений у думу. З цієї замрії вивів його індіянський юнак, той, що приніс зброю. Він торкнувся йому до плеча й запитав каліченою англійщиною:

— Чи блідолиций може поцілити краще?

— Так, гуроне! — вигукнув розвідник, правою рукою легко скидаючи вгору куцу рушницю, так наче це яка тростина, і погрожуючи нею Магуа. — Так, гуроне, зараз я б міг тебе забити, й жодна в світі сила не перешкодила б мені! Сокіл, що ширяє над голубом, не так певний у здобичі, як я в твоїй смерті, коли б я захотів послати кулю тобі в серце. І чого б мені так і не зробити, чого? Та того, що мене стримує честь білої людини, і я накликав би цим вчинком біду на ніжні, безневинні істоти. Коли віриш ти в бога, то подякуй йому в душі, що вцілив тобі життя!

Розпашіле обличчя, гнівний погляд і випростована постать розвідника збудили неабияке занепокоєння в делаварів. Затамувавши віддих, вони чекали, що буде далі. Та й Магуа, дарма що стояв серед натовпу спокійно й незворушно, наче прикипівши до місця, потай душі, одначе, не покладав віри в заспокійливу мову розвідника.

— То поціль краще, — сказав знов юний делавар обік нього.

— Поцілити? Куди, дурню? — вигукнув Соколине Око, все ще сердито вимахуючи рушницею над головою, хоч і не дивлячись уже на Магуа..

— Якщо білий чоловік — той вояк, за якого він себе видає, нехай він влучить ще краще, — сказав старий ватаг.

Розвідник засміявся голосно — аж Гейворд здригнувся на цей неприродний, як йому здалося, звук, — тоді недбалим рухом перекинув рушницю до витягненої вперед лівої руки, і тут, наче від самого струсу, стався постріл. Поцілений горщик розлетівся на скалки, і майже в ту саму мить почувся брязкіт рушниці, що її розвідник зневажливо пошпурив на землю.

Загальний захват був найпершим наслідком цієї незвичайної сцени. Потому через натовп прокотився шепіт, дедалі голосніший, що виявляв виразно суперечливі думки глядачів. Дехто не криючись захоплювався безприкладною спритністю стрільця, але інші, і таких було далеко більше, вважали цей вдалий постріл просто випадковим. Гейворд не забарився підтримати тих, чия думка була йому наруч.

— Це випадковість! — вигукнув він. — Не можна влучити, не цілячись!

— Випадковість! — підхопив запальний лісовик, вперто напосівшись будь-що довести, хто він. Марно давав йому знаки Гейворд, аби він відступився. — Он той брехливий гурон, він теж гадає, що це випадковість? Дайте і йому рушницю та поставте нас лице в лице, без ніякого сховку чи прикриття, і нехай господь бог та наші власні очі розв'яжуть нашу суперечку. До вас я нічого не маю, майоре, — ми люди одної крові й служимо одному владареві.

— Що гурон брехун, це ясно, — спокійно відказав Гейворд. — Ви ж самі чули, як він назвав вас Довгим Карабіном.

Годі й сказати, на який одчайдушний крок пішов би далі Соколине Око, щоб відстояти своє наймення, якби старий делавар знов не озвався.

— Сокіл, що спав із хмар, може будь-коли знятися вгору, — сказав він. — Дайте їм рушниці.

Цього разу розвідник пожадливо схопив зброю і Магуа, що не пропускав жодного його поруху, міг уже далі не боятись.

— Ну то доведім перед лицем делаварів, хто з нас вправніший стрілець, — скрикнув розвідник, стукаючи по прикладу своїм пальцем, що спричинив так багато смертоносних пострілів. — Бачте, майоре, он там на дереві висить кабаківка? Коли ви й справді стрілець, придатний до пограниччя, то розбийте її лишень у друзки.

Данкен побачив ціль і наготувався до нової випроби. Кабаківка та була собі звичайна індіянська посудина, що на ремені з оленячої шкури звисала із сучка невеликої сосни за добрих сто ярдів од них. Дивна річ — людська амбітність: добре знав молодий офіцер, що оцінка його вмілості в очах цих диких суддів нічого не варта, а отже затявся перемогти. Ми вже бачили, що стрілець із нього був направду неабиякий, а тут він вирішив і зовсім перевершити самого себе. Коли б навіть життя його залежало від цього пострілу, він не міг би цілять старанніш і пильніш. Нарешті він випалив, і троє-четверо індіянських хлопців, кинувшись до дерева, голосно доповіли, що куля влучила в стовбур попри саму гарбузину. Вояки радісно загомоніли й запитливо звернули очі до його суперника.

— Не зле, як на королівського воїна, — сказав Соколине Око, сміючись, своїм звичаєм, тихо й щиро. — Але якби моя рушниця часто так хибила, по лісі й досі чимало гуляло б куниць, що пішли паніям на хутро. Та й чимало клятих мінгів, що з цим світом розпрощалися, чинили б і досі свої підступи на пограниччі. Надіюсь, що власниця кабаківки має ще їх у вігвамі, бо в цій вода вже не триматиметься!

Кажучи так, розвідник насипав пороху на поличку й відтягнув курка. По цьому відставив ногу й повільно підніс зброю до плеча; рух його був

певний, розмірений і спокійний. На поземому рівні рушниця мертво застигла на мить, так наче обох, людину і зброю, вирізьблено було з каменю. Тоді з цівки бурхнуло яскравим спалахом. Знов індіянські хлопці порвалися вперед, але хапливі їхні пошуки та розчарування на обличчях виразно посвідчували, що слідів кулі не знайдено.

— Іди, — тоном глибокої огиди звернувся старий ватаг до розвідника. — Ти вовк у собачій шкурі. Я розмовлятиму з Довгим Карабіном англійців.

— Ех, якби мені й справді мою рушницю, я б так перетяв ремінь, що кабаківка впала б долі й навіть не розбилася! — відказав йому Соколине Око, анітрохи не беручи до серця відрази індіянинової. — Дурні, як ви хочете знайти кулю вправного стрільця, шукайте її в самій цілі, а не довкола!

Хлопці вмить зрозуміли його, бо він мовив цим разом по-делаварському, і, стягнувши гарбузину з сучка, з радісним криком піднесли її вгору, показуючи в денці дірочку від кулі. Це несподіване відкриття вояки зустріли радісним гомоном. Суперечка вирішилась, і Соколиному Окові повернули його небезпечну славу. Цікаві й захоплені погляди, ще тільки-но звернені до Гейворда, тепер перекинулись на обвітрене лице розвідника, що зараз же опинився в центрі уваги цих простих і нехитрих істот. Коли гамір трохи ущух, похилий віком ватаг поновив своє розпитування.

— Чому ти хотів заткати мені вуха? — вдався він до Данкена. — Ти гадав, що делавари дурні й не здатні відрізнити молоду пантеру від кішки?

— Вони ще побачать, що гурон — це брехлива сорока, — відказав Данкен, силкуючись говорити по-індіянському образно.

— Гаразд. Ми переконаємось, хто здатен затуляти чоловікам вуха. Брате, — додав ватаг, звертаючись до Магуа, — делавари тебе слухають.

Так прямо запрошений до слова, гурон підвівся, розмірено й гідно вийшов на середину кола і, ставши лицем до бранців, прибрав пози промовця. Але перше ніж почати, він обвів поглядом усе коло зосереджених облич, наче хотівши пристосуватись у мові до своїх слухачів. На Соколиного Ока він глянув з шанобливою ворожістю, на Данкена — з неприхованою ненавистю, скулену Еліс ледь зауважив; зате на сміливій, владній і все-таки гарній постаті Кори око його затрималося на хвильку з таким виразом, який важко було визначити. Тоді, сповнений своїх темних замірів, він заговорив мовою, вживаною в Канаді і зрозумілою, як він знав, для більшості присутніх.

— Великий Дух, що сотворив людей, дав їм різної барви шкіру, — розпочав хитрий гурон. — Одні чорніші за вайлуватого ведмедя. Цим він сказав бути рабами й наказав їм повік тяжко працювати, як бобрам. На березі великого солоного озера, коли повіє південний вітер і великі човни їх перевозять цілими табунами, ви можете почути їхній стогін, голосніший за ревіння буйволів. Інших він зробив блідішими лицем за лісових горностаїв і наказав їм бути купцями — псами для своїх жінок і вовками для своїх рабів. Він дав їм невтомні крила, як у голуба, дітей, рясніше ніж листя на дереві, і захланність усю землю пожерти. Він дав їм язики, брехливі, як у дикої кішки; серця, як у кроликів, хитрість свинячу (але не лисячу) і руки, довші за лосеві ноги. Ці люди язиком своїм затуляють вуха індіянам, серце їхнє навчає їх наймати вояків, що воювали б задля них, хитрість допомагає їм гарбати багатства землі, а руки їхні огрібають простір від берегів солоної води до островів на великому озері. Від ненажерства їхнього їм аж вадить. Бог дав їм досить, а вони хочуть усе. Такі вони — блідолиці.

Іншим Великий Дух уділив шкіру, лискучішу й червонішу від цього сонця, — провадив далі Магуа, значливо показуючи на блідаве світило, що його проміння цідилося крізь імлу на обрії. — І зробив їх на свою подобу. Він віддав їм цю землю такою, як сотворив її: порослою лісом і багатою на дичину. Вітер валив їм дерева, сонце й дощ — овочі ростили, сніг приходив на те, щоб вдячності їх навчити. Навіщо їм дороги? Вони вміли й без доріг подорожувати. Вони бачили крізь гори. Коли бобри

працювали, вони лежали в затінку й спостерігали. Улітку їх вітер остуджував, а взимку шкури гріли. Коли вони билися між собою, то тільки щоб довести свою мужність Вони були сміливі; вони були справедливі; вони були щасливі.

Тут оратор примовк і знов розглянувся довкола, чи розповіддю своєю дійняв він серця слухачів. Всюди він побачив очі, втуплені в нього, голови піднесені, ніздрі розширені — так наче кожен чувся на силі сам один направити кривди, заподіяні його народові.

— Якщо Великий Дух дав різні мови своїм червоним дітям, — вів далі Магуа тихим сумним голосом, — то це для того, щоб усі тварини могли розуміти їх. Декотрих він помістив серед снігів разом з їхнім братом — ведмедем. Декотрих — близько призахідного сонця, на дорозі до багатих ловецьких грунтів. Декотрих — у краю біля солодких вод. Але найбільшому й иайлюбішому своєму людові він подарував піщані землі над Солоним озером. Чи знають брати мої, як зветься цей народ обраний?

— Це ленапи! — вигукнуло водночас яких двадцятеро голосів.

— Так, це ленні-ленапи, — потвердив Магуа, схиляючи голову наче з пошани до колишньої їхньої величі. — Це були племена ленапів. Сонце сходило з-за солоної води й сідало за солодку воду і ніколи не крилося їм з очей. Та чи ж треба мені, лісовому гуронові, розповідати перед мудрим народом його історію? Чи ж треба нагадувати про їхні кривди, про давню їхню велич, про їхні подвиги й славу, про їхнє щастя і втрати, поразки й лиха? Хіба ж немає серед вас того, хто бачив це на власні очі й знає, що все це правда? Я скінчив. Язик мій змовк, бо серце моє наче з олива. Я слухаю.

Коли голос промовця раптом стих, обличчя кожного обернулось у бік усіма шанованого Таменунда. Відтоді, як патріарх сів, і дотепер він ані губ не розтулив, ані якого знаку життя не подав. Він сидів, немічно

схилившись, і, здавалося, зовсім і не помітив стрілецького герцю, де розвідник так переконливо задемонстрував свою вмілість. Але добре розмірений голос Магуа мовби розбудив у ньому свідомість, і раз-другий він навіть підвів голову, наче прислухаючись. А коли лукавий гурон назвав його народ на ймення, старий звів повіки і подивився на стовковище тьмяним безживним поглядом привида. По цьому він спробував підвестись, і коли двоє товаришів його підтримали, таки звівся на рівні ноги. Дарма що він хитався з кволості, але одразу набув владної постави.

— Хто тут каже за дітей ленапів? — запитав він глибоким горловим голосом, що лунко прокотився серед мертвої тиші. — Хто тут згадує минуле? Хіба яйце не стає хробаком, хробак — метеликом, щоб загинути потім? Навіщо згадувати делаварам про добро, що минулося? Ліпше дякуймо Маніто[32] за те, що нам лишилось.

— Це каже вайандот, друг Таменунда, — промовив Магуа, підступаючи ближче до підвищення, де стояв патріарх.

— "Друг!" — повторив мудрець, насуплюючи брови, від чого його обличчя посуворішало, хоч це була тільки тінь тої грізної суворості, що притаманна була йому за мужніх літ. — Хіба мінги владарі всієї землі? Що сюди привело гурона?

— Справедливість. Його бранці в його братів, і він прийшов забрати своє добро.

Таменунд обернув голову до одного з своїх двох супутників і вислухав коротке пояснення. Тоді глянув на прохача й пильно в нього вдивився. За хвилину він сказав — тихо й наче знехотя:

— Справедливість — це закон Великого Маніто. Діти мої, нагодуйте чужинця. А потім, гуроне, забереш своє добро й одійдеш.

Винісши цей урочистий вирок, патріарх сів і знов заплющив очі, наче йому любіш було з образами минулого, аніж із довколишньою дійсністю. Супроти його ухвали жоден делавар не наважився й уст розтулити, не те що опір їй чинити. Отож тільки Таменунд пророк свої слова, як четверо чи п'ятеро молодих вояків ступили поза Гейворда з розвідником і в млин ока спритно зв'язали їм руки. Данкен був так заклопотаний напівпритомністю Еліс, що не встиг і зауважити, як це сталось, а розвідник, — з поваги до делаварів, хай навіть і ворожих, — свідомо їм не противився. Хоча, правда, якби він повністю зрозумів, що було сказано, то, мабуть-таки, повівся б інакше.

Магуа тріумфуюче оглянув натовп і заходився коло свого плану. Бачивши, що обоє бранців уже безборонні, він перевів очі на ту, що її цінував найдорожче. Кора зустріла його погляд спокійно й твердо, аж навіть гурон на хвильку завагався. Але зараз же пригадавши свій випробуваний підступ, він схопив Еліс із рук вояка, котрий її підтримував, кивнув Гейвордові рушати за собою і помахом руки наказав юрбі розступитись. Кора, одначе, всупереч його сподіванням, кинулась до ніг патріархові й голосно вигукнула:

— Справедливий і шани гідний делаваре, до твоєї мудрості й влади вдаємося по милосердя! Не вір цьому підступному й безжальному потвориську, — спраглий крові, він брехнями труїть тобі вуха! Ти довго жив на світі, бачив чимало зла, і знаєш, як полегшити долю нещасних.

Старий насилу розплющив очі й знову подивився на стовпище. Коли високий тон голосу дівчини дійшов йому до слуху, він звільна повернув голову в її бік і так застиг поглядом. Кора вклякла перед ним, руки склала на грудях, а очі мало не побожно звела до прив'ялого, але все ще величного обличчя вождя. Вся вона була немов чудовне втілення жіночості. Поволі на обличчі старого зайшли зміни: подив заступив пустку, лице заясніло тим юнацьким запалом та розумом, що сто літ тому надихали ціле делаварське плем'я. Легко підвівшись без нічиєї допомоги, він запитав несподівано дужим голосом:

— Хто ти?

— Жінка. З ненависної раси, коли хочеш знати, бо англійка. Але жінка, що не заподіяла тобі ніякої шкоди і не заподіяла б твоєму народові, хоч би й могла. Жінка, що благає порятунку.

— Скажіть мені, мої діти, де стоять табором делавари? — хрипко звернувся старий до індіян, усе не відриваючи очей від Кори.

— У горах ірокезів, по той бік чистих джерел Горікену.

— Багато спекотних літ прийшло й минуло, відколи востаннє пив я воду рідної річки, — провадив далі мудрець. — Білі люди завше були спраглі, і вони забрали річку собі. То вони й тут нас переслідують?

— Ми нікого не переслідуємо й нічого не домагаємось, — відповіла Кора. — Проти нашої волі опинились ми тут, і єдине, що ми просимо, — відпусти нас у мирі до своїх близьких. Хіба ж ти не Таменунд, батько, суддя і, можна сказати, пророк цього народу?

— Так, я Таменунд, що прожив багато довгих днів.

— Сім років тому один з твого люду опинився на кордоні в руках білого ватага. Він запевняв, що належить до роду шляхетного й справедливого Таменунда. "Іди, — сказав йому білий чоловік. — З поваги до твого родича дарую тобі волю". Ти пам'ятаєш ім'я цього англійського вояка?

— Я пам'ятаю, коли ще був безжурним хлопцем, — мовив патріарх з характерною для похилого віку ясністю споминів, — то стояв на піщаному березі моря і бачив великого човна, з крильми, білішими, як у лебедя, і куди ширшими, ніж орлині крила. І підпливав той човен від сходу сонця…

— Ні, ні! Я не про такий далекий час кажу. Я кажу про милість, що виявив твоєму родичеві мій родич недавно, за пам'яті наймолодшого твого вояка.

— Це було тоді, як англійці билися з голландцями за мисливські грунти делаварів? У той час Таменунд був ватагом і вперше змінив лук на блискавку блідолицих…

— Ні, не тоді, — перепинила Кора ще раз, — не так давно. Я кажу про те, що сталося вчора. Ну певно ж, певно, ти не забув цього!

— Це було тільки вчора, — із зворушливим пафосом підхопив старий, — що діти ленапів панували над світом. Риба в Солоному озері, птахи, звірі, лісові мінги — всі визнавали їх за великих ватагів.

Кора розчаровано схилила голову, силкуючись подолати відчай. А потім знов підвела своє гарне лице й променисті очі і мовила голосом, не менш проникливим, ніж патріархів уже неземний голос:

— Скажи мені, чи Таменунд — батько?

З лагідною усмішкою на збляклому своєму обличчі старий глянув на дівчину із свого підвищення і, повільно обвівши очима тлум людський, відповів:

— Батько всього народу.

— Для себе я не прошу нічого, — мовила Кора далі, конвульсійно притискаючи руки до грудей і опускаючи голову так низько, аж темне й лискуче її волосся, вільно спадаючи на плечі, майже заховало розпашіле обличчя. — Як ти і твій народ, я теж відчуваю на собі прокляття своїх предків. Але онде стоїть дитя, що ніколи досі не зазнало ще небесного гніву. Це донька старого, нещасного чоловіка, дні якого вже близько кінця. Багато, дуже багато є людей, що люблять її і замилувані в ній, і

вона занадто добра, занадто дорога багатьом, щоб стати жертвою цього негідника.

— Я знаю, що блідолиці горді й ненаситні. Я знаю, що вони хочуть не тільки всю землю собі підбити, але й уважають найпідлішого з білих кращим за будь-якого ватага індіянського, — повагом мовив старий Таменунд, ані гадки не маючи, що погноблена соромом дівчина трохи не до землі схилила голову. — Собаки й круки їхні пошаліли б від гавкоту й каркання, перше ніж пустили б вони жінку не такої білої шкіри, як сніг, до свого вігваму. Але нехай не хваляться занадто голосно перед лицем Маніто. Вони ввійшли до цього краю із сходу сонця, та можуть вийти із заходу. Я часто бачив, як сарана пожирає листя дерев, але щоразу навесні вони квітли знову.

— Це правда. Але чому так — цього нам не дано знати, — сказала Кора, тяжко зітхаючи, немов аж тепер приходила до тями. Вона піднесла голову, струснула назад кучму волосся і, сама з іскристими очима, що різко виділялись на смертельно блідому обличчі, мовила далі: —Однак є тут ще один з твого народу, хоч його сюди чомусь не приведено. Вислухай його, перше ніж дозволиш відійти переможному гуронові.

Помітивши, що Таменунд непевно якось роззирається, один з його супутників сказав до нього:

— Це змій, червоношкірий на службі в англійців. Ми піддамо його тортурам.

— Нехай він прийде, — наказав мудрець.

І знов Таменунд тяжко сів, а тиша запала така глибока, поки молоді вояки виконували його короткий наказ, що чути було шелест листя в навколишньому лісі під легким повівом вранішнього вітру.

РОЗДІЛ XXX

Відмовите — плюю я на законі

Тоді в Венеції безсиле право.

Де ж присуд ваш? Скажіть, чи я діждуся?

В. Шекспір, "Венеціанський купець"

Непорушна тиша тяглася кілька тривожних хвилин. Аж ось натовп сколихнувся, розступивсь і знов замкнувся, залишивши Анкеса в живому людському кільці. Очі всіх, що досі вдивлялися в риси мудреця, джерело їхнього пізнання, враз перекинулись на бранця, що його смагляву, стрункy й граційну постать вони не могли не подивляти. Та самовладання юного могіканина ніщо не годне було порушити — ані увага, на нього звернена, ані доля, що його чекала. Пильно й розважливо він розглянувся навколо, однак спокійно сприймаючи і похмуру ворожість в обличчях ватагів, і допитливі дитячі погляди. Але коли нарешті гордовитий його погляд дійшов до постаті Таменунда, то тут і зупинився, наче Анкес забув геть за все інше. Повільною й безгучною ходою він виступив наперед, підійшов до самого підніжка мудрецевого і так застиг на місці, лиш очима гостро вдивлявся, поки один з ватагів мовив старому, що бранця приведено.

— Якою мовою полонянин розмовляє з Маніто? — запитав Анкеса мудрець, не розплющуючи очей.

— Як і його батьки — мовою делаварів, — одказав юнак.

Ця несподівана заява породила в натовпі глухий пронизливий гомін, щось наче рик лев'ячий, коли звіра роздратовано, — зловісна прикмета близького гніву. Не менше враження справили Анкесові слова й на мудреця, хоч і по-інакшому це виявилося. Рукою Таменунд прикрив очі, немовби затуляючи від себе таке ганебне видовище, і низьким горловим голосом повторив:

— "Делаварів"! Я дожив до того, що побачив, як племена ленапів відігнано від їхніх радних вогнищ і розпорошено, мов оленячі стада, серед ірокезьких гір! Я бачив, як сокири чужинців вирубували в долинах ліси, що їх вітер не займив. Я бачив у людських вігвамах звірів, що живуть у горах, і птахів, що літають над деревами. Але ніколи я ще не бачив такого підлого делавара, що до табору свого народу скрадався б нишком, наче змія отруйна.

— Брехливі сороки розтулили дзьоби, і Таменунд почув їхній спів, — відказав Анкес найлагіднішим тоном свого мелодійного голосу.

Мудрець здригнувся й нахилив набік голову, наче дослухаючись до швидкоплинної мелодії звуків.

— Чи Таменунд марить? — вигукнув він. — Чий то голос бринить йому у вусі? Невже зими відступили назад? І літо повернулось до ленапів?

Врочиста й шаноблива мовчанка залягла по цих раптових відрубних запитаннях делаварського пророка.

Ціле плем'я щиро вірило, що ця непорозуміла мова — вияв таємничого його спілкування з Великим Духом, і всі, затамувавши подих, чекали, що буде далі. Збігла добра хвилина, а мудрець сидів усе так само непорушно. Збагнувши, що він просто забув про бранця перед ним, один старший вояк наважився йому це нагадати.

— Делавар дрижить, боячись почути голос Таменунда, — сказав він. — Це пес, що дзявкає, коли англійці нацькують його на слід.

— А ви — собаки, що скавулять, коли французи кинуть їм недогризки! — відказав Анкес, суворо озираючись.

Зо двадцять ножів зблиснуло в повітрі, і стільки ж вояків схопилося на ноги, почувши цю гостру і, либонь, таки слушну відповідь, але помах

руки одного з ватагів стримав порив і встановив сякий-такий спокій. Зробити це було б важче, якби не ворухнувся Таменунд, виявляючи намір знов заговорити.

— Делаваре, — сказав мудрець, — ти не вартий цього імені. Народ мій багато зим не бачив яскравого сонця, а вояк, що покинув своє плем'я, коли воно хмарами окрите, — зрадник подвійно. Закон Маніто справедливий. Так є і так мусить бути, допоки річки течуть і гори стоять, допоки дерева зелом покриваються і в'януть. Він ваш, діти мої. Вчиніть з ним по справедливості.

Ані ворухнувся хто, ані подихнув голосніше звичайного, доки не пророк свого присуду Таменунд. А коли його уста зімкнулися, всі, наче в одну душу, зняли неймовірний галас — прозвісник безжалісної помсти. Серед цього невтишного дикого вереску один, ватаг голосним криком ознаймив, що бранця піддано буде жорстокій тортурі вогнем. Людське коло розпалося, і вигуки захоплення змішалися з гомоном готувань. Гейворд нестямно поривався з рук індіян; Соколине Око, незвично стривожений, заклопотано розглядався довкола; Кора знов припала до ніг патріархові, благаючи милосердя.

В ці суворі хвилини один тільки Анкес залишався все так само незворушний. Він спокійно дивився на приготування, а коли кати підійшли його взяти, зустрів їх, гордовито піднісши чоло. Один з індіян, чи не запекліший за інших, шарпнув мисливську куртку, що була на Анкесові, і враз зірвав її з тіла. Тоді, аж виючи з радості, він підскочив до безоборонної жертви тягти її до стовпа. Але, розшалілий по саме нікуди, дикун раптом зупинився, наче його повстримала якась надприродна сила. Очі делаварові вирячилися вражено, рот широко розтулився, і весь він закам'янів з дива. Повільно й розмірено підніс він руку і показав пальцем на бранцеві груди, його товариші з'юрмилися, здивовані, навкруг, і погляд кожного також прикувало зображення маленької черепахи, чудово витатуйованої блакитною фарбою на грудях у полонянина.

Якусь хвилю Анкес тішився своїм тріумфом, усміхнено спостерігаючи цю сцену. А потім, по-королівському величний, він владним і гордовитим помахом руки відсторонив юрму, вийшов наперед і заговорив гучним голосом, що покрив гул людського подиву:

— Люди ленні-ленапів! Мій рід підтримує всю землю! Ваше недолуге плем'я стоїть на моєму панцирі. Хіба ж вогонь делаварський може спалити дитину моїх батьків? — додав він, високодумно вказуючи на просту емблему в себе на грудях. — Кров такої породи заб'є ваше полум'я. Мій рід — це пращур народів!

— Хто ти? — запитав Таменунд, зводячись на рівні ноги не так від значення бранцевих слів, як від тону його голосу.

— Анкес, син Чингачгука, — відповів бранець, одвертаючись від юрби й шанобливо схиляючи голову перед патріархом. — Син великої Черепахи.

— Остання година Таменундова близько! — вигукнув старий. — Ніч, нарешті, минула, її заступає день. Я дякую Маніто, що прийшов той, хто посяде моє місце біля радного вогнища. Анкес, дитя Анкесове, — знайшовся! Нехай умирущий орел гляне на вранішнє сонце.

Юнак легко й гордо ступив на підвищення, звідки його стало видно всьому зачудованому натовпові. Таменунд зупинив його на відстані простягненої руки і довго вдивлявся в кожну рисочку на прегарному обличчі Анкеса, як людина, що згадує минулі щасливі дні.

— Чи Таменунд ізнов хлопчина? — скрикнув урешті вражений пророк. — Може, це я снив так багато зим і вві сні бачив, що народ мій розпорошено, мов летючий пісок, а англійців більше, ніж листя на дереві? Стріла Таменундова вже не сполохала б оленя, рука його висохла, мов гілка мертвого дуба, слимак за нього прудкіший — а проте ось же Анкес стоїть перед ним, як і тоді, коли вони разом виряджались на бій з

блідолицими! Анкес — пантера свого племені, найстарший син Ленапа, наймудріший сагамор могікан! Скажіть мені, делавари, невже Таменунд проспав сотню зим?

Глибока мовчанка, що запала по цих словах, виразно посвідчувала, з якою мало не побожністю сприйнялося патріархову мову. Ніхто не зважився відповісти — всі, завмерши, тільки чекали дальших подій. Аж ось Анкес, шанобливо й ніжно, мов укохана дитина, дивлячись в обличчя мудрецеві, вирішив, що саме йому випадає заговорити, з огляду на його походження та високу гідність.

— Чотири вояки з його роду жило й померло, відколи друг Таменунда водив свій народ на війну, — мовив він. — Багато ватагів мало в своїх жилах кров Черепахи, але всі вони повернулись у землю, звідки й вийшли, окрім Чингачгука та його сина.

— Це правда, правда… — озвався Таменунд. Недоля його народу спливла йому на пам'яті і розігнала враз приємні мріяння. — Наші мудрі люди часто казали, що в горах англійців живе двоє прямих нащадків великого роду. Чому їхні місця біля радних вогнищ делаварів так довго стояли пусткою?

На ці слова юнак підвів голову, шанобливо схилену перед тим, і дужим голосом, щоб чув його весь натовп, промовив, жадаючи раз і назавше з'ясувати поведінку своїх предків:

— Колись ми спали там, де чути гнівний голос Солоного озера. Тоді ми були сагаморами і владарювали над цілим краєм. Але коли блідолиці стали з'являтись біля кожного струмка, ми повернулися слідом за оленями до річки нашого народу. Делавари відійшли. Лише кілька їхніх вояків зосталося пити воду з рідного потоку. Тоді сказали мої батьки: "Тут ми полюватимем. Вода цієї річки впадає в солоне озеро. Коли ми підемо на захід сонця, знайдемо потоки, що біжать у великі солодкі озера. Могіканин помер би там, як морська риба в прісній воді. Коли

настане час, Маніто скаже: "Ходіть", і ми підемо понад річкою до моря і відберемо своє назад". Оце, делавари, віра дітей Черепахи! Наші очі звернені на схід сонця, а не на захід. Ми знаємо, звідки воно сходить, але не знаємо, куди воно заходить. Я скінчив.

Ленапи слухали юного сагамора з якоюсь забобонною повагою, упоюючись потаємним чаром його барвистих слів. Анкес, пильно стежачи за слухачами, поволі скидався гордовитого тону, в міру того як делавари прихильніше сприймали його мову. Скінчивши, він перебіг очима по мовчазній юрбі довкола Таменунда і вперше побачив зв'язаного розвідника. Він хутко скочив з підвищення і, підійшовши до свого друга, сердитим ударом ножа розтяв на ньому пута. По цьому кивнув натовпові розступитись. Індіяни мовчки скорилися і знов стали кільцем, як до появи Анкеса. А він узяв розвідника за руку й підвів до стіп патріархових.

— Батьку, — сказав він, — поглянь на цього блідолицього. Це справедливий чоловік і друг делаварам.

— Він син Мікена?

— Ні, це вояк, славний серед англійців і страшний для макуасів.

— Яке ім'я він здобув за свої подвиги?

— Ми називаємо його Соколиним Оком, бо зір йому ніколи не хибить, — відповів Анкес, вживаючи делаварського прізвиська. — Мінгам він більше відомий тим, скільки смертей заподіяв їхнім воякам. Отож для них він Довгий Карабін.

— Довгий Карабін! — скрикнув Таменунд, широко розкривши очі й суворо вдивляючись у розвідника. — Син мій зле вчинив, назвавши його другом.

— Я назвав його другом, бо він довів свою дружбу, — спокійно й упевнено, відказав молодий ватаг. — Коли Анкес бажаний гість у делаварів, тоді Соколине Око серед друзів.

— Блідолиций убив багатьох моїх юнаків, його ім'я славне через удари, що він завдав ленапам.

— Якщо все це мінг наплів делаварам у вуха, то він брехлива сорока, — обізвався розвідник, вирішивши, що пора йому скинути з себе безпідставні звинувачення. Мовив він по-делаварському, тільки індіянську образність дещо видозмінював на свій смак. — Що я вбивав макуасів, від цього я не відмовлюся хоча б і на їхній раді. Але щоб я свідомо скривдив якого делавара, це суперечило б моїй вдачі, прихильній до цього народу.

Вояцтво сприйняло ці слова схвальним гомоном. Делавари поглядали один на одного, як люди, що починають усвідомлювати свою помилку.

— Де гурон? — спитав Таменунд. — Це він ошукав мої вуха?

Магуа, почуття якого під час цієї сцени легше собі уявити, аніж змалювати, сміливо виступив наперед.

— Справедливий Таменунд, — сказав він, — не затримає в себе того, що належить гуронові.

— Скажи мені, сине мого брата, — запитав мудрець, дивлячись не на похмуре обличчя Хитрого Лиса, а на щире Анкесове лице. — Чи має прибулець на тебе право переможця?

— Не має. Пантера може потрапити в пастку, поставлену від жінки. Але вона дужа і знає, як із пастки вирватись.

— А на Довгого Карабіна?

— Він кпить собі з мінгів. Іди, гуроие, спитай своїх жінок, який воно справжній ведмідь.

— А на чужинця з білою дівчиною, що разом прийшли до мого табору?

— Їм вільна стежка.

— А на жінку, що гурон залишив у моїх вояків?

Анкес не відповів нічого.

— А на жінку, що мінг привів до мого табору? — поважно повторив Таменунд.

— Вона моя! — скрикнув Магуа, переможно вимахуючи рукою перед Анкесом. — Могіканине, ти знаєш, що вона моя.

— Мій син мовчить, — мовив Таменунд, силкуючись угадати, що гнітить юнака, який одвернув своє сумовите лице.

— Має, — почулась приглушена відповідь.

Запала коротка промовиста мовчанка, виразно посвідчивши, з якою нехіттю делавари визнавали слушність мінгових домагань. Нарешті мудрець, що тільки від його вироку все залежало, сказав твердим голосом:

— Гуроне, відійди.

— Чи так, як він і прийшов, справедливий Таменунде, а чи з доказом чесності делаварів? — запитав лукавий Магуа. — Вігвам Хитрого Лиса порожній. Нехай він його заповнить тим, що йому належить.

Мудрець хвилину подумав, а тоді, схиливши голову до одного з своїх супутників, спитав:

— Чи мої вуха відкриті?

— Так.

— Цей мінг справді ватаг?

— Він перший у своєму плем'ї.

— Чого ж ти хочеш, дівчино? Великий вояк бере тебе за жінку. І рід твій не загине.

— Краще йому загинути! Стократ краще, ніж така наруга! — жахом вражена, скрикнула Кора.

— Гуроне, її думки в оселях її батьків. З силуваною жінкою не буде щастя у вігвамі.

— Вона говорить мовою свого народу, — відказав Магуа, глумливо дивлячись на свою жертву. — Вона з роду крамарів і торгується за привітний погляд. Хай Таменунд скаже своє слово.

— Візьми за неї відкупне й запевнення в нашій приязні.

— Магуа нічого не хоче, тільки те, що вам довірив.

— Тоді відійди з тим, що тобі належить. Великий Маніто каже, щоб делавари були справедливі.

Магуа підійшов до своєї бранки й міцно стиснув її за руку. Делавари мовчки відступилися, а Кора, бачивши марність усякого опору, вже готова була покірно здатися на свою долю.

— Стій, стій! — скрикнув, вихоплюючись уперед, Данкен. — Гуроне, май милосердя! Візьмеш за неї викуп і станеш такий багатий, як ніхто в твоєму племені!

— Магуа червоношкірий. Йому не потрібні брязкальця блідолицих.

— Золото, срібло, порох, свинець — усе, що воякові треба, буде в твоєму вігвамі. Все, що годиться мати великому ватагові.

— Хитрий Лис дуже сильний, — одрізав Магуа, шалено шарпаючи безвладну Корину руку. — Він помстився.

— Всемогутній боже, чи ж ти це стерпиш?! — вигукнув Гейворд, у розпачі стискуючи руки. — В тебе, справедливий Таменунде, я благаю милосердя!

— Слово делавара сказане, — відповів мудрець, заплющуючи очі й сідаючи на своє місце, виснажений як розумовим, так і фізичним напруженням. — Муж двічі не каже.

— Що ватагові не годиться марнувати свій час, аби відміняти раз сказане, — це річ мудра й розважлива, — озвався тут Соколине Око, давши Гейвордові знак мовчати. — Але так само важливо й воякові перше добре все обдумати, а тоді вже вдарити томагавком бранця по голові. Гуроне, я тебе не люблю і не можу тобі сказати, щоб будь-який мінг бачив коли від мене ласку. Треба гадати, що як ця війна скоро не скінчиться, чимало ваших вояків спіткається зі мною в лісі. Отже зваж, кого тобі краще привести до табору: чи цю бранку, а чи таку людину, як я, що її ваше плем'я радо уздріло б неозброєною.

— Довгий Карабін хоче заплатить життям за цю жінку? — спитав Магуа і зупинився, завагавшись.

— Ні, ні, аж так багато я не сказав, — похопився Соколине Око, завваживши, як жваво знадився Магуа на його пропозицію. — Заміна була б нерівна: вояка у розквіті віку й сил віддати за дівчину, хай навіть і найкращу на цілому пограниччі. Я міг би згодитись уже тепер піти на зимову сплячку, ще добрих шість тижнів до того, як листя почне опадати, — але за умови, що ти звільниш дівчину.

Магуа похитав головою і нетерпляче махнув натовпові розступитися.

— Ну, то я ще докладу "оленебоя" до торгу, — додав розвідник з задумливим виглядом людини, яка ще не цілком наважилась. — Повір слову досвідченого мисливця — другої такої рушниці не знайдеш у жодній провінції.

Магуа не зволив навіть відповісти, силкуючись продертися крізь натовп.

— А ще, — додав знову розвідник, дедалі більше втрачаючи спокій, у міру того як гурон байдужішав, — коли б я погодився навчити ваших молодих хлопців стріляти, то, гадаю, ми б уже порозумілися?

Делавари й досі оточували Хитрого Лиса непрохідним муром, сподіваючись, що він таки пристане на мирову пропозицію. Але Магуа розлючено наказав їм дати дорогу, погрожуючи, що знов удасться до несхибної справедливості їхнього пророка.

— Що має рано чи пізно бути, того не минути, — мовив далі Соколине Око, звертаючи сумний і пригнічений погляд до Анкеса. — Мерзотник знає свою перевагу і не гребує нею. Хай бог тебе благословить, хлопче. Ти знайшов собі друзів серед своїх родами, і, сподіваюсь, вони будуть не згірше тобі віддані, аніж той, що не має в жилах і краплини індіанської

крові. Щодо мене, то рано чи пізно, а доведеться вмирати; на щастя, не дуже кому буде й оплакувати мою смерть. Кінець кінцем ті гемони й так, мабуть, здеруть з мене скальпа, отож день чи два туди-сюди не багато заважить супроти вічності. Хай бог тебе благословить, — ще раз мовив завзятий лісовик, схилив голову і враз підніс її знову, тужливо вдивляючись в юнака. — Я любив вас обох, і тебе й твого батька, дарма що шкіра в нас відмінна і вдачею ми різні. Скажеш сагаморові, що навіть у найгострішій скруті я ніколи не забував його. А ти сам — спогадай мене часом, як будеш іти добрим слідом. І затям, хлопче: одне там небо чи два, а є на тім світі стежка, якою чесні люди завше можуть зійтися. Рушницю ти знайдеш, де ми її сховали; візьми її собі на пам'ять. І ще послухай, парубче: ваш індіанський звичай не відмовляється мстивості, тож не жалуй мінгам помсти. Це послабить біль утрати і розважить тобі душу. Гуроне, я пристаю на твою умову. Звільни жінку, і я твій бранець.

Такий вияв шляхетної самовідданості юрба привітала приглушеним, але виразно схвальним гомоном. Навіть найсуворіші з делаварських вояків не приховували свого задоволення мужньою жертовністю розвідника. Магуа зупинився і якусь хвилю, здавалося, вагався. Але коли скинув поглядом на Кору поглядом, у якому жорстокість дивно змішалася із захопленням, — ухвала його була категорична.

Він зневажливо крутнув головою на розвідникову пропозицію і мовив твердо й рішуче:

— Хитрий Лис великий ватаг, він не міняє своєї думки. Ходім, — додав він, панібратськи кладучи руку на плече бранці. — Гурон не пащекун. Ми йдемо.

Кора відсахнулася, сповнена жіночої гордості, і темні очі її спалахнули обурено. Гаряча барва залила їй обличчя до самих скронь, немов це опалив дівчину промінь призахідного сонця.

— Я твоя бранка і, коли настане пора, піду за тобою, хоча б і на смерть. Але насильство зайве, — сказала вона спокійно і обернулась до Соколиного Ока: — Шляхетний мисливцю, дякую вам від щирого серця. Тільки офіра ваша даремна, все одно я б не змогла її прийняти. Але ви можете чим іншим стати мені в пригоді, і то навіть більшою послугою. Гляньте на це знеможене бідолашне дитя! Не покидайте її, поки не допровадите до осель цивілізованих людей. Я не буду казати, — дівчина стисла шорстку розвідникову руку, — що її батько винагородить вас — таких-бо, як ви, людина не годна винагородити, — але він буде вдячний вам і поблагословить вас. А благословення чесної і похилої віком людини, повірте мені, чогось варте перед небом. О боже, коли б я могла почути благословення з його уст у цю тяжку хвилину!

Голос її заломився і змовк. Потому Кора підійшла до Данкена, що підтримував зімлілу Еліс, і мовила далі вже лагіднішим тоном, в якому любов боролася з жіночою стриманістю:

— Мені не треба вам казати, щоб ви берегли цей скарб. Ви її кохаєте, Гейворде, і це сховало б від вас тисячі її хиб, якби вона їх і мала. Вона така ласкава, лагідна, ніжна, добра, що кращої за неї годі й шукати. Навіть найгордіший з чоловіків не знайшов би що їй закинути. Вона вродлива… Така вродлива! — Кора в сумовитій задумі поклала свою, також гарну, руку на мармурово-біле чоло сестри і відкинула пасемко золотавого волосся, що спадало їй аж до брів. — А душа її цнотлива й чиста, як і шкіра в неї. Я б могла багато ще сказати — більш, мабуть, ніж дозволив би холодний розум, але я пошкодую вас і себе… — Голосу її не стало чути, вона схилилася над сестрою. Поцілувавши Еліс довгим палким поцілунком, Кора випросталась, бліда як смерть, але без жодної сльозинки в розгарячілих очах, і обернулась до Магуа. Тим самим своїм гордовитим тоном вона мовила:

— Тепер, добродію, якщо така ваша воля, я готова йти.

— Йди, Магуа, йди! — крикнув Данкен, здаючи Еліс на руки індіянської дівчини. — Цим делаварам закон боронить тебе затримати,

але я — я цьому законові зовсім не підвладний. Йди, гидке страховисько! Чого ти баришся?

Важко й описати, з яким виразом слухав Магуа ці погрози. Спершу зловтішною радістю заіскрилось його обличчя, а тоді враз проступила на ньому холодна підступність.

— Ліси відкриті, — тільки того й відказав він. — Щедра Рука може йти за мною.

— Стривайте! — сіпнув Данкена за руку Соколине Око й затримав його силою. — Ви не знаєте, який він хитрий, цей гемон. Наведе вас на засідку, і ваша смерть...

— Гуроне, — перебив розвідника Анкес, що, скоряючись суворим звичаям свого народу, лишень мовчки й пильно дослухався до всього. — Гуроне, справедливість делаварська — це закон Маніто. Глянь на сонце. Тепер воно на рівні верхніх галузок он того гемлоку. Твоя стежка відкрита й коротка. Коли сонце буде над деревами, твоїм слідом ітимуть вояки.

— Каркала ворона! — глузливо засміявся Магуа. — Здоганяйте! — додав він, махнувши рукою до юрби, що повільно розступалася перед ним. — Де спідниці делаварів? Хай вони віддадуть свої стріли й рушниці вайандотам — дістануть за те м'яса та зерна. Собаки, зайці полохливі, злодіяки!.. Плюю я на вас!

Прощальні його образи пролунали серед мертвої лиховісної тиші. І з цими дошкульними словами на устах Магуа, мов переможець, спокійно пройшов до лісу разом із своєю покірною бранкою, бережений непорушними законами індіянської гостинності.

РОЗДІЛ XXXI

Флюелен. Нищити хлопців і валку! Це геть суперечить законам війни, це таке підле злочинство, якого світ не бачив, їй же бо.

В. Шекспір, "Король Генрі V"

Тільки-но Магуа та його жертва зійшли делаварам з очей, як усе довкола, досі немов зачароване якоюсь силою, прихильною до гурона, завирувало в шаленому збентеженні. Анкес, стоячи близько Таменунда, не спускав погляду з Кори, аж поки барву її сукні не поглинуло лісове зело. Тоді він зійшов із підвищення, мовчки пройшов через натовп і зник у тій самій хатині, з якої недавно його виведено. Кілька більш достойних і спостережливих вояків завважили, як гнівно іскрилися очі молодому ватагові, і пішли за ним. Таменунда й Еліс зараз же по цьому відвели з майдану, а жінкам і дітям наказали розійтись. Протягом цілої наступної години табір скидався на вулик сколошканих бджіл, які лише чекають на свого старшого, щоб вирушити в далекий і важливий політ.

Нарешті з Анкесової хатини вийшов молодий вояк і розважистою ходою наблизився до карлуватої сосни в розколині скелястого підгір'я, здер з неї кору і без жодного слова повернувся туди, звідки прийшов. Невдовзі за ним вийшов другий вояк, що обтяв гілля на дереві, залишивши самий голий стовбур. Третій індіянин розмалював стовбур смугами червоної фарби. Ці ознаки войовничих замірів з боку ватагів вояки племені сприймали в понурій і зловісній мовчанці. Під кінець з'явився і сам могіканин, без усякої одежі, окрім пояса та коротких штанів; гарне його обличчя до половини вкривала грізна хмара чорної фарби.

Анкес повільно й урочисто підійшов до того ж таки стовбура, розмірено почав кружляти довкола нього, виконуючи щось на манір давнього танцю, і на всю силу своїх легенів затягнув дику й не зовсім ритмічну військову пісню. Мелодія сягала найвищих і найнижчих звуків людського голосу: сумна й жалісна, мов спів пташиний, вона враз змінювалася, щоб викликати трепет у слухачів своєю силою та глибиною. Слів було не багато, і вони часто повторювались. Почавшися своєрідним

гімном чи закляттям до божества, пісня далі з'ясувала наміри вояка, а закінчувалась, як і починалася, — визнанням всевладності Великого Духа.

Якби змога була віддати в перекладі ясну й мелодійну його мову, то спів цей звучав би приблизно так:

Маніто! Маніто! Маніто!

Ти великий, ти добрий, ти мудрий.

Маніто! Маніто!

Ти справедливий.

Серед хмар на небі, о! я бачу

Силу плям — червоних, темних.

На небі, о! я бачу

Силу хмар.

В лісі, у повітрі, о! я чую

Крики, верески і кличі.

В лісі, о! я чую

Кличі бойові.

Маніто! Маніто! Маніто!

Я слабкий і млявий, а ти дужий.

Маніто! Маніто!

Поможи мені.

Наприкінці кожного, сказати б, куплета співак примовкав, переходячи на голоснішу і довшу звичайного ноту, відповідно до значення слів. Перше закінчення було врочисте, оскільки малося передати в ньому ідею побожності; друге, де йшлося про стан неспокою, — описове; третє було добре відомим грізним бойовим покликом, що в устах молодого вояка бринів, як відлуння всіх жахливих згуків битви. Останнє, подібне до першого, було покірливе й благальне. Тричі виконав Анкес цю пісню і тричі обійшов у танці круг стовпа.

Під кінець першого обходу один з поважних і всіма шанованих ватагів плем'я ступив услід могіканинові, співаючи при цьому власних слів на близьку до Анкесової мелодію. Вояк за вояком приставали до танцю, аж урешті всі найславніші делавари взяли в ньому участь. Страшне це було видовище: обличчя ватагів, підсичувані натужним горловим співом, дедалі більшою напливали жорстокістю та люттю. Раптом Анкес глибоко ввігнав свого томагавка в стовбур дерева і видав голосний крик, — свій власний бойовий клич. Цим він ознаймив, що бере на себе провід у задуманому поході.

Знак цей розбурхав усі пристрасті, що дрімали в делаварах. Молодші вояки, із сотня їх, що досі з поваги до старших стояли оподаль, шаленим гурмом кинулись на символічного ворога і тріска по тріску геть його роз-довбли, аж лишився від стовбура самий корінь. Під час цього шарварку рештки дерева піддано було найбезжальнішим тортурам, і то так запекло, наче це був живий ворог. Одні обрубки скальповано, інші шматовано гострими топірцями чи ножами. Словом, прояви завзяття й дикого захвату були такі незвичайні, що похід визнано за війну цілого племені.

Ввігнавши свого томагавка, Анкес вийшов з кола і глянув на сонце, що саме сягало рівня, який позначав кінець замирення з Магуа. Голосний вигук сповістив цю новину делаварам. Збуджена юрба з радісним криком облишила вдавану війну, щоб наготуватись до небезпечної боротьби в самій дійсності.

Табір одразу змінився. Вояки, озброєні й розмальовані на військовий лад, раптом так постихали, наче зовсім і не здатні вони на бурхливий вияв емоцій. Натомість жінки повисипали з хатин і зайшлися співом, де радість і смуток так перемішалися, що важко було сказати, яке з цих почуттів переважає. Ніхто, проте, не марнував часу. Одні переносили до лісу найцінніше з свого майна, інші відпроваджували туди дітлахів, ще інші — старих та недужих. До цього лісу, що зеленим килимом стелився попід горою, відійшов також і Таменунд, перед тим коротко й зворушливо переговоривши з Анкесом. Розлучався мудрець з юнаком — хоч зовні того й не показував — неохоче, як батько, що, по довгих літах віднайшовши свого сина, знов його втрачає. Данкен тим часом одвів Еліс у безпечне місце і сам прилучився до розвідника, виразом обличчя посвідчуючи, що і його не обминув бойовий запал.

Соколине Око занадто обвикся з військовим співом та готуванням тубільців, щоб виявляти до цього якийсь інтерес. Він тільки час від часу накидав оком, скільки вояків зохочувалось рушити під проводом Анкеса та чого вони варті. Щодо цього, то він незабаром заспокоївся — адже, як ми вже казали, запал молодого могіканина скоро передався всім чоловікам племені, здатним носити зброю. Тоді розвідник відрядив одного хлопчину по "оленебоя" та Анкесову рушницю, завбачливо заховані близько делаварського табору. З двох причин так повелися розвідник із могіканином: щоб зберегти зброю, в разі їх візьмуть у полон, і щоб з'явитись до індіян більше в ролі потерпілих, аніж людей, здатних себе оборонити. А тепер, не пішовши сам по свою пре-цінну зброю, Соколине Око вчинив ізнов-таки завбачливо. Він знав, що Магуа не самотою сюди приходив і що гуронські шпиги, причаєні на узліссі, стежать за кожним рухом своїх ворогів. Отож піти самому або послати

котрого вояка — це було б занадто ризиковано, тоді як для хлопчини справді небезпечною буде тільки зворотна дорога.

Розвідник саме спокійно чекав на поворот свого посланця, коли до нього підійшов Гейворд.

Спритний підліток, пишаючись виявленим йому довір'ям, добре знав, що має робити.

По-хлоп'ячому безтурботний, він самовпевнено перейшов моріжок і вступив до лісу, неподалік від місця, де було сховано рушниці. Але тільки-но його постать сховалася за кущами, він упав на землю і плазом, ніби змій, став скрадатись до жаданого скарбу, йому пощастило: за мить він стрілою летів назад через вузьку галявину, що відмежовувала скелясте плато, на якому розташувалося селище. В кожній руці у нього було по рушниці. Він добіг до скелі й уже неймовірно жваво перестрибував з прискалку на прискалок, коли постріл з лісу підтвердив слушність розвідникових завбачень. Хлопець відповів неголосним, але зневажливим криком, і зараз же йому вслід полетіла друга куля, цим разом з іншої засідки. Однак наступну мить він був уже нагорі і, врочисто піднісши рушниці над головою, з виглядом переможця біг до славетного мисливця, що вшанував його таким почесним дорученням.

Дарма що Соколиному Оку зовсім не байдужа була доля посланця, він, одібравши з радістю свого "оленебоя", на яку хвильку забув про весь світ. Уважно розглянувши рушницю, розвідник разів десять-п'ятнадцять клацнув спуском, перевірив справність замка і лишень аж тоді обернувся до хлопця і дбайливо запитав, чи його не поранено. Підліток гордо глянув йому в лице, але нічого не відповів.

— Е, та негідники, я бачу, дряпонули тобі плече, — мовив розвідник, узявши зараненого терпеливця за руку, на якій куля глибоко розвернула м'ясо. — Та нічого, прикласти трохи розтертої вільхи — й усе буде гаразд. А тепер я обвину тобі плече разком вампуму. Ти рано вступив на вояцьку

стежку, хоробрий мій хлопче, і, либонь, чимало заживеш почесних рубців до свого скону. Я знаю багато молодих вояків, що здобували вже скальпи, але таким знаком не можуть похвалитись. Іди, майбутній ватаже! — додав він, перев'язавши хлопцеві рану.

Хлопчина одійшов, гордіший із своєї проллятої крові, аніж який порожній придворець із орденської стрічки. Однолітки дивились на нього захоплено й заздрісно. Проте дорослі занадто заклопотані були готуванням до походу, щоб належно похвалити хлопця, як зробили б це спокійнішої години, дарма що завдяки його геройству довідались, де гурони і які в них заміри. Одразу послали загін вояків, краще придатних за малосильного, хоч і сміливого хлопця, щоб викурити ворога з узлісся. Завдання це недовго було й виконати, бо більшість гуронів самі відступили, побачивши, що їх викрито. Делавари відігнали їх таки далеченько від селища, а там, боячись потрапити на засідку, зупинились і стали чекати дальших наказів. А що обидві сторони причаїлися, в лісі знов запанували тиша й спокій, як завше на безлюдді погожого літнього ранку.

Тим часом стриманий назовні Анкес зібрав ватагів і розподілив сили. Соколиного Ока він відрекомендував як досвідченого вояка, вартого повної довіри. Побачивши прихильне ставлення до свого друга, Анкес постановив його на чолі двох десятків чоловік, таких самих, як і він, заповзятливих, спритних та рішучих. Тоді пояснив делаварам, яке становище в англійському війську посідає Гейворд, і хотів доручити йому не менш важливу справу. Але Данкен відмовився, заявивши, що він радніше пристане до розвідникового загону. По цьому молодий могіканин призначив індіянських ватагів на різні відповідальні, пости і дав наказ вирушати, бо таки й пора була. Понад двісті вояків мовчки і радо скорилися його команді.

В ліс вони ввійшли без жодних перешкод і не спіткали нікого, хто міг би зняти тривогу або вділити їм потрібної відомості, аж поки дісталися до криївок своїх власних розвідників. Тут усі зупинилися, і ватаги провели тиху нараду.

Різні плани було пропоновано, але ні один з них не годився з намірами запального ватага. Коли б від Анкеса тільки залежало, він би як стій порвався до бою разом із своїм вояцтвом, але така тактика суперечила індіянським звичаям і поглядам. Тож він хоч-не-хоч мусив пристати на обачливість та прислухатись до порад, тоді як з голови йому не спадала зухвалість Магуа та небезпека, в якій опинилась Кора.

Вже багато хвилин, не доходячи згоди, радилися делавари, коли це раптом з ворожої сторони вигулькнула чиясь постать, що хутко подалася до них, так наче то був посланець для мирних переговорів. Але ярдів за сто від делаварської схованки невідомий спинився, вагаючись, куди йти далі. Погляди всіх звернулися до Анкеса, чекаючи наказа.

— Соколине Око, — тихо звернувся молодий ватаг, — цей чоловік не повинен ніколи більше розмовляти з гуронами.

— Його час прийшов, — коротко відповів розвідник, просовуючи крізь листя довгий ствол своєї рушниці й пильно прицілюючись. Але замість потиснути на гачок, він опустив рушницю й зайшовся своїм характерним безгучним сміхом. — Я, грішний, узяв цього неборака за мінга! — мовив він. — Але коли я дивився, під яке ребро йому кулю встромити… що ж би ти думав, Анкесе? — Я побачив співців свищик!.. Отож цей чоловік — Гемет. Смерть його нікому не придасться, але живий, коли він ще вміє щось іншого, а не тільки співати, він може нам стати в пригоді. Якщо цей чесний хлопак на звуках ще не перестав розумітися, я зараз перегомоню з ним, і то голосом, що буде йому куди приємніший за мову "оленебоя".

Сказавши це, Соколине Око відклав рушницю і поповз під захистом кущів до Гемета. Опинившись від нього на відстані голосу, він спробував повторити той самий спів, що допоміг йому безпечно й гідно пройти через гуронське селище.

Натренований слух псалміста не легко було ошукати — і те правда, що ледве чи хтось інший зумів би так нещадно фальшивити, як Соколине

Око, — тим-то Гемет, раз уже чувши такі звуки, одразу здогадався, хто це. Бідоласі аж від серця відлягло, і, рушивши на голос, — з такою осторогою, наче підступав до артилерійської батареї, — він скоро відкрив прихованого співака.

— Цікаво, що гурони про це подумають! — сміючись, мовив розвідник, беручи Девіда за руку й відводячи його далі. — Коли вони нас чують, то запевно їм здасться, що об'явився ще один причинний! Але тут ми в безпеці, — додав він, показуючи на Анкеса з товаришами. — А тепер розкажи нам нормальною англійською мовою, без усяких там завивань, на що заміряються ті мінги.

Девід, онімівши з дива, розглянувсь навколо на суворі й дикі постаті ватагів; одначе, побачивши знайомі обличчя, він скоро заспокоївся, принаймні настільки, що зміг дати порозумілу відповідь.

— Поган чимало вибралося з табору, — сказав він, — і боюся, що з лихими намірами. Оце годину тому вони в своїх оселях зняли таке виття, такі непобожні веселощі зчинили, що я мусив аж тікати до делаварів, шукаючи супокою.

_ Не дуже б твої вуха виграли на такій заміні, якби ти був моторніший у ногах, — ані змигнувши, відказав розвідник. — Але то вже хай собі. А де ж гурони тепер?

— Вони залягли в лісі, звідси й до свого селища. І там їх така сила, що розважливіше було б вам відступити.

Анкес кинув погляд на дерева, за якими крилися його вояки, й спитав:

— А Магуа?

— Серед них. Він привів панночку, що була в делаварів, і лишив її в печері, а сам, мов скажений вовк, став на чолі своїх дикунів. Хто його зна, через що він так розлютувався.

— Кажете, він лишив її в печері? — перепитав його Гейворд. — Добре, що ми знаємо, де та печера. Чи не можна б зараз же спробувати її визволити?

Анкес повагом глянув на розвідника:

— Що скаже Соколине Око? — запитав він.

— Дай мені моїх двадцять рушниць, і я піду праворуч уздовж потоку. За бобриними хижками ми з'єднаємося з сагамором і полковником. Звідти я дам вам знати бойовим покликом; при такому вітрі легко буде чути за милю. Тоді, Анкесе, кидайтеся на них спереду. А коли вони підійдуть до нас на постріл, ми завдамо їм такого чосу, що лінія їхня увігнеться, мов ясеневий лук, — слово честі старого пограничанина! Потому захопимо селище, заберем дівчину з печери і можемо вже кінчати з самим племенем — або прямим ударом, як то звичай білих, або хитрістю та викрутами, як в індіян заведено. Може, майоре, в цьому плані не багато вченості, але з мужністю й терпінням його дасться здійснити.

— Ні, план чудовий! — скрикнув Данкен, побачивши, що найперша мета розвідника визволити Кору. — Таки чудовий! Берімся за нього одразу ж.

По короткій раді, — на якій план удокладнено, з'ясовано, що кожен загін має робити, і погоджено різні гасла, — ватаги розійшлися по своїх місцях.

РОЗДІЛ XXXII

І не раніш він тепер одведе цю біду від данаїв,

Як ви до батька повернете дівчину з поглядом ясним, –

Дурно, без викупу й потім приставите жертву святую…

Гомер, "Іліада"

Поки Анкес порядкував свої сили, навкруги було тихо й безлюдно — звісно, якщо не лічити ватагів на раді, — немовби ліс оце допіру вийшов з рук творця. Проміж тінистих дерев вільно було дивитись на всі боки, але марно шукав би погляд чогось такого, що порушувало б німотний і дрімливий круговид. Подеколи пурхала пташина межи гіллям буків або часом білка впускала горішок, і ці звуки приковували на хвильку людську увагу. А як вони змовкали, чувся знов тільки шемріт вітерця над головами в коронах дерев цього неозорого лісу, лишень де-не-де умережаного річками та озерами. Така глибока й непорушна тиша залягла в цій дикій пущі поміж селищами делаварів і гуронів, що здавалося, наче ніколи й нога людська тут не ступала. Та Соколине Око, що командував одним із загонів, занадто добре знав гуронську вдачу, щоб звірятися на цю зрадливу тишу.

Коли всі його люди зібралися, розвідник взяв у руку "оленебоя" і, давши знак іти за ним, повернув кільканадцять ярдів назад, до невеликої річки, яку вони були недавно перетнули. Там він спинився і, зібравши круг себе всіх своїх вояків, що поставали з поважними й зосередженими обличчями, запитав по-делаварському:

— Чи хто з моїх юнаків знає, куди провадить цей потік?

Один делавар витягнув руку, розвів два пальці й, показавши, як вони сходяться при долоні, відповів:

— Сонце ще не пройде всю свою дорогу, як ця мала вода з'єднається з великою. — І додав, указуючи рукою в той бік. — Там води вже досить для бобрів.

— Я так і думав, судячи з річища потоку та напряму гір, — мовив розвідник, вдивляючись у клапоть неба між верхів'ями дерев. — Ми підемо під прикриттям його берегів, аж поки винюшкуемо гуронів.

Вояки звичайним своїм коротким вигуком висловили згоду, але коли розвідник, ведучи перед, уже хотів рушати, один чи двоє з них жестом оповістили, що не все так, як би малося бути. Соколине Око, зрозумівши їхні промовисті погляди, обернувся й побачив, що до них підходить псалміст.

— А чи ти знаєш, друже, — поважно промовив розвідник, трохи навіть пишаючись своєю роллю, — що цим добірним зухам доручено найнебезпечніше завдання? І що на чолі їх людина, яка — хоч радніше б це хтось інший сказав — не дозволить їм байдикувати? Як не за п'ять хвилин, то за півгодини — це щонайбільше — ми ступатимемо по тілах гуронських, живих чи мертвих.

— Мене не попереджено про ваші наміри, — відказав Девід, обличчя якого розчервонілося, а очі, звичайно спокійні та безвиразні, горіли вогнем, — та все ж з панночкою, що ви йдете визволятися пережив у спільній дорозі і лихо й радість. І дарма, що чоловік сумирної вдачі без ножа й меча, я радо стану за неї на бій.

Розвідник завагався, мовби роздумуючи, що йому прибуде від такого охотника, а тоді відповів:

— Ти ж не вмієш орудувати ніякою зброєю, не маєш рушниці. Повір мені, мінги з відплатою не баряться.

— Звісно, я не хвальковитий кровожерний Голіаф, — мовив Девід, добуваючи пращу з-під строкатого й дивацького одіння, — але ж, може, приклад ізраїльського хлопчини на щось мені придасться[33]. Замолоду я часто практикував з цією старожитньою зброєю і, можливо, ще не зовсім втратив свою вмілість.

— Атож, — відказав Соколине Око, холодно й гордовито поглянувши на оленячий ремінь та шкураток, — проти стріл чи там і ножів ця штука може придатись, але французи озброїли кожного мінга доброю рушницею. А втім, це, здається, хист твій такий — сухим із води не виходити. І оскільки тобі досі щастило… Майоре, у вас гачок зведений, і двадцять чоловік може задурно втратити скальпи через передчасний постріл… То що ж, співаче, як хоч, іди з нами. Може, ми й притулимо до діла твій голос.

— Дякую вам, друже, — врадувався Девід і заходився озброюватись, як і його царський тезко, камінцями з потоку. — Хоч і не охочий я вбивати, але коли б ви мене не прийняли, дуже б моя душа засмутилась.

— Тільки пам'ятай, — додав розвідник, значливо стукаючи себе по лобі в тому місці, де Гемета було поранено. — Ми битись ідемо, а не співи розводити. Доки не пролунає бойовий поклик, розмовляють самі рушниці.

Девід кивнув головою, наче пристаючи на таку умову, і Соколине Око, ще раз оглянувши своїх товаришів, дав знак рушати.

Цілу милю ішли вони понад потоком. Дарма що крутий берег і густі зарості ховали їх від ворожого погляду, жодного з індіянських засобів остороги не було знехтувано. Обабіч загону йшло, а вірніше скрадалося, по одному воякові, що раз по раз пильно вдивлялися в глиб лісу. Що кілька хвилин загін зупинявся, і всі напружували слух — такий гострий, як лише в людей, що живуть серед природи. Одначе до місця, де менший потік сполучався з більшим, добулися вони без жодних пригод і зовсім не певні, чи їхній перехід завважено.

Тут розвідник знову пристав, щоб зорієнтуватись по лісових прикметах.

— Добра буде днина для бою, — звернувся він по-англійському до Гейворда, кидаючи погляд на хмари, що почали всуціль застилати небо. — Яскраве сонце й лискуче дуло тільки шкодять прицілові. Все йде на нашу руч: вітер віє від них і приносить сюди звуки й дим, а це поміч немаленька; тоді як. від нас вони перше почують постріл, і лише тоді второпають, що до чого. Але це вже кінець нашої ослони. Сотні років живуть бобри на берегах цієї річки, і тепер між їхніми хижками та греблею майже самі лиш пеньки позостались, дерев, як бачите, тут зовсім обмаль.

У цих кількох словах Соколине Око дав, власне, непоганий опис краєвиду, що розстилався перед ними. Річка то вужчала, пробиваючи собі дорогу між скель, а то широко розливалася рівниною, утворюючи де-не-де щось наче ставки. Повсюди на її берегах стриміли решткі загиблих дерев у різних стадіях гниття. Стовбури одних уже геть спорохніли, а інші ще тільки недавно були позбавлені кори, цієї шорсткої одежини, що таємничо криє в собі джерело життя. Місцями видніли повалені стовбури — довгі, низькі й замшілі, наче надгробки давно зниклих поколінь дерев.

До всіх цих деталей розвідник приглядався з таким надзвичайним інтересом, як, мабуть, ніколи раніш. Він-бо знав, що до селища гуронів вище по річці вже менше як півмилі лишилось, і, побоюючись засідки, непокоївся, що не завважує жодної признаки ворога. Раз чи два розвідника поривало кинути загін упрост на селище, спробувати несподіванкою здобути перемогу, але зараз же досвід остерігав його перед небезпечністю такого заходу. Тоді він у болісній непевності наслухався до відголосів з того місця, де мав бути Анкес. Але нічого й звідти не чулося, тільки зітхав вітер, що почав рвучко подувати над лісом, звістуючи бурю. Врешті, здавшись більше на незвичайну свою нетерплячку, а не на голос розуму, розвідник вирішив діяти: вийшовши з прикриття, обережною, але певною ходою рушити всім загоном проти води.

Увесь цей час розвідник стояв, схований за великим кущем, а вояки залягли в ущелині, через яку протікав бічний потік. Та тільки-но пролунав

його тихий, хоч виразний сигнал, як індіяни, немов темні привиди, видерлися на берег і мовчки згромадились коло розвідника. Показавши їм напрямок, Соколине Око виступив перший, а за ним подалися делавари, ступаючи йому в самий слід. І якби не Гейворд з Девідом, на землі зостався б відбиток тільки однієї ноги.

Але не встиг ще весь загін вийти на відкрите місце, як ззаду почувся випал з доброго десятка рушниць. Один делавар високо підскочив у повітря, мов поранений олень, і простерся мертвий на землі.

— Оцього я й боявся! — вигукнув розвідник по-англійському і зараз же додав мовою делаварів — До сховку й відстрілюймось!

На цей наказ делавари сипонули врозбіг так хутко, що Гейворд і не зогледівся, як їх тільки двоє з Девідом лишилося стояти. На щастя, гурони відійшли й вогонь припинився. Однак такий стан тривав недовго, бо розвідник сміливо кинувся вперед, перебігаючи від дерева до дерева й стріляючи по ворогові, що звільна відступав.

Виглядало на те, що загін гуронів вельми нечисленний. Але поступово, в міру як вони відходили на свою територію, до них долучалися ще одноплемінці, і врешті сила їхнього вогню стала впорівень із вогневі делаварів. Гейворд, криючись за прикладом індіянських вояків, раз у раз стріляв із своєї рушниці. Бій розходився не в жарт і з перемінним успіхом. Поранених було мало, бо супротивники вміло ховалися поза деревами і вихилялися звідти, тільки щоб націлитись і пальнути. Щодалі справи оберталися не на користь Соколиному Окові з делаварами. Розвідник завважив це, та не знав, як лихові зарадити. Він розумів, що відступати небезпечніше, аніж тривати на місці, але бачив і те, що гурони обходять делаварів збоку, не даючи їм змоги переховуватись за деревами, а відтак і стріляти. У цю скрутну хвилю, коли видавалося, що трохи не ціле вороже плем'я їх оточує, раптом під склепінням лісу прокотилась луна войовничих криків та гримоти пострілів з того місця, де був Анкес, — тобто з долини.

Цей напад одразу приніс полегкість розвідникові з товаришами. Спостерігши рух його загону, гурони тут не далися заскочити себе зненацька, натомість там, де бився молодий могіканин, вони не зорієнтувалися в числі ворожих вояків та в їхніх замірах і виставили надто малу свою силу. Слушність такої гадки підтверджувало як те, що бій швидко пересувався вгору до гуронського селища, так і те, що натиск на розвідників загін різко послабшав. Чимало гуронів було, очевидно, перекинуто на ту ділянку, яка виявилась тепер найважливішою.

Запалюючи своїх людей словом і прикладом, Соколине Око порушив загін уперед.

Наступ у такому примітивному бою полягав у тому, щоб перебігати від прикриття до прикриття все ближче до ворога. Делавари так і вчинили, і не без успіху. Гурони мусили відступити, бій пересунувсь у глиб лісу. В заростях гуронам легше було ховатись, отож запекла боротьба затягувалася надовше, а наслідок її все лишався непевний. Делаварам знов стало сутужно, поранених у них побільшало, хоч упасти ніхто ще не впав.

В цю скрутну хвилю Соколине Око спромігся прослизнути до того самого дерева, що правило за прикриття Гейвордові. Більшість його вояків була неподалік, трохи по праву руч, і завзято, хоч і намарне, обстрілювала прихованого ворога.

— Ви ще юнак, майоре, — мовив розвідник і, поставивши "оленебоя" на землю, тяжко сперся на його дуло. — І, можливо, вам доведеться колись вести ціле військо проти цих гемонських мінгів. Так оце вам нагода бачити всю індіянську тактику. Метка рука, швидке око й добре укриття — ось що в ній головне. Ну, а от коли б ви мали з собою роту американських королівських стрільців, як би ви ними тут розпорядилися?

— Багнет проклав би дорогу.

— Атож, з погляду білої людини ви маєте слушність. Але в такій глушині доводиться передусім заощаджувати людей. Звісно, кінь, — провадив далі — розвідник, задумливо похитуючи головою, — кінь, хоч як це прикро, стане рано чи пізно вирішальною силою в таких боях. Тварини вправніші за людей, і зрештою нам таки доведеться вдатися до коней. Щоб підковане копито притисло мокасин червоношкірого і, раз вистріливши, він не мав змоги наладжувати рушницю вдруге.

— На цю тему краще поговоримо іншим разом, — озвався Данкен. — Чи ми будемо нападати?

— Я не бачу нічого поганого в тому, щоб у вільну хвилину розважити над дечим корисним, — відказав розвідник. — Що ж до атаки, то вона мені не дуже до смаку — завше-бо треба два-три скальпи віддати. А проте, — додав він, нахиляючи голову й наслухаючись до відгомону далекого бою, — коли хочемо стати в помочі Анкесові, цих негідників мусимо відкинути.

Обернувшись, він владним і рішучим тоном гукнув щось до делаварів їхньою рідною мовою, йому відповіли радісним криком і на даний знак усі вояки, хутко вибігли з-поза дерев, які їм правили за захисток. Видовище стількох темних постатей, що дружно вихопилися бігти, спричинило поспішний, і отже малодійовий, вогонь гуронів, Не спиняючись перевести подих, делавари широкими стрибками, — наче пантери, що кидаються на здобич, — мчали до лісу. Перед вів Соколине Око, вимахуючи своєю страшною рушницею і пориваючи інших за собою. Гурт старших і досвідченіших гуронів не дався спровокувати себе на передчасний вогонь, і тепер, підпустивши делаварів ближче, кількома влучними пострілами вони забили трьох їхніх вояків. Побоювання розвідникове справдилось. Та проте навальності делаварського наступу це не стримало. Розлютившись, делавари вдерлися туди, де переховувався ворог, і придушили всякий можливий опір.

Бій урукопаш тривав лише коротку хвилю, а далі гурони кинулись відступати і скоро добігли до протилежного краю гущавини. Тут вони

укрились і почали так відчайдушно боронитись, як бороняться, бува, зацьковані звірі. У цей критичний момент, коли наслідок битви знов уліг сумніву, ззаду гуронів пролунав постріл. Куля з посвистом пролетіла звідкілясь із галявини, де стояли бобрині хижки. Зараз же за пострілом почувся голосний і моторошний бойовий поклик.

— Це сагамор! — вигукнув Соколине Око й відповів Чингачгукові своїм громовим голосом. — Тепер ми вдаримо на них і спереду, і з тилу.

Дія цього пострілу на гуронів була просто блискавична. Приведені в розпач нападом з того боку, де не було як укритись, вони з разючим криком сипонули врозтіч по галявині, вже й не думаючи відбиватись. Чимало з них упало під пострілами та ударами невідступних делаварів.

Ми не будемо докладно розповідати ні про зустріч розвідника з Чингачгуком, ані про більш зворушливе побачення Данкена з Манро. Кількох поспішних слів вистачило, щоб з'ясувати обом сторонам ситуацію, і Соколине Око, сказавши делаварам, хто такий ватаг могікан, передав провід над загоном сагаморові. Це почесне становище, належне йому і за походженням, і за досвідом, Чингачгук прийняв з величною гідністю, яка завше скріплює на силі накази індіянського ватага. Ідучи слідами розвідника, він повів загін назад через гущавину; дорогою вояки оскальпували забитих гуронів, а своїх поховали. Врешті за порадою розвідника Чингачгук наказав загонові зупинитись.

Вояки, що змогли тепер вільно зітхнути після бою, розташувались на рівній місцині, де росло доволі дерев, щоб дати їм укриття. Попереду земля круто спадала вниз, і перед очима делаварів простягалось вузьке, в кілька миль завширшки, межигір'я, покрите лісом. У його темних нетрях Анкес і досі змагався з головними силами гуронів.

Могіканин та його друзі підійшли на край схилу й досвідченим слухом почали вловлювати відголоси бою. Кілька птахів кружляло над лісистою долиною, сполохані із своїх гнізд, а де-не-де над деревами, одразу ж і

тануючи, здіймались легенькі хмарки диму, відзначаючи ті місця, де боротьба точилася найлютіше.

— Битва пересувається вгору долиною, — мовив Данкен, показуючи в бік, де знов розлігся постріл. — Але ми занадто близько до осереддя бою, щоб дуже стати в пригоді Анкесові.

— Вони звернуть ближче до ущелини, де густіший ліс, — сказав розвідник, — і ми тоді опинимось у них з флангу. Рушай, сагаморе. Тобі ледве вистачить часу, щоб видати бойовий поклик і підняти юнаків. А я битимусь тут, з вояками моєї крові. Ти знаєш мене, могіканине, — жоден гурон не зайде тобі з тилу, щоб "оленебій" його не помітив.

Індіянський ватаг ще хвилину дослухався до гомону бою, який тепер швидко пересувався схилом угору — певна прикмета, що делавари перемагали. Кулі делаварські залопотіли по сухому листі, наче град, що звістує наближення бурі; впевнившись, нарешті, де саме перебувають вороги й друзі, Чингачгук рушив з місця. Соколине Око та його троє товаришів відійшли кілька кроків під захисток дерев і стали чекати наслідків бою з таким спокоєм, на який спроможні лише витривалі бійці.

Лісова луна дедалі менше відбивала звуки пострілів, що тепер чулися наче з відкритої місцевості. Незабаром на узліссі почали з'являтися один по одному гуронські вояки, що відступали з глибини лісу. Перед галявиною вони збиралися у валку, немов готуючись до запеклої оборони. Поволі їх більшало, аж під кінець утворився цілий довгий ланцюг смаглявих постатей, що з розпачливою впертістю трималися останнього прикриття. Нетерпеливлячись, Гейворд стривожено поглядав на Чингачгука. Ватаг сидів на скелі, зовсім незворушний з вигляду, і просто придивлявся до битви, наче тільки для того туди й вибрався.

— Час би вже далаварові вдарити! — озвався Данкен.

— Ні, ще ні, — відказав розвідник. — Коли він відчує, що друзі близько, він дасть їм знати про себе. Дивіться, дивіться, негідники збираються у соснині, наче рій бджіл. Боже, таж навіть жінка поцілила б у те з'юрмище темношкірих!

Цю мить пролунав бойовий поклик — і добрий десяток гуронів поліг від пострілів Чингачгука та його вояків. У відповідь на випал з лісу докотився дружний військовий клич і такий неймовірний вереск знявся в повітрі, наче це злилося тисячу голосів. Лінія гуронської оборони ввігнулась, і всередині утворився вилом, через який увірвався з лісу Анкес на чолі загону в сто вояків.

Молодий ватаг помахом руки вказував своїм воякам, куди відступають гурони, і делавари кидалися за ними в погоню. Лінія бою тепер розполовинилась — обидва крила гуронські під натиском переможних ленапів знов порвалися до лісу, шукаючи там захистку. За яку хвилину звуки боротьби вже завмирали в різних напрямах, поступово тануючи під лунким склепінням лісу. Проте жменька гуронів знехтувала прикриттям, що могли б дати дерева, і повільно й затято, наче заперті в глухий кут хижаки, відступала вгору по схилу, звідки оце тільки зійшов Чингачгук із своїм загоном, щоб узяти діяльнішу участь у битві. Магуа вирізнявся в цьому невеликому гуронському гурті — як лютим своїм обличчям, так і гордовитою поставою ватага.

У войовничому запалі Анкес розіслав майже всіх своїх вояків. Але тільки-но він побачив Хитрого Лиса, як усе інше було забуто. Анкес видав бойовий крик, на який озвалося шість чи сім вояків, і, незважаючи на нерівність у силах, вергнувся в погоню за ворогом. Магуа, котрий уважно стежив за могіканином, зупинився прийняти бій. Він уже тішився злорадо, що через необачливість молодий ватаг опиниться у нього в руках, коли раптом пролунав інший вояцький поклик. Це на порятунок Анкесові вихопився Довгий Карабін із своїми білими товаришами. Гурон одразу ж обернувся й чкурнув навтіки далі під гору.

Годі було й думати про вітання чи здоровлення — Анкес, наче й не завваживши присутності друзів, мчав за ворогом швидко, як вітер. Марно Соколине Око гукав йому про осторогу, — молодий могіканин легковажив ворожий вогонь і незабаром примусив гуронів бігти так само прудко, як біг він сам. На щастя, ці перегони тривали не довго, та й білі були у вигіднішому становищі — бо інакше делавар хутко б випередив своїх товаришів і впав жертвою власного зухвальства. Тим часом, однак, переслідувачі й переслідувані, перші на п'ятах у других, вбігли до селища вайандотів.

Втомившись тікати, але й підбадьорені видовищем своїх осель, гурони пристали біля радної хатини і почали оборонятися з розпачливою запеклістю. Переслідувачі порвалися до них, як навальний ураган. Анкесів томагавк, рушниця Соколиного Ока і навіть міцна ще рука Манро — все було в роботі, і скоро земля довкола встелилася ворожим трупом, А проте Магуа, дарма що бився він завзято й не ховаючись, досі виходив цілий з усіх замахів на його життя. Здавалося, що на його боці та казкова сила, яка опікується долею улюблених героїв у давніх поетичних легендах. Побачивши, що гурони майже всі полягли, хитрий ватаг зняв крик безмежної люті й розпуки. По цьому він кинувся втікати, лишивши на полі бою делаварів, що заходилися знімати свої криваві трофеї. За Магуа подалось двоє його вцілілих друзів.

Анкес, що даремно у вирі бою шукав нагоди зітнутися з самим Магуа, метнувся тепер знов у погоню. Соколине Око, Гейворд і Девід надбігали тут же таки за ним. Розвідник якомога силкувався захистити молодого могіканина і націлив свою рушницю над головою Анкеса, прикриваючи його, мов чарівним щитом. Раз Магуа вирішив спробувати помститися за свої невдачі, але, передумавши, раптом гайнув у густий чагарник. Переслідувачі скочили за ним. Ще мить і гурон зник в отворі відомої вже читачеві печери. Соколине Око, який досі не стріляв, тільки боячись поранити Анкеса, тепер на весь голос заявив, що ворога, вважай, переможено. Переслідувачі вбігли в вузький і довгий прохід якраз у пору, щоб помітити вдалині постаті гуронів. Крики та зойки сотень жінок і дітей у природних галереях та підземних коморах супроводили ці перегони. В

непевному тьмяному світлі печера здавалась якимось пекельним вертепом, де гарячково снувало безлік нещасних душ і злих демонів.

Анкес не спускав Магуа з ока, мовби ніщо інше в житті його вже не цікавило, Гейворд і розвідник бігли слідом за могіканином, гнані тим самим почуттям, хіба що трохи слабшим. Одначе темні й понурі переходи ставали дедалі плутаніші, а постаті втікачів миготіли чимраз рідше. Якусь хвилину видавалося, що Магуа таки втік, коли це раптом у кінці одного коридора, що підіймався вгору, блиснула чиясь біла одежина.

— Це Кора! — вигукнув Гейворд голосом, в якому дико змішалися жах і захоплення.

— Кора! Кора! — підхопив Анкес, пориваючись уперед прудко, мов олень.

— Це вона! — скрикнув розвідник. — Держіться, панночко! Ми йдемо, йдемо!

Переслідувачі тепер бігли з подвоєною силою. Але дорога була нерівна, з розколинами, і подекуди майже зовсім не прохідна. Анкес кинув рушницю і щодуху помчав уперед. Гейворд, не подумавши, вчинив так само, хоч за хвилину обоє пожалкували на свою нерозважність: втікаючи вузьким проходом, гурони знайшли нагоду послати назад кулю і легко поранили Анкеса.

— Мусимо їх настигнути, — сказав розвідник, одчайдушним стрибком випереджуючи товаришів. — Негідники переб'ють нас усіх на на такій відстані. А самі —. ач прикриваються дівчиною, мов щитом!

Дарма що на його слова не звернули уваги ні Анкес, ні Гейворд, — а вірніше, вони їх і не чули в запалі гонитви, — приклад Соколиного Ока спонукав їх обох ще більш прискорити ходу. Нарешті вони опинились так близько до втікачів, що вгледіли, як двоє з них вели Кору, а Магуа біг

попереду, вказуючи напрямок. Цю мить силуети всіх чотирьох чітко вималювались на тлі ясного неба в отворі печери і зараз же зникли. Мало не в нетямі з розпачу, Анкес і Гейворд ще більш напружили зусилля, й без того надлюдські, і вискочили в отвір печери саме вчасно, аби зауважити, куди бігли втікачі. Далі слід брався вгору, а дорога була крута й небезпечна.

Обтяжений рушницею та й не маючи до бранки такого глибокого інтересу, як його товариші, розвідник дозволив себе обігнати — спершу Анкесові, а тоді й Гейвордові. Скелі, розчерепи й усякі інші перепони долалося неймовірно швидко, хоч під інший час вони видалися б зовсім непереборними. Але завзятих молодиків чекала нагорода: вони побачили, що гурони, маючи на руках дівчину, починають здавати в перегонах.

— Стій, собако вайандотський! — вигукнув Анкес, замахуючись томагавком на Магуа. — Делаварська дівчина каже тобі: стій!

— Далі я не піду, — заявила Кора, несподівано зупиняючись на скелястому виступі над глибокою прірвою близько вершини гори. — Убий мене, коли хочеш, гидкий гуроне, а далі я не піду.

Вояки, які підтримували дівчину, одразу занесли томагавки, немов ті демони, що знаходять утіху в чужому нещасті, але Магуа повстримав їх — вирвав зброю у них з рук і шпурнув у провалля. Тоді видобув свого ножа й, обернувшись до бранки, подивився на неї поглядом, в якому змагалися супротивні почуття.

— Жінко, — сказав він, — вибирай. Вігвам або ніж Хитрого Лиса.

Кора не глянула на нього, а тільки, впавши на коліна, підвела вгору очі, піднесла до неба руки й промовила лагідним і довірливим голосом:

— Я твоя, господи. Нехай діється твоя воля.

— Жінко! — хрипко повторив Магуа, марно силкуючись перейняти спокійний і променистий погляд Кори. — Вибирай!

Але дівчина далеко була від його слів. Гурон, тремтячи всім тілом, уже підніс був руку, але й опустив її розгублено, так наче змагався сам з собою. За хвильку він здолав себе й знов заніс свою гостру зброю — та якраз у цю мить згори почувся пронизливий крик і з запаморочливої висоти на прискалок скочив Анкес. Магуа вражено відступив на крок, а один з його вояків, скориставшися з нагоди, вихопив ножа й затопив Корі в груди.

Гуронський ватаг вергнувся, наче тигр, на образника, але тут поміж цими неприродними супротивниками впало долілиць Анкесове тіло. Ще не встиг делавар підвестись, як розлючений вчиненим на його очах убивством Кори Магуа з пекельним криком вгородив ножа йому в спину. Анкес ще здолав, проте, звестись на ноги і, стрибнувши на вбивцю Кори, мов поранена пантера, останнім зусиллям завдав смертельного удару ворогові. Потім він обвернувся до Хитрого Лиса, і погляд його, сповнений ненависті, сказав, що й з ним він зробив би те саме, коли б спромігся на силі. Магуа схопив делавара за обвисле безживно плече і тричі штрикнув ножем у груди, аж поки Анкес, усе ще в безмежній зневазі втупившись гуронові в очі, впав мертвий йому до ніг.

— Милосердя, гуроне! — гукав згори Гейворд, ледве з жаху переводячи подих. — Даруй йому життя, і тобі теж дарують!

Магуа закривавленим ножем замахнувся на юнака й видав такий лютий переможний крик, дикий і радісний, що він докотився аж до вух індіян, котрі билися в долині за тисячу футів унизу. У відповідь він почув крик з уст розвідника і побачив високу постать Соколиного Ока, який мчав на нього, стрибаючи через небезпечне бескеття так сміливо й певно, наче його саме повітря несло. Але коли мисливець добувся до місця безжальної різанини, там були вже тільки мертві тіла.

Він мигцем глянув на жертви, а тоді скинув оком угору, на крутий схил, зважуючи труднощі переходу. На самому вершечку гори, над запаморочливою прірвою, стояла чиясь постать з погрозливо зведеними руками. Не придивляючись до неї, Соколине Око вже підніс рушницю, коли це на голову одного з утікачів упала згори каменюка і на видноті показалося розпалене гнівом обличчя чесного Гемета. По цьому з розпадини вихопився Магуа і, байдуже ступивши через труп останнього свого товариша, перескочив широку щілину й видерся вище, де його вже не могла дістати Девідова зброя. Ще тільки один стрибок понад безоднею, і він би врятувався. Але перед тим як скочити, гурон зупинився і, погрозившись рукою розвідникові, закричав:

— Блідолиці — собаки! Делавари — баби! Магуа лишає їхні тіла на скелі крукам на поживу.

З охрипкуватим сміхом він розпачливо стрибонув, але прірви не перетяв, йому тільки пощастило вхопитися за куща над протилежним краєм. Соколине Око пригнувся, як звір, готовий до скоку; з нетерплячки він так колотився всім тілом, що рушниця у нього в руці танцювала, наче листок під вітром. Хитрий Магуа, не витрачаючи даремно зусиль, повиснув, витягтись на весь зріст, і намацав ногами виступ. Зібравши всі сили, він спробував видертись на скелю, і йому повелося настільки, що коліньми він уже сягнув берега прірви. Саме тепер, коли тіло Магуа наче зібгалося, розвідник приклав рушницю до плеча. Навіть скеля не була така непорушна, як рушниця в ту мить, коли стався постріл. Руки гурона розслабли, і він весь одхилився назад, коліньми ще впираючись у землю. Обернувшись, він з лютою злістю глянув на ворога і зухвально погрозив йому рукою. Але руки Магуа випустили гілля, і за хвильку його темна постать пролетіла сторчма повз кущі на узбіччі прірви, несучись до своєї загибелі.

РОЗДІЛ XXXIII

Вони боролись мужньо, до знемоги,

І гори вражих трупів скрізь лягли,

Та як прийшла година перемоги,

Вождя свого вони не вберегли.

Товариші, котрі живі зостались,

Ще бачили, як кров його спливала…

На мить ще усміхом лице йому ожило,

Коли почувсь їх переможний клич.

А потім — смерть, мов сон, його окрила,

І мирно вклався він на вічну ніч.

Ф.-Г. Голек, "Марко Бозаріо"

Зійшовши наступного дня, сонце побачило плем'я ленапів у жалобі. Звуки бою відгриміли, і делавари заспокоїли свою одвічну зненависть, відомстивши мінгам в останній сутичці тим, що зруйнували дощенту ціле їхнє селище. Чорна й похмура тиша, яка залягла на місці гуронського табору, сама собою свідчила про долю цього мандрівного племені.. А хмари вороння, що піднімалося над голими вершинами гір або галасливими зграями кружляло над лісом, у відразливий спосіб вказували на місце недавньої битви. Сказати коротко, навіть людина, недосвідчена у війнах на пограниччі, завважила б у всьому цьому неомильні ознаки жорстокої індіянської помсти.

А проте сонце, зійшовши, побачило ленапів у жалобі. Не чулося ані звитяжних криків, ані врочистих пісень, які б говорили про радість

перемоги. Останній вояк уже повернувся в селище з нелюдської своєї роботи і, відклавши вбік криваві скальпові трофеї, по-спішився приєднатись до плачу й лементу враженого нещастям плем'я. Гордощі та запальність змінилися на покору, а найдужчу з людських прикростей заступило найглибше й найгірше горе.

Оселі стояли порожнем. Все, що було живого, зібралося у велике коло на галявині неподалік селища. Чоловіки й жінки, люди різного віку та становища в племені, різних зайнять — порушувані спільним почуттям, вони утворили суцільний живий мур. Обличчя в усіх були поважні, панувала мертва тиша. Очі кожен мав звернені до середини галявини, де діялося щось незвичайне.

Шестеро делаварських дівчат, вільно розпустивши на груди свої довгі темні коси, завмерли осторонь. Ознаки життя подавали вони лиш тоді, як від часу до часу притрушували духмяними травами та лісовими квітами мари з запахущих рослин, де під покровом індіянських строїв спочивали останки мужньої і благородної Кори. Тіло її завинене було в просту тканину, а обличчя назавжди закрите перед людськими очима. Біля ніг її сидів невтішний Манро. Сиву голову він схилив майже до землі, покірно сприйнявши удар долі, і тільки зморшки на чолі, заховані пасмом сивого волосся, що недбало спадало на скроні, посвідчували його біль по тяжкій утраті. Гемет стояв обік нього, непокриту голову виставивши на сонці, а неспокійним поглядом переходячи то до маленької книжечки, що містила так багато священних повчань, то до істоти, якій його душа прагнула принести втіху. Гейворд також стояв поряд, спершись до дерева, і напружував усю силу, щоб затамувати гіркі сльози.

Та хоч який був сумний та скорботний цей гурт людей, ще зворушливіше виглядала сцена по другий бік тієї самої галявини. Тут у поважній позі, немов живий, напівсидів Анкес, вбраний у найбарвистіші шати, що тільки знайшлися в плем'я. Розкішні пір'їни повівали йому над головою, розмаїті вампуми, намиста, браслети й медалі прикрашали його тіло. Але пригаслі очі й нерухомість обличчя тільки робили ще плиткішим цей вияв людського марнославства.

Перед трупом сина стояв Чингачгук — без зброї, фарбування чи будь-яких оздоб, за винятком яскраво-блакитної родової емблеми, витатуйованої на грудях. Відколи зібралось тут усе плем'я, старий могіканин не зводив тоскного погляду з холодного й нечулого обличчя сина. І такий завмерлий був цей напружений погляд, така скам'яніла вся поза, що й не відрізнити було живого від мертвого, якби не гримаса болю, що деколи пробігала смаглявим лицем одного, та не мертвий спокій, що навіки посів риси другого.

Замислений розвідник застиг поруч, схилившись на свою смертоносну нещадну рушницю. Таменунд, підтримуваний найстаршими ватагами, сидів на підвищенні неподалік, звідки він міг бачити мовчазне й зажурене зібрання свого народу.

В колі індіян видно було якогось військового в чужоземній уніформі; кінь його стояв обік натовпу, оточений гуртом верхівців, судячи з вигляду, готових до далекої подорожі. Відзнаки незнайомця посвідчували, що він посідав відповідальну посаду при особі головнокомандувача військ у Канаді. Прибувши сюди, очевидячки, з мировою місією, він побачив, що запальність індіян випередила його, отже йому нічого тепер не лишалось, як тільки бути німим і смутним свідком наслідків того бою, якому він не спромігся запобігти.

День доходив уже полудня, а проте натовп як застиг зрання у важкій непорушності, так і досі стояв. Лишень часом у ці гнітючі години чулося чиєсь приглушене ридання, та ще, бува, підходив хто до небіжчиків віддати їм просту й зворушливу шану. Тільки індіянська терплячість та витримка здольні так вишколити людину, щоб вона могла завмерти непорушно, наче камінь.

Нарешті делаварський мудрець простяг руку і встав, спершись товаришам на плечі. Стояв він похитуючись і весь був такий слабосилий, немов ціла друга, вічність лягла йому на плечі від учорашнього дня, коли він востаннє промовляв до свого народу.

— Люди ленапів! — сказав він глухим і пророчим голосом. — Лице Маніто сховалося за хмару, око його відвернулось від вас, вухо його затулене і язик не відповідає вам. Ви його не бачите, але воля його перед вами. Розкрийте серця, і нехай душі ваші не знають брехні. Люди ленапів, лице Маніто сховалося за хмару!

На ці прості й жахливі слова така разюча тиша запала в натовпі індіян, наче вони чули голос самого Великого Духа. Навіть мертвий Анкес здавався живим супроти покірної юрми навколо. Але перегодом, як спало перше враження від Таменундової мови, тихі голоси почали пісню на честь померлих. Співали жінки, надзвичайно лагідно й жалобно. Пісня не мала послідовного змісту — коли одна співачка кінчала, інша підхоплювала похвальний спів чи то голосіння, виливаючи в словах свої почуття, як підказувало їй серце та хвилина. Подеколи спалахи загального жалю перебивали співачок, і тоді дівчата побіля Кориного ложа, мовби в нетямі від горя, скидали з її тіла квіти й зілля. Потім, коли трохи влягалися бурхливі почуття, вони з ніжністю й скорботою засипали знов Кору цим зелом, що символізувало чистоту і цноту. Спів жіночий, незважаючи на часті перебої, все-таки містив у. собі низку більш-менш зв'язаних між собою думок.

Дівчина, обрана з огляду на своє походження та вдачу, почала із скромних натяків на чесноти покійного вояка. Оздоблюючи свою мову тією східною образністю, яку індіяни запевне принесли аж з самого краю другого континенту і яка лучить найдавнішу історію обидвох півкуль, вона назвала Анкеса "пантерою свого племені". Мокасини його, мовляв, не лишали сліду на росі, стрибки були такі, як V молодого оленя, очі — яскравіші, ніж зорі темної ночі, а голос у бою лунав дужо, як грім Маніто. Вона нагадала йому про матір, його, якій судилось велике щастя — мати такого сина. Вона просила його переказати матері, коли вони зустрінуться в світі духів, що делаварські дівчата проливали гіркі сльози над могилою її дитяти, а її саму називали благословенною.

Інші дівчата, що прийшли на зміну співачці, ще лагіднішим тоном завели спів на більш делікатну тему. З чисто жіночою чуйністю і

вразливістю вони натякнули на чужинецьку дівчину, яка покинула цей світ майже водночас із ним, Анкесом, з чого аж занадто виразно знати волю Великого Духа. Вони просили Анкеса зласкавитись над нею і вибачити за те, що вона не знає, як заспокоїти потреби такого великого вояка. Нема ж їй рівної вродою, і така вона великодушна й мужня! Без тіні заздрощів, як ото б янголи могли тішитись найвищою досконалістю, — так промовляли дівчата індіянські про Кору і додавали, що її чесноти покривають невеликі вади в її вихованні.

По цьому знову ж таки інші голоси пролунали — тиха й чула мова ніжності та любові, звернена до самої Кори. Її благали бути спокійною і не журитись майбутньою долею. Товаришем їй буде мисливець, що знатиме, як задовольнити найменші її жадання, і вояк, що здатен відхилити від неї будь-яку небезпеку. Співачки запевняли, що стежка їй буде приємна, а ноша легка. Її остерігали, щоб не тужила марно за друзями своєї молодості та за країною батьків, бо "на благословенних ловецьких землях ленапів" долини такі ж гарні, струмки такі ж чисті й квітки такі ж запахущі, як і на "небі блідолицих". Їй радили бути уважною до потреб свого товариша і ніколи не забувати про ту різницю, що мудрий Маніто встановив поміж ними. Тоді в бурхливому загальному пориві почали вони спільно вихваляти могіканову вдачу. Називали його шляхетним, мужнім і щедрим — яким і повинен бути справжній вояк, вартий дівочого кохання. Висловлюючи свою думку образними манівцями, дівчата давали на здогад, що, попри короткий час знайомства свого з Корою та Анкесом, вони суто жіночою інтуїцією збагнули правдиву схильність юнакового серця. Делаварські-бо дівчата не вабили його! Він був з племені, що колись панувало на берегах солоного озера, і бажання його вели до народу, який жив близько могил його предків. Тож чом не схвалити такий його вибір? Що вона була крові чистішої і багатшої за інших людей свого народу, це кожен міг бачити; що її не злякає життя в лісах, небезпек і знегод сповнене, — це вона довела своєю поведінкою. А тепер, — додавали співачки, — "наймудріший у світі" переніс її туди, де вона знайде покревні собі душі і зможе бути повік щаслива.

Потім, знову змінивши тон і зміст співу, згадали вони про дівчину, що плакала в найближчій хатині. Її порівнювано до пластівців снігу — така вона була чиста, біла, іскриста, здольна розтанути в літню спекоту й замерзнути в зимову студінь. Вони не мали сумніву, яка вона люба в очах молодого ватага, що його барва шкіри й смуток такі близькі до її барви шкіри й смутку. Нічого вартого в ній відзнаки з її рідкісних чарів не було забуто. Кучері її порівнювано до буйних паростків виноградної лози, очі — до блакитного склепіння неба, а рожева барва на її щоках, мовляв, гарніша за хоч би й яку білу хмаринку, ясним променем сонця освітлену. А при тому, дарма що виразно цього й не виявлялося, було ясно, що вони не вважають її такою досконалою, як та, котру оце оплакувано.

Під час усіх цих співів натовп мовчав, лише вряди-годи втручаючись тими подібними до хорового супроводу спалахами пекучого жалю, що мали б полегшувати емоційну напруженість, а насправді її тільки поглиблювали. Делавари слухали, мов зачаровані, а з виразу облич їхніх знати було, який глибокий та щирий жаль вони відчувають. Навіть Де-від був не від того, щоб прислухатись до ніжних дівочих голосів, і ще задовго перед кінцем співів очі його посвідчили, що він дуже зворушений і захоплений.

Розвідник, єдиний з білих, що розумів делаварську мову, прочнувся з задуми й трохи схилив голову, щоб краще вловити значення слів. Але коли дівчата зняли річ про спільну майбутність Кори й Анкеса, він похитав головою, як людина, що усвідомлює наївність такої віри, а тоді вернувся до попередньої пози і не змінював її, поки не скінчилась церемонія, якщо можна так назвати цей обряд, де так багато важили щирі емоції. Гейвордові й Манро, на щастя, невтямки були слова цього примітивного співу.

З усіх тубільців один лиш Чингачгук вівся інакше. Погляд його ані змигнув за весь час, жоден м'яз не здригнувся на лиці навіть у найпатетичніші моменти співу. Холодні й непорушні останки синові — це було все для нього; крім очей, усе, здавалося, завмерло в ньому, щоб

востаннє погляд його міг натішитись обличчям сина, якого він так сильно любив і якого він уже ніколи більше не побачить.

По закінченні співу з натовпу повільно виступив вояк, уславлений своїми подвигами, а надто в останній битві, людина суворої та поважної постави. Він підійшов і зупинився перед небіжчиком.

— Чом ти покинув нас, о гордосте делаварів? — запитав він, звертаючись до мертвого Анкеса, так наче той і досі мав здатність чути. — Твоє життя було немов сонце, що тільки-но з-за дерев проглядає, твоя слава яскравіша за сонце ополудні. Тебе вже немає, молодий войовниче, але сотня вайандотів очищує від терня твою дорогу до світу духів. Хто, бачивши тебе в бою, повірив би, що ти можеш умерти? Хто перед тобою показав Уттаві, як битись треба? Твої ноги були мов орлині крила, твої руки дужчі за гілля сосни, що пада згори, а голос подібний до голосу Маніто, коли він промовляє в хмарах. Язик Уттави безпорадний, — додав він, сумовито озираючись, — а на серці йому без міри тяжко. Гордосте делаварів, чом ти покинув нас?

За Уттавою підходили інші вояки, один по одному, аж поки майже всі найвизначніші старшини племені віддали данину поваги загиблому молодому ватагові, — хто піснею, а хто словом. Коли з цим було скінчено, знов запала глибока й мертва тиша.

Але за хвильку почувся якийсь глухий тихий звук, наче відгомін далекої музики, на вухо сприйнятний і водночас такий невиразний, що годі збагнути, звідки він доноситься. Потім до нього почали додаватись усе нові згуки, щораз вищим тоном, і поволі вони стали переходити в протяглі вигуки, а зрештою і в слова. Уста Чингачгукові розтулились, і стало ясно, що це жалобний спів батька. Хоч ніхто не обернув погляду до Чингачгука, ані не виявив найменшого нетерпіння, з того, як підвели всі голови в його бік, видно було, що слухають його з такою напруженою увагою, як раніш тільки одного Таменунда слухали. Та даремно вони натужили слух. Голос Чингачгука, ось тільки-но такий дзвінкий, що й слова давалося розрізнити, ставав дедалі слабший і тихіший, немовби

згуки ті відносив геть легкий подих вітру. Уста сагаморові зімкнулися, і він завмер на місці, застиглим поглядом і скам'янілою поставою нагадуючи створіння, якому всемогутній вділив людського образу, та не дав живої душі. Делавари з цих прикмет зрозуміли, що друг їхній навіть силою волі не годен притлумити свій біль, і, переставши до нього дослухатись, з притаманною їм чуйністю всю свою увагу звернули на погреб дівчини-чужинки.

Один із старших ватагів дав знак дівчатам, які стояли ближче до тіла Кори. Дівчата слухняно піднесли мари на рівень плечей і рушили повільною розміреною ходою, співаючи при тім ще одну погребову пісню в честь небіжчиці. Гемет, що пильно приглядався до цього поганського, мовляв, обряду, схилив голову до напівпритомного батька й прошепотів:

— Вони несуть останки твоєї дитини. Ходімо й ми, щоб її хоч поховано за християнським звичаєм.

Манро сахнувся, мовби на звук сурми в судний день, і хутко й стривожено озирнувся. Тоді схопився на рівні ноги й рушив за скромною процесією, сам по-вояцькому випростуваний, але страждаючи, як тільки може страждати батько по вмерлій дитині. Друзі оточили його, — пройняті горем занадто сильним, щоб назвати це просто співчуттям. Навіть молодий француз і той пристав до походу, глибоко схвильований передчасною смертю такої миловидої істоти. А коли й остання і найпокірніша індіянка прилучилася до процесії, що тільки на перший погляд здавалась безладною, — вояки-ленапи знов зімкнулися кільцем довкола постаті Анкеса, такі ж мовчазні й поважні, як і перше.

Для могили Кори вибрано було невеликий пагорок, де росло кілька молодих привабливих сосон, що відкидали від себе сумовиту тінь. Зійшовши туди, дівчата поставили на землю свою ношу і з чисто індіянською терплячістю та вродженою стриманістю стали чекати від близьких Кориних якого-небудь знаку, що вони задоволені переведеним обрядом. Нарешті розвідник, котрий один з білих знав їхній звичай, сказав по-делаварському:

— Доньки мої добре зробили. Білі люди дякують їм.

Задоволені цією похвалою, дівчата поклали тіло в невибагливо, але не без смаку зроблену труну з березової кори і опустили його в похмуру й останню оселю. Так само просто й мовчки довершили і решту церемонії — засипали могилу, притрусивши свіжу землю листям та хмизом. Але по тому ці добрі створіння завагалися в непевності, чи й далі мають вони чинити згідно з індіянським звичаєм. Тут розвідник знов до них звернувся:

— Мої молоді жінки зробили вже досить. Душа блідолицьої не потребує харчу та одежі — все, що їй треба, вона знайде в небі білої людини. Я бачу, — додав він, скинувши оком на Девіда, що вже готувався із своєю книжечкою до побожного співу, — що має заговорити той, хто краще знає християнські звичаї.

Жінки, що відігравали головну роль у погребовій церемонії, тепер скромно відійшли набік, ставши тихими й уважними слухачами. І поки Девід виливав свої благочестиві почуття, вони не виявили ані тіні подиву чи нетерплячки. Вони так слухали, наче й справді розуміли чужинецькі слова і наче відчували всі ті емоції жалю, надії, скорботи, що спів їх мав передати.

Збуджений видовищем, свідком якого він був, та ще підохочуваний власними прихованими емоціями, псалміст цього разу сам себе перевищив. Його повний, багатий голос звучав не згірше за лагідні дівчачі голоси, а стриманіший у тонах спів мав ще ту перевагу — принаймні для тих, кому він призначався, — що був зрозумілий змістом. Закінчив свій гімн він так само, як почав, серед глибокої врочистої тиші.

Коли завмерли останні звуки Девідового співу, якийсь притлумлений рух почувся поміж делаварів, і погляди їхні покрадьки звернулися до батька покійної, —. очевидячки чогось від нього сподівалося. Манро зрозумів, що в цю хвилину йому треба виявити найбільше зусилля, на яке

тільки здатна людина. Він оголив свою сиву голову і спокійно, стримано оглянув притихлий та несміливий жіночий гурт. Потім він дав рукою знак розвідникові і промовив:

— Скажіть цим добрим і лагідним жінкам, що прибитий горем батько дякує їм. Передайте їм, що господь, якого всі ми шануємо, хоч під різними іменами, не забуде цієї добрості їхньої.

Обернувшись до індіянок, розвідник переказав їм дяку полковникову в такий спосіб, що здавався йому найближчим до їхнього розуміння. Голова Манро тим часом схилилась на груди, і він знов уже западав у напівпритомну зажуру, коли це молодий француз злегка доторкнувся йому до ліктя. Спромігшись привернути увагу нещасного батька, він показав на гурт молодих індіян, що підійшли з легкими, але щільно закритими ношами, а потім на сонце.

— Я розумію вас, добродію, — відказав Манро, силою беручи себе в руки. — Я розумію. Така воля неба, і я їй не суперечу. Коро, дитя моє! Якби молитви бідолашного батька могли тобі допомогти, яка щаслива була б ти!.. Ходім, панове, — додав він, з лагідністю озирнувшись і марно намагаючись не показувати свого страждання. — Тут ми виконали свій обов'язок. Рушаймо звідси.

Гейворд охоче скорився наказові, що вимагав від нього покинути місце, де кожної миті, здавалось, він може втратити самовладання. Поки його супутники сідали на коней, він ще знайшов нагоду потиснути руку розвідникові й нагадати йому про домовлену зустріч у лавах англійського війська. Тоді жваво скочив у сідло, пришпорив коня і зупинився поруч нош, звідки чулось приглушене ридання, — єдина ознака, що там була Еліс.

Таким оце чином усі білі, за винятком Соколиного Ока, — Манро, що знову схилив голову на груди, Гейворд і Девід, що їхали за ним у журній

мовчанці, у супроводі ад'ютанта Монкалмового з його почтом проїхали повз делаварів і скоро зникли в глухому лісі.

Одначе просте плем'я лісовиків не забуло цих випадкових приходнів-чужинців, з якими їх зв'язало спільне горе. Ще довгі роки історія про білу дівчину та молодого вояка-могіканина помагала збавляти довгі вечори та втомливі переходи, а юних завзятців делаварських напоювала бажанням помсти. Не забуто було й другорядних учасників тих пригод.

Через розвідника, котрий впродовж багатьох літ правив за проміжну ланку між ними та цивілізованим світом, делавари дізналися, що Сива Голова незабаром покинув цей світ, бувши зламаний, як хибно гадалося, своїми військовими невдачами, і що Щедра Рука забрав його доньку далеко до поселень блідолиців, де врешті висохли її сльози і натомість розквітнув усміх на устах, більш відповідний до її життєрадісної вдачі.

Та все це події далеко пізнішої пори, аніж сягає наша розповідь. А поки що, залишившись сам один з білих людей, Соколине Око рушив до місця, куди його тягло просто з невідпорною силою. Надійшов він саме вчас, щоб глянути прощально на Анкеса, якого делавари вбирали в останню його шкіряну одіж. Вони зупинилися, аби міг щирий лісовик хоч хвильку подивитись тужливо, а тоді щільно сповили тіло, і вже назавжди. По цьому виступила процесія, подібна до попередньої, і ціле плем'я зібралося біля тимчасової могили ватага — тимчасової, бо колись кістки його спочиватимуть серед могил його рідного народу. Як і біля Кориної могили, панував тут такий самий поважний смуток, така сама сувора мовчанка й шаноба до того, кому найбільше це горе боліло. Тіло Анкесове посадовили в ямі лицем до схід сонця, а обік нього поклали знаряддя війни та ловів, потрібні на останню дорогу. В повивалі залишено було отвір, щоб душа небіжчика могла при потребі сполучитися із своєю тлінною поволокою, а саму могилу з чисто індіянською винахідливістю захистили від можливого нападу хижих звірів. Коли самий погреб скінчився, всі присутні перейшли до духовної частини обряду.

Увага всіх знову звернулася до Чингачгука. Досі він ще не промовив ані слова, а між тим від такого славетного ватага та ще й за таких обставин сподівалося почути щось утішливого й повчального. Свідомий цієї волі громади, суворий і стриманий могіканин підвів лице, доти сховане у складках одежі, і твердим поглядом обвів натовп. Його міцно стиснені виразисті уста розтулилися, і вперше за ввесь час похоронного ритуалу голос його прозвучав чітко й гучно.

— Чого мої браття в жалобі? — мовив він, скинувши оком на кільце понурих вояцьких облич. — Чого плачуть мої доньки? Що молодий вояк пішов на багаті ловецькі землі? Що ватаг життя своє в честі прожив? Він був добрий, справедливий, хоробрий. Хто це може заперечити? Маніто потребував такого вояка, і він покликав його до себе. А я, син і батько Анкеса, — я наче знеживлена сосна на порубі блідолицих. Рід мій одійшов і від берегів солоного озера, і від пагорбів делаварських. Але хто ж може сказати, що змій свого племені позбувся мудрості? Я самітний…

— Ні, ні! — не витримав Соколине Око, що досі співчутливо дивився на суворе обличчя свого друга, зберігаючи звичне самовладання. — Ні, сагаморе, ти не самітний. Хоч у нас різного кольору шкіра, господь сказав нам однією стежкою іти в житті. Я не маю родини і, можна сказати, як і ти, не маю свого народу. Він був твоїм сином і червоношкірим, тобто, можливо, ближчим тобі по крові. Але ж він так часто боровся опліч мене на війні і спав обік мене за мирних часів! Тож якби я коли-небудь забув про Анкеса, нехай мене забуде той, що створив усіх нас, хоч би й якого ми кольору шкіри та вдачі! Покинув нас хлопчина на якусь пору, але ти, сагаморе, не самітний.

В запалі почуттів розвідник простяг руку над свіжою землею, і Чингачгук міцно її стис, Пойняті цим дружнім стиском, обидва завзяті й безстрашні лісовики схилили свої голови, а з очей їм закапали пекучі сльози, зросивши Анкесову могилу, немов краплі дощу.

Побожну тишу, що запала після такого вибуху емоцій двох найславетніших на цілий край вояків, перервав раптом голос Таменунда, що закликав натовп розійтися.

— Годі, — сказав він. — Ходіть, діти ленапів, гнів Маніто ще не минув. Навіщо Таменундові залишатись? Блідолиці посіли землю, і час червоношкірих ще не настав. Мій день був занадто довгий. Уранці я бачив синів Черепахи щасливих і дужих, а ось тепер, на схилку дня свого, дожив до того, що побачив останнього вояка з мудрого роду могікан.

Примітки

1

Епіграфи до розділів III, VI, XVII та XXIII, а також перший вірш переклав Дмитро Паламарчук. Епіграфи до розділів XXIX та XXXII переклав Борис Тен. Решту епіграфів та віршів переклав Ростислав Доценко.

2

Кожне індіянське плем'я мало свою мову або говірку, тож звичайно тій самій місцевості надавано різних назв, здебільша описових. Так, наприклад, назва цього прегарного озера в мові племені, що замешкувало на його берегах, означає дослівно "Хвіст озера". Озеро Джордж, як раніш простомовно його називали, а тепер і офіційно, формою своєю, коли глянути на карту, скидається на хвіст озера Шамплен. Звідси й назва. (Прим. авт..)

3

Ліга дорівнює близько 5 кілометрів.

4

Це був Вашінгтон. Марно перестерігши європейського генерала перед небезпекою, на яку той нерозважно наразив своє військо, Вашінгтон, завдяки своїй рішучості й мужності, врятував рештки англійців. Слава, якої він зажив у цій битві, спричинила те, що згодом йому довірено командувати американською армією. (Прим. авт.)

5

Нова Гавань (Нью-Гавен) — портове місто у штаті Коннектікат, трохи на північ від Нью-Йорка.

6

Довгий час серед індіанських племен, що жили в північно-західній частині колонії Нью-Йорк, існував союз, спершу відомий під назвою "П'ять народів". Пізніше, коли приєдналося ще одне плем'я, назва союзу стала "Шість народів". Первісно союз той складався з могоків, онейдів, сенеків, каюгів та онондагів. Шосте плем'я— тускарори. Рештки всіх цих племен живуть і досі (1825 року — Прим. пер.) на землях, що виділили для них Штати, але їх меншає з кожним днем: почасти вони вимирають, а почасти перебираються до місцевостей, більш відповідних їхнім звичаям. Незабаром у районах, де ці племена жили віками, не залишиться від них нічого, крім назв. У штаті Нью-Йорк є округи, названі за всіма цими племенами, окрім могоків та тускаророів. Друга за величиною річка в штаті називається Могок. (Прим. авт.).

7

Нарагансет — кінь надзвичайно витривалої породи.

8

Гендель, Георг-Фрідріх (1685–1759) — великий німецький композитор.

9

Північноамериканські вояки вискубували собі волосся з усього тіла, полишаючи саме тільки пасемко на тім'ї, щоб у разі їхньої невдачі ворогові легше було зняти скальп. Цей скальп був єдиним дозволеним трофеєм, тим-то здобути його вважалося більшою перемогою, аніж убити супротивника. В декотрих племенах почесним було скальпувати мертві тіла. ЦІ звичаї вже майже зникли серед індіян надатлантичних штатів. (Прим. авт.).

10

Міссісіпі. Розвідник має на увазі переказ, дуже поширений між індіян надатлантичних штатів. В цьому вбачають свідчення азіатського нібито походження індіян, хоча чимало неясного покриває всю їхню історію. (Прим. авт.).

11

Сагамор — почесне звання старшин племені.

12

Вампум — нанизані різнокольорові черепашки, вживані в індіян як оздоба, гроші і т. д.

13

Делавари називали своїх ворогів із союзу шести племен мінгами. Голландці називали їх макуасами. Французи ж дали їм прізвисько ірокезів.

14

Дія цього оповідання відбувається під 42° широти, де сутінки ніколи довго не тривають. (Прим. авт.).

15

Читач має пам'ятати, що первісно Нью-Йорк був колонією голландців. (Прим. авт.).

16

Гемет — по-англійському означає "музична гама, діапазон голосу"; Лаєн — "лев"; Пейшенс — "терпіння".

17

Вільям Джонсон (1715–1774) — англійський генерал, колоніст і адміністратор у Північній Америці.

18

Французький порт-фортеця Луїсбург у гирлі р. Св. Лаврентія; з 1758 р. в руках у англійців.

19

Чіпевеї — велике індіянське плем'я, що давніше мешкало в гирлі р. Оттави.

20

Багато тварин в американських лісах тягнуться до місць, де є солоні джерела. Місцеве населення називає ці джерела "лизавками", "солоними лизавками", бо чотириногі мусять часто лизати землю, щоб дістати

потрібної організмові солі. Туди сходяться також мисливці, залягаючи на стежках, що провадять до лизавок. (Прим. авт.).

21

— Хто йде? (Франц.).

22

Хто це йде? (Франц.).

23

Це я. (Франц.).

24

Добродушність, простота. (Франц.).

25

— Добродію, мені дуже приємно — ба, а де ж цей перекладач?

— Гадаю, добродію, що в ньому немає потреби. Я трохи розмовляю по-французькому.

— О, я дуже радий! Терпіти не можу отих шахраїв. Ніколи не знаєш, чого від них сподіватися. Отож, добродію… (Франц.)

26

Гора, де містився укріплений форт міста Квебек.

27

Орден св. Луї існував у Франції до 1830 р.; присуджувано його за військові заслуги.

28

Озеро у штаті Нью-Йорк.

29

Індіяни часто звертаються до звірів з такими промовами. У подібний спосіб промовляють вони і до мертвих своїх жертв, закидаючи їм боягузтво або ж похваляючи їхню твердість волі, залежно як ті поводились під час тортур. (Прим. авт.).

30

Страва з товченої кукурудзи та бобів; часто її споживають також білі. (Прим. авт.).

31

Американці часто називають свого святого-охоронця Тамані, перекручуючи ім'я славетного індіянського ватага, що про нього тут мовиться. Про характер і силу Таменунда збереглося чимало переказів. (Прим. авт.)

32

За віруваннями північноамериканських індіян, одне з верховних божеств.

33

Згідно з біблійною легендою, юний Давид, майбутній цар ізраїльський, каменем із пращі убив дужого філістимлянина Голіафа.